

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Pracoviště oboru Orální historie – soudobé dějiny
(navazující magisterský program Orální historie)

Bc. Klára Pokorná

Čeští ezoterici v proměnách soudobých dějin

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. Martin Franc, Ph.D.

Praha 2015

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. června 2015

Klára Pokorná

Poděkování

Nejprve patří poděkování vedoucímu práce panu doc. PhDr. Martinu Francovi, Ph.D., za jeho podporu, cenné připomínky a náměty. Neméně důležitá byla podpora mého manžela Radka a syna Vítka, kteří mě významně motivovali a podporovali v náročném a dlouhém studiu. Velký dík také patří mým skvělým spolužákům a celému vědeckému týmu pracoviště oboru orální historie. V neposlední řadě bych ráda ještě jednou poděkovala všem narátorům, bez jejich osobního svědectví by tento projekt nemohl vzniknout.

Obsah

Obsah.....	3
Abstrakt	5
Úvod.....	7
1 Teoretická část.....	9
1.1 Charakteristika pojmu a jeho společné znaky.....	9
1.2 Nástin historie vztahující se ke zkoumanému období výzkumu.....	10
2 Metodologická část.....	16
2.1 Orálně historická specifika a hlavní metodologické kroky	16
2.1.1 Orální historie.....	16
2.1.2 Přípravná fáze – výběr tématu, narátorů a informačních zdrojů	17
2.1.3 Realizace rozhovorů	20
2.1.4 Popis zkoumané skupiny narátorů.....	23
2.1.5 Otázka interpretační autority a trojjediné vazby	25
2.1.6 Analýza a interpretace	26
2.2 Literatura.....	27
2.2.1 Literatura před rokem 1989	27
2.2.2 Literatura po roce 1989	29
2.3 Výzkum médií.....	34
2.3.1 Deníky	35
2.3.2 Reflex, Květy.....	43
2.3.3 Česká televize.....	53
2.3.4 Zhodnocení mediální rešerše.....	57
2.4 Archiv bezpečnostních složek	58
3 Empirická část – interpretace rozhovorů	60
3.1 Ezoterismus 1945–1989.....	60

3.1.1	Ezoterismus a komunistická ideologie	60
3.1.2	Narátoři a počátky duchovního směřování.....	67
3.1.3	Narátoři a doba nesvobody	69
3.2	Ezoterismus po roce 1989.....	74
3.2.1	Pohled narátorů na 90. léta	74
3.2.2	Vliv celospolečenských změn	81
3.2.3	Knižní a mediální aktivity	86
3.2.4	Vhled do fungování české ezoterní scény	93
3.2.5	Laická a polemická veřejnost	101
3.2.6	Hledání forem institucionalizace.....	112
4	Závěr.....	126
5	Zdroje	128
6	Přílohy	135
	Příloha 1 - Profily narátorů	135
	Příloha 2 – Písemné vyjádření Jiřího Heřta k oblasti výzkumu.....	147
	Příloha 3 – Živnostenský list Marcela Košanová	151

Abstrakt

Abstrakt

Hlavním cílem práce je přispět k rozšíření dosavadních informací, které máme o významném dějinném demokratickém předělu a navazující „polistopadové“ transformační éře. Stěžejními zdroji poznání byly rozhovory s profesní a zájmovou skupinou aktivních ezoteriků vedené metodou orální historie. Předkládaný text také čerpá ze sbírek Národního archivu, Archivu České televize, Archivu bezpečnostních složek a relevantních literárních pramenů.

S ohledem na specifčnost tématu reflektuje práce vliv nového společenského řádu po roce 1989 na profesní a soukromý život vybraného vzorku narátorů a zprostředkovává pohled na interakci pamětníků se státem a veřejností. Výzkum se také snažil doplnit poznatky o fungování ezoterické scény po roce 1989, neaspíruje však na podání encyklopedického výčtu rozmanitých ezoterních disciplín v raném transformačním období. Pro ucelený pohled na zkoumaný fenomén jsou ve výzkumném projektu rozpracované také doplňující okruhy, které se dotýkají období socialistické diktatury. Tato část analyzuje vztah komunistické ideologie k ezoterismu. Mimo to se práce snaží odpovědět na otázky, jaké motivace přivedly aktéry rozhovorů k jejich zájmu, později profesi a jaký vliv měla doba nesvobody na jejich každodenní životy.

Klíčová slova

Ezoterismus, orální historie, komunistický režim, listopad 1989, transformace, náboženský a spirituální život, veřejná sféra, stát a alternativa.

Abstract

The main aim of this thesis is to contribute to the enlargement of the knowledge base about the crucial historic period of the “Velvet Revolution” and the subsequent transition period. The key sources were interviews with the professional and interest groups of active esoterics, performed using the oral history method. The text is also based on information from The National Archive, the Czech Television archive, the The Archive of Security Forces and relevant literature.

Given the specific nature of this topic, this thesis reflects the impact of the new social order in the period after 1989 on the professional and private life of the selected sample of narrators and offers a view on the interaction between the witnesses and the state and the general public. Another aim of this research was to extend the existing knowledge about the esoteric scene in the period after 1989. Nevertheless, it does not aspire to provide a definitive list of various esoteric disciplines in the early transformation period. Additional topics concerning the socialist dictatorship are included to provide a comprehensive overview of the phenomenon. This part analyses the attitude of the communist ideology to esoterism. This thesis also deals with the motivation of the interview subjects leading them to develop this interest and later profession, and the impact of totalitarianism on their everyday living.

Key words

Esoterism, oral history, communist regime, November 1989, transformation, religious and spiritual life, public sphere, state and alternative.

Úvod

Již samotné slovo „ezoterní“ nám evokuje představu čehosi neznámého, tajemného, s čím si náš rozum často neumí poradit. V mnoha případech mlhavá představa o tom, kdo je vlastně ezoterik, vyvolá pocity rozpaků, pochybností a racionální mysl jej bez okolků zařadí do škatulky bláznů či šarlatánů. Je však nesporné, že toto neobvyklé téma stále přitahuje pozornost mnoha lidí, ať už jsou jejich motivace jakékoliv, a provází nás po celou historii lidstva. Já sama jsem nebyla výjimkou a svůj zájem o tuto problematiku jsem potvrdila v projektu bakalářské práce, jejímž cílem bylo ukázat na základě případových studií dvou význačných osobností, jak se v Evropě v druhé polovině 18. století setkávalo přírodovědecké, náboženské a magické myšlení.

Výjimečnost tématu již od začátku napovídala, že se bude jednat o netradiční bádání, ve kterém se dotknu velmi citlivých aspektů vycházejících ze samotné podstaty ezoterního chápání světa. Pojem ezoterismus v diplomové práci využívám pro rozmanité alternativní směry¹, které prezentuje mnoho podob v závislosti na jejich vztahu k náboženství, spirituálnímu životu a k nestandardním léčebným praktikám.²

Skutečnost, že zkoumaný historický úsek a pohled na fungování této specifické profesní skupiny stále zůstává mimo hlavní badatelskou linii českých historiků, jsem nechápala jako handicap, ale jako výzvu pro vybraný magisterský projekt.

Přestože zvolená tematika umožnila jistý interdisciplinární přesah, snažila jsem se o to, aby nevybočila z řad historického zadání. Je nutné podotknout, že z pozice badatele jsem se v předloženém textu vyhýbala otázkám pravdivosti a věrohodnosti ezoterních metod, tyto směry jsem od začátku chápala jako možnou alternativu ostatním světonázorovým proudům a ideologiím. Jde o historickou práci, jež si dala za úkol zmapovat blízký dějinný úsek především prostřednictvím vyprávění osob této specifické zájmové a profesní skupiny, která po roce 1989 dostala možnost legálně fungovat. Text se snaží odpovědět na otázky, jaký vliv na činnost ezoteriků měl právě zmiňovaný historický zlom, jaké problémy v transformačním období pociťovali, co naopak vyzdvihovali. Jako hlavní období zkoumání jsem si zvolila první polovinu 90. let, nicméně při rozhovorech s pamětníky a se zdroji, se kterými jsem se během práce v terénu

¹ Alternativní ve smyslu nabízející jiné možnosti, které nejsou obvyklé nebo oficiálně uznávané.

² Mnoho ezoterních směrů se v jisté míře dotýká problematiky lidského zdraví a vnímá nemoc jako nesoulad v duchovní rovině jednotlivce. Tyto obory lze víceméně chápat jako „duchovní metody léčby“, jež kladou důraz na individualitu člověka a osobitější přístup. I samotná homeopatie a tzv. celostní medicína bývají pokládány za určitý druh léčitelství, a proto je také v diplomové práci zařazují do ezoterní větve.

setkávala, jsem se rozhodla obohatit svou diplomovou práci o další zajímavé postřehy týkající se přístupu státu k ezoterním disciplínám z éry předlistopadové i z celého transformačního období. Toto rozšíření v interpretační části považuji za nutné, protože umožňuje pochopit východiska narátorů a poukazuje na kontinuitu a dynamiku vývoje ve sledované oblasti výzkumu.

Diplomová práce je rozdělena do tří hlavních tematických oddílů – teoretické, metodologické a interpretační části. Teoretický okruh nás stručně uvede do problematiky ezoterismu a ukáže na zásadní historické milníky a některé významné osobnosti našich novodobých „alternativních“ dějin. Navazující metodologický úsek popíše hlavní výzkumné metody a stěžejní metodologická specifika. Souběžně nás seznámí s vybraným vzorkem pamětníků a relevantními údaji získanými pomocí orálně-historických interview. Součástí oddílu jsou také relevantní literární prameny, vybrané tištěné zdroje a televizní pořady, včetně jejich kritického posouzení. Doplňkově tato část pracuje s materiály Archivu bezpečnostních složek.

Interpretační část je zakotvena ve dvou časových liniích. První z nich představuje období před rokem 1989, které se zaměřuje na fungování zkoumané skupiny osob v době komunistické diktatury včetně rozboru faktorů, jež je přivedly na ezoterní dráhu. S tímto tématem souvisí i analýza vztahu státní ideologie k ezoterismu. Hlavní pozornost empirického výzkumu bude věnována pohledu pamětníků na zlomové historické události a jejich vlivu na profesní život, který byl velmi silně ovlivňován nově se formujícím demokratickým státem a svobodným veřejným prostorem.

1 Teoretická část

1.1 Charakteristika pojmu a jeho společné znaky

Pojem ezoterismus je odvozen z řeckého εσωτερικός, esoterikós (synonymum představuje výraz „okultní“ dle latinského occultus) a znamená tajný, skrytý.³ V současnosti tento pojem označuje široký okruh směrů náboženského i nenáboženského charakteru.⁴

V souvislosti s výzkumem tohoto fenoménu hovoří religionista doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Th.D., o tzv. „*starých náboženstvích*“, která často „*obsahují nejenom veřejně přístupné učení, ale i tajné nauky určené jenom omezenému okruhu zasvěcených, jejichž neveřejná učení poskytují možnosti stále inovace a jsou proměnlivá.*“ V rámci ezoterních tradic archaického „náboženství“ mluví o „*vzniku velkého množství proudů a skupin, které jsou životaschopné a obnovitelné v různých časových a místních prostředích.*“⁵

Jedná se podle religionisty doc. ThDr. Ivana O. Štampacha o různé podoby ezoterismu v závislosti na osobních preferencích, vztahu náboženství a spiritualit.⁶ Zájem o tyto takzvané předkřesťanské podněty vysvětluje zmiňovaný humanitní vědec jako hledání alternativy ke křesťanství, jeho doplnění nebo nalezení hlubších kořenů a jako alternativní způsob prožívání.⁷

Z výše řečeného vyplývá, že vymezení pojmu ezoterismus není jednoduché, dovolím si však poukázat na hlavní společné znaky jednotlivých směrů, které charakterizoval historik a religionista PhDr. Robert Bezděk⁸ takto: Ezoterní směry se opírají o „*myšlenku propojení a vzájemného vlivu pozemského a duchovního světa*“, pracují s kategoriemi *signatur*, jež představují určitá znamení ukrytá ve stvořených hmotných věcech a v přírodě, a jejich odhalení vede k pochopení výše uvedené provázanosti jednotlivých částí světa. Signatury též umožňují pochopit vyšší duchovní sféry. Ezoterismus využívá imaginaci jako

³ Ezoterios (řec.) – skrytý, vnitřní, uzavřený, vyhrazený zasvěceným.

⁴ Oblasti ezoteriky využívané v praxi: **psychotronika** (telepatie, telegnoza, telekineze, levitace, transformace, dematerializace, reinkarnace, psychomantie, astrální cestování, jasnovidectví a věštění), **léčitelství** (biotronika, bioenergetické působení na dálku, Reconnection, Reiki, Feng-Shui, Hathajóga, Rádžajóga, čakry, Shamballa, geopatogenní zóny, energie, deblokace, meditace, relaxace, wellness, homeopatie, celostní medicína, diety a bylinky), **praktická ezoterika** (prakticky aplikovaná ezoterika využívá i exaktní obory, jako je např. sugesce, hypnóza, psychologie, psychosomatika, psychoanalýza, psychoterapie, medicína, anatomie, biologie, chemie a fyzika. Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Esoterismus* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Esoterismus&oldid=12662416>.

⁵ Vojtíšek, Zdeněk. 2008. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, s. 140.

⁶ Štampach, Ivan. 2010. *Na nových stezkách ducha. Přehled a analýza současné religiozity*. Praha: Vyšehrad, s. 131.

⁷ Tamtéž, s. 119.

⁸ Viz Bezděk, Robert. 2005. Zapadni ezoterismus a christologie. *Religio: revue pro religionistiku*. 2005, roč. 13, č. 1, s. 2–3.

způsob přímého poznání a kontaktu s duchovním prostorem a jeho bytostmi ve smyslu vizionářství a jasnovidectví. S tím úzce souvisí mediace jako proces zprostředkování informací mezi duchovním a pozemským světem. Právě při imaginaci může člověk s probuzeným duchovním vhledem získat jisté poznání skrze komunikaci s vyššími duchovními bytostmi v roli zprostředkovatele mediace.⁹ Často je přítomen znak typu transmise, při níž dochází k předávání poznatku od zasvěceného k zasvěcovanému. Většina ezoterních disciplín si také dává za cíl tzv. transmutaci – proměnu, která se vztahuje k člověku jako takovému i k celému okolnímu světu. Ezoterní disciplíny dále pracují s hlavními praktickými ezoterními disciplínami – magií¹⁰, astrologií¹¹ a alchymií¹².

Pro tento filozofický a náboženský směr je typický synkretismus – přebírání četných prvků z jiných systémů a jejich následné včlenění do vlastního učení. Je zde přítomna myšlenka prvotního jednotného centra náboženského učení v mýtickém dávnověku jako zdroje určité náboženské tradice, či dokonce všech existujících náboženství. Konečně klade důraz na individuální vývoj člověka, „*který je často prezentován jako protiklad k dogmatům, zákonům a přísným pravidlům velkých náboženských systémů a církví.*“¹³

1.2 Nástin historie vztahující se ke zkoumanému období výzkumu

Pokud se blíže podíváme na historické souvislosti, podle Ivana Štampacha se jedná „*především o okruh myšlenek a praxe zastávaných individuálně nebo skupinově, v různých obdobích.*“¹⁴ Ezoterní prvky nalezneme ve všech starověkých kulturách. Byly to zejména

⁹ Mediační proces může také probíhat prostřednictvím určitých symbolů nebo rituálů.

¹⁰ „*Magie je v hermetických souvislostech chápána jako alternativní kontakt se skutečností. Obvykle se uvádí magie mantická (zvědná, divinační), která poznává nedostupné (minulé, budoucí, skryté) věci a události mimo běžnou funkci smyslu a rozumu, a magie operativní, která chce skutečnost ovlivňovat jinými cestami, ne prací lidských rukou a technikou. Může však jít jen o dílčí cíle a pak tyto praktiky doplňuje magie v širokém slova smyslu spekulativní, která si klade cíle filosofické a spirituální. Magie v tomto smyslu je paralelní k cestě mystické. Magie jako součást renesančního a pozdějšího hermetismu není regresí k archaickému vědomí. Spíše zasazuje magický přístup k životu do novodobých kulturních souvislostí, filosoficky ho odůvodňuje a dává mu do jisté míry nový obsah. (...) Mág obvykle nepracuje sám. Povolává si k pomoci bytosti z jiných sfér. Jsou-li to andělé či bohové, jde o theurgii. Podle charakteru pomáhajících bytostí a cílů se někdy magie rozlišuje na černou a bílou, ale toto dělení se často relativizuje.* Citováno dle ŠTAMPACH, Ivan. 2004. Hermetismus. *Dingir*. 2004, roč. 7, č. 3, s. 14.

¹¹ „*Tento obor hermetismu se zabývá interpretací vztahů mezi jednotlivcem či jinou entitou a konstelacemi různých viditelných útvarů (nebo jen teoreticky stanovených bodů a segmentů) oblohy. Přípravná práce navazuje na astronomii. Do novověku se tyto dva obory neodlišovaly. Významní astronomové jako Johannes Kepler nebo Tycho de Brahe byli zároveň astrology. Ve standardní astrologii se na základě konstelací odhadoval průběh vnitřních dějů (například lidské osudy nebo události státního života). Současná astrologie spíše hledá spojení mezi konstelacemi a psychikou. Horoskop (schématické znázornění oblohy v určitém okamžiku) se bere jako obrazec tendencí sil a útvarů lidského nitra obvykle ve smyslu současně hlubinné a transpersonální psychologie. Tranzity, tedy pohyby planet (k nim se řadí i Slunce a Měsíc) vzhledem k výchozímu horoskopu, ukazují psychickou dynamiku.*“ ŠTAMPACH, Ivan. 2004. Hermetismus. *Dingir*. 2004, roč. 7, č. 3, s. 13.

¹² „*Alchymie je v nesčetných alchymistických traktátech reflektovaná práce s přírodními substancemi. Cílem Velkého díla (Opus magnum) je transmutace, tedy přeměna neušlechtilého kovu ve zlato. Prostředkem k tomu má být kámen mudrců. Alchymie jako hermetická disciplína počítá s jednotou vnitřního a vnějšího, tělesného a psychického. Procesy v alchymických nádobách jsou míněny tak, že znázorňují, ale i podněcují vnitřní transmutaci prostřednictvím moudrosti.*“ ŠTAMPACH, Ivan. 2004. Hermetismus. *Dingir*. 2004, roč. 7, č. 3, s. 13.

¹³ Bezděk, Robert. 2005. Zapadni ezoterismus a christologie. *Religio: revue pro religionistiku*. 2005, roč. 13, č. 1, s. 2–3.

¹⁴ Štampach, Ivo. 2010. *Na nových stezkách ducha. Přehled a analýza současné religiozity*. Praha: Vyšehrad, s. 119.

kultury starého Egypta, Řecka a Říma, které vykazovaly mnoho magických prvků a byly propojeny s náboženstvím. Velmi často bylo toto učení utajováno, stejně jako rituály, způsoby chování či identita nositelů těchto nauk. Vyznavači těchto směrů se mnohdy kolektivně sdružovali v „tajných společnostech“, a to nejen kvůli riziku profanace nauky, ale také z obavy před zneužitím skrytého učení a perzekucemi ze strany většinové společnosti, která se obvykle k ezoterním aktivitám stavěla nepřátelsky.¹⁵

Za nejvyspělejší formu ezoterismu je mnohými badateli chápán staroegyptský hermetismus, jehož myšlenkový základ je odvozen ze Smaragdové desky obsahující 3 zásadní hermetické nauky.¹⁶ Autorství tohoto základního textu o ezoterismu se připisuje Hermésu Trismegistosovi, který je spojován s egyptským bohem Thovtem (na základě identifikace Thovta s řeckým bohem Hermem). Později byl ztotožňován i s biblickým Henochem.¹⁷

Obrázek 1: Hermes Trismegistos

„Jest pravdivé, jest jisté, jest skutečné, je to, co jest dole, jest jako to, co jest nahoře, a to co je nahoře, jest jako to, co jest dole, aby dokonány byly divy jediné věci. A jako všechny věci byly učiněny z jediné věci přizpůsobením. Slunce jest jeho otcem, měsíc jest jeho matkou, vítr nosil jej ve svých útrubách, země jest jeho živitelkou. Otec jest otcem universálního telesmatu celého světa. Jeho síla jest celá, když byla proměněna v zemi. Oddělíš zemi od ohně, jemné od hrubého, opatrně a nanejvýš moudře. On vystupuje od země k nebi a zase sestupuje z nebe na zemi a přijímá sílu věcí hořejších a dolejších. Takto budeš mít slávu celého vesmíru, veškerá hmota prchne před tebou. Tu sídlí síla, ze všech nejmocnější, která překoná každou jemnou věc a pronikne každou věc pevnou Takto stvořen byl vesmír. Odtud vzejdou přizpůsobení podivuhodná, jich způsobem jest zde. Proto byl nazýván Hermes Trismegistos, máje tři části filosofie celého vesmíru. Co jsem pověděl o mamagisteriu slunce, jest úplně“¹⁸.

Kromě Smaragdové desky, která tvoří základní dílo hermetismu, jsou badatelům k dispozici další hermetické spisy různého původu, které jsou shrnovány v tzv. Corpus Hermeticum.¹⁹

¹⁵ Bezděk, Robert. 2005. Zapadni ezoterismus a christologie. *Religio: revue pro religionistiku*. 2005, roč. 13, č. 1, s. 1.

¹⁶ Z těchto nauk (magie, astrologie, alchymie) se postupem času stávaly samostatné praktické disciplíny a pojem hermetismus byl přiřazen pod tzv. vyšší magii včetně teoretického a praktického bádání, čímž se odlišovala od tzv. „nižší lidové magie“ (čarodějnictví). Vojtíšek, Zdeněk. 2008. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, s. 157.

¹⁷ K historii, obsahu a významu Smaragdové desky více v knize M. Nakonečného: *Smaragdová deska. H. Trismegista*. Vodňár, 1994.

¹⁸ ŠTAMPACH, Ivan. 2004. *Hermetismus. Dingir*. 2004, roč. 7, č. 3, s. 12 (překlad Pierre de Lascenic).

¹⁹ Nakonečný, Milan. 1994. *Smaragdová deska*. Praha: Vodňár, s. 13.

Po proniknutí hermetismu do Evropy dostal staroegyptský hermetismus svou specifickou formu, jejíž nejvýraznější variantou bylo *rosekruciánství*²⁰. Hermetismus splýval též se starožidovským ezoterismem, *kabalou*²¹. V rámci alexandrijské školy došlo k různým syntézám a synkretismům ezoterních disciplín. Hermetismus měl významný vliv na renesanční filozofii, mimo jiné na jejího význačného představitele G. Bruna²².

Zlaté období hermetismu v Čechách nastalo za císaře Rudolfa II. (1552–1612), který vytvořil z Prahy velmi významné středisko bádání v těchto naukách. Druhým „zlatým“ obdobím byla podle Milana Nakonečného 30. léta minulého století, „*kdy ezoterní společnosti nabývaly podobu veřejných spolků, mísily se s kabbalou, orientálními ezoterismy, zejména indického typu, například teosofii.*“²³ Společně s velmi populárním spiritismem a doznívajícím mesmerismem se tyto směry spojily v tzv. okultismus.²⁴ V této době začíná další renesance starověkého hermetismu, a to hlavně ve Francii, zásluhou E. Léviho a jeho žáka Papuse. Tyto nauky byly pěstovány především uvnitř Papusem obnoveného martinského řádu²⁵ a také uvnitř anglických a severoamerických lóží a kroužků, později i v německých a rakouských lóžích.²⁶

Po první světové válce získaly hermetismus a další ezoterní směry mnoho příznivců také v českých zemích, a to především díky celkové poválečné atmosféře a oslabení katolické církve. Za pomoci význačných osobností, které byly považovány za skutečné znalce hermetických věd, se český hermetismus dostal na světovou úroveň. Tito lidé

²⁰ „Jako rosekruciáni se označovala tajná společnost, založená na západní mystické a ezotrické tradici. Rosekruciánství vzniklo v Německu počátkem 17. století. Po roce 1614 zde byly anonymně publikovány tři rosekruciánské manifesty, *Fama Fraternitatis Rosae Crucis* (Pověst Bratrstva růžového kříže), *Confessio Fraternitatis* (Vyznání Bratrstva) a *Alchymická svatba Christiana Rosenkreutze*, za jejichž autora je považován teolog Johann Valentin Andreae, který je také autorem rosekruciánské legendy. Vliv těchto tří sociálně kritických mystických spisů, líčících „nejchvalnější řád“ a „obecnou reformu lidství“, byl tak silný, že historička Frances Yates později označila 17. století za epochu „rosekruciánského osvícenství“. Dnes se na rosekruciány odvolává několik různých mystických tajných společností.“ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Rosekruciáni* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Rosekruci%C3%A1ni&oldid=12308181>.

²¹ „Původně jde o ezoterní nauku a praxi, v níž se propojuje židovská tradice výkladu biblických textů s novoplatónskými filosofickými podněty. Odvolává se na Knihu stvoření a Knihu záhad. Z božského propastného prazákladu emanují hierarchicky uspořádané duchovní sféry. Postup přes archetypy a skrze duchovní bytosti k člověku a hmotnému vesmíru, jako i cestu duše zpět k božskému prazákladu vyjadřuje diagram zvaný *Strom života*. V 16. stol. původní čistě židovskou nauku převzali křesťané a tak vznikla samostatná linie takzvané křesťanské kabały zapojené do hermetických nauk. Kabalistických symbolů, např. písmen hebrejské abecedy vykládaných jako samostatné principy tvoření, je využíváno v magických operacích. Na tarotových kartách interpretují symboliku jednotlivých arkán.“ Citováno dle ŠTAMPACH, Ivan. 2004. Hermetismus. *Dingir*. 2004, roč. 7, č. 3, s. 14.

²² Nakonečný, Milan. 2009. *Novodobý český hermetismus*. Praha: Portál, s. 13–14.

²³ „Jako theosofická se označuje tendence vyložit křesťanský duchovní život s využitím některých hermetických témat, zejména pomocí spirituální alchymie a křesťanské kabały. Klasikem tohoto přístupu byl Jakub Böhme (1575–1624). Později pod tímto názvem vzniklo hnutí podnětené Ruskou Hanou Petrovnou Blavatskou, která však záhy opustila své rané hermetické zájmy a s celým hnutím se přiklonila ke svéráznému pojetému tibetskému buddhismu. Theosofická společnost se ještě přiklonila k hinduismu. Její německá sekce pod vedením Rudolfa Steinera (1861–1925) se vrátila k původnímu významu theosofie. Pěstuje se dnes pod názvem *anthroposofie* jako samostatná na hermetismus jen velmi volně navazující duchovní věda „*spiritualita a praxe*.“ Citováno dle ŠTAMPACH, Ivan. 2004. Hermetismus. *Dingir*. 2004, roč. 7, č. 3, s. 14.

²⁴ Nakonečný, Milan. 2009. *Novodobý český hermetismus*. Praha: Portál, s. 13–14.

²⁵ „Martinismu předcházelo úsilí Martineze de Pasqually spojit svobodně zednářství na konci 18. století s hermetickými kořeny. Sloučil biblické motivy stvoření a návratu člověka k neporušenému stavu (*reintegrace*) s kabalistickými a theurgickými motivy. Jeho žák Louis Claude de Saint-Martin (1743–1803) se zabýval ezoterním a mystickým křesťanstvím. Inspirovali ho také Jakub Böhme a Emanuel Swedenborg.“ Citováno dle ŠTAMPACH, Ivan. 2004. Hermetismus. *Dingir*. 2004, roč. 7, č. 3, s. 15.

²⁶ Nakonečný, Milan. 2009. *Novodobý český hermetismus*. Praha: Portál, s. 13–14.

se podíleli na činnosti společnosti českých hermetiků *UNIVERSALIA*²⁷ a byli velmi aktivní v publikační činnosti. Universalia byla otevřena veřejnosti, a přestože její zakladatelé byli skalní hermetici, popularizovali i další ezoterní směry. Zásadní postavou českého meziválečného ezoterismu byl Petr Kohout (1900–1944), zvaný Pierre de Lasenic, který následně založil svůj vlastní spolek *HOREV* – klub a při něm i martinskou lóži *Paragava*. Dále to byl František Kabelák (1902–1969), který je považován za velkého odborníka na kabalou. Přednášel o ezoterních tématech i za dob socialismu. Dále to byli Jan Kefer (žák E. Lévyho) a Oldřich Eliáš (1895–1941) – oba zemřeli v koncentračním táboře. Významnou osobností byl také Karel Weinfurther (1868–1942), který byl zakladatelem mystické školy a časopisu *Psyché*.²⁸ Typickým znakem mnohých českých ezoterních společností, stejně jako světových, byl *univerzalismus* jako porovnávací způsob nazírání na různé kultury, náboženství, filozofické směry a metapsychickou praxi různých národů v rozmanitých dobách, snažící se o nalezení společné pravdy všech náboženských a ezoterních směrů.

Období této éry bylo přerušeno nástupem nacismu a druhou světovou válkou. Nacisté ezoteriky a ezoterní spolky zavrhovali kvůli jejich „tajnému učení“, které nebylo v souladu s nacistickou ideologií. V Československu se po ukončení druhé světové války, v období tzv. „limitované demokracie“ 1945–1948, objevovaly tendence k obnovení činnosti ezoterických spolků. Většina organizací se neměla čas „nadechnout“ a obnovit činnost, protože další totalitní režim pomalu přebíral vládu nad českými zeměmi. Ezoterici se stáhli do ilegality a své alternativní zájmy provozovali soukromě či v úzkém okruhu utajovaných skupinek²⁹.

I přes tato omezení se mnohé ezoterní disciplíny udržovaly a dále získávaly své příznivce. V protichůdném ideovém prostředí dále působilo a „vyrostlo“ mnoho osobností³⁰. Společně s významným léčitelem a bylinkářem Janem Mikoláškem (1889–1973), který mimo jiné léčil dva československé prezidenty, je nutné zmínit světově proslulého badatele v oblasti parapsychologie Břetislava Kafku (1891–1967), o kterého se zajímala i samotná KGB, a kněze a léčitele Františka Ferdu (1915–1991), známého daleko za hranicemi našeho státu. Také neopomenutelné činnosti v oblasti alternativní

²⁷ „*Universalie* vznikla krátce po první světové válce jako soukromý kruh, registrována byla roku 1930, od roku 1934 vydávala časopis *Logos*.“ In Vojtíšek, Zdeněk. 2008. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, s. 161–163.

²⁸ Vojtíšek, Zdeněk. 2008. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, s. 161–163.

²⁹ O této problematice pojednává text Petra Kalače: *Stručná historie české ezoterické scény od konce 19. století do roku 1989*, dostupné online na adrese: <http://dcch.grimoar.cz/?Loc=detail&Cat=1&Lng=1&UID=3>.

³⁰ Například člen zrušené *Universalie* – František Kabelák (1902–1969), astrolog Emanuel Šimandl (1899–1971) a mystik Ing. Karel Makoň (1912–1993).

medicíny Ing. Jiřího Janči (1924–2005) a aktivity biotronika Jana Zezulky (1912–1992) vyvolávaly v odborném i laickém prostředí pozitivní ohlasy. V neposlední řadě se nepřehlédnutelně zapsal do historie českého ezoterismu mystik, jogín JUDr. Eduard Tomáš (1908–2002).³¹

Významnou kapitolu v rámci ezoterního bádání představovali komunističtí vědci prof. RNDr. et PaeDr. František Kahuda (1911–1987) a PhDr. Zdeněk Rejdák (1934–2004), kteří rehabilitovali prostřednictvím svých výzkumných pracovišť některé ezoterní disciplíny a zařazovali je pod dobové populární pojmy *psychoenergetika* a *psychotronika*. O tom, jaké bylo postavení ezoterismu v období komunistické nadvlády a jaký vliv měl režim na každodenní životy zkoumaného vzorku českých ezoteriků, stručně pojedná empirická část *Ezoterismus před rokem 1989*.

Po změně režimu v roce 1989 znovu ožily rozmanité spirituální podněty, mimo tradiční náboženské směry dostávala prostor obnovená hermetická tradice, ke slovu též přicházelo novopohanství, keltská mytologie, orientální směry s indickými a čínskými náboženskými vlivy a různorodé šamanské praktiky. Mimo to nalézaly živnou půdu v zemi, která byla nedotčená po desítkách let útlaku a cenzury, další spirituální směry a alternativní metody. V mnoha podobách se jednalo o tzv. „eklektická“ spirituální hnutí, jež začala plnit náboženskou funkci, přestože se obvykle za náboženství nepovažovala z důvodu chybějících oficiálních projevů.³²

Domácí „alternativci“ v rámci probouzející se občanské společnosti velmi rychle naskočili na vlnu všeobecného uvolnění, oživovali mnohé, co bylo uspano bývalým režimem, či zakládali zcela nové organizace a školy. Pořádali osvětové, meditační a léčebné semináře. Intenzivně se scházeli, oslovovali příznivce prostřednictvím svobodných médií a plnou silou se vrhli do spolkové a podnikatelské činnosti.³³

Přirozeným způsobem došlo k obnovení některých předválečných hermetických a mystických sdružení, kterým bylo po roce 1948 znemožněno pokračovat v aktivitách (například *Universalie*³⁴, *Psyché*³⁵). Podle V. Zadrobílka existoval na počátku 90. let silný

³¹ Další výčet významných osobností české ezoterické scény 1948–1989 přibližuje text Petra Kalače: Stručná historie české ezoterické scény od konce 19. století do roku 1989, dostupné online na adrese: <http://dcch.grimoar.cz/?Loc=detail&Cat=1&Lng=1&UID=3>.

³² Štampach, Ivo. 2010. *Na nových stezkách ducha. Přehled a analýza současné religiozity*. Praha – Vyšehrad, s. 190.

³³ Například Pavel Turnovský založil Astrologickou společnost (zakládající schůze v Národním domě na Smíchově – leden 1990, PT – předseda přípravného výboru).

³⁴ Záhy po listopadu 1989 se velmi pružně vytvořilo jádro obnovené společnosti českých hermetiků. Koncem prosince rozeslal M. Nakonečný leták, jímž měl být zahájen nábor členů *Universalie*³⁴ a který obsahoval důležité materiály pro připravované „revue pro ezoterní chápání života a kultury *Logos* (více in Zadrobílek: Můj život v sedmi republikách). Na ustavující schůzi v červnu 1990 v pražském kině Svornost byl předsedou zvolen dr. Milan Nakonečný. *Universalie* obnovila vydávání revue *Logos*, jejímž šéfredaktorem se stal Vladislav Zadrobílek. Brzy se však ukázalo, že činnost vážne jak rozsahem, tak kvalitou. Právě nejnvdělanější členové, jako dr. Nakonečný, rezignovali na další angažování se ve věcech společnosti. V roce 1993 se předsedou *Universalie*, stal dr. Ivo Chmelař a od roku 1995 do 1998 jím byl Vladislav Zadrobílek.

zájem zahraničních společností o české ezoterické spolky a jednotlivé aktéry duchovních nauk – především o obnovenou hermetickou společnost Universalia. Do Československa přijížděli zástupci francouzské a italské větve martinistů i představitelé svobodných zednářů z řady zemí.³⁶ Republiku též opakovaně navštěvovali zástupci křesťanských charismatických hnutí především z USA a podle vzoru apoštolů uzdravovali nemocné na mnohatisícových shromážděních. Mnozí léčitelé vystupovali ve velkých halách, šířili zprávy o zázracích, po celé republice visely propagační tabule, lidé stáli fronty a haly byly zcela zaplněné.³⁷

Další organizace veřejně navazovaly na činnost, kterou vyvíjely během komunistické nadvlády – na odkaz Psychoenergetické laboratoře³⁸ navázalo občanské sdružení *Česká psychoenergetická laboratoř* (původně Psychoenergetická společnost), na působení Pracoviště pro psychotronický výzkum a juvenologii navázala *Společnost pro psychotroniku a juvenologii*, později *Sdružení badatelů v psychotronicě*³⁹. Dále zde pokračovala duchovní činnost společnosti českých unitářů.

Další aspekty vyplývající z otevřeného duchovního svobodného prostoru bude zkoumat hlavní interpretační oddíl zabývající se fungováním skupiny narátorů (ezoteriků), kteří se po čtyřicetileté odmlce vyrovnávali s podmínkami nového svobodného prostředí.

Přístupme nyní k metodologickému úseku, jehož nedílnou součástí bude přehled relevantních literárních zdrojů, pramenný výzkum médií a Archivu bezpečnostních složek. Dále budou v následujícím oddílu uvedeny nejdůležitější metodologické postupy vycházející ze specifík orální historie.

³⁵ Spolek *Psyché* byl obnoven i po roce 1990. Po jistou dobu vycházel opět časopis *Psyché*, dnes už jen coby interní věstník spolku. Důležitým počinem bylo vydání několika základních Weinfurterových děl, za což patří dík zvláště manželům Vítovským. sanitrák, Josef. 2002. Zakladatel novodobé křesťanské mystiky. *Regenerace* [online]. [cit. 25. 05. 2015]. Ročník 2002, č. 9. Dostupné z: <http://www.e-stranka.cz/regenerace/2002/09/weinfurter.htm>.

³⁶ Zadrobilek, Vladislav. 2010. *Časobraní aneb můj život v sedmi republikách*. Praha: Trigon, s. 260.

³⁷ Váček, Jiří. 2001. *Jak jsem hledal Boha a našel sebe*. Díl třetí. Praha: J. Váček. 2001, str. 38.

³⁸ František Kahuda se stal zakladatelem pracoviště, které pod názvem Psychoenergetická laboratoř působilo při pražské Vysoké škole chemicko-technologické. Laboratoř pracovala v letech 1973–1992, pro rozdílnost názorů byla v roce 1980 rozdělena na Psychoenergetickou laboratoř pod vedením Františka Kahudy a Pracoviště pro psychotronický výzkum a juvenologii pod vedením Zdeňka Rejdáka. Obě části prováděly výzkum až do zrušení roku 1992. Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Psychotronika* [online]. c2014 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Psychotronika&oldid=12111430>.

³⁹ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Psychotronika* [online]. c2014 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Psychotronika&oldid=12111430>.

2 Metodologická část

2.1 Orálně historická specifika a hlavní metodologické kroky

2.1.1 Orální historie

Bádání v historii českého ezoterismu je nelehkým úkolem, protože tato specifická oblast leží mimo hlavní směr zájmu historické obce i většinové společnosti. Odborný zájem o ezoterismus je v akademickém prostředí prezentován především na poli religionistiky a sociální antropologie. Na rovinu je možné říci, že tato oblast obsahuje řadu spekulací a pracuje s metodami, které mnozí akademici bez okolku zařadí mezi neobjektivní a pověřivé.⁴⁰ Religionista Ivan O. Štampach předkládá tezi možných důvodů, proč se badatelé „nehrnou“ do akademického bádání tohoto specifického tématu: „*Akademické studium ezoterismu by mohlo vzbuzovat podezření k sympatiím a z metodologické nečistoty*“.

Oficiální výzkum historického vývoje ezoterní scény od roku 1948 do roku 1989 prakticky neexistuje, podobně jako historiografie po demokratickém předělu. Tomu odpovídá i skutečnost, že prameny dotýkající se zvolené problematiky nejsou zpracovány a neexistuje pro ně konkrétní archiv. Z výše řečeného vyplývá, že toto neobvyklé (a málo vyhledávané) téma staví orální historii na první místo: „*Jedná se o kvalitativní přístup, který nám umožňuje dostat se k ‚opomíjeným vrstvám společnosti‘, pomáhá reflektovat tzv. malé dějiny a individuální prožitky*.“⁴¹ Tato metoda nám umožní jedinečný pohled na zvolené období výzkumu, a to prostřednictvím životních prožitků osob z oblasti ezoterické scény, které svým rozhovorem přispějí k rozšíření znalostí o naší novodobé historii.

Existují zde ojedinělé snahy nadšenců a badatelů, jejichž příkladem je organizace s názvem *Centrum českého hermetismu*⁴². Jeho členové pátrají v privátních knihovnách ezoteriků a snaží se o to, aby existující materiály neupadly v zapomnění. Současně také vedou rozhovory s doposud žijícími osobnostmi či jejich potomky. Vedoucí centra

⁴⁰ Štampach, Ivo. 2010. *Na nových stezkách ducha. Přehled a analýza současné religiozity*. Praha – Vyšehrad, s. 119.

⁴¹ Vaněk, Miroslav, Mücke Pavel a Hana Pelikánová. 2007. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV, s. 16.

⁴² Dokumentační centrum českého hermetismu bylo založeno v roce 2001 s cílem shromáždit doklady o duchovním usilování jedinců a skupin i v dobách, které duchovnímu životu nepřály, aby byly zachovány pro poučení budoucích generací. Na stránkách <http://dech.grimoar.cz/> lze nalézt informace o jeho činnosti a aktivitách, stejně tak jako ukázkou z připravované práce.

Petr Kalač (též zaměstnanec Archivu Národního muzea) pracuje na knize, která mapuje českou ezoterickou scénu od roku 1945 (1948) do roku 1989. Pracovní část tohoto materiálu, který je k dispozici na internetových stránkách centra, jsem nastudovala, nicméně v něm chybí odkazy na primární zdroje informací, a nemohla jsem jej tedy použít jako objektivní zdroj informací (z práce ale vyplývá, že tyto zdroje existují a autor s nimi pracoval). Do budoucna se mi jako velmi cenný jeví přístup do archivu rozhovorů s pamětníky výše uvedeného centra a souvisejících archiválií.

Podobně soukromé archivy rozmanitých ezoterních sdružení a duchovních škol skýtají velmi zajímavý materiál pro další vědeckou práci.⁴³

2.1.2 Přípravná fáze – výběr tématu, narátorů a informačních zdrojů

Od začátku svého výzkumu jsem reflektovala nejvýznamnější metodologická východiska a doporučení prezentovaná v orálně-historických metodologických publikacích. Etické hledisko v mém výzkumu hrálo jednu z nejvýznamnějších rolí. Mimo to jsem operativně dotvářela vlastní postupy, které jsem aplikovala na práci s narátory. Prvotním úkolem bylo proniknout do této specifické subkultury a zajistit dostatečný počet aktérů, proto jsem se nemohla řídit některými standardními metodologickými postupy pro „výběr vzorku narátorů“ nebo striktně sledovat „snahu o homogenost zkoumané skupiny“.

Přes mizivé množství vhodného materiálu, který by nějakým způsobem reflektoval zkušenosti českých ezoteriků v naší novodobé historii, jsem se v rámci počáteční etapy bádání „nevzdávala“ a hledala rozmanité zdroje, které by byly podnětné pro výzkum. Analyzovala jsem „porevoluční“ autorské knihy vybraných ezoteriků, meziválečné tituly, které byly vydávány v reedicích, procházela jsem přehledové populárně-vědecké publikace, kriticky se vymezující tituly, religionistické časopisy a odborné studie, které se určitým způsobem dotýkaly zvolené oblasti. Během první etapy výzkumu jsem se seznámila s některými vzpomínkovými publikacemi českých ezoteriků (tituly uvádím v pramenné části *Literatura*). Také řada porevolučních periodik, například *Regena*, *Regenerace*, *Gemma*, *Astro*, zaměřených na alternativu, byla v některých případech relevantním zdrojem. V Archivu Národního muzea jsem prostudovala nejvýznamnější

⁴³ Archivní materiály organizace *Čepes* navazující na odkaz Kahudovy Psychotronické laboratoře představují rozmanité potencionální badatelské možnosti.

ezoterní časopisy „in side groupe“ *Logos* a *Konstelace* z let 1990–1993. V soukromém archivu sdružení *Čepes* jsem se seznámila s ezoterním zpravodajem *Mandala – Nova* a dalšími důležitými dokumenty věnujícími se konkrétním aktivitám této organizace, na poli institucionalizace ezoterních disciplín, i s podklady o účasti na domácích i zahraničních alternativních výzkumech.

Informace o ezoterní problematice jsou také široce zastoupeny v českém internetovém prostředí, kde jsem v mnoha případech nalézala kontakty a informace o činnosti lidí působících na ezoterické scéně, včetně nabídky specializovaných knihkupectví.⁴⁴ Nicméně tyto informace sloužily pouze jako prvotní podklad a musely být následně ověřeny. Největší význam měly právě osobní (profesní) webové stránky narátorů či jejich profesních sdružení. Všechny získané informace jsem následně analyzovala a modifikovala svá výzkumná východiska tak, aby co nejlépe refleктоvala získané poznatky.

Volba hlavního předmětu výzkumu byla poměrně obtížná. Od původních představ o zaměření bádání jsem musela po několika měsících upustit (témata zaměřená na fenomén psychotroniky před rokem 1989 nebo „lidové léčitelství“). Bylo nad rámec studentských možností získat v přijatelném časovém úseku dostatečný počet pamětníků z psychotronického výzkumu a také lidových léčitelů ochotných spolupracovat. Z těchto důvodů jsem rozšířila zaměření své diplomové práce na širší pojem „ezoterismus“, což mi dalo větší prostor získat rozmanitější vzorek potencionálních narátorů. Jako hlavní období výzkumu bylo po dohodě s vedoucím práce doc. Martinem Francem zvoleno první transformační desetiletí s akcentem na historický předěl roku 1989, s možným přesahem do období před rokem 1989.

⁴⁴ Další přínosné informační zdroje nalezneme na následujících adresách: <http://dcch.grimoar.cz/> – stránky dokumentačního centra českého hermetismu obsahující rozmanité typy archiválií a mnoho dalších textů a informací; <http://www.rosicrucianum.cz/> – stránky mezinárodní duchovní rosikrucianské školy Zlatého kříže s rúží, která se odvolává na prastarou tradici škol mystérií, je však moderní ve svém poselství, které musí apelovat na silně individualizované vědomí člověka dvacátého a jednadvacátého století; <http://ceska.psychotronika.cz/> – informační server o psychotronicce; <http://www.kpufo.cz/> – je dobrovolná, zájmová, nepolitická organizace sdružující badatele i zájemce o oblast psychotroniky, alternativní medicíny, archeoastronautiky, problematiky neidentifikovaných létajících objektů (UFO) a další anomální jevy, sporné a nevysvětlené úkazy a události, ať už se odehrávají v jejich okolí, v ČR nebo na celém světě, a dále o alternativní teorie na veškeré sféry života přírody a společnosti, včetně jejich filozofické a náboženské interpretace; <http://www.psychotronika.cz/sbp.htm> – Sdružení badatelů v psychotronicce (SBP) je společenství badatelů v oboru psychotroniky, kteří věří, že se podaří vytvořit z psychotroniky novou vědní disciplínu. Vycházíme z předpokladu reálné existence informační komunikace mezi organismy živé hmoty ve fyzikální rovině látky a pole. Na druhé straně z rovnosti atributů existence v organizaci světa popsané jako informace a vědomí vedle energie a hmoty; www.grimoar.cz – „knihovna“ s mnoha ezoterními texty, přístupná registrovaným uživatelům; www.okultura.cz – portál pro magické aspekty moderních dějin a soudobého umění. *Alchymie. Astrologie. Hermetismus. Kabala. Magie.* Revue HORUS. Recenze umění, knih, filmů, hudby, interview s osobnostmi české i světové „okultury“.

Od počátku své výzkumné práce jsem si stanovila nejdůležitější kritéria pro budoucí výběr zkoumaného vzorku:

- Všichni oslovení narátoři vykonávali ezoterní praxi dlouhodobě, jejich zaměření pro ně představovalo životní filozofii (u každého narátora byl v příloze vytvořen stručný medailonek o životě a stručný popis metody, kterou používá).
- Narátoři měli mezigenerační přesah – vzpomínky na období před rokem 1989 – což jim dávalo možnost srovnání a umožnilo zkoumat vliv společenských změn na jejich život (u některých dokonce najdeme vzpomínky na období druhé světové války). Díky tomuto přesahu také vznikl samostatný interpretační okruh zasazený do období před rokem 1989.
- Jsou stále aktivní a úspěšní ve své činnosti (opět možná potencionální interpretační komparace období transformace s přesahem do současnosti, narátoři prošli transformačním obdobím úspěšně a jsou schopni podat informaci nejen o pozitivích, ale i negativích).

Vhodní pamětníci byli vybíráni dvěma způsoby. Zaprvé jsem oslovila dvě osobnosti alternativní scény, se kterými jsem měla osobní zkušenost (Velechovský, Mareš). Následoval zdánlivě snadný výběr veřejně známých osob ezoterní scény (Nakonečný, Jonáš, Brázda, Vacek, Košanová). Důležitým zprostředkovatelem kontaktů na potencionální „vypravěče“ byl významný badatel v oblasti psychotroniky Ing. Oldřich Válek a archivář a vedoucí Centra českého hermetismu Mgr. Petr Kalač. Ti však nesehráli plnohodnotnou roli tzv. gatekeepera a pro můj orálně-historický výzkum zprostředkovali kontakt na dva narátory – Bažant a Pávková. S několika významnými osobnostmi ezoterní scény jsem se rovněž seznámila při studiu archivních materiálů. Dvě z těchto osob souhlasily s rozhovorem (alternativní vědec doc. Ivo Chudáček via ezoterní měsíčník *Mandala Nova*; astrolog Pavel Turnovský via společenský časopis *Reflex*).

Následovalo vymezení hlavních výzkumných okruhů, jež byly součástí předem připravené struktury rozhovoru (ukázka struktury rozhovoru je přílohou DP). Dále byli osloveni potenciální narátoři emailem či telefonicky (většinou oběma prostředky současně). Určitou pomocnou roli hrálo to, že jsem o problematice měla základní přehled a s konkrétní činností vybraných osobností jsem se seznámila předem, což se pro průběh následných telefonických rozhovorů a pilotních schůzek ukázalo jako velká přednost. Velkým plusem při oslovování potenciálních pamětníků byla také má bakalářská práce, kterou si někteří z nich před souhlasem s rozhovorem vyžádali. Současně jsem vybranému

vzorku předložila potvrzení Ústavu pro soudobé dějiny o své kvalifikaci provádět tento výzkum, což u některých narátorů představovalo významný podklad pro poskytnutí rozhovorů. Dovolím si říci, že oslovenými osobami byl pochopen vědecký účel práce, a narátoři proto dali souhlas s rozhovorem. Celkově jsem oslovila 35 potenciálních narátorů, z nichž 12 mi poskytlo souhlas a uskutečnilo rozhovor.

Pro každého z narátorů jsem vytvořila složku, do které byly postupně zakládány získané materiály (struktury rozhovorů, protokoly, přepisy rozhovorů, dostupné informace na internetu, již realizované novinářské rozhovory, odkazy na literaturu aj.).

Pro reflexi pohledu veřejného mínění, politické reprezentace a názorů kritiků jsem souběžně kontaktovala také ústřední orgány státní správy Ministerstvo zdravotnictví, Úřad vlády, Bezpečnostní informační službu i bývalého ministra zdravotnictví MUDr. Martina Bojara (*1947), bohužel jsem v tomto směru nebyla úspěšná.

Jediný, kdo participoval na mém výzkumném projektu, byl významný kritik a zástupce skeptického sdružení *Sisyfos* prof. Jiří Heřt (1928–2014). Z důvodu jeho špatného zdravotního stavu však nebylo možné zrealizovat orálně-historické interview (měsíc po zaslání vypracovaných otázek tento lékař zemřel). Odpovědi na zasláné otázky jsem však získala alespoň písemně prostřednictvím elektronické komunikace (součást přílohy).

Velmi cenný zdroj pro zmapování atmosféry první poloviny devadesátých let, postojů laické i odborné veřejnosti představoval archivní výzkum periodického tisku a dobové televizní tvorby České televize.

Prostřednictvím legislativních norem jsem se pokusila reflektovat postavení ezoterních disciplín (nejen) v transformačním období.⁴⁵

2.1.3 Realizace rozhovorů

S několika narátory bylo uskutečněno pilotní setkání, kde jsem znovu detailně vysvětlila záměr projektu a snažila se odpovědět na případné dotazy. Na tomto setkání byl

⁴⁵ Zákony a opatření související s tématem:

Listina základních práv a svobod (Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb);

zákon o péči o zdraví lidu č. 20/1966 Sb. (paragraf 11, odst. 1);

vznik nestátních zdravotních zařízení č. 160/1992 (paragraf 8, odst. 2);

zákon o zdravotních službách č. 372/2011 Sb. (paragraf 28, odst. 2, a paragraf 38);

živnostenský zákon č. 455/1991 (volná živnost – „Poskytování služeb osobního charakteru a pro osobní hygienu, příloha kolonka 78);

zákon o dani z příjmu;

zákon č. 308/1991 sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností;

zákon č. 161/1992 české národní rady, o registraci církví a náboženských společností;

konkrétní znění legislativních norem jsou k dohledání na <http://psp.cz/sqw/sbirka>.

rovněž narátorům předložen k podpisu informovaný souhlas. Dále byli seznámeni s tím, že materiál bude uložen v archivu Ústavu pro soudobé dějiny. Přípravné setkání mi také pomohlo k tomu, abych jednotlivé „narátory zařadila do jejich společenského kontextu a rozpoznala pravděpodobné směry dotazování během rozhovoru“⁴⁶. U osob, se kterými jsem nemohla z nějakého důvodu uskutečnit přípravný rozhovor, jsem zvolila formu emailové komunikace či přípravný, telefonický rozhovor.

V rámci vlastního výzkumu jsem jako první realizovala interview s narátorem, jehož přednášku jsem na začátku milénia absolvovala. Zdárný průběh tohoto rozhovoru pro mne znamenal motivaci a povzbuzení do dalších hodin nahrávání. Dále bylo důležité získat svědectví známého hermetika Milana Nakonečného, který by pro další potencionální aktéry rozhovorů mohl představovat záruku mé korektnosti, což mohl být rovněž jeden z důvodů účasti ve výzkumném projektu. Tento předpoklad se potvrdil a umožnil zrealizovat dvě další orálně-historická interview.

Ke každému narátorovi jsem přistupovala individuálně, podle jeho věku, časových možností a ochoty ke spolupráci. Před začátkem nahrávání jsem si striktně nevolila, zda naše setkání bude jednokolové či dvoukolové, jak bude orientované atd. – vše vyplynulo z konkrétní situace. Do struktury rozhovoru jsem promítla hlavní interpretační linie, které jsem doplnila souvisejícími otázkami (viz příloha DP). V případě, že bylo domluveno i druhé kolo rozhovoru, připravila jsem již podrobnější strukturu rozhovoru obsahující témata, která ještě potřebovala doplnit nebo nezazněla při prvním setkání. Je důležité říci, že i během nahrávání rozhovorů jsem se postupně dostávala k dalším rozmanitým zdrojům a informacím, jež zpětně ovlivňovaly můj projekt i práci v terénu.

Rozhovor byl zahájen zdvořilostní frází, která pokračovala představením tématu projektu a poděkováním narátorovi za jeho čas a informace. U některých dotazovaných bylo potřeba znovu opakovat cíle práce, přestože s nimi byli již předem dostatečně seznámeni (ať už na základě pilotní schůzky, telefonické či emailové komunikace). Přesto jsem se v řadě případů setkala s tím, že mne narátoři považovali za novinářku a očekávali spíše podobnou formu vedení rozhovoru jako u publicistického interview.

Pro rozhovory jsem zvolila chronologický přístup, jednak proto, že byl nejschůdnější pro mé narátory, ale také proto, že mi umožňoval širší interpretační směry. Například srovnání období před rokem 1989 s hlavní zkoumanou érou 90. let a doplňkově i se současností. Rozhovor začínal otázkou typu „*Jakým způsobem jste se dostal ke své*

⁴⁶ Vaněk, Miroslav, Mücke Pavel a Hana Pelikánová. 2007. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV, s. 96.

metodě?“ nebo „*Můžete mi ve stručnosti povyprávět o svém životě?*“. Několik narátorů začalo během rozhovoru popisovat svoji metodu a bylo velmi obtížné je navést (mnohdy i opakovaně) k jejich životním příběhům. Na narátory jsem v tomto ohledu významně „netlačila“ a převedla linii vyprávění do oblasti semistrukturovaného rozhovoru. Interview jsem usměrňovala tak, abych získala odpovědi na všechna hlavní témata rozhovoru. Struktura rozhovoru obsahovala hlavní tematické okruhy doplněné dílčími otázkami, které jsem využívala podle konkrétní situace. Otázky byly připraveny tak, aby na jejich základě bylo možné popsat nejen polistopadové období a interakci narátorů se státem a veřejností, ale také aby přinesly zajímavá svědectví o době před rokem 1989. Při vedení rozhovoru jsem se snažila narátorům poskytovat co největší prostor a empaticky naslouchat.

U pěti narátorů, se kterými jsem se dohodla na dvoukolovém rozhovoru, začínal první rozhovor klasickým životopisným vyprávěním s akcentem na životní filozofii, které bylo na konci rozhovoru doplněno předpřipravenými otázkami. Druhý rozhovor jsem se snažila vést v neformálním duchu a pokládala připravené otázky podle situace⁴⁷. U dalších pamětníků měl rozhovor podobu zkráceného životního příběhu (s tzv. biografickým úvodem), v závislosti na preferované metodě, doplněný semistrukturovaným dotazováním. Pouze dva rozhovory měly podobu polostrukturovaného interview, a to z důvodu velké časové vytíženosti a z důvodu neochoty mluvit o svém soukromí. Předpoklad „mediální konstrukce“ životních příběhů se mi během realizovaných interview u části veřejně známých ezoterních osobností v zásadě nepotvrdil.

Mým hlavním cílem bylo, aby rozhovor získal podobu neformálního setkání, které však budu korigovat tak, abych získala potřebné informace. Konečná fáze rozhovoru vždy směřovala na přítomnost – na aktuální situaci narátora a na jeho výhledy do budoucnosti, tak aby jeho životní příběh zůstal otevřen. Části rozhovoru, které se nějak významně odchýlily od hlavních tematických okruhů, nebyly v interpretační části využity, nicméně mohou posloužit budoucím badatelům nebo v případě pokračujícího projektu.

Po ukončení nahrávání následoval podpis „*Souhlasu ke zpracování a zpřístupnění osobních a citlivých údajů*“. K podpisu souhlasu neměl žádný z narátorů výhrady, ani jsem se nesečkala s požadavkem na anonymizaci sdělených informací⁴⁸. Ke každému rozhovoru byl pořízen protokol, který zachycoval všechny důležité aspekty průběhu rozhovoru. Případné chybějící biografické údaje jsem u narátorů doplnila po skončení nahrávání.

⁴⁷ Nakonečný, Chudáček, Vacek (zkrácený), Turnovský, Pávková.

⁴⁸ Jediné, co po mně dva narátoři posléze vyžadovali, byla kopie audionahrávky. Pan Nakonečný se dožadoval autorizace. Vysvětlila jsem mu znovu, že mu mohu předat nahraný rozhovor a výslednou práci (po jejím vyhotovení), že se nejedná o novinářský rozhovor. Narátor s uvedeným postupem souhlasil.

Jako velmi motivující jsem vnímala skutečnost, že na konci rozhovorů s vybranými 12 narátory se mi naskytly další možnosti rozhovorů s lidmi, kteří by byli velmi přínosní pro můj výzkum. Bohužel jsem je ale již nemohla zařadit do seznamu narátorů, jednak kvůli limitovanému času, který jsem si stanovila, a také by to byl úkol spíše pro širší tým výzkumníků než pro jediného badatele. Ukazovaly se tak další směry, kam by se mohl můj následný výzkum dále rozvinout i s dostatečným potenciálem osob zařaditelných do konkrétních oblastí ezoterické scény a podrobnějšího orálně-historického výzkumu.

2.1.4 Popis zkoumané skupiny narátorů

V období od října 2013 do června 2014 jsem realizovala orálně-historická interview s 10 muži a 2 ženami. Hlavním kritériem výběru narátorů bylo vykonávání ezoterní praxe v době transformace. Jejich zaměření jsou rozmanitá, což lze považovat za jistou metodologickou zvláštnost. Ve vzorku najdeme astrologa, mystika a jogína, věštce, kartárku, představitelku rosekruciánské školy, člověka praktikujícího a vyučujícího metodu „Modrá Alfa“, provozovatele abreaktivní psychoterapie, léčitele (psychoenergetika) participujícího na institucionalizaci alternativních směrů v české polistopadové legislativě, matematika a fyzika zkoumajícího alternativní vědu a také humanitního vědce věnujícího se (nejen) bádání v oblasti magie a hermetismu.

Přestože se vzorek může na první pohled jevit různorodě, z pohledu předmětu práce a předem stanovených kritérií pro výběr je homogenní. Vzdělání narátorů nehrálo při výběru žádnou roli, vzhledem k oblasti výzkumu je zajímavé, že 5 narátorů má technické vysokoškolské vzdělání, 1 má lékařské a 1 humanitní vysokoškolské vzdělání, 5 ostatních narátorů získalo maturitní diplom (z nichž jeden nedokončil VŠ).

Na geografické rozložení narátorů nebyl ve výzkumu kladen akcent, cílem projektu nebyla reflexe životních příběhů lidových léčitelů například z oblasti Podkrkonoší nebo zkoumání geografických specifik regionů s větším výskytem „ezoteriků“. Z větší části se jednalo o narátory z Prahy nebo v Praze pracující, část rozhovorů byla pořízena s narátory v Liberci, Táboře a Jinočanech (Praha-západ)⁴⁹. Skupinu pamětníků lze rozdělit

⁴⁹ Nejkratší rozhovor v rámci jednoho sezení trval 50 minut, nejdelší 2 hodiny. Místa nahrávání se měnila podle konkrétních možností narátora, většinou rozhovor probíhal v místě bydliště nebo na soukromém pracovišti. Dva rozhovory byly realizovány v kavárně (Pávková, Turnovský – druhý rozhovor). Rozhovory byly vedeny mezi čtyřma očima, s výjimkou jednoho rozhovoru, kde byla přítomna manželka narátora. I po vysvětlení výhody rozhovoru „z očí do očí“ narátor trval na její přítomnosti. Musím konstatovat, že vzhledem k jeho věku a životní síle přítomnost třetí osoby byla spíše přínosná a vyvolávala v něm pocit, že rozhovor lépe zvládne.

do tří širších věkových kategorií: pět bylo narozených mezi léty 1930–1943, další mezi léty 1945–1960, nejmladší narátor zastupuje generaci první poloviny 60. let. Výše uvedené věkové rozlišení mi dávalo prostor sledovat rozličné interpretační kategorie, ať už jde o vliv komunistického režimu na jejich profesi a „neortodoxní“ zaměření, či otázku, jakým způsobem se přizpůsobovali nově nastaveným podmínkám po změně režimu a nástupu tržního prostředí po roce 1989.

Následující tabulka nám přináší stručné informace o jednotlivých narátorech, jejich věk, specifikaci oblasti, které se věnují, přibližný začátek jejich ezoterní cesty a přehled nahraných minut rozhovoru. Poslední sloupec je věnován kategorii *Bludný balvan*. Tuto tzv. anticenu uděluje občanské sdružení *Sisyfos* za „přínos jednotlivců i různých spolků k matení české veřejnosti a rozvoji blátivého způsobu myšlení“. Z pohledu této práce může být ukazatelem, do jaké míry se daný narátor dostává do rozporu s názory nejvýznamnější české skeptické skupiny. U každého narátora byl vytvořen stručný medailonek (viz příloha).

Tabulka 1: Přehled narátorů a základní informace

Jméno	rok narození	oblast ezoterismu	Začátek ezoterní cesty	Bludný balvan	Délka nahrávky
Ing. Bažant V.	1930	Psychoenergetik	začátek 80. let		2:25
Ing. Vacek J.	1931	Mystik, jogín	od adolescence		0:56
Prof. Nakonečný M.	1932	Hermetik, martinista	od adolescence		2:27
Doc. RNDr. Chudáček I.	1932	Ódická věda, kirliánská fotografie	začátek 70. let	2000	2:15
Ing. Dragomerický A.	1934	Abreaktivní psychoterapie	konec 60. let	2011	2:19
Pávková A.	1937	Lectorium Rosicrucianum	od 70. let		2:03
MuDr. Jonáš J.	1945	Celostní medicína	začátek 70. let	2008	0:47
Ing. Velechovský P.	1947	„Modrá Alfa“	konec 70. let		0:52
Brázda S.	1948	Psychotronik, věštec	80. léta	2001	1:40
Turnovský P.	1950	Astrolog	konec 60. let		3.00
Košanová M.	1952	Kartárka, čarodějka	začátek 90. let		1:24
Mareš J.	1962	Provozovatel přírodní medicíny	pol. 80. let		1:45
Celkem					21 hod, 53 minut

Zdroj: vlastní výzkum

2.1.5 *Otázka interpretační autority a trojjediné vazby*

Již od začátku nahrávání rozhovorů jsem se setkávala s požadavkem většiny narátorů na zaslání kopie diplomové práce po jejím vypracování. V tuto chvíli jsem se stala součástí interpretačního konfliktu. Této metodologické zvláštnosti se věnuje řada badatelů, zejména M. Frisch a jeho kniha o „sdílené autoritě“ poukazuje na důležitou skutečnost, citují:

„Na jedné straně se orální historie snaží dát prostor určitým potlačeným vrstvám společnosti, revaluje jejich perspektivy, životy aj. ve světě, který je systematicky ignoroval či snižoval jejich přínos, a na druhé straně se orální historici drží explicitně vize strukturálních podmínek, které vedou k určitému společenskému chování“⁵⁰

Uvědomovala jsem si, že sdílet svoji interpretaci, která bude závěrečným výstupem diplomové práce, je dosti ožehavé. Také jsem se zamýšlela nad tím, do jaké míry jsem odpovědná svým narátorům, protože je pravděpodobné, že některé části mé interpretace nemusí být v souladu s narátorovým přesvědčením. Vědoma si možného interpretačního konfliktu jsem v interpretacích důsledně dbala na to, aby mé výsledné analytické rozborů „byly citlivé“ k vybrané skupině pamětníků, a proto některá potencionální interpretační hlediska nebyla v diplomové práci dále rozpracována. Jednalo se především o psychologické rozborů osobností a interpretace traumatických událostí, které některé narátory přivedly na jejich ezoterní dráhu.

Grele pokazuje na to, že „*tazatel i narátor přistupují k rozhovoru s určitými předchozími (profesními i prožitkovými) zkušenostmi, snad i předchozím ovlivněním a předsudky, a zároveň vše, co je v rozhovoru vyřčeno či nonverbálně sděleno, adresují nejen sobě navzájem, ale i potenciálnímu posluchači, čtenáři, hodnotiteli nebo interpretovi. Tuto skutečnost označil termínem ‚trojjediné vazby‘ mezi tazatelem, narátorem a takovou ‚společností‘, jak ji narátor sám chápe a vidí.*“⁵¹ S tímto hlediskem jsem se během nahrávání rozhovoru několikrát setkala, a to v podobě autocenzury sdělení. Věty typu „to tam nedávejte“, „nemůžu jmenovat, protože jsou ještě veřejně činní a mohl by mě někdo žalovat“, „to bych vypadal směšně“, „to by nepochopili...“ se v nahrávce objevovaly několikrát. Při pilotních schůzkách s pamětníky byly vysloveny velmi zajímavé

⁵⁰ Vaněk, Miroslav a Pavel Mücke. 2015. *Třetí strana trojúhelníku*. Praha: Karolinum, s. 189–190.

⁵¹ Vaněk, Miroslav, Mücke Pavel a Hana Pelikánová. 2007. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV, s. 83.

informace, které však v samotném průběhu nahrávání úmyslně nezazněly.⁵² Podle mého názoru hlavní roli v této selekci hrála nedůvěra ve státní a akademické instituce, možné zneužití narativního pramene i obava z nepochopení a dezinterpretace. Také nevšední téma diplomové práce již od počátku předznamenalo, že se budu setkávat se specifickou subkulturou, která má v tomto státě mnoho odpůrců a nepřátel. Narátoři se v některých případech obávali i možného soudního postihu, pokud by se více „rozpovídali“ o podrobnostech konkrétních příběhů. U některých narátorů mohla být autocenzura způsobena také negativní zkušeností s dezinterpretací v rámci rozhovorů s novináři.

2.1.6 Analýza a interpretace

Předstupněm analýzy se stává již stanovení kritérií výběru narátorů, volba tematických okruhů s otázkami, které budou součástí rozhovoru, či dalších specifik, která rozhovor doprovázela. Portelli potvrzuje, že je to právě historik, který vybírá lidi pro interview, kdo přispívá k vytváření svědectví kladením otázek a reagováním na odpovědi a kdo dává tomuto svědectví konečný tvar a kontext k publikování.⁵³

Analýzu jsem ve své práci chápala jako logické členění a hodnocení samotného pramene. Analyzovala jsem nejen přepisy orálně-historických rozhovorů, ale také všechny prameny a další zdroje relevantní pro můj výzkum. Držela jsem se zásady *triangulace*⁵⁴.

Po zhotovení prepisů byly jednotlivé úseky rozhovoru zpracovány tak, že byly rozčleněny do stanovených kategorií souvisejících s hlavními tematickými okruhy, které vycházely z předpřipravených struktur rozhovorů. Následně byla provedena indexace všech vytvořených materiálů, na základě jasně definovaných kritérií. Pro 3 hlavní analytické okruhy⁵⁵ bylo zvoleno barevné rozlišení. Okruhy byly dále rozpracovány do dílčích interpretačních otázek a zkopírovány do připravených textových souborů.

⁵² Po ukončení rozhovoru jsem si zaznamenala údaje, které byly řečeny mimo diktafon tak, abych rozlišila to, co bylo „oficiální“ – to jsem zanesla do protokolu a zahájila přepis rozhovoru.

⁵³ Portelli, Alessandro. What makes oral history different. In Perks, Robert. Oral history reader. London: Routledge. 1998, p. 63–74.

⁵⁴ Strategie kombinování metod, jež významný sociolog a metodolog Danzen definuje jako kombinaci metodologií v jedné studii stejného fenoménu, přičemž dohromady rozeznává čtyři typy strategie triangulace: kombinaci různých datových zdrojů, výzkumníků, teorií a metodologií. HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, s. 2–34.

⁵⁵ Období po roce 1989:

- vliv celospolečenských změn na život narátorů – modrá barva A
 - 90. léta očima narátorů – modrá barva A1
 - situace na české ezoterické scéně – modrá barva B
 - možnosti provozování ezoterních disciplín – modrá barva C
 - vztah „státu“ k ezoterismu – modrá barva D
 - média a alternativa – modrá barva E
- Období před rokem 1989

Jako východisko pro interpretaci byla zvolena metoda hermeneutického kruhu. Přestože hermeneutická analýza vychází z literárněvědné textové interpretace⁵⁶, je mnohými vědci doporučována i jako vhodná metoda pro zpracování orálně-historických rozhovorů.

V první řadě jsem se snažila pochopit text z jeho vlastního kontextu a následně jsem se jednotlivým částem rozhovorů snažila porozumět ve vztahu k celku – rekurzivně celek pochopit a reinterpretovat ze znalosti jeho částí. Zásadní význam mělo vytvoření kontextu, který mi pomáhal ve zpracování interpretace a který je podle některých sociologů i „*hlavní zbraní validity interpretace*“⁵⁷. Ani výslednou interpretaci jsem nevnímala jako definitivní výsledek výzkumu, ale spíše jako výzvu pro další badatele, kteří by mohli přinést nové analytické a interpretační úvahy.⁵⁸

2.2 Literatura

2.2.1 Literatura před rokem 1989

Ezoterní díla nebyla v průběhu vlády komunistického režimu oficiálně publikována. Odborné texty vydané do roku 1989 souzněly s deklarovanou ideologií marxismu leninismu a věnovaly se čistě vědeckému pojetí „alternativních věd“ v závislosti na jejich psychologické či přírodovědné podstatě. V první řadě jde o odbornou publikaci psychiatra V. Vondráčka a cestovatele F. Holuba *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie* (nakladatelství Columbus, 1968 a 1972). Text se věnuje mnohým nadpřirozeným jevům, záhadným oblastem lidské mysli, včetně archetypů, a pokouší se je vysvětlit z hlediska

- vztah komunistického režimu k „alternativně“ – červená barva A

- možnosti provozování ezoterních disciplín - červená barva B

Dílčí okruhy

- cesta narátora k metodě – fialová barva A

- současnost a výhledy do budoucna – fialová barva B

⁵⁶ Vaněk, Miroslav, Mücke Pavel a Hana Pelikánová. 2007. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV, s. 132.

⁵⁷ Sociologický časopis, XXXIII, (1/1997), str. 59-62.

⁵⁸ Kvale vnímá interpretaci jako nedílnou součást analytické snahy badatele při zpracování výzkumného projektu a rozděluje ji na část kondenzační, při které si dáváme dohromady významy narátora sdělení, a část, při které generujeme a fixujeme zcela nové významy. Výklad narativního materiálu tedy většinou vede ke vzniku zcela nového pojednání (KVALE, Steiner: Interviews... s. 192–193. Cit. dle Vaněk, Miroslav. 2004. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, s. 133–134). Kvale popisuje několik fází interpretace: zhuštění sdělení narátora (za účelem zjednodušení analytické práce), druhým krokem je kategorizace významů sdělení, třetím je (pře)vyprávění, které text strukturuje, zachycuje jeho stavbu a zápletku, čtvrtou fází je interpretace zaměřená na postižení daných významů a pátá se týká generování nových, nalezených významů (in Vaněk, Miroslav, Mücke Pavel a Hana Pelikánová. 2007. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV, s. 137.)

racionální „moderní vědy“. I přes rigorózní pohled autorů skýtá publikace zajímavý materiál o zdrojích magických tendencí lidské psychiky.

Dále se jedná o ideologický vědecký text „*O zázracích a nadpřirozených silách*“⁵⁹, který seznamuje veřejnost s hlavními formami víry v nadpřirozeno (víra v osud, spiritismus, hypnóza, zázračné uzdravování aj.), mimo náboženství. Hlavním cílem uvedené publikace je „objektivně“ (z pohledu materialismu) poznat svět a přivést lidi na tu „správnou cestu“ komunistického světového názoru, tak aby slepě nebloudili v rozmanitých okultních vědách.

Do třetice zmíním odbornou knihu *Kapitoly z vedeckej astrológie* (Pressfoto, Bratislava 1969). Již sám název napovídá, že jejím smyslem bylo podat výklad astrologie, který souzněl se všeobecně přijímaným racionálním pohledem a odmítal jakýkoli náznak ezoterních souvztažností.

Nyní blíže k necenzurované literatuře před rokem 1989. K dispozici je několik samizdatových pramenů, z nichž některé byly knižně vydány po roce 1989. V nesvobodném prostředí často sehrávaly pro „alternativně hledající občany“ významnou výukovou roli a udávaly další směr duchovních cest. Jedním z nejvýznamnějších samizdatových počínů byly edice *Trezor hermetismu* a *Dokumenty*, které koncem 70. let vytvořil český hermetik, básník, prozaik, hudebník a malíř Vladislav Zadrobílek (1932–2010) alias D. Ž. Bor se svými spolupracovníky. Edice vydávala převážně díla zaměřená na hlavní hermetické nauky a příbuzné obory, nechyběla zde ani nabídka beletrie. Ilegální činnost výše zmiňované edice po změně režimu po roce 1989 plynule přešla do nově založeného nakladatelství *Trigon*.⁶⁰

Podobně pražská samizdatová edice *AUROBOROS* (1971–1989) zaměřená na původní i překladovou beletrii ideově spřízněnou se surrealismem se čas od času zaměřila na vydávání hermeticky zaměřených materiálů, částečně výtvarného charakteru.⁶¹

⁵⁹ Z rukopisného materiálu dodaného kolektivem autorů 24. rozhlasové univerzity zpracovala redaktorka rozhlasu Věra Horká, *Orbis Praha 1961*.

⁶⁰ Ediční činnost Trigonu je zaměřena na klasickou hermetickou, ezotickou a magickou literaturu, a především na alchymii a její symboliku. Vycházejí tu texty takových autorů, jako jsou Paracelsus, Agrippa, Lévi nebo Fulcanelli. Jediným nakladatelským počinem je Knižnice Logosu, limitovaná ediční řada přínášející zásadní alchymistické texty v českých překladech (Hermes Trismegistos, Nicolas Flamel, Bernard z Trevis, Basilius Valentinus, Michael Sendivogius, Eugen Philaletha, Libavius a další). V Trigonu vycházejí dále knihy představující autory té nejlepší české universalistické tradice (Lasenic, Kefer, Kabelák). Kmenovým současným autorem Trigonu je D. Ž. Bor. Jednou do roka vydává nakladatelství sborník Logos navazující na tradici předválečné Universalie. V Trigonu vyšly nesmírně populární knihy Lobsanga T. Rampy, dále inspirované spisy Jakoba Lorbera a vnitřním diktátem přijaté knihy Alice A. Baileyové. Z beletrie a poezie přináší nakladatelství Trigon texty L. Klímy, J. Váchala, G. De Nerval, O. Březiny, G. Meyrinka, ze současných autorů pak D. Ž. Bora, J. Veselského, M. Topinky, B. Správcové a dalších. TRIGON. O nás. [online]. 2015. [cit. 30. 05. 2015]. Dostupné z: <http://www.trigon-knihy.cz/about-us.aspx>.

⁶¹ V edici vyšlo přibližně 30 svazků. Knihy byly rozmnožovány strojopisem, podle možnosti psacího stroje obvykle zhruba v 8–13 kopicích. Svazky vycházely ve formátech A4; byly sešívány kovovými svorkami a vlepovány do desek. Martin Stejskal zde vydal 22 Tarotových arkan Theofana Abby. Stejskalovy kresby 22 Tarotových arkan vyšly v roce 2011 v knize Theofana Abby Dopisy Paracelsovi (nakladatelství Vodnář). *Výtvarní spolupracovníci byli:* Miroslav Drozd, Pavel Turnovský, Martin Stejskal. ÚČL AV ČR.

Na samizdatové publikační činnosti se před rokem 1989 podílela také oficiálně založená společnost českých unitářů „UNITARIA“⁶², která pro své členy vydávala studijní materiály, převážně duchovního charakteru, jež vycházely periodicky formou cyklostylu. Nechyběla zde ani nabídka knih rozmanitých žánrů.

Tvorbě samizdatů se věnovali i jednotlivci, z nichž někteří jsou narátory projektu – tito lidé psali či překládali tzv. „do šuplíku“ a své materiály prezentovali pouze „skalním zájemcům“ o ezoterní problematiku. Vzpomínkové knihy ezoteriků začaly vycházet až po změně režimu po roce 1989.

2.2.2 *Literatura po roce 1989*

Po demokratickém předělu se na svobodném knižním trhu začalo objevovat velké množství knih s ezoterní náplní. Tato problematika byla v převážné většině prezentována ve formě populárně-naučných textů a přehledových publikací. Jednalo se o tituly zaměřené na technické popisy metod rozmanitých ezoterních nauk, jež byly na pomezí populárně-beletristického žánru.⁶³ Narátoři podobným textům přisuzovali velmi malou informační hodnotu, o čemž vypovídají vybrané reprezentativní vzpomínky z rozhovorů:

„Začaly do toho vstupovat ty velký nakladatelství s téma sračkama, že jo. Takže třeba v astrologii tam máte prostě knihu, která se jmenuje Encyklopedie astrologie, přitom to žádná encyklopedie není. Je to prostě 365 dní v roce, tam máte prostě, kde je Slunce a kdo se v ten den narodil. Jo? A je to na celou stránku pár nějakých keců a tváří se to jako encyklopedie...“⁶⁴

„Po 90. roce já jsem byla v hrozném šoku. Já jsem nic jinýho nedělala, než sháněla knihy. Dneska bych 70 % z nich ráda zlikvidovala, protože jsou k ničemu... (...) Kupovala jsem úplně všechno. Byla jsem z toho unešená. Ono se to pak vyselektuje, že jo, takový nesmysly, to je plytký (...).“⁶⁵

Další kategorií knih byla všeobecná odborná díla o ezoterních vědách z pohledu „in side groupe“ zabývající se podstatou a kořeny ezoterismu, jež byla psána na základě

Auroboros. Slovník české literatury po roce 1945 [online]. 2011 [cit. 25. 05. 2015]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1851&hl=AUROBOROS+>.

⁶² Kořeny českého unitářství sahají až do doby husitství. K organizaci unitářství u nás přispěl na počátku 20. století na podnět T. G. Masaryka Norbert Fabián Čapek, který se s unitářstvím seznámil během svého pobytu v USA. Jistě zde hrálo roli i to, že Masarykova manželka Charlotta byla unitářka. Tehdejší české unitářství doznalo velký rozmach. Dá se říci, že tehdejší rozmach unitářství u nás vzhledem k pronásledování v období fašismu a bolševické totality dosud nebyl překonán. České unitářství vděčí za své přežití faktu, že pražský palác Unitaria byl postaven také i s finanční pomocí amerických a britských unitářů, a nemohl proto být v období totality vyvlastněn. Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Unitářství* [online]. c2015 [citováno 15. 06. 2015]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Unit%C3%A1%C5%99stv%C3%AD&oldid=12566904>.

⁶³ Mezi populárně-beletristické knihy můžeme zařadit encyklopedie popisující rozmanité alternativní metody, texty zaměřené na domácí bylinkářské „babské rady“ apod.

⁶⁴ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

⁶⁵ Rozhovor s Marcelou Košanovou vedla Klára Pokorná, 6. 5. 2014.

úzkého zaměření autora.⁶⁶ Výše uvedená relevantní kmenová literatura byla vydávána ve speciálních nakladatelstvích. Podle mého soudu byl nejvýznamnější *Trigon*, který se specializoval na klasickou hermetickou literaturu, na alchymii a její symboliku. Nakladatelství též vydávalo hermetický časopis *LOGOS*, jenž čtenářskou obec seznamoval se zásadními hermetickými texty. Další ezotericky zaměřené nakladatelství *Púdorys* založil v roce 1991 Ladislav Moučka, známý malíř, spisovatel a kabalista, s původním záměrem vydat jen jednu knihu (*Sefer Jecira – Kniha utváření*). Svou činnost však rozšířil a vydával kromě kabalistických a „posvátných“ geometrických textů i publikace zaměřené na další oblasti hermetismu, přírodních věd a filozofii. Část knih byla vydávána ve spolupráci s dalšími nakladatelstvími (*Argo, Dauphin, Lege artis*) či Národním muzeem. Ladislav Moučka působil v letech 1992–1993 také jako vedoucí redaktor revue *LOGOS*.⁶⁷

Mnoho dalších alternativních vydavatelství, jako například *Vodnář, Horus, Dobra, Merkurýáš, Sagittarius, Malvern, Eminent aj.*, se také od počátku 90. let specializovalo na knihy s ezoterní tematikou. Výše uvedené texty nebyly v souladu s všeobecně přijímaným vědeckým pohledem a přinášely mimobiblický pohled na fungování světa. Podrobnější rozbor tohoto žánru nebyl předmětem výzkumu.

Jistou mezeru v chybějících literárních zdrojích vyplnili autoři, kteří na knižním porevolučním trhu představili některé publikace obsahující osobní svědectví ezoteriků. Historik by pravděpodobně upozornil na možné znaky tendenčnosti a na nedostatečnou pramennou základnu. Tohoto handicapu jsem si byla vědoma, přesto jsem se dvěma takto laděnými publikacemi v rámci svého výzkumu pracovala. Jednalo se o knihu publicisty Petra Čermáka – *Vzestupy a pády Českého Hippokrata* – o životě významného badatele a popularizátora přírodní medicíny MUDr. Josefa Jonáše. Podobně knihy MUDr. Zdeňka Šťastného (alias Z. Hanky) a publicisty Jiřího Kuchaře *Léčitelé jak je neznáte I. a II.* mi přinesly společně s uskutečněnými rozhovory se známými českými léčiteli z počátku 90. let⁶⁸ zajímavé svědectví o předrevoluční i porevoluční etapě naší novodobé historie. Využila jsem je jako komparativní doplněk v interpretační části.

Významnější z hlediska orální historie jsou vydané publikace o životě významných českých ezoteriků. Zprostředkovaná jednostranná svědectví z pamětních knih sloužila jako nejdůležitější zdroj faktografických dat pro empirickou část. S texty jsem pracovala

⁶⁶ Mezi kmenové reprezentativní ezoterní knihy můžeme zařadit například knihy Vladislava Zadrobílka, Milana Nakonečného, Josefa Veselého, Ladislava Moučky, Břetislava Kašky, publikace předválečných členů Universalie a francouzských hermetiků aj.

⁶⁷ Nakladatelství Púdorys: kabala-posvátná geometrie-astrologie-alchymie. O nás. [online]. 2012. [cit. 02. 06. 2015]. Dostupné z: <http://www.pudorys.firstnet.cz/pudorys.html>.

⁶⁸ I. díl: B. a M. Crhovi, V. Duka, J. Erben, F. Klouda, J. Prouza, M. Toušek, V. Vydra., II. díl V. Grešík, B. Houser, J. Janča, B. Kamenická, K. Kožíšek, K. Patočková, T. Pfeiffer a Miroslav Zajda.

komparativně, společně s dalšími prameny a s výstupy z orálně-historických interview. Velkou informační hodnotu pro výzkum měly ve vlastním nákladu vydané paměti *Jak jsem hledal Boha a našel sám sebe* (15 dílů) význačného českého mystika Jiřího Vacka, z nichž poslední díly se proměnily v jakési deníkové záznamy. Publikace obsahují proměnlivé životní osudy tohoto významného duchovního učitele, od narození autora v roce 1931 až do současnosti. Popisují více než 60leté duchovní putování, ve kterém se prolíná Vackův osobní a společenský život. Největší přínos prokazuje 4. díl, který nás uvádí do období od roku 1990 do roku 1999 a seznamuje nás nejenom s osobním životem autora, ale i jeho aktivní veřejnou činností.

Také vzpomínkové knihy hermetika, hudebníka a spisovatele Vladislava Zadrobílka alias D. Ž. Bora nazvané *Časobraní aneb můj život v sedmi republikách* představují významný zdroj informací. Kniha pojednává o Zadrobílkově životní pouti přibližně od 40. let do začátku milénia, nejvýznamnější pro výzkum byly jeho zkušenosti z porevolučního fungování „ezoterní scény“ a pohled na aktivity ve sdružení *Universalia* a nakladatelství *Trigon*.⁶⁹

Pro další výčet knih z kategorie biografické či autobiografické, který není tímto vyčerpán, je důležité zmínit vzpomínkovou knihu od K. Funka *Mystik a učitel František Drtikol*, která obsahuje výběr z Drtikolova duchovně-filozofického odkazu, poznámky, korespondenci i vzpomínky přátel, publikaci *Život přenašeče* mapující odkaz léčitele a biotronika Jana Zzulky, kterou po jeho smrti zpracoval jeho následovník, také léčitel a biotronic Tomáš Pfeiffer (vlastním nákladem Dimenze 2+2), knihu od Zdeňka Rejdáka o životě katolického kněze a lidového léčitele s názvem *Páter František Ferda* (nakladatelství Eminent) či autobiografický titul legendárního českého bylinkáře a léčitele J. Mikoláška *Vzpomínky přírodního léčitele* (vlastním nákladem). Je důležité rovněž připomenout odkaz českého psychotronika a bylinkáře Ing. Jiřího Jančí a jeho autobiografické dílo *Můj život s alternativní medicínou* (Eminent).

Také kniha duchovních „memoárů“ významného mystika Eduarda Tomáše *Paměti mystika I.* (nakladatelství Avatar), podle nichž natočila v letech 1998–1999 Česká televize patnáctidílný seriál, je ojedinělým počinem tohoto významného českého duchovního učitele a spisovatele. Publikace se dočkala volného pokračování *Paměti mystika II.*

⁶⁹ Navazující knihy tohoto autora „*Poslední časobraní z časů braní aneb Můj život v osmé republice*“ obsahují deníkové informace z let 1998–2010 a publikace „*Držme se!*“ nás dále seznamuje se společnou korespondencí (více jak 400 dopisů z let 1998–2004) D. Ž. Bora a Jiřího Veselského. Vybraná korespondence obsahuje jednak uměleckou tvorbu obou aktérů, jejich literárně historické bádání, nepřímo ukazuje i každodennost obou protagonistů. S publikací nebylo dále pracováno, jelikož se netýká hlavního období výzkumu.

Citovaná díla jsou vhodná především pro spirituálně-alternativní zkoumání duchovních cest.

Jednou ze zásadních ezoterních tematických knih, vydaných po roce 1989 pod hlavičkou nakladatelství Eminent, je kniha *Novodobý český hermetismus* od prof. Milana Nakonečného. Hlavní části publikace se autor pokusil zpracovat již v roce 1974, kdy vydal tři rukopisné spisy s fotografickou dokumentací, které byly určeny pro jeho přátele – hermetiky. O něco později, podle jeho slov, vyšla kniha v samizdatové edici, která narátorem nebyla upřesněna. Autor na základě rozhovorů s pamětníky a dobové rešerše vytvořil dílo, jež postihuje období konce 19. století a končí nacistickou okupací. Tato kniha částečně pokrývá období od roku 1945 do roku 1948. Materiál nás seznamuje s pohnutými lidskými osudy mužů, kteří svůj život zasvětili bádání v magii, alchymii a dalších odvětvích okultismu.⁷⁰ Prostřednictvím výše uvedeného díla je čtenář seznámen s význačnými meziválečnými ezoterními společnostmi – *Universalii*, *Herev – klubem* a spolkem *Psyché*. Nechybí zde stručný nástin vývoje ezoterního učení i seznámení s jeho podstatou. Závěr publikace je obohacen o bibliografii ezoterních děl 1895–1950 a časopisů 1897–1940. Kniha zaznamenala několik dotisků a její druhé vydání autor podstatně přepracoval a doplnil.

Nelze opomenout ani knižní cyklus Jiřího Sanitráka *Dějiny české mystiky 1–3* (nakladatelství Eminent). První díl cyklu o dějinách a slavných osobnostech české mystiky se zaměřuje na osobnost slavného okultisty a mystika, zakladatele české křesťanské mystiky Karla Weinfurtera. Druhý díl je věnován především tragickému osudu Weinfurterova přímého pokračovatele Otakara Čapka, spolku *Psyché* a najdeme zde i podrobnou dokumentaci tvorby K. Weinfurtera. Poslední, třetí část nazvaná *Kořeny anebo galerie osobností – spiritismu, teozofie, mystiky a okultních nauk* se věnuje širším dobovým souvislostem, které šíření ezoterních učení a směrů v naší zemi předcházely nebo je doprovázely.

Pro úplnost je nutné upozornit i na publikace, které se po roce 1989 začaly objevovat na českém knižním trhu a vymezovaly se proti ezoterním proudům nebo zkoumaly toto téma z jiného pohledu, než je předmětem výzkumu této diplomové práce. Jedna ze stěžejních kritických knih vydaných v první polovině 90. let *Alternativní medicína – její*

⁷⁰ Jednalo se mimo jiné o tyto význačné osobnosti českého ezoterismu: o barona A. Leonhardiho, Otakara Griese, Petra Kohouta (Pierra de Lasenica), PhDr. Jana Kefera, Františka Kabeláka, JUDr. Oldřicha Eliáše, Josefa Loudy (Theofan Abba).

možnosti a rizika byla od prof. Jiřího Heřta.⁷¹ Zmiňovaný text obsahuje kritické konotace vůči všem existujícím alternativním disciplínám v českém spirituálním prostředí.

Systematický obraz české náboženské a duchovní scény po roce 1989 dále nabízí významný badatel v oblasti religionistiky doc. Zdeněk Vojtíšek, Th.D., ve své knize *Encyklopedie náboženských směrů v České republice – náboženství, církve, sekty a duchovní společenství*. Široký prostor v jeho publikaci dostává právě ezoterismus a jeho více či méně známé rozmanité odnože. Toto přehledové dílo postihuje historické shrnutí, konkrétní charakteristiky ezoterních nauk s připomenutím významných reprezentantů a propagátorů zkoumaných směrů. Ač se citované dílo snaží podat neutrální pohled na nové spirituální směry, v podání závěrečných kapitol nazvaných „Diskuse“ je přítomen nepřehlédnutelný ideologický odstup.

Za důležité považuji připomenout řady religionistických a vědeckých sborníků s reprezentativními autory, jako jsou doc. ThDr. Ivan Štampach, doc. PhDr. Dušan Lužný či PhDr. Zdeněk Nešpor, PhD., kteří reflektují pozici náboženství v současné společnosti, věnují se procesu globalizace a sekularizace s akcentem na spirituální vývoj v České republice. Tito v odborných kruzích velmi aktivně zmiňovaní vědci pracují s problematikou „nových náboženských hnutí“ v širších náboženských, sociokulturních souvislostech či z hlediska sociální antropologie.⁷² Jejich odborné statě a publikace si zachovávají dostatečnou dávku neutrality vůči „novým“ duchovním proudům. Jeden z možných „sympatizujících“ přístupů ke zkoumané problematice nabízejí také vědecké knihy filozofa doc. Zdeňka Kratochvíla, PhD., a prof. RNDr. PhDr. Zdeňka Neubauer, CSc.⁷³

Výše uvedený výčet textů nelze chápat jako kompletní, snažila jsem se představit pouze ty nejreprezentativnější kategorie, se kterými jsem se seznámila během svého bádání. Většina z nich je běžné dohledatelná v knihovnách, v internetovém prostředí či v nabídce standardních nakladatelství. Nejvýznamnější autorské práce budou součástí bibliografie.

⁷¹ Kniha je dostupná online na http://www.sysifos.cz/files/Alternativni_medicina_Hert.pdf.

⁷² Nešpor, Zdeněk, R. 2004. *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*. Sociologické studie / Sociological Studies 04:05. Praha: Sociologický ústav AV ČR; Lužný, Dušan. 1997. *Nová náboženská hnutí*. Brno: Masarykova univerzita. Religionistika; Štampach, Ivo. 2010. *Na nových stezkách ducha. Přehled a analýza současné religiozity*. Praha: Vyšehrad; Štampach, Ivan. 2000. Současná spirituální scéna a světská společnost. *Religio – revue pro religionistiku*. 2000, roč. 8, č. 2, s. 189–193.

⁷³ Zdeněk Kratochvíl: *Lesk a bída astrologie* (Horažďovice 1990) a Zdeněk Neubauer: *Slabikář hermetické symboliky a čítanka tarotu* společně s J. Hlaváčkem (Malvern, 2003), *Golem a další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních* (Malvern, 2007).

2.3 Výzkum médií

V souvislosti se zrušením cenzury se ezoterní tematika po roce 1989 neobjevovala jen v nově vznikajících speciálně zaměřených periodikách, ale nacházela prostor ve veřejnoprávní televizi, denících a společenských časopisech. Hlavní mediální polemická diskuze souvisela s institucionalizací alternativních směrů, především homeopatie a rozmanitých forem lidového léčitelství, z nichž valná většina zasahovala do oblasti lidského zdraví. Mezi významnými představiteli, z nichž mnozí se aktivně vyjadřovali k aktuální situaci na české porevoluční ezoterní scéně, byli přirozeně kritici i příznivci (mnohdy provozovatelé) zkoumaných metod – lékaři, psychologové, psychiatři, publicisté, rigorózní vědci a skeptici, představitelé politické reprezentace, zástupci lékařských a léčitelských svazů. Konkrétní jména osobností uvádím do poznámky.⁷⁴

Informace z médií představovaly významný komparativní zdroj orálně-historických interview, konkrétně pro interpretační okruh „*Veřejnost a ezoterismus*“.

V první dílčí části pramenného výzkumu jsem se zaměřila na ilustrativní mediální obrazy ezoterismu v denících v období 1990–1992. Jelikož kompletní rešerše deníků přesahovala zadání mého výzkumného projektu, soustředila jsem se na některé články zaměřené na vyjádření představitelů politické reprezentace, odborné (polemické) veřejnosti, s cílem zachytit hlavní dobovou diskuzi na toto téma.⁷⁵ Cílem bádání bylo rozkrýt, jakým způsobem se zkoumaná oblast prezentovala v mainstreamových médiích a jaké reakce vyvolávala ve veřejném prostoru. Neméně inspirativní byl náhled na takřka celonárodní diskuzi o postavení alternativních směrů v nově formující se demokratické společnosti, zmapování snah zainteresovaných orgánů v rámci legalizace ezoterních činností – což se dotýkalo i problematiky zařazení alternativních disciplín do systému zdravotní péče a jejich začlenění do ekonomické oblasti jako zdroj příjmů.

⁷⁴ Politici: ministr zdravotnictví **MUDr. Martin Bojar** a **MUDr. Petr Lom** a jejich náměstci, poslanec České národní rady (později Parlamentu ČR) **Ing. Martin Pribáň**;

Předseda lékařské komory: **MUDr. Bohuslav Svoboda**;

Rigorózní vědci a lékaři: **RNDr. Jiří Grygar** (astrofyzik AV ČR), **prof. MUDr. Jiří Heřt** (lékař, profesor anatomie, 2. předseda *Sysifos*), **prof. Jan Vanýsek** (astrofyzik), **prof. Pavel Klener** (onkolog, internista, hematolog);

Psychiatři: **MUDr. Ivan David**, **MUDr. Jiří Cimický**;

Zástupci křesťanských obcí: **PhDr. Zdeněk Vojtíšek** (od roku 1993 – Společnost pro studium sekt a náboženských společností);

Zástupce alternativy: **MUDr. Miloš Rýc** (hlavním propagátorem a provozovatelem homeopatie v ČR), **MUDr. Josef Jonáš** (soukromý lékař propagující alternativní medicínu), **Ing. Jiří Janča** (významný český psychotronik a léčitel), **Ing. Jiří Čehovský** (propagátor a provozovatel alternativní léčby);

Zástupci léčitelských organizací a svazů: **Ing. Tomáš Pffifer** a **Ing. Jiří Bílý** (Česká léčitelská asociace), **Ing. V. Bažant** (spolek PES – později *Čepes* – navazující na odkaz Psychotronické laboratoře);

Novináři: **Ing. Karel Pacner**, **Ing. Věra Nosková** (současně představitelé skeptiků v médiích).

⁷⁵ Existuje již výzkum Jiřího Kábrta s názvem „*Alternativní medicína ve specializovaných médiích a ohlas na tyto jevy ve vybraných mainstreamových tištěných médiích*“ v rámci úspěšně obhájené diplomové práce na FSV UK z roku 2011, který se samostatně věnuje odrazu alternativní medicíny ve vybraných mainstreamových a specializovaných tištěných médiích první poloviny 90. let.

Výstupem výzkumu nebyla kompletní rešerše deníků, ale zmapování mediálního prostoru a představení reprezentativního vzorku, dostatečně ilustrujícího pohled porevolučních médií na zkoumanou problematiku.

Po denících jsem detailně prostudovala kompletní ročníky 1990–1992 společenských časopisů *Reflex* a *Květy*, hlavním smyslem zvolené rešerše bylo představit počátky medializace alternativních směrů a poodkrýt otázky, jaký druh informací zprostředkovávaly, zda se jednalo o téma stěžejní a do jaké míry na ně reagovala především laická veřejnost.

Informace, které vyplynuly z analýzy tištěných periodik, jsem doplňkově konfrontovala s ilustrativními televizními pořady České televize.

2.3.1 Deníky

„Po každé revoluci, která zasáhne společenské vědomí, se vynořují noví věrozvěstové, noví proroci.“⁷⁶

Na stránkách většiny deníků první poloviny 90. let je možné nalézt mimo hlavní politická domácí a zahraniční témata řadu příspěvků a rozhovorů s ezoterní náplní. Nepředstavovaly však dominantní téma. Texty přinášely informace o rozmanitých metodách a léčebných směrech – od těch více pochopitelných, jakými byly například masáže, metoda fytotherapie, akupunktury a výživové alternativy, až po více tajemné a „méně racionálně“ pochopitelné směry, které byly v přímém rozporu s materialistickým chápáním světa a lékařskou vědou. V periodickém tisku se objevovaly polemiky, diskuze lékařů a byl poskytován prostor jak kritikům, tak i zastáncům alternativy. V neposlední řadě se v tištěných médiích objevovaly významné příspěvky představitelů státních orgánů, které se začátkem 90. let pokoušely problematiku alternativní léčby institucionalizovat a včlenit ji do právního rámce vznikajícího demokratického státu.

Mediální diskuze nad institucionalizací alternativní medicíny a léčitelství

Ilustrativní svědectví o snahách naší polistopadové politické reprezentace zprostředkoval příspěvek Mladé fronty Dnes *Věda nebo šarlatánství aneb proměny našeho zdravotnictví?*, který informoval o zřízení komise pro přírodní léčitelství na Ministerstvu

⁷⁶ Karel Pačner: Mladá fronta – příloha magazín Víkend, ze dne 20. 5. 1991, s. 3.

zdravotnictví, pod záštitou tehdejšího ministra MUDr. Martina Bojara. Výše uvedený poradní orgán, jemuž předsedal Jiří Tyl, se skládal z ministerských úředníků, představitelů lékařské a léčitelské obce. Komise si dávala za cíl propojit konvenční a nekonvenční metody léčby a napomáhat jejich integraci do zdravotnického systému. Samotné zřízení výše uvedené komise vyvolávalo řadu polemik mezi odbornou lékařskou veřejností a obecně v řadách skepticky smýšlejících občanů. Cílem snah zainteresovaných orgánů bylo vyřešení základních otázek s legalizací podobně zaměřených alternativních činností, což souviselo i s faktory, zda budou moci léčitelé vykonávat praxi pouze ve spolupráci s lékaři a s jejich souhlasem, či budou povinni projít základním zdravotním školením apod. Nejvýznamnější otázkou bylo určit, jaké metody alternativní léčby zahrnout do systému zdravotní péče. Diskutovalo se také o zřízení samosprávného orgánu léčitelů s vlastním systémem dohledu, kontroly a vzdělávání. Neméně důležitým aspektem bylo zařazení léčitelské praxe jako zdroje příjmů mezi ostatní ekonomické činnosti. Problematika alternativní medicíny zasahovala i do oblasti dovozu léčiv, na které také musela komise pro nová léčiva při Státním ústavu pro kontrolu léčiv reagovat.⁷⁷

Mladá fronta v článku nadepsaném „*Ministerstvo léčitelů?*“ toto téma dále rozvíjí a na základě rozhovoru přináší stanoviska ministra zdravotnictví MUDr. Martina Bojara⁷⁸ a jeho náměstka k alternativní medicíně. Oba jmenovaní v článku zastávali pluralitní přístup a kvitovali situaci, že již v našem novém demokratickém prostředí nebyli povinni prezentovat „jediný vědecký světový názor“, z čehož podle mého soudu vyplývalo, že nesouhlasili ani s názorem rigorózních vědců. Diskuze v článku se dále věnovala zřízení poradního orgánu na ministerstvu zdravotnictví, jejím hlavním úkolem bylo stanovit pravidla, za kterých mohou léčitelé provozovat své praktiky. Ministr však odmítal, že by se jeho ministerstvo mělo změnit v tzv. ministerstvo léčitelství⁷⁹. Martin Bojar též v článku informoval o jednání vlády, na kterém se vedly diskuze nad tím, zda léčitelství zařadit do oblasti zdravotnické nebo živnostenské, s tím, že finální stanovisko přijme parlament. Hlavním cílem byla změna zákona o péči o zdraví lidu (č. 20/1966 Sb.)⁸⁰, jenž by přispěl

⁷⁷ Mladá fronta Dnes ze dne 7. 1. 1991, č. 5, s. 3.

⁷⁸ Doc. MUDr. Martin Bojar, CSc. (* 3. dubna 1947 Praha), je český lékař specializující se v oboru neurologie a po sametové revoluci také politik, který v letech 1990–1992 zastával post ministra zdravotnictví České republiky. V období 1997–2000 byl děkanem 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy. Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Martin Bojar* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Martin_Bojar

⁷⁹ Představa Martina Bojara byla taková, že by za každého lidového léčitele měl odpovídat okresní úřad, kde by měl fungovat referát pro zdravotnictví. Ten by rozhodoval na základě jasně stanovených podmínek, zda léčiteli povolí výkon léčitelské praxe.

⁸⁰ Zákon o péči o zdraví lidu (20/1966 Sb.) byl přijat jako základní právní předpis zdravotnického práva v Československu. Vymezuje povinnosti státu, zdravotnických zařízení i uživatelů zdravotnických služeb a zásady zdravotnické péče. Od roku 1966 až do roku 1990 nebyl ani jednou změněn, od té doby byl upraven mnoha novelizacemi, které byly prováděny pro každý stát federace zvlášť. Při zániku federace zůstal zákon platným v České republice i Slovenské republice. V ČR byl zrušen dne 1. 4. 2012 a nahrazen zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotnických službách. Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie*: [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1kon_o_p%C3%A9%C4%8D%C3%AD_lidu

ke klasifikaci jasných pravidel ve zdravotnické a léčitelské oblasti včetně vymezení podmínek, které museli léčitelé splňovat, a stanovení odpovědnosti za jejich případná selhání.⁸¹

Situaci v polistopadovém období v rámci institucionalizace léčitelských směrů počátkem 90. let v orgánech státní správy pomůže přiblížit dopis ředitele Živnostenského úřadu Ministerstva obchodu a cestovního ruchu ČR adresovaný všem okresním úřadům:

*„Na základě žádosti Ministerstva zdravotnictví ČR s okamžitou platností doporučujeme pozastavit registraci žadatelů o soukromé podnikání v oborech alternativní medicíny a léčitelství, až do doby, než bude připravena legislativní úprava všech těchto činností. Současně na požádání ministerstva doporučujeme, aby živnostenské referáty u všech registrací (dosud provedených) výše uvedené činnosti prověřily. Zda podnikatelé vlastní doklad odborné způsobilosti k výkonu povolené činnosti (vydané MZ ČR). Pokud podnikatel tento doklad nevládní, provede živnostenský referát na obecním úřadě zrušení registrace“.*⁸²

Redakce dále komentovala, že ministerstvo žádné doklady o odborné způsobilosti lidovým léčitelům nevydávalo. V praxi to dle autora článku znamenalo likvidaci léčitelů, registrovaných podnikatelů – úředníci okresních úřadů rozesílali žádosti léčitelům a žádali dodání osvědčení, která neexistovala – tím se registrace rušila.⁸³

Výše uvedené reprezentativní příspěvky zprostředkovaly svědectví o snahách zainteresovaných státních orgánů a ukázaly na určitou legislativní mezeru, která v této oblasti po roce 1989 vznikla. Státní orgány byly v období od roku 1990–1992 „demokraticky rozkročené“ do mnoha světónázorů a hledaly východisko z dynamické a neukotvené situace, která panovala ve spirituální oblasti (o podobném hovoří vybrané příspěvky společenských časopisů a dobová televizní tvorba). Jakým způsobem se s tím státní orgány během transformačního období vypořádaly, zprostředkuje interpretační dílčí část „*Hledání forem institucionalizace*“.

⁸¹ MF Dnes Plus, 19. července 1991, s. 3.

⁸² Deník Pochodeň: „Lidoví léčitelé do ilegality“ ze dne 10. 3. 1992.

⁸³ Tamtéž.

Kritické polemiky

„Okultismus a léčitelství se opírají jen o obecnou neznalost a individuální zájmy svých propagátorů. Nemohou se stát široce sdíleným zájmem a nemohou se tedy ani účinně prosazovat pod demagogickým heslem ‚svobody‘.“⁸⁴

Proti snahám ministerstva zdravotnictví se postavili mnozí lékaři, například v článku *Parapsychologie – věda – rozum* od MUDr. Koukolíka⁸⁵ v příloze magazínu *Mladé fronty Víkend* najdeme varovnou informaci o tom, že kvůli zanedbání lékařské péče a obratem k alternativní medicíně došlo ke smrti pacienta.⁸⁶ Celý článek byl velmi kritický ke všem ezoterním praktikám a pokoušel se „odradit“ veřejnost od těchto metod a zabránit snahám včlenit alternativní medicínu do programu péče o zdraví občana. Do dobové diskuze se též zapojil sexuolog Radim Uzel⁸⁷, který se zamýšlel nad efektivitou alternativního léčení. Komentoval tzv. „módu hromadných uzdravovačů“, která se po změně systému u nás vynořila, a varoval před šarlatánstvím. Účinnost „zázračných metod“ vysvětloval placebovým efektem, nicméně přímo nezatracoval přírodní léčivé prostředky a závěrem konstatoval, že oba druhy léčby musí být vyvážené.⁸⁸

I zástupci přírodních věd se aktivně veřejně vyjadřovali k nepřehlédnutelnému rozmachu ezoterních směrů. Jako hlavní příčinu tzv. porevolučního boomu viděli v „pocitu takzvané bezbřehé svobody, při níž je všechno dovoleno“.⁸⁹ V příloze *Mladé fronty Dnes – Víkend* z 20. dubna 1991 v článku *Potvrzené výsledky senzibila?* se prof. Ludmila Eckertová z MFF UK kriticky vyjadřovala k článku, který vyšel v měsíčníku *Anomál*. Původní příspěvek popisoval setkání několika vědeckých pracovníků a publicistů s léčitelem Josefem Šmídem, který předvedl experiment, při němž byl údajně pomocí mentální energie schopen deformovat různé předměty. Profesorka v něm konstatovala, že žádný důkaz o existenci anomálních efektů podán nebyl, a považovala článek v *Anomálu* za dezinformaci šířenou prostřednictvím tištěného média. Matematicka varovala před tím, že se jednalo o neseriózní klamavou hru, která sázela na zájem širokých vrstev obyvatelstva o senzace a tajemno. Úkolem racionálně uvažujících

⁸⁴ MUDr. Ivan David: Literární noviny, 16. června 1994, číslo 24.

⁸⁵ František Koukolík, DrSc., FCMA, (*1941) český neuropatolog, spisovatel a publicista věnující se zejména popularizaci svého oboru, se značným přesahem do společenských otázek a propagace kritického myšlení a vědeckého přístupu. Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: František Koukolík* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Koukol%C3%ADk

⁸⁶ Mladá fronta, příloha magazínu Víkend, ze dne 19. 5. 1990, s. 5.

⁸⁷ MUDr. Radim Uzel, CSc., (*1940) je český gynekolog, sexuolog a regionální politik, popularizátor sexuologie, čestný předseda a člen vědecké rady Společnosti pro plánování rodiny a sexuální výchovu a vysokoškolský pedagog. Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Radim Uzel* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Radim_Uzel

⁸⁸ Nedělní Lidové noviny, 26. října 1991, s. 5.

⁸⁹ Mladá fronta – příloha magazín Víkend, 20. 5. 1991, s. 3.

osob bylo podle ní poukázat na neseříznost takových snah a bránit ohlupování veřejnosti. K tomuto experimentu zaujal stanovisko i známý publicista Ondřej Neff, svědek pokusu, který záhy napsal příspěvek *Nepřesvědčivé!*, v němž potvrzoval, že ho výsledky experimentu nepřesvědčily, a přirovnává experiment k tzv. „triku salónního kouzelníka“⁹⁰.

Mladá fronta Dnes ve své rubrice *Věda* poskytovala relativně velký prostor problematice lidového léčitelství. Článek od MUDr. Josefa Pazourka s titulkem *Knihy léčitelů – nebezpečí pro nemocné* se snažil kriticky zhodnotit kvalitu nově vycházejících knih z autorské dílny některých našich lidových léčitelů⁹¹. Závěry zmiňovaného textu byly vesměs kritické a obsahovaly i několik rad nemocným⁹². Doktor Pazourek se také domníval, že vydávání knih se zdravotní problematikou napsaných léčitelů by mělo podléhat určité legislativní úpravě. Na druhou stranu zmiňovaný lékař souhlasil s tím, aby případně v budoucnu ustavená Česká asociace odborného léčitelství, jejíž vznik se tehdy předpokládal, vydávala povolení k provozování léčitelské praxe.⁹³

Český spisovatel a publicista Karel Pacner⁹⁴ se ve sloupku *Archimédes* Mladé fronty Dnes zamýšlel nad příčinami „exploze senzibilů všeho druhu“, která byla typická pro všechny postkomunistické země střední a východní Evropy. Vínu částečně přikládal diskreditaci vědeckého myšlení. Jako reakci na záplavu ezoteriků založil při redakci Mladé fronty *Klub skeptiků* (faktický předchůdce spolku *Sysifos*) – sdružení vědců, novinářů a skeptiků, „jehož hlavním úkolem je odhalit veškeré podvody a manipulace v oblasti netradičních metod“.⁹⁵ Je nutné podotknout, že autor, sám skeptik, zmiňoval jako vzor západní země, kde ordinovalo mnoho léčitelů a alternativních terapeutů, dávali rady astrologové s koncesí a praxi provozovalo mnoho dalších ezoteriků sdružujících se ve specializovaných spolcích. V textu souhlasně potvrzoval, aby tyto skupiny pracovaly podle jasně stanovených institucionálních a etických pravidel, což u nás v první polovině 90. let chybělo. Karel Pacnar záhy konstatoval, že až lidé prohlédnou, tato exploze opadne a dostane se vše do úrovně západních zemí. Ve svém dalším fejetonu této rubriky

⁹⁰ Mladá fronta – příloha magazín Víkend, 20. 5. 1991, s. 3.

⁹¹ Marie Treben: *Zdraví z boží lékárny* (Doma, České Budějovice, 1991); Jirí Janča: *Alternativní medicína* (Eminent, Praha 1992); Josef Suchý: *Lidové léčitelství anebo návrat k přírodě* (Tisk servis, Praha 1991).

⁹² Na léčitele se měli pacienti obracet, až jim lékař stanoví diagnózu. Doporučoval o návštěvě léčitele informovat svého lékaře. S pouhým podezřením je potřeba kontaktovat lékaře – žádný skutečný nádor nebyl dosud léčiteli prokazatelně vyléčen, včasná diagnóza ze strany lékaře má na léčbu zásadní vliv. Nikdy nevysazujte léky doporučené lékařem. Nedělejte unáhlené závěry z knih léčitelů, které obsahují mnoho nepřesností a nepravd.

⁹³ Mladá fronta, 21. 4. 1992, s. 7.

⁹⁴ Ing. Karel Pacner (*1936) je český publicista, žurnalista a spisovatel. Hned po absolvování Vysoké školy ekonomické v Praze nastoupil v létě 1959 do redakce deníku Mladá fronta jako redaktor pro popularizaci vědy. Po čase zde vedl sobotní přílohu. Později začal psát knihy o kosmonautice a vesmíru, po roce 1989 i o nejnovějších dějinách a špionáži. Jen dvě z jeho knih patří do žánru SF. V listopadu 1989 byl jedním ze tří zástupců šéfredaktora MF, kteří řídili chod redakce, než byl zvolen nový šéfredaktor. Pracoval i v MF DNES, na kterou se na podzim 1990 přetransformovala MF. Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Karel Pacner* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Pacner.

⁹⁵ Mladá fronta dnes – příloha magazínu Víkend, 20.4.1991, s. 3.

nazvaném „*Omylní neomylní*“ se Karel Pacner věnoval limitům léčitelských schopností a případům špatné diagnostiky, které vedly k několika úmrtím. Publicista se dále skepticky obracel k činnosti komise při ministerstvu zdravotnictví pro alternativní medicínu. Na závěr svého příspěvku se obracel s nadějí a důvěrou k čtenářům, kteří se brzy nasatí lidových léčitelů, stejně jako se nasatili pornografie a disidentské literatury.

Další z aktivních kritiků alternativní medicíny MUDr. Ivan David⁹⁶ se v tisku vymezoval k nárůstu ezoterních praktik po roce 1989. Například v sobotní příloze *Rudého práva – Haló noviny* poskytl rozhovor s příznačným názvem „*Mysli si: uzdravím se... A budeš zdrav!*“, ve kterém redaktorka Hana Černá osvětlovala možnosti a limity alternativní medicíny. Jako jedno z největších nebezpečí alternativních metod vnímal známý psychiatr, skeptik MUDr. Ivan David zanedbání včasné léčby a také to, že léčitel neměl dostatečné vzdělání, znalosti a zkušenosti, aby poznal například rakovinu. Za kladnou stránku léčitelství považoval skutečnost, „*že alternativní medicína nastavila té klasické tzv. „zrcadlo“, v něm se odráží některé nedostatky, kterých si moderní medicína zahleděná do techniky a moderních farmak nebyla vždy plně vědoma*“. V textu podotýkal, že by se ze strany klasické medicíny nemělo zapomínat na psychologické působení na pacienta ani na význam tzv. placebo efektu.⁹⁷

Pro kritický pohled je také ilustrativní článek „*Racionalita, okultní vědy a stav společnosti*“, ve kterém se Ivan David a známá skeptička a budoucí členka spolku *Sisyfos* Věra Nosková⁹⁸ zamýšleli nad tématy vědy a moderní civilizace versus okultismus a léčitelství, kladli si otázky, proč lidé vůbec vyhledávají jasnovidce, senzibily a psychotroniky.

Diskuze o postavení homeopatie v našem zdravotním systému

Homeopatie jako jedna z nejrozšířenějších metod alternativní léčby si po roce 1989 získávala mnoho příznivců, ale i odpůrců. Považuji za nutné podotknout, že diskuze ohledně homeopatie se ve sledovaném období z velké části odehrávala uvnitř lékařské obce a stejně jako mezi odpůrci, tak i mezi zastánci byla řada alopatických lékařů. Významným faktorem bylo vyjádření Světové zdravotnické organizace WHO, která již na počátku 90. let považovala homeopatii za léčebnou metodu. Tato diskuze byla velmi významná

⁹⁶ MUDr. Ivan David, CSc. (*1952), je český psychiatr a politik ČSSD, v letech 1998–1999 ministr zdravotnictví a bývalý ředitel Psychiatrické léčebny v Bohnicích. Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Ivan David* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Ivan_David.

⁹⁷ Haló noviny, sobotní příloha „Ahoj, na sobotu“, 5. 4. 1991, s. 2.

⁹⁸ Věra Nosková (* 1947) je česká spisovatelka, novinářka, propagátorka vědy a kritického myšlení. Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Věra Nosková* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C4%Bra_Noskov%C3%A1

z celkového pohledu státu a veřejnosti na alternativní směry a velmi dobře ilustruje společenské postoje vůči alternativě jako celku i ve vztahu k alternativní péči o zdraví občanů.

Homeopatická léčba „ano či ne“ jako jedno z nejfrekventovanějších témat v dobovém tisku vyvolávala řadu polemik. Stanoviska příznivců byla nejvíce prezentována v periodikách zaměřených na nekonvenční alternativní směry.⁹⁹ Významnou postavou české homeopatie na začátku 90. let byl psychiatr MUDr. Miloš Rýc¹⁰⁰, který se zasloužil o návrat homeopatie do Čech po roce 1990. Výše uvedený lékař propagoval v médiích metodu homeopatie a účastnil se dobových polemik. Příklad textů uvádím do poznámky¹⁰¹. Miloš Rýc velmi záhy vystoupil z lékařské komory a podílel se na vzniku *České homeopatické komory*. Na přelomu let 1990–1991 založil vzdělávací institut, který školil a vzdělával lékaře prostřednictvím specializovaných seminářů a kurzů v homeopatii.¹⁰²

Z pramenného výzkumu vyplývá, že homeopatie získala své postavení v léčebném systému a v roce 1991 ji ministr zdravotnictví MUDr. Martin Bojar prohlásil, podobně jako akupunkturu, za lékařskou metodu.¹⁰³

Přístupme nyní k prezentaci stanovisek jednotlivých organizací a veřejných (mediálních) postojů. Například Vědecká rada České lékařské komory zveřejnila dne 12. 7. 1993 k homeopatii následující stanovisko: „*VR považuje homeopatii za léčebnou metodu, kterou může vykonávat a homeopatické léky předepisovat každý, kdo má oprávnění léčit.*“¹⁰⁴ Česká lékařská komora souběžně zveřejnila text prof. Klenera¹⁰⁵ „*Jsou*

⁹⁹ Reflexi „příznivců“ najdeme v DP Jiřího Kábrta či přímo v alternativních časopisech Regena, Regenerace.

¹⁰⁰ MUDr. Miloš RÝC (1962) zakladatel a prezident lékařské Homeopatické společnosti a České homeopatické komory, přednáší homeopatii na farmaceutických fakultách v Brně a v Hradci Králové a je zodpovědný za postgraduální výuku homeopatie pro lékaře v České republice. Působí jako šéfredaktor odborného časopisu Folia Homeopatica Bohemica a je autorem pravidelné strany Novinky ze světa homeopatie v měsíčníku Regenerace. ACACH, s. r. o. Naši odborníci. *Nestátní zdravotnické zařízení MUDr. Miloše Rýce*. [online]. 2015. [cit. 30. 05. 2015]. Dostupné z: <http://www.psychiatrie-praha.cz/cz/nasi-odbornici.asp>.

¹⁰¹ „Lékař, který zlobí“ (rozhovor s M. Rýcem), „Homeopatické léky? Ale ano!“ Michelle Paveo (zaps. Miloš Rýc Naše rodina, č. 43 (1992), s. 13), „Podobné podobným se léčí“ Jaroslava Hoffmanová: Lidové noviny (ročník 5, č. 233, nedělní příloha, str. 8), „Homeopatie“ Miloš Rýc; Přísp. Jacky Abecassis, Philipp Collod, Philipp Belon (Hospodářské noviny. ISSN 0862-9587. Roč. 36, č. 200 (1992)1013), s. 15), „Kacíř české medicíny: pro Miloše Rýce je homeopatie symbolem svobody ve zdravotnictví“ Miloš Rýc (zaps. František Houdek Mladá fronta Dnes. Příloha č. 1, 2, str. 26–28. Roč. 5, č. 70), „Homeopatie je léčebná metoda, která by si v naší zemi zasloužila více důvěry“ (Denní Telegraph, roč. 4, č. 46, str. 5), „Homeopatie aneb co si voda pamatuje“ Jaromír Plášek (Lidové noviny, roč. 8, č. 84, Nedělní příloha č. 14, str. 14.).

¹⁰² Do roku 1994 tento institut vyškolil 5 tisíc lékařů a lékárníků.

¹⁰³ Roku 1990 byla založena ČMHS – Českomoravská homeopatická společnost. O rok později byl uspořádán první homeopatický kurz. V roce 1991 byla tehdejší ministerstvem zdravotnictví homeopatie prohlášena vedle akupunktury za lékařskou metodu a Českomoravská homeopatická společnost byla řádně přijata do České lékařské společnosti ČLS JEP. V letech 1992–1994 se v Brně uskutečnil dvouletý homeopatický kurz, kde vyučovali lektori britské LSCH – London School of Classical Homeopathy. Na to navazovaly další dvouleté kurzy. Roku 1993 vydala ČLS JEP prohlášení, že homeopatii smí vykonávat pouze lékaři s příslušným vzděláním a oprávněním. Téhož roku byly poprvé organizovány homeopatické kurzy londýnské Faculty of Homeopathy v Praze. Homeopatie v ČR. In *Homeopatie-homeopatika* [online]. 2015. Dostupné z: <http://www.homeopatiekepripravky.cz/homeopatie-v-cr>. Postupně se začal z řad lékařů a vědy zvyšovat nátlak na vystoupení ČMHS z České lékařské společnosti Jana E. Purkyně. Vyvrcholením sporů bylo vyloučení z ČLS JEP r. 1996. ČMHS podala odvolání až k Nejvyššímu soudu do Štrasburku. Byla založena Česká lékařská homeopatická společnost. Homeopatikum je definováno jako lék od r. 1998, kdy byl vydán nový zákon o léčivech.

¹⁰⁴ Heřt Jiří. 2010. *Alternativní medicína*. Výukový materiál vytvořený pro UPOL. Dostupné online z: www.ucjlf.upol.cz/svoc/zlate_hory/2010-01/hert.pdf

¹⁰⁵ Prof. MUDr. Pavel Klener, DrSc. (1937), vystudoval Fakultu všeobecného lékařství UK v Praze, pracoval jako sekundární lékař, odborný asistent, docent 2. interní kliniky FN, v letech 1988–1990 jako přednosta Onkologické kliniky. Od r. 1990 byl přednostou

léčitelské metody přínosem nebo rizikem?“ s podtitulem „*Česká lékařská komora upozorňuje na rizika tzv. alternativní léčby v onkologii*“. Prof. Klener mimo jiné poukazoval na to, že klinická účinnost homeopatie nebyla rigorózně dokázána.¹⁰⁶

Kritický článek „*Fyzika a homeopatie*“ od doc. RNDr. Ludka Pekárka¹⁰⁷ z Fyzikálního ústavu AV hovořil o přehnané důvěře v nekonvenční léčitelské metody. Pro srovnání uvedl příklady využívání alternativní medicíny v USA a Evropě, které bylo doplněno výzkumy vztahu obyvatel k alternativním směrům (např. kolik obyvatel dané země navštívilo lidového léčitele, kolik obyvatel užívá homeopatické preparáty apod.). Autor příspěvku dále čtenářům vysvětloval, „*jak hledí fyzika na homeopatii*,“ a zhodnotil, že účinnost homeopatie nelze hledat ve vlastnostech tekutin vpravovaných do těla, ani v nějaké vědě dosud neznámých energiích, které se do roztoku vpravují. Jako u mnoha jiných léčebných postupů spočívala podle známého vědce i úspěšnost homeopatické léčby zřejmě v působení psychickém – vlivem sugesce a psychoterapie. Luděk Pekárek na závěr konstatoval, že nemá smysl potírat homeopatii tak jako totalitní režim v minulosti, bylo by totiž nerozumné odmítat jakoukoli léčbu proto, že působí jen psychoterapeuticky. Nicméně dalším komentářem připustil, že „*bez napadání vědců nemůže homeopatie vytvořit atmosféru důvěry v účinnost svých přípravků*.“ Občané podle něho brzy pochopí, že se přehnaná víra v homeopatii nemusí vyplatit, protože může způsobit vážnou újmu na zdraví nebo předčasnou smrt. Následně lze podle něho očekávat, že obliba této metody klesne na úroveň vyspělých civilizovaných států.¹⁰⁸

I přes velmi ostře vyslovená stanoviska oponentů napříč mediálním prostorem si v průběhu 90. let homeopatie získala své místo v českém léčebném systému a mnoho jejích podporovatelů z řad lékařů se díky ní vydalo na alternativní dráhu. Více v interpretační části „*Hledání forem institucionalizace*“.

Výše uvedený výčet textů není kompletní, pokusila jsem se o reprezentativní ukázkou dobové diskuze orientované především na hlavní témata první poloviny 90. let, a to z hlediska postojů odborné (polemické) veřejnosti k alternativním disciplínám.

1. interní kliniky VFN do 31. 12. 2007, od r. 1989 do r. 2009 byl vedoucím katedry klinické onkologie IPVZ a od r. 2002 byl ředitelem Ústavu hematologie a krevní transfúze. Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Pavel Klener* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_Klener.

¹⁰⁶ Klener, Pavel. Jsou léčitelské metody přínosem nebo rizikem? *Homeopatie.cz* [online]. [cit. 25. 05. 2015]. Dostupné z: www.homeopatie.cz.

¹⁰⁷ Luděk Pekárek (1924) byl vědecký pracovník Fyzikálního ústavu ČSAV, člen skeptického spolku Sisyfos.

¹⁰⁸ Hospodářské noviny, roč. 37, č. 103, s. 12.

2.3.2 *Reflex, Květy*

Následující část hlavního metodologického úseku představovala pro mé bádání jeden z nejvýznamnějších zdrojů dat. Je důležité říci, že nebyly hodnoceny publikované alternativní metody a postupy z hlediska jejich pravdivosti a věrohodnosti. Snahou bylo především zmapovat zájem veřejnosti o ezoterismus v celospolečenských týdenících *Reflex* a *Květy*. Prostřednictvím publikovaných příspěvků bylo možné také nahlédnout na kvalitu a kvantitu informací prezentovaných o ezoterních směrech a vzájemně je komparovat.

Reflex¹⁰⁹

Společenský týdeník *Reflex* stál na samém počátku medializace alternativní scény a snažil se vyplnit mezeru v informovanosti o zkoumané oblasti.¹¹⁰ Časopis do značné míry uveřejňoval odvážné informace z diskutabilních oblastí a otevřeně prezentoval ezoterickou tematiku jako reálnou alternativu. Tomu odpovídá i skutečnost, že autoři publikující v *Reflexu* se následně podíleli na vzniku nejvýznamnějších specializovaných časopisů věnujících se alternativě, jako byly *Regena*, *Regenerace* či později *Meduňka*.¹¹¹

Již v prvním čísle zařadil *Reflex* seriál zvaný „*Mystéria*“ zaměřující se na fenomén bílé a černé magie. Mluvílo se zde o tom, že „*magie nepatří jenom do pohádek, jak se nám snažili neúspěšně vsugerovat marxističtí učitelé...*“, magično je všude kolem nás a je součástí našeho života.¹¹² V dalších číslech se redaktorka Holanová k podobným fenoménům vracela, například v příspěvku „*Uctívání Satana*“ se věnovala herezím v období 15. – 17. stol. Podle redaktorky dnes většina vědců pokládá hon na čarodějnice za ukázkou davové hysterie a úkolem časopisu *Reflex* je proniknout k těmto jevům a jeho pramenům.¹¹³ Podobně příspěvek nazvaný „*Spiritismus*“ přinášel velmi netradiční

¹⁰⁹ Časopis *Reflex*, ISSN 0862-6634. *Reflex* začal vycházet 3. 4. 1990 ve státním podniku Grafoprint (šéfredaktor: Petr Hájek, zástupce šéfredaktora: Jiří Fleyberk). Na základě výpisu z obchodního rejstříku vyplývá, že dne 14. ledna 1991 byla zapsána společnost *Reflex*, s. r. o., vydávající tento časopis (jako sídlo společnosti je uvedena Klimentská 30, Praha 1, od 23. 8. 1991 Pařížská 9, Praha 1). Statutárním orgánem společnosti se stali šéfredaktor Petr Hájek, zástupce šéfredaktora PhDr. Jiří Fleyberk a Ing. Rudolf Stálích. IČO 148 89 862. Viz „Úplný výpis z obchodního rejstříku, vedeného Městským soudem v Praze, oddíl C, vložka 790, spisová značka C 790“.

¹¹⁰ Pro rešerši výše uvedeného společenského týdeníku jsem si zvolila období raných 90. let (4/90 – 12/92). Na začátku 90. let byl *Reflex* velmi populární společenský časopis, což dokládají slova Pavla Turnovského: „*Tenkrát měl ten Reflex náklad 200 tisíc, jo? Četla to strašná hromada lidí, takže se všichni mohli vlastně s těmi materiály seznámit. Ohlasy byly pozitivní.*“

¹¹¹ Podrobné rešerši těchto časopisů se věnuje DP Jiřího Kábrta. Alternativní medicína ve specializovaných médiích a ohlas na tyto jevy ve vybraných mainstreamových tištěných médiích. Diplomová práce FSV. Praha: Institut komunikačních studií a žurnalistiky, katedra mediálních studií, 2011.

¹¹² *Reflex*, ročník I, číslo 1, s. 48–50. Článek se konkrétně věnuje informacím o magickém zasvěcení dvacetileté dívky do místního sboru v Anglii. Dále mluví o novodobých čarodějkách „*Wicca*“, které s uctíváním ďábla nechtějí mít nic společného. Příspěvek byl napsán s použitím knihy *Mysterious Cults* (Adult Books, London).

¹¹³ *Reflex*, ročník I., číslo 2, s. 30–31.

informace o tomto ezoterním směru¹¹⁴, a to hned ve dvou navazujících číslech.¹¹⁵ Zkoumaná rubrika prezentovala mnoho zajímavých ezoterních fenoménů, ale nebyla projevem autorské publikační činnosti ezoteriků.

Časopis se na počátku 90. let věnoval i dalším záhadným jevům stojícím mimo standardní vědecké poznání. Zaobíral se také fenoménem mimozemských civilizací a dalšími neortodoxními tématy. Redakce například předložila čtenářům článek „Československé UFO“ obohacený výtažkem užitečných rad z připravované knihy *Fenomén budoucnosti*. Text byl doplněn o tabulku tvarů doposud pozorovaných UFO a o výpovědi očitých svědků. V článku „*Něco to bylo*“ časopis informuje čtenáře o kongresu ufologie v Berlíně, kde i Česká republika měla svého zástupce.¹¹⁶ Za zmínku stojí pětidílný seriál „*Ráj už byl?*“ zabývající se záhadou ztraceného kontinentu Atlantida.¹¹⁷ Reflex také otiskl rozhovor s americkou doktorkou teologie Marií Hall, která přijela do ČR prezentovat dosud neznámou léčebnou metodu REIKI. Z rozhovoru vyplývalo, že ji oficiálně v té době zaměstnávala pobočka Červeného kříže, která jí také pronajala ordinaci. Redakce na konci článku vložila poznámku: „*Zdá se Vám, že jde o laciný trik? Šarlatánství? Nikoli – všechna dobrozdání lékařů a dojmy účastníků kurzů její schopnosti potvrzují*“.¹¹⁸ Konečně článek „*Za tajemstvím RUN*“ vyzýval čtenáře, aby poznali tajemné síly, které změní jejich osud.¹¹⁹

Velmi přínosné rubriky, z pohledu zkoumání reakcí laické veřejnosti, jež stály na počátku medializace ezoterních disciplín, představovaly seriály „*Republika ve hvězdách*“ (následně přejmenovaný na „*Tulák po hvězdách*“) a „*Psychotronická rubrika Jana Hnilici*“¹²⁰ a jeho navazující „*Psychotronický experiment*“. Troufám si podotknout, že výše zmiňované rubriky v podobě výstupů autorské práce ezoteriků silně podnítily zájem obyvatel o alternativní fenomény. Nyní si je blíže představíme.

¹¹⁴ Reflex, ročník I, číslo 13, s. 52–55: Článek se snažil hledat odpovědi na otázky typu: Jsou duchové zemřelých přítomni mezi námi?, Jak vysvětlit paranormální schopnosti některých médií? Článek je doplněn o fotografie slavných médií, experimentů na tomto poli. Příspěvek byl napsán s použitím knihy *Mysterious Cults* (Adult Books, London).

¹¹⁵ Reflex, ročník I, číslo 14, s. 26–29: Dokáže médium skutečně zprostředkovat materializaci bytostí či předmětů z jiného světa?

¹¹⁶ Reflex, ročník III, č. 6, s. 52–53.

¹¹⁷ Reflex, ročník II, č. 23, s. 62–63 (první článek o Atlantidě).

¹¹⁸ Reflex, ročník II, č. 41, s. 10–11, redakce také informuje o tom, že rukopis její knihy s návodem, jak si techniku reiki osvojit, začne v nejbližší době na pokračování vydávat měsíčník Regena.

¹¹⁹ Reflex, ročník III, č. 12, s. 52–53, runový výklad vychází z interpretace antropologa Ralpha Bluma.

¹²⁰ JUDr. Jiří Kábrt (*1952) je českým spisovatelem žijícím a působícím v Praze. Občanským povoláním je právník, mezi jeho životní vášně však patří mimo léčitelství, poezii i psaní prózy, odhalování záhad a také výtvarné umění. První vydání *Léčebných obrazců*, které publikoval v roce 1991 (Univerzum). V roce 1992 vydal *Psychoenergetické působení na dálku* a ve stejném roce *Souřadnice zdraví (aneb praktická psychotronika)*, v roce 1993 pak publikoval v nakladatelství Eminent (*Zvláštní léčebné metody*). V roce 1999 vydalo nakladatelství Eminent ve spolupráci s Knižním klubem *Magický kalendář* roku 2000. Má za sebou dlouhé působení v časopisech Reflex, Regena a Regenerace, kde publikoval Psychotronickou poradnu a další materiály o léčitelství a psychotronice. Od roku 2010 působí v časopise Meduňka. Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Jiří Kábrt* [online]. c2014 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Jiří_Kábrt&oldid=11300162.

Seriál „Republika ve hvězdách“ („Tulák po hvězdách“)

„Já jsem pro ně psal asi... no, ještě v roce 1993, nějak jsem končil potom, jo? Asi tři roky jsem psal. Ale ono to pak šlo k čertu“... Takže pak jsem přispíval do Regeny, pak do Regenerace, ale to už nebylo ono. ... Tam ty náklady byly nízký a navíc tam ty lidi začali blbnout, hrozně. Oni se vždycky rozhádali mezi sebou, takže vždycky jako utekla část redakce...“¹²¹

Obrázek 2: *Republika ve hvězdách*¹²²

Reflex ihned po svém vzniku vytvořil rubriku, „Republika ve hvězdách“, ve které začal měsíčně zveřejňovat příspěvky astrologa Pavla Turnovského¹²³. Například již v historicky druhém čísle byl představen ucelený horoskop republiky na rok 1990, který byl v následujících číslech doplňován dílčími měsíčními předpověďmi, případně byl obohacen o horoskopy významných období české novodobé historie. Například již zmíněné druhé číslo obsahovalo také

horoskop k 28. říjnu 1918.¹²⁴ Silnou pozornost přitahovaly jeho předpovědi k událostem 17. listopadu, předpověď ke zvolení disidenta Havla prezidentem a horoskop nad rozpadem Československa. Na počátku roku 1991 redakce provedla modifikaci této rubriky, upravila její název na „Tulák po hvězdách“ a částečně pozměnila i obsah: horoskop republiky byl doplněn praktickými radami začínajícím astrologům.¹²⁵

Lze jednoznačně konstatovat, že výše uvedené astrologické příspěvky, které se stávaly jakousi „astrologickou učebnicí“ pro zájemce o praktické čtení hvězd, na druhou stranu zprostředkovávaly pro čtenáře nelehké bádání. Ze strany redakce šlo o snahu nestranně informovat laickou veřejnost o dosud neprozkoumaných fenoménech. Podobně byly významnou součástí porevolučního Reflexu následující interaktivní rubriky Jana Hnilici. Jmenované rubriky velmi silně korelovaly s duchem prvních porevolučních

¹²¹ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

¹²² Reflex, ročník I, číslo 2, s. 37.

¹²³ Pavel Turnovský se narodil 19. července 1950 v Praze, jde o publicistu, výtvarníka, hudebníka, v současnosti profesionálního astrologa. Je narátorem projektu diplomové práce.

¹²⁴ Reflex, ročník I, číslo 2, s. 34–37.

¹²⁵ Reflex, ročník II, č. 1, s. 38–39.

let a poptávkou veřejnosti po alternativních disciplínách. Čtenáři se prostřednictvím těchto příspěvků stávali aktivními spoluvůrci interaktivních rubrik, z nichž někteří se dokonce vydali na samostatnou léčitelskou dráhu.

Psychotronické rubriky Jana Hnilici

V druhé polovině roku 1990 poprvé Reflex uveřejnil informace o připravované rubrice „*Psychotronická poradna*“¹²⁶. Léčitel a psychotronik Jan Hnilica v rámci této rubriky představil veřejnosti fenomén psychotroniky. Součástí byly také dotazy čtenářů a odpovědi na ně. Ve svém úvodním textu Jan Hnilica vyzýval čtenáře, aby se aktivně zapojili do této rubriky, podmínkou bylo jen napsat dopis s heslem „*Poradna*“. Zájem veřejnosti byl tak veliký, že Jan Hnilica a redakce Reflexu ve svém prohlášení konstatovali, že nejsou schopni na místě zodpovědět všechny dotazy. Pro omezení množství zájemců zvolila redakce dopis s kupónem (jeden kupón znamenal jednu žádost o diagnózu a doporučení terapie)¹²⁷ otištěným na stránkách časopisu a následně v alternativním měsíčníku *Regena*. Jan Hnilica v rozhovoru vzpomínal:

„... týdně docházelo do redakce Reflexu kolem tří až čtyř set dopisů. Z toho důvodu mne redakce, která poradně přidělila jednu tiskovou stranu, donutila k uveřejňování úvodů, které měly sloužit k obecné informovanosti o léčbě různých neduhů přírodními prostředky. Mělo to určitou váhu, ale čtenáři byli neodbytní a chtěli číst něco o sobě, o svých potížích a problémech. Nezůstávali přitom jenom u pohledu na zdraví, chtěli znát například přehled karmických osudů, zajímaly je názory na vztahové záležitosti, přicházeli s dalšími nesčetnými otázkami... Bylo proto nutné přistoupit k určité menší diferenciaci – ta začala uveřejňováním kupónu z časopisu, který bylo nutné přiložit k dotazu, aby bylo zřejmé, že se jedná o čtenáře Reflexu. Ani kupón však nesnížil záplavu dopisů. Zájem čtenářské veřejnosti o to vše byl tak veliký, že se mnozí čtenáři díky těmto záležitostem vydali na ‚léčitelskou cestu‘.“¹²⁸

Jan Hnilica pravidelně ve své *Psychotronické poradně* zodpovídal čtyři až šest dotazů, v závislosti na informačním prostoru rubriky, kterou vždy autor teoreticky uváděl a čtenáře tak seznamoval s psychotronickými fenomény¹²⁹. Výše uvedený psychotronik v prvním vydání rubriky konstatoval, že se mu do ruky dostaly 3 typy dopisů¹³⁰, a dále

¹²⁶ Psychotronická poradna se naplno rozběhla v červenci 1990, viz Reflex č. 18, ročník I, s. 47.

¹²⁷ Reflex, ročník II, č. 37. Rubrika Psychotronické poradny: Kupón se však mohl objednávat, až poté co psychotronik zpracoval všechny dopisy odeslané redakci, tj. do 7 dnů od zaslání kupónu. Redakce Reflexu umožnila tazatelům, kteří se aktivně zapojili do této rubriky, využít možnosti osobního setkání s Janem Hnilicou.

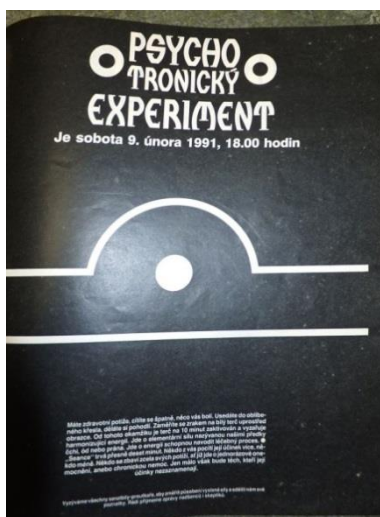
¹²⁸ Kábrt, Jiří. 2011. *Alternativní medicína ve specializovaných médiích a ohlas na tyto jevy ve vybraných mainstreamových tištěných médiích*. Diplomová práce. Praha: FSV UK. Vedoucí práce Mgr. Radim Wolák, s. 200–201, příloha.

¹²⁹ Vztah psychotroniky a zdraví, co to znamená být dobrý magnetizér, informace o geopatogenních zónách, popis psychotronické léčby.

¹³⁰ „První skupina zahrnovala dotazy na zdravotní stav nebo zdraví celé rodiny. Druhou skupinu tvořily listy, které byly tzv. kronikami rodů (dle Jana Hnilici jsou vzájemné vazby velmi zajímavé, ale vydaly by spíše na habilitační práce na samostatné psychotronické universitě než na článek v Reflexu). Třetí část žádostí se týkala dotazů ohledně nalezení ztracených předmětů.“ (in Reflex, ročník II, č. 37, s. 45–47).

upozorňoval na to, že se ve své poradně bude orientovat především na zdravotní a vztahovou problematiku, s částečnými vhledy do budoucnosti žadatelů. Jak sám podotkl „ale ne v tom smyslu, zda dcerka například zvládne maturitu“.¹³¹ V poznámce jsou představeny profilové ukázky dotazů zasílaných do rubriky Jana Hnilici.¹³²

Projekt Psychotronický experiment (později Psychotronická seance)¹³³

Obrázek 3: Psychotronický experiment¹³⁴

Tato neortodoxní Hnilicova rubrika získala na stránkách časopisu své pravidelné místo. Mediální pokus si dával za cíl osobně „vtáhnout“ čtenáře do probíhajícího ezoterního experimentu. Zájemci se měli v určitý čas soustředit na bílý bod černobílé stránky a díky tomu měli dostávat zpětnou energetickou vazbu od Jana Hnilici.¹³⁵ Do uvedeného interaktivního pokusu se zapojila i televize *F1*. Pod názvem „Seance s překvapením“ odvysílala dne 7. 3. 1992 související televizní experiment. Televizní redakce vyzvala diváky, aby se během poslední minuty seance, tj. v 20.59 hodin, přesvědčili o psychotronické síle Jana Hnilici.¹³⁶ Ohlasy na tuto rubriku v *Reflexu* byly obrovské, což dokládá výjimečné jubilejní číslo vydané k příležitosti jeho založení pod názvem „Dvacet článků, které

¹³¹ *Reflex*, ročník II, č. 37, s. 45–47.

¹³² Paní E. K. z Prahy 4 se ptá na zdravotní obtíže své 3,5leté dcery, která má potíže s trávením: Jan Hnilica upozorňuje, „že její organismus neohospodář dobře s tekutinami a střeva si nevytvořila to správné prostředí“. K odstranění potíží navrhuje následující postup: zvýšit příjem tekutin, pravidelně dceři zpracovávat odvar z jitrocele a třezalky (dává rady, jak přímo vytvořit bylinný nápoj). Jako poslední přípravek psychotronic doporučuje „zákusek v podobě kousku tvarohu“ rozpuštěného v Sunaru, podávaného po hlavním jídle.

Paní J. R. z Karviné – Hranice si vedle různých zdravotních potíží stěžuje na problémy v partnerském životě. Ptá se, jak má dále žít, čeho se vyvarovat a co je příčinou jejích obtíží? Jan Hnilica reflektuje významné životní milníky a rozhodnutí tazatelky a dochází například k závěru, že se velkou část života podřizovala i někdy nedobrovolně svému okolí. Nachází protisměrný proud v jejím životě, který se již objevoval od puberty, v období před sňatkem apod. Psychotronic hlavní příčinu vidí v jejím podceňování a komplexu méněcennosti, který však nemá opodstatnění, nicméně toto její fungování a sebepojetí jí způsobuje srdeční potíže. Jan Hnilica konstatuje, že léčitel může zmírnit její zdravotní a psychické obtíže, přesto to hlavní je na ní: „nalézt sama sebe“, „určit si cíl svého života“, na kterém by pomalu měla začít pracovat.

Dotaz na 13letou M. A. z Jihlavy, kde se rodiče ptají Jana Hnilici, co je příčinou jejího kožního onemocnění na rukou: Léčitel odpovídá, že podstata tkví v nedostatečných metabolických funkcích organismu, určitých disproporcích ve výživě kůže a rovněž v nedostatku vápníku (což potvrdilo i lékařské vyšetření). Jan Hnilica doporučuje zkvalitnit výživu (méně masa, více zeleniny, odbourávat chemicky upravené a konzervované potraviny) a popíjet kopřivový odvar. Dále doporučuje koupel postižených partií obsahující směs dubové kůry a vřesu (na noc a ráno) a kontrolu geopatogenních zón.

¹³³ Činnost psychotronické poradny byla ukončena v *Reflexu* č. 51/91. Vedení redakce koupilo časopis *Regena*, ve kterém Jan Hnilica pokračoval v aktivitách psychotronických rubrik. Zde bylo možné odpovídat na větší množství dotazů a věnovat se komplexně psychotronickým fenoménům, protože se jednalo o časopis přímo tematicky zaměřený na ezoteriku.

¹³⁴ V *Reflexu*, ročník II, č. 3.

¹³⁵ V *Reflexu*, ročník II, č. 3, 15. 1. 1991, oznámila redakce první takový pokus, který se uskutečnil dne 19. 1. 1991 v 18 hodin. Tyto energetické pokusy se na stránkách časopisu objevovaly ještě v převážné většině roku 1992.

¹³⁶ *Reflex* III, č. 8, s. 92.

otráslo Českem“.¹³⁷ Vedení časopisu uvedlo, že tuto seanci sledovaly statisíce lidí.¹³⁸ Jan Hnilica na adresu nesmírného zájmu obyvatel o zmiňovanou rubriku uvedl:

„Ohlas byl nesmírný, a to nejenom u obyčejných čtenářů. Redakce si zajistila dopředu také několik psychotroniků, aby podali svědectví o účincích. Musím se přiznat, že když jsem se o této iniciativě dozvěděl, přijímal jsem ji s rozpaky. Ne proto, že bych pochyboval o ‚energetických‘ účincích SEANCE, ale z důvodu mně známé řevnivosti mezi tehdy se vzcházející skupinou léčitelů a psychotroniků. Ne každý z nich by byl rád na mém místě, ale rozhodně mnozí ano a každopádně mezi touto branží – asi tak jako ostatně všude – jsou lidé s poměrně vysokým egem. Nabízela se tedy možnost mne svým posudkem ‚odstřelit‘. Ale mýlil jsem se, odsudek nezazněl, všichni ‚citlivci‘ zaznamenali působení a vydali o něm Reflexu svědectví buď přímé jako ‚ověřovatelé‘, anebo nepřímé v dopisech, které následovaly po uskutečněném vysílání, jež se poté stalo součástí časopisu a jednou za měsíc bylo zařazeno ‚na pořad‘.¹³⁹

Výše publikované autorské rubriky ezoteriků nebyly sice v souladu se standardními vědeckými přístupy, na druhou stranu se redakce nebránila prezentaci dobových polemik.

Polemiky v Reflexu

Polemiky, uveřejňované v Reflexu, představují z pohledu diplomové práce významný zdroj informací, a to z hlediska vztahu odborné veřejnosti k ezoterismu po roce 1989. Diskuzní příspěvky jsou také důkazem, že se *Reflex* nepokoušel prezentovat pouze čtenářsky zajímavá, doposud tabuizovaná témata, ale redakce měla zájem předkládat čtenářům problematiku ze všech stran.

V rubrice *VY A MY*¹⁴⁰, zaměřené na rozmanitá dobová témata a ohlasy na ně, MUDr. Jan Payne z první lékařské fakulty reagoval na článek Mgr. Jiřího Čehovského *„Lék proti lékařům“*.¹⁴¹ Homeopatii nepovažoval za tabuizovanou, nicméně vnímal handicap v informovanosti i v chybějící pokoře některých aktivních podporovatelů této metody, kteří jí neobjektivně přisuzovali téměř božský účinek. Podle autora *„však naštěstí tyto chvalozpěvy není potřeba brát vážně, v opačném případě by však zákaz manipulací*

¹³⁷ Reflex, ročník II, č. 6, s. 23–24: Manželé Fraňkovi z Karlových Varů zaslali do reakce následující dopis: *„Velice rádi Vás informujeme, že na nás oba měl psychotronický experiment pozitivní vliv. Manžel dnes bez problémů chodí, dva a půl roku se léčí na rehabilitačním oddělení zdejší nemocnice, před rokem podstoupil i lázeňskou léčbu, ale vše bez valného úspěchu. Dnes se pohybuje normálně a nic ho nebolí“*. Manželka dále uvádí, že se jí také zlepšil zdravotní stav a moc děkují za uskutečněný experiment. Celkem humorný kritický ohlas zaslal pan Řezníček z Děčína: *„Patřím zřejmě k tomu málu, na které psychotronický experiment nepůsobil. Asi nejsem senzibil, spíše jsem si po akci připadal jako ‚senzidebil‘. Je ovšem pravděpodobné, že se Vám ozve řada úspěšných (...)*. Přesto nic proti takovým akcím – přináší to jistě oživení v sále.“

¹³⁸ Kábrt, Jiří. 2011. *Alternativní medicína ve specializovaných médiích a ohlas na tyto jevy ve vybraných mainstreamových tištěných médiích*. Diplomová práce. Praha: FSV UK. Vedoucí práce Mgr. Radim Wolák, s. 200.

¹³⁹ Kábrt, Jiří. 2011. *Alternativní medicína ve specializovaných médiích a ohlas na tyto jevy ve vybraných mainstreamových tištěných médiích*. Diplomová práce. Praha: FSV UK. Vedoucí práce Mgr. Radim Wolák, s. 200.

¹⁴⁰ Reflex, ročník II, č. 3, s. 22–23.

¹⁴¹ Reflex 34/90.

s lidmi byl nutný“.¹⁴² Autor příspěvku dále pokračoval emocionálně vypjatými odstavci, které se mimo jiné ironicky dotýkaly vědecky nepřijatelných okultních praktik, mezi které řadil i homeopatii. Reakce autora se také zaměřovaly na připravované reformy zdravotnictví, které měly v úmyslu regulovat netradiční léčebné směry. Za výše uvedeným textem je zveřejněna reakce Ing. Jiřího Čehovského, který se snažil vyvracet argumenty doktora Payna, svůj text doplnil léčebnými úspěchy homeopatie a statistikami léčby, které v západoevropských zemích zveřejnily státem uznávané instituce. Informoval též o stanovisku Světové zdravotnické organizace WHO, která již na počátku 90. let uznávala homeopatii jako léčebnou metodu. Jiří Čehovský závěrem konstatoval, „že je u nás homeopatie v plenkách, a proto si bude muset vydobýt své postavení. Jejím rozvoji brání řada překážek, například nejsou vytvořeny zákonné podmínky pro její rozvoj,“ a také že naráží „na velmi silnou iracionální averzi ze strany části odborné veřejnosti.“¹⁴³

V článku „Už jsou tady“ publicista Karel Pacner mluvil o tom, že jsme žádné ufony zatím nepotkali a spíše se zdá, že „hysterie, která kolem nich vznikla po 2. sv. válce v USA, byla vytvořena umělými potřebami studené války“.¹⁴⁴ Jeho článek vyvolal několik reakcí, jako příklad uvádím článek „UFO“ od předsedy archeastronautické společnosti Vladimíra Lišky, který se vymezil proti komentářům publicisty Karla Pacnera. Argumentoval tím, že na tento fenomén je možné hledět i z jiného úhlu. Kriticky hodnotil Pacnerův článek především v tom, že nereflktuje nejnovější zprávy o výskytu UFO v SSSR, Belgii a ČSFR.¹⁴⁵

Dobovou diskuzi na stránkách *Reflexu* zakončím článkem „Aféra nádor“¹⁴⁶ Ilony Malenovské, v němž byl publikován rozhovor s člověkem, který onemocněl rakovinou a vyhledal tzv. lidového léčitele. Tento člověk se prostřednictvím textu svěřoval se svým strastiplným půlročním stykem s léčitelem, jenž stál 40 000 Kč a nenapomohl k uzdravení, ba naopak. U rozhovoru byl přítomen i biotronik Tomáš Pfeiffer, toho času mluvčí přípravného výboru asociace odborných léčitelů, který negativně reagoval na výše uvedený případ šarlatánství a vyzýval k tomu, abychom si konečně stanovili pravidla hry. Na závěr dvoustrany je připojeno vyjádření šéfredaktora *Regeny* MUDr. Pavla Běleše k legislativním přípravám „léčitelského zákona“, včetně zřízení léčitelské asociace, která

¹⁴² Reflex 34/90.

¹⁴³ Pro šíření a podporu homeopatie byla u nás založena Hahnemannova společnost (organizace se stejným názvem existuje i ve Velké Británii), v níž se mohou uplatnit všichni bez ohledu na profesi či dosažené vzdělání. Tato společnost zprostředkovala laické veřejnosti kontakty s homeopatickými lékaři, šířila osvětu a byla nápomocna podpoře legislativních a organizačních kroků k tomu, aby bylo zajištěno solidní fungování homeopatie v Československu.

¹⁴⁴ Reflex, ročník I, s. 4–7, pokračování na s. 15–19, doplněno fotkami.

¹⁴⁵ Reflex, ročník I, č. 21, s. 36–37.

¹⁴⁶ Reflex, ročník III, 12. října, s. 42 a 64.

bude oprávněna odebírat podobným lidem licenci. MUDr. Beleš také přímo vyjmenoval čtenářům několik hlavních rozpoznávacích diskutabilních znaků varujících veřejnost při styku se šarlatány. Byly jimi požadavky na vysoké částky za léčbu, tvrzení, že lze vyléčit všechny nemoci, pohled na životní styl „lčitele“ či absence učitele (mistra) jako záruky profesionality.

Za významný klad *Reflexu* považuji skutečnost, že většina publikovaných textů neobsahovala autorské invence, ale čtenáře pouze seznamovala s ezoterní tematikou. Nejsem oprávněna hodnotit kvalitu a obeznámenost českého čtenářstva 90. let – čtenáři však byli „hladoví“ po desítkách let nesvobody a absenci kritického myšlení a často nebyli pravděpodobně schopni „pojmut“ mnohdy až odvážné přístupy a pohledy, komplexně je zhodnotit a zaujmout k nim vlastní stanovisko. Těžko odhadovat, nakolik například veřejnost „rozuměla“ profesionální rubrice Pavla Turnovského a zda ji neřadila do „stejného koše“ s komerčními horoskopy na jednotlivá znamení zodiaku, jež byly přítomny ve víkendových přílohách deníků a následně také v samotném *Reflexu*.

Květy¹⁴⁷

Společenský týdeník *Květy* se jako jeden z nejoblíbenějších časopisů před rokem 1989 v porevolučním období také přirozeně přizpůsoboval poptávce veřejnosti po záhadách, tajemnu a informacích o nestandardních postupech léčby. Redakce *Květů* se od začátku svého svobodného mediálního angažmá snažila o publikaci „odlehčenějších“ a racionálně lépe pochopitelných příspěvků. Například pravidelné texty o makrobiotice získaly velké ohlasy čtenářů a týdeník prostřednictvím specialistky na makrobiotiku Ing. Jarmily Průchové zodpovídal rozmanité a početné dotazy čtenářů.¹⁴⁸ Článek byl doplněn o tabulku, která vysvětluje příčiny konkrétních zdravotních potíží.¹⁴⁹

V porovnání s *Reflexem* je možné zdůraznit viditelnou snahu redakce o laicizaci příspěvků, o čem svědčí například sloupek „*Pro každého něco*“, který pravidelně uveřejňoval „*Kapitolky z chiromantie*“. Prostřednictvím těchto textů redakce hledala odpovědi na otázky, zjišťovala charakter člověka.¹⁵⁰ Nechyběla zde propagace vyvážené

¹⁴⁷ Časopis *Květy* patří již od svého vzniku roku 1833 k nejvýznamnějším českým společenským časopisům. Roku 1991 vydavatel KWĚTY české, a. s., vydávání časopisu *Květy* přenechal společnosti MONA, která si po vstupu holandského a finského investora změnila své jméno na Sanoma Magazines.

¹⁴⁸ Paní Průchová doporučovala čtenářům začít soustavným studiem tematické literatury. Konstatovala také, že zatím není možné zprostředkovat osobní návštěvy u zkušených makrobiotiků, protože až koncem roku 1991 bude mít ČSFR odborníky s mezinárodními diplomy a to následně povolí mezinárodnímu pražskému institutu makrobiotiky zorganizovat pravidelné konzultace. Velkým problémem jsou podle ní makrobiotické potraviny, kterých je na českém trhu minimum a nevalné kvality.

¹⁴⁹ *Květy*, ročník I, č. 15, s. 42.

¹⁵⁰ Například č. 6/91, s. 42 – popis linie jater.

stravy¹⁵¹, popisy účinnosti bylinek a celkově zdravého životního stylu¹⁵². Ve výše uvedené rubrice byly též k vidění citace z českých prognostik pod názvem „*Vytrženo z kalendáře*“ (např. „*Svatá Agáta bývá na sněh nahatá*“), na které navazovala pravidelná nabídka komerčních horoskopů pro jednotlivá znamení a reklamy na *Astro linku* a *Věštbu z karet*.¹⁵³ Mainstreamovému charakteru společenského časopisu odpovídala rubrika *Numerologie*, která postupně uveřejňovala charakteristiky vibračních čísel v závislosti na jménech konkrétních slavných osobností. Prostřednictvím numerologického rozboru jednotlivých čísel se čtenář dozvěděl své přednosti, vady, chyby, jak tlumit či zamezit případné problémy, které vyplývaly z konkrétní vibrační číslíce.¹⁵⁴ V porovnání s Reflexem výše uvedené texty podle mého soudu přinášely „odlehčené víkendové čtení“ pro veřejnost a v mnohém naplňovaly požadavky většinové společnosti informací o tajemnu.

Pozornost si zaslouží z mého pohledu odvážnější rubrika „*Setkání s tajemnem*“, jež se věnovala otázkám typu, zda existuje posmrtný život, zda jsme schopni navazovat kontakt s říší zesnulých, otázka, zda umíme správně dešifrovat své předtuchy. V porovnání s ostatními příspěvky *Květů* zveřejnila redakce neortodoxní a obtížněji racionálně vysvětlitelné informace. Hlavním motem redaktora Arnošta Vašíčka byla otázka, „*zda je možné, že se nacházíme pod vlivem neznámých sil*“. Příspěvky publicistů byly doplněny o svědectví lidí, z nichž nejzajímavější redakce zveřejnila v jejich původní podobě a bez komentáře.¹⁵⁵

Snaha redaktorů o interaktivnost vyvrcholila v roce 1992 založením rubriky „*Léčitel a já*“¹⁵⁶, která se nápadně podobala „*Psychotronické rubrice Jana Hnilici*“, nebyla však srovnatelná svým obsahem.¹⁵⁷ Na vzniku rubriky se *Květy* dohodly s léčiteli M. Calábkem a A. Vegrovou, kteří odpovídali na dotazy čtenářů. Objevovala se zde také doporučení a recepty na zdravou výživu, bylinky – „*prostě vše, co lidem umožní dostat se do lepší kondice, fungovat bez stresů a žít plnohodnotný život.*“ Rubrika s jistým komerčním nádechem prezentovala nejzajímavější knihy a články o léčitelství. Nechyběly zde ani

¹⁵¹ Reflex 2/92: Bobule nebo kořínky? – ve stravě hledáme recept na zdraví a dlouhý život, rozhovor s Dr. M. Stránským – lékařem českého původu, který měl 20letou praxi s výživou v zahraničí.

¹⁵² Květy č. 6/91: s. 44–45 – Jídelníček – zdraví skryté v česneku, sloupek vitamíny s názvem „V čem chybují mladé ženy“, doplněno tabulkou nejdůležitějších vitamínů a doporučení, kdy je nutný zvýšený přísun, přehled potravin dle obsahu vitamínů.

¹⁵³ Například Květy č. 10/92, s. 45.

¹⁵⁴ Květy ročník II, č. 48/92, s. 41: Vyjmenované slavné osobnosti, které se nacházejí pod tímto číslem 7 (JFK, M. Monroe, W. Shakespeare, Dostojevsky, Borovský, J. E. Purkyně, J. Seifert a mnoho dalších).

¹⁵⁵ Květy ročník II, č. 50, s. 42–43 *Setkání s tajemnem V.* – Arnošt Vašíček – podivné shody, s. 42 – Existuje posmrtný život, jsme schopni navazovat kontakt s říší zesnulých (FOTO).

¹⁵⁶ Květy, ročník II, č. 10/92, s. 44.

¹⁵⁷ Rubrika vznikla jako reakce na obrovský zájem veřejnosti o článek vydaný ve vánočním čísle *Květů* na konci roku 1991. Časopis v reportáži představil léčitele, z rekondičního centra Mandala. *Květy* informovaly o tom, že lidé posílali do redakce tisíce dopisů s otázkami a přáními, ve kterých se léčitelům svěřovali se svými osobními potížemi či potížemi svých blízkých.

objednávkové kupóny na právě vydávané alternativní knihy.¹⁵⁸ Ukázkou dotazů z rubriky „*Léčitel a já*“ uvádím v poznámce¹⁵⁹.

Další kategorii příspěvků představovaly rozhovory a reportáže s lidmi věnujícími se „věcem mezi nebem a zemí“. V příspěvku „*Věda tajná, tajného a tající*“ se předseda obnoveného spolku *Universalie* Milan Nakonečný zamýšlel nad otázkami magických schopností a předpokladů, jak tato tajná nauka funguje (podtitulek *Faust v člověku, děti, schizofrenici a mágové*). Najdeme zde zamyšlení nad tématem „třetího oka“ a vyjádření k několika hypotézám, kde a jak vznikla magie („*Zamilování padlí Andělů*“). Článek končil výzvou redakce čtenářům, že „*svět je opravdu plný tajných znamení. Pokud bydlíte ve strašidelném domě, víte o bílé paní nebo o očarovaných místech, napište nám. Přijdeme se podívat*“.¹⁶⁰

Reportáž Pavla Frýborta o muži s „kávovou virguli“ čtenářům představila mimořádné schopnosti člověka, který pomocí této nestandardní pomůcky „diktoval“ do protokolu pro záchranáře informace o živých lidech, které bylo možné nalézt v troskách domů po zemětřesení kdesi tisíce kilometrů od našich hranic. Reportáž byla doplněna o rozhovor s doktorem Josefem Smolou, který se fenoménem proutkaření také ve své praxi zabíral.¹⁶¹ Následná reportáž otištěná pod názvem „*Křižování proti větru*“ se věnovala léčitelům z rekondičního centra *Mandala* v pražské Hradební ulici. Publikovaný text čtenářům představil metodu hemysinc, která pomocí vizuálních a zvukových podnětů uváděla mozek do frekvence alfa či theta. Základní snahou techniky bylo přeprogramovat naše myšlení a vymazat negativní programy.

V příspěvku „*Švédské kapky – geniální zázrak?*“ redaktor Jindřich Modřan představil bylinný extrakt, informoval o jeho zakladateli, distribuci, cenách a popisoval jeho možné „léčivé“ účinky.¹⁶² Fenoménu klinické smrti a otázce „života po životě“ se věnoval článek Ivo Bortlíka „*Smrt není zlá, sladké je umírání?*“. Text hovořil

¹⁵⁸ V Reflexu II, číslo 40/92 se objevil reklamní sloupek, Léčíte se sami, objednávka na publikace odborníka ve fytoterapii J. A. Zentricha (nakladatelství Fontána Olomouc – knihy „Bylinky v prevenci, Bylinkářská poradna I. a II. a III.).

¹⁵⁹ Květy, ročník II, č. 10/92, s. 44: Jan Křeček z Prahy 7 se ptá p. Calábka, na jakém principu funguje léčitelství. Zda se to dá naučit a jak. Zda nedělá nějaké kurzy pro začínající léčitele. Čtenář žádá Květy, ať se této problematice věnují více a častěji.

Květy ročník II, č. 10/92, s. 44: Paní B. V. z Kokur u Přerova si stěžuje na časté píchání u srdce, i když odborné kardiologické vyšetření nic v jejím těle nenašlo... Paní V. si také stěžuje na časté pocety nadýmání a silnou plynatost po každém větším jídle. Léčitelka odpovídá, že příčinou potíží pisatelky není srdce, ale především tlusté střevo. Konstatuje, že vše má klientka ve svých rukou: doporučuje změnit způsob příjmu stravy, rozdělit jídlo do 4–6 pokrmů za den a ze stravy vyloučit nadýmavá a těžká jídla, bílou mouku a sladké bílé pečivo a cukrovinky, čokolády apod., tučnější druhy masa a uzeniny. Naopak zařadit bílé maso, ryby, celozrnné pečivo, zeleninu a ovoce.

Další okruhy dotazů se týkaly manželské nevěry či ponížování v manželství, různých typů alergií, se kterými si klasická medicína tzv. neví rady.

¹⁶⁰ Květy ročník I, č. 8, s. 10–13: Je zde otištěno mnoho neortodoxních snímků, např. zjevení vzniklého z ektooplazmy z těla média, jehož důkaz prováděl Dr. Albert Notzing, dále fotografie sedmiletého chlapce ohýbajícího na dálku přibory, foto nejstaršího doloženého proutkaře (čínský císař Yu, 2205–2197 př. n. l.), stejně tak jako foto novodobého českého proutkaře Jiřího Havelky. V článku jsou použity ukázky z knihy Jana Kefera Theurgie – magické evokace (třetí svazek knihovny tajných ložových iniciací z roku 1937).

¹⁶¹ Květy, ročník I, č. 24, s. 20–23.

¹⁶² Květy, ročník I, č. 44, s. 34–35.

o stovkách svědectví „dotyků smrti“ a důkazů o tomto jevu zaznamenaných především americkými lékaři a vědci.¹⁶³

Významný zdroj informací pro empirickou část představoval příspěvek Evy Maralousové o homeopatii „*Oscillococcinum* aneb vyléčí nás homeopatie?“¹⁶³, v němž byly prezentovány výsledky miniankety s otázkou: Jaké máte prozatímní zkušenosti s homeopatickou léčbou a jak se po ní cítíte? Prostřednictvím reakcí obyvatel se článek snažil hledat odpověď na to, zda je homeopatická léčba pouhou „placebo-terapií“, či je účinnou metodou. Zveřejněné odpovědi lidí vyzněly pro tuto metodu pozitivně, zdravotní stav občanů se zlepšil. Autorka článku dále konstatovala, že je škoda, že ani v jedné z lékáren není možné si tyto přípravky pořídit. Redaktorka proto doplnila svou anketu o dotaz kompetentním osobám, a to například místopředsedovi České homeopatické komory MUDr. M. Rýcovi, kterého se tázala, proč stále nedocházelo k registraci homeopatických léků u nás. Dle redaktorky stálé zůstávala řada nezodpovězených otázek, zamýšlela se například nad tím, proč nejsou k aplikaci homeopatie neprodleně uděleny všechny výjimky, když víme, že může nemocným pomoci a neškodí. Dále se publicistka dotazovala předsedy komise pro paramedicinální přípravky a homeopatika při MZ ČR MUDr. M. Gaiera. Na závěr redaktorka konstatovala, že po napsání článku a před jeho uzávěrkou redakce získala následující text týkající se finálního výstupu z jednání představitelů České homeopatické komory a dvou československých komisí při ministerstvech zdravotnictví:

*„Došlo při jednání k dohodě, na homeopatické přípravky *Oscillococcinum*, *Belladonna* a *Arnica Montana* byla udělena časově omezená výjimka z registrace číslo 43/1987 Sb., a to do doby příslušného registračního výměru. Na základě této výjimky jsou tyto přípravky vázány na lékařský předpis, hradí je nemocný a budou distribuovány do lékáren ČSFR cestou schválených distribučních firem.“* RNDr. P. Palouš – dokument podepsal ředitel Odboru farmacie při MZ ČR.¹⁶⁴

2.3.3 Česká televize

Pro účely této diplomové práce byla realizována základní rešerše televizních pořadů první poloviny 90. let. Programy byly archivovány pro další možné vědecké využití, v metodologické části byly využity některé z nich, ostatní nebyly z důvodu omezeného rozsahu práce dále rozvíjeny.

¹⁶³ Květy, ročník II, č. 18, s. 4.

¹⁶⁴ Květy, ročník I, č. 23.

V souladu s výzkumem periodického tisku je možné říci, že i televizní dobová tvorba věnující se interakci se státem a odbornou veřejností promítala diskuze nad formami institucionalizace alternativní léčby, zlegalizování homeopatie a otázkou dostupnosti jejich léčivých preparátů a obecně nad tím, zda jsou ezoterní praktiky účinné. Alternativní témata jako lidové léčitelství, astrologie, biotronika, homeopatie, psychotronika byla prostřednictvím konkrétních televizních pořadů prezentována velmi frekventovaně. Pohled laické veřejnosti se odhaloval především v interaktivních pořadech a besedách.

Nejvýznamnější informační hodnotu pro výzkum měly polemické pořady. V rámci svého bádání jsem podrobněji nastudovala následující programy.

Interaktivní diskuzní pořad „*Léčitelé ano nebo ne?*“ byl natáčen v Klicperově divadle, kde se sešli léčitelé, lékaři a diváci.¹⁶⁵ Vyšše uvedený program zprostředkoval a doplnil významné informace o stanoviscích zástupců Ministerstva zdravotnictví a předsedy ČLK, které jsem komparovala s výzkumem tištěných periodik. Mediální vyjádření nástupce ministra zdravotnictví Bojara MUDr. Petra Loma, CSc. (1935–2003) dokresloval aktuální spíše odmítavou pozici Ministerstva zdravotnictví k této otázce¹⁶⁶. Podobně předseda ČLK MUDr. Bohuslav Svoboda v pořadu hovořil takto¹⁶⁷: Velmi zajímavé postřehy přinesli hosté tohoto programu například o porevolučních legislativních

¹⁶⁵ Připravili M. Pešek a J. Lebeda, M. Otřísal, Podlaha. Učinkující: Léčitelé – Ing. Petr Mojžíš, Roman Kvita, Jan Hnilica (předseda Společnosti duchovní linie člověka), Antonín Kratochvíl, Karel Hrazdira (předseda regionálního Klubu moravských léčitelů), Ing. Vlastimil Bažant (Psychoenergetická společnost), Bedřich Burkoň, biotrovník Tomáš Pfeiffer, Milan Calábek – Mandala, reflexní terapie – Karel Schiling, Zástupci odborné veřejnosti a politické reprezentace: Prof. Petr Hrabák, CSc., Prof. MUDr. Václav Tošovský, Ing. Jan Blabla, CSc. – meteorologický ústav, MUDr. Ivan David, CSc. – psychiatr, MUDr. Libor Novák – dermatolog, primář MUDr. Lubomír Oliva. Zástupci politické reprezentace – poslanec Martin Příbáň (ve volbách 1990 zvolen za ODS do ČNR, volební obvod Jihlavský kraj, od roku 1992 do 1996 místopředseda poslaneckého klubu ODS, člen stálé komise pro sdělovací prostředky, zasedal ve výboru pro vědu, vzdělávání, kulturu. Za Radu České televize – PhDr. Jan Růžička – klinický psycholog.

¹⁶⁶ Petr Lom byl český lékař, politik a diplomat, v 90. letech 20. století poslanec České národní rady a Poslanecké sněmovny za ODS, v letech 1992–1993 ministr zdravotnictví České republiky. Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Petr Lom* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Lom. **O přístupu státu k léčitelství hovořil takto:** „*Otázka povolit léčitelství je otázka rozdílných cest lékaře a léčitele – tato specifická skupina, která s lékaři může komunikovat, ale obtížně může spolupracovat. Léčitelství je založeno na psychice pacienta a léčitele, používají se techniky a metody, které nejdou racionálně zdůvodnit, ale které musí být založeny na přesném poznání – to je největší úskalí léčitelství. Domnívám se, že jde o léčení intuitivní, které není založeno na přesném poznání – v tom je jedno z největších úskalí. O jakou spolupráci by se tedy mělo jednat? – ‚Dva lidé nemohou řídit stejný povoz – dva lidé nemohou léčit tytéž choroby rozdílnými prostředky‘. Já se domnívám, že léčitel nemůže učinit diagnózu, která by byla v souladu se současným stavem vědeckého poznání. Já jsem nikdy žádného léčitele nezkoušel a nikdy jsem žádného léčitele neměl možnost testovat nebo ověřovat, co umí nebo neumí, a ani k tomu nejsem oprávněn, protože jsem celou řadu let působil při vzdělávání lékařů, nikoliv léčitelů, čili to jsou věci, ke kterým se vůbec nemohu vyjadřovat. Já jsem nyní ministr zdravotnictví a dbám o to, spolu s ČLK a ČSK, aby zde zdravotnická profese měla svůj zdravotní řád, určitou etiku a aby lékaři postupovali podle pravidel lékařského umění.*

¹⁶⁷ Bohuslav Svoboda (*1944) je český lékař v oboru gynekologie a porodnictví a politik Občanské demokratické strany, který v letech 2010–2013 zastával post primátora hlavního města Prahy. Mezi roky 1990 až 2011 působil jako přednosta Gynekologicko-porodnické kliniky 3. LF UK a FNKV, v letech 2003–2010 byl děkanem 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a v období 1990–1997 a 2010–2011 také jejím proděkanem. V roce 1992 se stal prvním prezidentem České lékařské komory. Zdroj: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Bohuslav Svoboda* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohuslav_Svoboda.

V pořadu hovořil takto: „*Z mého pohledu lékaře si myslím, že pojem alternativní medicína není pojem správný. Medicína je vědní obor s jasně definovanou metodologií, má své diagnostické a terapeutické přístupy, z tohoto pohledu nelze AM považovat za jinou metodu (není to jiná volba, jiný způsob), nejvýstižnější pojem je pro ni – ‚léčitelství‘ a z toho vyplývá i mé osobní stanovisko a stanovisko komory: Je to prostě problematika zcela jiná, medicíny se metodologicky, ani sférou zájmu nedotýkají. Největším problémem současného léčitelství je to, že není žádná kontrola, žádný systém, který by nám říkal, jakou kvalifikaci či jakou kvalitu ten který léčitel má. Lékařská komora kdykoli uvítá možnost ověřit dostupnými vědeckými metodami efektivitu jakéhokoliv typu léčby; je to to, po čem my po léta voláme – chceme skupinu lidí s diagnózou, kteří prodělali určitý typ léčitelství a efekty. Pak budeme ochotni se na to podívat a zaujmout k tomu nějaké stanovisko. Otázka, kdo má či nemá být léčitelem, je otázka mimo naši komoru, mimo naši profesi. Není to AM, je to jiná forma léčby, stanovisko má zaujmout stát, zákonodárné sbory a nesmí si nechat vzít z ruky mít dozor nebo dohled nad tím, kdo se touto ‚profesí‘ zabývá a jakým způsobem.“*

snahách zástupců léčitelské obce, byly zde podhaleny vlastní zkušenosti ezoteriků a některých lékařů, kteří spolupracovali s léčiteli, autentické postřehy pamětníků z realizovaných výzkumů před rokem 1989. V neposlední řadě televizní pořad reflektoval reakce běžného obyvatelstva na obrovský porevoluční rozmach léčitelských technik.

Pořad *Homeopatie*¹⁶⁸ se zamýšlel nad otázkami aktuální legislativní pozice, registrace homeopatik a uzákonění homeopatie jako léčebné metody. Ve sledovaném programu dostaly prostor nejenom odmítavé názory zainteresovaných osob¹⁶⁹, ale i kladné postoje mnohých lékařů a laické veřejnosti, které klasická medicína nedávala odpovědi na problémy.

Homeopatie dostala prostor i v seriálu *Debata*¹⁷⁰, kde proběhla beseda na toto téma. Pořad se zamýšlel nad otázkami místa homeopatie v českém léčebném systému a možnosti proplácení homeopatie Všeobecnou zdravotní pojišťovnou, která si dávala podmínky prokázání účinnosti léčebných preparátů. Jednalo se o konfrontaci homeopatie s klasickou medicínou, debatovali zde příznivci a odpůrci homeopatické léčby. Provozovatelé alternativních metod artikulovali potřebu spolupráce s klasickou medicínou v rámci zhodnocení stavu pacienta a účinnosti léčby. Ve jménu pacienta žádali o sblížení alopatické i alternativní léčby. Stěžejní otázky, které kladli redaktoři v průběhu pořadu, byly „*Budou mít čeští homeopaté možnost léčit? Třeba soukromě a čím?*“. Pořad reflektoval také stanoviska oponentů a ptal se jich: „*Co vám nejvíc vadí na homeopatii? Na jaké choroby homeopatie dostačuje? Nehrozí však zanedbáním alopatické péče poškození zdraví*

¹⁶⁸ Pořad vysílán na obrazovkách České televize dne 23. 6. 1992 na ČT2, připravil Tomáš Kaucký. Vystupující: Bárta, Boiron Kristian, Čáslavská Eva, Krejčí, Ing. Kubeš, MUDr. Miloš Rýc, MUDr. Švikovec.

¹⁶⁹ Ing. Jiří Kubeš – z Ústavu pro kontrolu léčiv žádosti přijali, analyticky by to mělo jít rychle – tak malé molekuly, že nejde kontrolovat prakticky nic a ještě k některým přípravkům není podrobná dokumentace, ústav chce přesný popis surovin, ze kterých se přípravky vyrábí – u poloviny chybí. On sám si myslí, že jsou neškodné při krátkodobé léčbě. Stanovisko MUDr. Jana Švihovce: „... *jestli jednou řekneme, že homeopatie ano, pak budeme někde na rozhraní mezi klasickou alopatickou léčbou a mezi paramedicínskými postupy (nebo alternativními postupy), homeopat by měl nést zodpovědnost za medikaci (jako klasický lékař). Nutno vybrat indikace, kde nemáme klasickou léčbu – v té oblasti využít homeopatii, nutno však objektivizovat léčbu! Čekali jsme 40 let, tak proč se ukvapit a rychle žádat o výjimky k registraci, aby ty přípravky byly k dispozici okamžitě.*“

V pořadu proběhly následující interaktivní ukázky: – návštěva lékárny v centru Prahy (velká nabídka bylinných produktů od firmy KNEIPP – více těchto produktů než homeopatika – slovo lékárnice – neumí poradit, bylo by nutné zaškolení). Dále byla představena a diskutována otázka postavení homeopatie v Německu – lékaři mohou dosáhnout odborné označení „Homeopat“, platby za pojištěnce jsou na tuto léčbu hrazeny, výpovědi zástupců fr. firmy BOIRON – prof. MUDr. J. L. Mossen – jedna pětina Francouzů se takto ve Francii léčí (nejlepší výsledky v poruchách imunity, alergie všech typů, dermatologie a trávicích potíží, školení BORION v ČR – slovo MUDr. Marie France Bordet – úroveň českých lékařů a farmaceutů si pochvalovala. Pořad obsahoval i návštěvu homeopatické lékárny v Dijonu (50 % výrobků, v nabídce nejen homeopatické léky, ale i ostatní přípravky – zubní pasty, lidé chodí bez receptu, lékárnice erudované a továrny BOIRON (slovo Christine Boiron – není monopolním výrobcem, proto alopatickým výrobcům velmi malý obrat, motto: „není potřeba být velkým, ale účinným“).

¹⁷⁰ Pořad vysílán na obrazovkách České televize 26. 9. 1993, do horkého křesla usedl MUDr. Běleš Pavel (Homeopatická společnost), Pfeiffer Tomáš (Asociace lidových léčitelů), MUDr. Franěk Jiří (Statim), RNDr. Pekárek Luděk (Fyzikální ústav AV), MUDr. Rýc Miloš (Středisko homeopatického vzdělávání a dokumentace Rhodon), JUDr. Dvouletý Aleš (náměstek ministra zdravotnictví). Hosty ve studiu jsou Riebauerová Martina (Lidové noviny), MUDr. Kreml Josef (Homeopatická společnost), Navrátilová Jana (Český deník), MUDr. Růžička Radomír (Homeopatická společnost), Maraulasová Eva (Zdravotnické noviny), Kulhavý Miroslav (Nadace Zdraví Praha). V pořadu byla vysílána ukázka o fungování homeopatie v zahraničí: V USA se věnují nemalé částky na prověřování alternativní medicíny. Využívání rodinných lékařů, akupunktury, homeopatie, chiropraxe a léčitelství. V Německu považuje 80 % obyvatel léčbu pomocí přírodních prostředků za smysluplnou. Statistika užívání homeopatik v některých evropských zemích. TV spor o postoji VZP k homeopatii – do příslušných seznamů nebyla homeopatie zařazena, proto pojišťovny léky ani postupy nehradí.

pacienta?“. Program reflektoval jisté „legislativní martýrium“ ohledně legalizace rozmanitých forem léčitelských metod a registrace homeopatických přípravků.

Na závěr této podkapitoly se zastavím, u dvou interaktivních dílů populárního diskuzního pořadu *Aréna*. První z nich reagoval na inflaci obrovského množství léčitelů rozmanitých kvalit a zamýšlel se nad otázkou, jaké mají výsledky, kolik z nich dokáže vyléčit pacienty bez dalších následků. Biotronik Tomáš Pfeiffer se pokusil odpovídat na otázku, „*zda působení přírodních léčitelů může být rovnocenné klasickým lékařským metodám*“. ¹⁷¹ Moderátor pořadu průběžně pokládal následující otázky zástupcům odborné kritické veřejnosti: „*Co si myslíte, že podněcuje pacienty k vyhledání léčitele? Proč lidé ztratili naději v naše zdravotnictví, v klasické lékaře? Spolupracovali byste jako lékař s léčitelem?*“ *Aréna* též reflektovala požadavek všech zúčastněných na provedení objektivní studie. Velmi zajímavé byly informace hosta v horkém křesle o výzkumech provedených před rokem 1989.

V následujícím díle *Arény* astrolog Pavel Turnovský obhajoval astrologii tím, že se nejedná o podvod a šarlatánství. ¹⁷² Dramaturgové pořadu se pokusili poodhalit odpovědi na otázky, proč astrologie v posledních pěti letech od revoluce zažívala obrovský rozkvět a proč běžní občané četli horoskopy a rozdělovali své přátele a spolupracovníky (dokonce i partnery) podle znamení zvěrokruhu? Prostřednictvím televizních obrazovek se tázal, jaké lidské touhy to uspokojuje a zda nesouvisí astrologie s psychickými potřebami občanů. Kritikové ve studiu kladli důraz na statistické ověření této metody, což host v horkém křesle chápal jako nemožné pro obor, který pracuje s jedincem a archetypálními mytologickými strukturami. ¹⁷³

¹⁷¹ Pořad byl vysílán na obrazovce České televize 5. 10. 1994, Dramaturg: Šíma, Štern, režie: Hanuš. Účinkující: Drešer Pavel, Kavan Jiří, Chodounský Zdeněk, Cimický Jan, Jonáš Jan, Klener Pavel, Klozar Jan, Pfeiffer Tomáš. Telefonické hlasování diváků skončilo ve prospěch hosta v horkém křesle 1848:539.

¹⁷² Pořad byl vysílán na obrazovkách České televize v říjnu 1995. Účinkovali: Drešer Pavel, Jílková Michaela. Dramaturg a autor scénáře: Jílková Michaela. Režie: Hackenschmied Hanuš. Osobnosti: Červený Karel, Duda Daniel, Grygar Jiří, Krivohlavý Jaroslav, Turnovský Pavel, Vanýsek Vladim. Telefonické hlasování diváků skončilo s malým rozdílem ve prospěch hosta v horkém křesle 3353:3262.

¹⁷³ Již před rokem 1989 se tématu astrologie věnovala Česká astronomická společnost, a to v roce 1973 a 1986 (záznamy z rozpravy jsou publikované v časopisu *Kosmické rozhledy*). První polistopadové střetnutí se zastánci a kritiky astrologie proběhlo na půdě Evropského kulturního domu (*Aréna* – vyjádření astrofyzika Grygara).

2.3.4 Zhodnocení mediální rešerše

Po zrušení cenzury ezoterická tematika přirozeným způsobem vstoupila do mediálního prostoru porevolučního státu. Média zaujala velmi důležitou funkci „informační osvěty“ v dříve tabuizovaných tématech. Na základě realizovaného výzkumu lze konstatovat, že v případě ezoterismu nešlo o dominantní téma. Všeobecně mainstreamová média poskytovala alternativním disciplínám neutrální prostor k otevřeným diskuzím a mediální polemiky probíhaly mezi hlavními představiteli odlišného ideového spektra. Zástupci odborné veřejnosti a politické reprezentace se prostřednictvím takto zaměřených mediálních příspěvků vymezovali k aktuální situaci, která panovala v oblasti alternativních forem léčení. Jejich vyjádření představovala důležitý zdroj informací v závislosti na komparaci přístupů aktérů rozhovorů se zástupci jiného ideového spektra. Kritická argumentace napříč obory vycházela z několika zásadních premis: Jednalo se o požadavky na objektivizaci výsledků alternativních postupů podle jasně stanovené metodologie. Například u léčitelství požadavek na rozdělení pacientů do dvou větví podle náhody a se stejnými chorobami (dvojitě slepý pokus), hodnocení výsledků z hlediska například pětiletého přežití u onkologických pacientů. Oponenti také kladli důraz na trestně-právní odpovědnost alternativců.¹⁷⁴

V mediálních vystoupeních se mnozí z kritiků dále zamýšleli nad otázkou, zda je eticky přípustné, aby se alternativním směrům dělala publicita směrem k laické veřejnosti, která je začne používat ještě předtím, než budou vědecky ověřeny. Racionálně smýšlející odborná obec viděla za kladnými výsledky léčitelů a dalších ezoterních metod především psychogenní působení, proto v jistém směru poukazovala na to, že by bylo nerozumné je úplně přestat využívat. Důvody, proč občané vyhledávali alternativní způsoby léčby, dávaly do souvislosti především s tzv. „odosobněním medicíny“. Směrem k mystičtějším metodám, jakou byla například astrologie, byla odborná veřejnost ještě méně shovívavá a jednoznačně tyto metody odsoudila jako neefektivní a podvodné.

¹⁷⁴ Pořad „Léčitelé ano, ne?“ vysílaný na obrazovkách České televize dne 19. 5. 1993.

Vyjádření MUDr. Ivana Davida: „Musím trvat na tom mít stejné nároky na léčitele i lékaře, stejně přísné. Paragraf 204 trestního zákona, o újmě na zdraví způsobené nedbalostí, ten skutečně platí pro všechny. Domnívám se, že v mnohých případech by to mohl být kámen úrazu. Mnozí léčitelé spoléhají na intuitivní postupy – na mě tato forma léčby nedělá dobrý dojem, ani stovka děkovných dopisů, já bych trval na statistickém důkazu, že ty metody používané, jsou účinné.“

Protiargument zazněl z úst léčitele Ing. Mojžiše, cituji: „Zaznělo zde, že léčitel není schopen dělat diagnostiku, já se domnívám, že to není zcela pravda. U výzkumu Psychoenergetické laboratoře, trval 10 let formou metody dvojího pokusu, což jistě uspokojí i MUDr. Davida, to že ty informace nebyly, za to může někdo jiný, ne laboratoř, za těch 10 let se prokázalo, že někteří léčitelé dokáží udělat ve shodě s lékařem klinickou diagnózu, která se pohybovala mezi 82–93 % shody, to je shoda prokazatelná není dosažena pouhým hádáním, jak mluví někteří naši oponenti.“

Dovolím si tvrdit, že někteří zainteresovaní publicisté byli velmi otevření k prezentaci neortodoxních názorů. Výsledkem v mnoha případech bylo, že jejich texty či scénáře televizních pořadů dokázaly jít až za hranici standardní informovanosti a nabízely mediální obrazy, které byly často v rozporu s obecně přijímaným vědeckým či náboženským výkladem skutečnosti. Na druhou stranu to však znamenalo, že nekontrolovaná síla nově nabitě svobody šla ruku v ruce s prezentací příspěvků proměnlivých kvalit či neortodoxních informací, což pro nedostatečně obeznámenou veřejnost mohlo přinášet jisté riziko. I na tuto skutečnost upozorňovali oponenti, kteří považovali za nutné „chránit“ obyvatele před prezentací „nebezpečných“, až „šarlatánských“ dezinformací. Porevoluční zájem redaktorů o bezbřehou informovanost (bez nádechu senzací) vykrytalizoval do jakéhosi návratu do normálu, ve shodě se situací, která panovala u našich západních sousedů.

2.4 Archiv bezpečnostních složek

Přestože stěžejní oblast mého výzkumu spadá do období po roce 1989, ve své empirické části pracuji s interpretačním tématem vztahu komunistického státu a jeho mocenských složek k ezoterismu. Pro tento účel jsem využila materiály Archivu bezpečnostních složek a zdokumentovala je pro další badatelské aktivity.¹⁷⁵

Na základě mého požadavku mi byly archivem vyhledány význačné osobnosti alternativní scény, které svou praxi provozovaly v různých obdobích během 40leté komunistické nadvlády¹⁷⁶. Tito lidé měli vliv na mladší generaci ezoteriků, většina z nich je až do současnosti považována za průkopníky ve svém oboru. Bohužel některé složky nebylo možné v archivu dohledat, protože byly zničeny¹⁷⁷, nebo se spisy netýkaly sledování ezoterních aktivit¹⁷⁸. Ve dvou případech mi byly předloženy materiály na osoby se shodnými jmény a daty narození, ale nejednalo se o ezoteriky¹⁷⁹.

Jako velmi překvapující jsem vnímala skutečnost, že se nemohu jako badatel dostat ke kompletní složce již zesnulého PhDr. Zdeňka Rejdáka (1934–2004). Archiv

¹⁷⁵ Má žádost byla zaslána v březnu 2014, úřad ji zaregistroval s tím, že odpověď bude k dispozici za 2 měsíce, na uvedené emailové adrese. Oddělení operativních svazků a vyšetřovacích spisů můj požadavek v zákonné lhůtě splnilo.

¹⁷⁶ Břetislav Kafka, Jan Míkolášek, E. Šimandl, K. Makoň, Stanislav Grof, Zdeněk Rejdák, Jiří Janča, Milan Nakonečný.

¹⁷⁷ Například materiály s krycím názvem „Xul“ na Břetislava Kafku, spis nazvaný „Felčar“ o katolickém léčiteli Františku Ferdovi, o Karlu Makoňovi s krycím názvem „Orel“ a Milanu Nakonečném s krycím názvem „Jordán“.

¹⁷⁸ Další spis na osobu Milana Nakonečného svazek A, č. (2)2892 České Budějovice, či materiál na Stanislava Grofa - V – 25473 MV, č. V – 5430 MV, svazek a. č. 634534 MV, svazek a. č. T – 1934 MV či Františka Ferdu byly dohledány dílčí poznatky v objektovém svazku a. č. OB 845 Ostrava, a. č. OB 1288 MV.

¹⁷⁹ Například psychotronik Ing. Jifí Janča.

bezpečnostních složek konstatoval v květnu 2014 vysoký stupeň utajení s tím, že u tohoto svazku v současné době probíhá šetření, „*zda neobsahuje informace důležité pro ochranu ústavního zřízení a významných ekonomických zájmů, bezpečnost a obranu České republiky ve smyslu § 15 zákona č. 181/2007 Sb.*“ V odpovědi na mou žádost bylo uvedeno: „*Vaši žádost povedeme dále v patrnosti a o možnosti zpřístupnění budete informována.*“¹⁸⁰

V předložených reprezentativních složkách jsem nenašla souvislost mezi jednotlivými ezoterními osobnostmi a jejich působením v ezoterických skupinách, proto není možné potvrdit, zda existoval plošný zájem Státní bezpečnosti o mimonáboženské duchovní směry, podobně jako například o svazky o rozmanitých profesních kategoriích. Nicméně, jak naznačuje nedostupnost zkompletovaného svazku týkajícího se období druhé poloviny 70. let a dále PhDr. Zdeňka Rejdáka (i další indicie), je možné, že některé činnosti StB v této oblasti jsou dodnes předmětem státního tajemství.

¹⁸⁰ Text v odpovědi Č. j. ABS 3259/2014 OOS. Sp. zn. ABS-S 1789/2014 BAC.

3 Empirická část – interpretace rozhovorů

Pro ucelený pohled na problematiku ezoterismu v našich novodobých dějinách jsem na úvod empirické části rozpracovala tři dílčí podkategorie, jejichž předmětem je čtyřicetileté období komunistického režimu. Jedná se o analýzu vztahu státu k ezoterním disciplínám, nástin fungování narátorů v době nesvobody a otázky, jaká motivace přivedla zkoumaný vzorek ke zvolené alternativní cestě.

Navazující hlavní empirické části jsou rozčleněny do několika souvisejících tematických okruhů, které pomohou přiblížit atmosféru 90. let a charakteristické rysy zkoumaného dějinného předělu a jeho vlivu na konkrétní osudy pamětníků. Prvotně jde o vnímání prvních porevolučních let, následuje dílčí okruh věnující se konkrétním dopadům celospolečenských změn na vybraný vzorek. V třetím okruhu se aktéři rozhovorů vyjadřují k situaci na polistopadové ezoterní scéně. Prostřednictvím nahraných vzpomínek budu reflektovat hlavní charakteristické rysy uvnitř domovských ezoterních spolků. Navazující dva okruhy jsou orientované na interakci zkoumané skupiny se státem a společností.

3.1 Ezoterismus 1945–1989

3.1.1 *Ezoterismus a komunistická ideologie*

V aktuální empirické části jsem se zaměřila na postavení ezoterismu v období 1948–1989, a to především z hlediska analýzy vztahu státu k alternativním směrům a možnostem jejich provozování. Hlavní těžiště informací vycházelo z rozhovorů s pamětníky, z dokumentů Archivu bezpečnostních složek (ABS) a relevantních literárních pramenů.

Text si dává za cíl odpovědět na zásadní otázku, a to jakým způsobem se ideová východiska ezoterismu (ne)slučovala s komunistickou ideologií. Byla možná nějaká koexistence obou přístupů, nebo šlo o striktně protichůdné světonázory? Z výzkumu vyplývá, že ezoterismus byl po roce 1948 považován za buržoazní pavědu a ezoterní sdružení a jednotliví provozovatelé alternativních směrů odešli z veřejného života na čtyři

desetiletí. Lze shrnout, že fungování ezoteriků se přesunulo na činnost malých, takřka „ilegálních“ skupinek a na individuální činnost nadšenců.

Na základě analýzy osobních spisů ABS na tři významné ezoteriky naší novodobé historie si dovoluji konstatovat, že všeobecně tito lidé byli režimem vnímáni jako nebezpečné osoby, jako „nepřátelé socialistického zřízení“, podporující buržoazní ideologii, měli styky se „Západem“, shromažďovali nevhodnou literaturou a negativně ovlivňovali občany komunistického Československa.¹⁸¹ Provozovatelům ezoterních směrů nebylo umožněno legálně vykonávat svou činnost, například fungovat jako „lidoví léčitelé, bylinkáři, kartářky, astrologové či jasnovidci“. Jak dokládají vzpomínky pamětníků a pramenný výzkum, státní moc na nezákonné aktivity mnoha ezoteriků reagovala, sledovala je, vedla na ně vyšetřovací spis, některé z nich dokonce obvinila a odsoudila. Perzekuce většinou nabývala formu obvinění z „nelegálního obohacování“, „ublížení na zdraví“ či „podvracení“ republiky.

Je zřejmé, že vztah komunistické moci závisel na několika faktorech. Pro vládnoucí režim bylo podstatné, zda alternativní aktivity nezasahovaly do samotné podstaty režimu a jeho fungování. Zásadní bylo, zda ezoterici zůstávají v určitých, pro režim nepřekročitelných, „mantinelech“. To představovalo především hromadné šíření informací mezi podobně smýšlejícími, vliv idealistických myšlenek na mládež a širší skupiny socialistického obyvatelstva, šíření samizdatu a především vymezování se ke státní politice. Významným faktorem také bylo, aby se ezoterní aktivity neprolínaly s náboženstvím, zde již byla vládnoucí garnitura obezřetnější.¹⁸²

Postřehy z rozhovorů a dostupné archivní zdroje nepotvrzují obecný trend v přístupu státu k ezoterismu, tedy že vše „alternativní“ komunistický režim násilně potlačoval a stíhal. Pokud byla zvolena vhodná míra, jedinci na sebe příliš neupozorňovali,

¹⁸¹ Například Astrolog E. Šimandl byl duchovním učitelem narátora Jiřího Vacka a „mladší generace ezoteriků“, kteří poskytli rozhovor pro účely této diplomové práce. Komunistický režim stíhal výše jmenovaného ezoterika pro zločin rozvracení republiky podle paragrafu 98, odstavce 1, trestního zákona z roku 1962. Obviněný se podle vyšetřovatele stýkal s nepřáteli socialistického zřízení, kteří jej navštěvovali, a on jim „za odměnu“ předpovídal jejich budoucnost. Šimandl údajně také předvídal, kdy lze očekávat změnu socialistických poměrů a návrat ke kapitalismu. Návrh vyšetřovatele je zakončen tím, že jde o nemocného člověka, který je nebezpečný pro společnost a celé socialistické zřízení, podněcuje lidi k podvratné činnosti a nepřátelství k socialismu. Spis 16v036/62 ze dne 28. 4. 1962: Vyšetřovatel Státní bezpečnosti konstatuje, že zejména od roku 1956 navštěvovali Šimandla různí nepřátelé socialistického zřízení, z řad bývalých podnikatelů, nebo osoby, které byly pro nespolehlivost nebo aktivní nepřátelskou činnost proti státu odstraněny ze svých dřívějších vedoucích míst (továrník Miloslav Javůrek, bývalý letec RAF major Václav Smrčka, bývalý baťovský ředitel Zelinka, zástupce skupiny průmyslníků JUDr. Čáp, bývalá vinárnice Štětínová aj.). Všechny tyto osoby přicházely za dotyčnou osobou proto, aby zde našly sílu ve svém nepřátelském zaměření proti socialistickému zřízení a aby jim obviněný předpovídal, kdy lze očekávat změnu socialistických poměrů a návrat ke kapitalismu do ČSSR. Podle horoskopů věštil změnu zřízení, poslouchal rady protizápadních rozhlasových stanic. Obviněný prohlášoval, že k odstranění socialistického zřízení dojde cestou voleb, pod jednotkami OSN, které se již učí česky, aby své úkoly dobře zvládly.

¹⁸² Archivem vyhledané spisy na katolického kněze pátera Františka Ferdu (vyšetřovací spis a. č. V – 1996 Ostrava, byly dohledány dílčí poznatky v objektovém svazku a. č. OB 845 Ostrava, a. č. OB 1288 MV) souvisely s perzekucí aktivní křesťanské skupiny, již státní moc vyšetřovala a postupně odsuzovala její členy (o léčitelských aktivitách pátera Františka Ferdy není ve spise záznam a Archiv bezpečnostních složek jiné materiály k tomuto jménu nepředložil).

ale neuhnuli z cesty nebo nalézali pro své činnosti vhodné pracovní zaměření a prostředí, podporu rodiny a přátel, šlo mnohé i v nesvobodném a ideologicky nepřátelském prostředí zrealizovat.

Specifický životní příběh již zesnulého významného psychotronika Ing. Jiřího Janči, popsany v knize *„Můj život s alternativní medicínou“*, nám ukazuje na „standardní“ represe režimu (občasné výpovědi ze zaměstnání, sledování, vyslýchání kolegů na pracovišti aj.). Dle svých slov měl Janča štěstí na rozumné a mladé nadřízené, kteří vždy stačili pracovníky StB ujistit, že se zabýval pouze akupunkturou a o politiku se nezajímal. Signifikantní reakci vidím u ostravské StB, jež konstatovala: *„Zatím nikomu neublížil, není důvod ho stíhat, a pak – my jsme taky lidi a taky můžeme onemocnět!“*¹⁸³

Existovali také pro režim „neviditelní“ jedinci, širší veřejnosti prakticky neznámí svým koníčkem. Vzpomínky Marcely Košanové, nám přiblížily skutečnost, že i v prostředí nesvobodného světa mohla její babička soukromě šít podprsenky a současně přitom vykonávat „magické praktiky“, aniž by byla předmětem zkoumání státní moci:

*„Ona tam vlastně měla přihlášeno, to tenkrát bylo možné, drobnou živnost na národním výboru, takže šila podprsenky. Takže tak... aby nebylo divný, že tam chodí tolik žen. Takže kdybyste si chtěla u mé babičky tenkrát v těch 60. letech nechat vyložit karty nebo... začarovat si na cokoliv nebo poradit, tak jste si musela nechat ušít podprsenku, anebo jít si nechat míry dát, že jo, takže takhle to bylo. Já jako dítě jsem u ní byla hodně. A mně to nikdy vám nepřišlo divný. Já jsem nebyla k tomu nějak vychovávaná tvrdě. Babička mě prostě nechala se na to dívat, jo?“*¹⁸⁴

Zásadním, i když protichůdným rysem vztahu státu k ezoterismu byla skutečnost, že se o tyto směry komunistický režim velmi aktivně zajímal, ač je navenek zatracoval. Zaprvé ezoteriky, především z oblasti lidového léčitelství a alternativní medicíny, státní předlistopadová garnitura využívala pro léčbu svých pohlavárů, a to hlavně tam, kde si klasická medicína již tzv. „nevěděla rady“. I tak je však v případě potřeby perzekuovala, v mnoha situacích záleželo na konkrétním rozhodnutí komunistického funkcionáře.¹⁸⁵

¹⁸³ Janča, Jiří. 2002. *Můj život s alternativní medicínou*. Praha: Eminent, s. 27.

¹⁸⁴ Rozhovor s Marcelou Košanovou vedla Klára Pokorná, 6. 5. 2014.

¹⁸⁵ Na J. Mikoláška byl dohledán vyšetřovací spis a. č. V – 808 MV, byla dohledána signatura: 305-752-1/80-100*, byly dohledány dílčí poznatky v objektovém svazku a. č. OB 1776 MV, byly dohledány dílčí poznatky v objektových svazcích OB r. č. 7735 Brno, OB r. č. 11529 Brno, a. č. OB 179 Brno.

Z rozboru osobní složky je zřejmé, že byl velmi známou a vyhledávanou osobností. Ze spisu Archívu bezpečnostních složek je patrné, že měl kontakty na mnoho významných osobností z politiky, zdravotnictví, diplomacie a dalších oborů, a mnohým z nich „poskytoval azyl“ ve své vile v Jenštejně u Prahy a alternativně je léčil. Také je zde čitelná vazba na Kancelář prezidenta republiky a kontakty na pražského primátora V. Vacka s manželkou a předsedu vlády. Ke spisu jsou mimo jiné přiloženy děkované dopisy, například od ředitele okresní nemocnice ve Slaném MUDr. Josefa Muchy. Jan Mikolášek léčil i prosté lidi, někdy i zcela zdarma. Současně byl Jan Mikolášek komunistickým režimem perzekuován a trestně stíhán. Ve spise najdeme podrobný schematický rozbor trestné činnosti zmiňovaného bylinkáře, která se dotýkala tří zásadních okruhů, jakými byly „krácení daně“, „podvody“ a „ublížení na zdraví“. Je velmi zajímavé, že měl Jan Mikolášek zastání spíše ve vyšších patrech politiky než u úředníků místní úrovně, kteří byli více nekompromisní.

V závislosti na proměnlivém charakteru komunistického režimu se vztah k ezoterismu v průběhu nadvlády státostrany měnil. Velkou roli v přístupu státu k alternativním směrům sehrála skutečnost, že někteří jejich podporovatelé (především vysoce postavení lidé v komunistické hierarchii mající silné vazby do nejvyšších pater politiky) se snažili některé ezoterní jevy rehabilitovat a aplikovat na ně experimentální činnost (například snahy o statistické důkazy telegnoze¹⁸⁶). Nejvýznamnější představitelé komunistických vědců byli PhDr. Zdeněk Rejda¹⁸⁷ a prof. František Kahuda¹⁸⁸.

Přestože vždy platilo, že ideové východisko ezoterismu není v souladu s dialektickým materialismem, bylo koncem 50. let a na začátku 60. let v rámci „chruščevovského tání“ zaznamenáno v tomto směru jisté uvolnění. V tisku se čas od času začaly objevovat „opatrné“ příspěvky na zkoumaná témata – například články významného badatele v psychotronice dr. M. Rýzla¹⁸⁹, který byl finančně podporován z USA významným představitelům výzkumu parapsychologie ve Spojených státech¹⁹⁰.

I v době relativního uvolnění však byla ezoterika stále vnímána jako jisté ideologické ohrožení. O této skutečnosti hovořil jeden z pamětníků:

¹⁸⁶ Telegnoze — poznávání na dálku, jasnovidnost — je takové vnímání objektivní reality, ke kterému jsme nedospěli na základě známých schopností našich smyslů, ani logickou úvahou. Lze tak vnímat na dálku určité události, jevy, předměty atd., které umožňují člověku poznávat jeho vlastnosti a stavy. Děje se tak přímo nebo po dešifrování symbolického vidění. Od telepatie se tato forma liší tím, že se neuskutečňuje v interpersonálním vztahu, nýbrž jako vztah jednotlivce k určité věci nebo určitému jevu; telegnoze může však také s lidským subjektem souviset a sdělovat nám něco z jeho minulosti nebo současnosti. Telegnoze může mít v zásadě tři formy: poznávání minulého — retrokognice, poznávání budoucího — prekognice, poznávání současného — aktuální telegnoze (anebo prostě telegnoze). Klub psychotroniky a UFO, o. s. Klasifikace psychotronických jevů podle distanční interakce. *Psychotronika.cz* [online]. 2013. [cit. 20. 04. 2015]. Dostupné z: http://www.psychotronika.cz/pr3_71.htm.

¹⁸⁷ PhDr. Zdeněk Rejda, CSc. (1934–2004), byl český vědec, zakladatel psychotroniky. V roce 1967 zavedl název psychotronika na místo názvu parapsychologie užívaného ve světě. Jeho vědecká kariéra počala v roce 1967, kdy se stal členem „Koordinační skupiny pro výzkum otázek psychotroniky“. Znal se s Františkem Kahudou, pod jehož vedením od roku 1973 pracoval v psychoenergetické laboratoři na VŠCHT v Praze. Od téhož roku pracoval i v laboratoři psychotroniky při UK Praha na fakultě všeobecného lékařství u Jaroslava Stuchlíka. V roce 1980 se stává vedoucím výzkumného pracoviště pro psychotronický výzkum a juvenologii při VŠCHT. Činnost jeho pracoviště je ukončena v r. 1992, kdy zakládá občanské sdružení "Společnost pro psychotroniku a juvenologii", která pokračuje v propagaci a výzkumu psychotroniky na území bývalého Československa. Společnost dosud nezanikla, ale její aktivity skončily v roce 2004. Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Zdeněk Rejda* [online]. c2014 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Zdeněk%20Rejda&oldid=11303922>.

¹⁸⁸ Prof. RNDr. PaedDr. František Kahuda, CSc. (1911–1987, Praha), byl český a československý fyzik, pedagog a politik. V letech 1954–1963 působil jako ministr školství a v 1967–1985 jako jeden z hlavních propagátorů psychotroniky, vytvořil vlastní školu, kterou nazval psychoenergetika. Později dochází k přesvědčení o existenci přírodovědě neznámých mentálních faktorů spojených s tzv. mentální energií. Jeho další vědecká práce byla orientovaná tímto směrem. Své poznatky pečlivě sepsal a publikoval v *Časopise lékařů českých*. Později je jeho výzkum spojen s vědeckým úkolem na ČVUT – mentální energie a její využití v praxi. Při jejím řešení zformuloval hypotézu tzv. fundamentálního záření hmoty. Toto záření bylo hlavním předmětem výzkumu Psychoenergetické laboratoře. Od roku 1970 do roku 1987 působil jako ředitel Psychoenergetické laboratoře Fakulty chemického inženýrství VŠCHT v Praze. Po jeho smrti vedl Psychoenergetickou laboratoř V. Grešík. Laboratoř končí svoji činnost na počátku 90. let 20. století. Na práci Kahudovy laboratoře navazuje Psychoenergetická společnost, později přejmenovaná na Českou psychoenergetickou společnost (ČEPES). Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *František Kahuda* [online]. c2015 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=František%20Kahuda&oldid=12263263>.

¹⁸⁹ RNDr. Milan Rýzl vystudoval na Karlově Univerzitě v Praze. V roce 1963 byl jmenován Corresponding Research Associate parapsychologické laboratoře při Duke University v Durhanu (Severní Karolina, USA), kterou založil pionýr americké parapsychologie J. B. Rhine. V roce 1963 také obdržel cenu William Mc Dougall Award for the Distinguished Work in Parapsychology. V roce 1967 emigroval do USA a rok pracoval v parapsychologickém ústavu v Durhamu v Severní Karolině. Státní bezpečnost jeho aktivity monitorovala, o čemž svědčí (nejenom) korespondence náčelníka II. správy Ministerstva vnitra – 6. odboru – v objektovém svazku 11850_334_1_3_0021-1 vyhledaném na Z. Rejda. *Databazeknih.cz*. Milan Rýzl. *Databazeknih.cz* [online]. 2015. [cit. 15. 03. 2015]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/zivotopis/milan-ryzl-17909>.

¹⁹⁰ Rejda, Zdeněk a Karel Drbal. 1995. *Perspektivy telepatie – slavné psychotronické fenomény 20. století*. Praha: Eminent, s. 283-290.

„... proti mně napsal článek jeden fyziolog, Bureš, kterej prostě... to byl neurofyziolog, kterej do Rudýho práva napsal článek, když vyšel můj článek v Literárních novinách, třeba napsal Parapsychologii bez magie nebo tak nějak se to jmenovalo. Tak ten napsal článek do Rudýho práva, kde mě seřel, že to je šíření buržoazní ideologie. Citoval tam toho ‚Rajna‘, že jo, přímo napsal, že parapsychologie slouží prostě jako prostředek boje proti materialismu. Potom ‚Horvajt‘ to byl takovej zmetek. Mimochodem, ten Bureš to potom popřel. (...) Když tady byl ‚Rýzl‘ tak jsme se tam s Burešem sešli a měli jsme ostrou diskusi spolu a on to všechno popřel, že to není pravda, co jak já jsem psal. Měl jsem z toho problémy, že jo, poněvadž pak se objevil ‚Horvajt‘, kterej dokonce šel za mým šéfem a chtěl prostě, aby mě (...) 00:19:31-5 dělal odbornýho asistenta v Praze, na fakultě sociálních věd to bylo, že jo, tak aby mě vyhodil. Že jsem zákeřnej živel, že jo, že tam má nasazenýho prostě reakcionáře. (smích)“¹⁹¹

Z výzkumu podle mého soudu vyplývá, že komunistický režim některé aktivity v oblasti paranormálních jevů dokonce podporoval, protože pomocí těchto pokusů chtěl dokázat jejich materiální přírodovědní podstatu, což bylo v souladu jednak s komunistickou ideologií a jednak s přístupem, který obdobně fungoval v Sovětském svazu. Pohled komunistické ideologie byl takový – ne neviditelné spirituální síly, ale přesná metodologie aplikovatelná na výzkum doposud nepoznaných oblastí vylučující duchovní podstatu těchto jevů. I režimem povolená jóga znamenala především tělesné cvičení, nikoli směr s filozofickým a „alternativním“ základem.

V souladu s tímto přístupem se v Československu v roce 1963 uskutečnila první beseda o psychotronice v Ústředním domě armády. K dalšímu posunu došlo 18. 3. 1967, kdy byla ustanovena koordinační skupina pro výzkum psychotroniky, jejímž vědeckým tajemníkem byl jmenován dr. Z. Rejdák, dalšími členy byli vědečtí pracovníci z příslušných vědních oborů RNDr. V. Drozen, MUDr. M. Morávek, doc. J. Cvekl, ing. K. Drbal a další. Stejný rok byla vytvořena „sekce“ psychotroniky při ČVUT, jež v září 1967 uspořádala mezinárodní seminář. Snahy koordinační skupiny vyvrcholily v roce 1973 pořádáním 1. mezinárodní konference o výzkumu psychotroniky. Následně v září začala pracovat laboratoř psychotroniky při katedře fakulty všeobecného lékařství, v roce 1980 přešla tato problematika na VŠCHT a vzniklo *Samostatné pracoviště pro výzkum psychotroniky a juvenologie*. Druhé významné pracoviště bylo založeno bývalým ministrem školství prof. F. Kahudou, který po vzoru SSSR založil „*Psychoenergetickou laboratoř*“.¹⁹²

Výše jmenované zjištění relativizuje předpoklad, že mezi vyznavači alternativních věd byli pouze „nepřátelé“ socialistického zřízení, zmiňovaná kategorie komunistických

¹⁹¹ Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013.

¹⁹² Rejdák, Zdeněk a Karel Drbal. 1995. *Perspektivy telepatie – slavné psychotronické fenomény 20. století*. Praha: Eminent, s. 283-290.

vědců měla jistým způsobem „volné ruce“ na poli bádání o paranormálních jevech – pokud ke zkoumaným jevům přistupovali v souladu s materialistickou doktrínou (ač jejich vnitřní přesvědčení mohlo být jiné). Z analýzy Archivu bezpečnostních složek vyplývá, že psychotronické experimenty pracovníci armády a kontrarozvědky zkoumali a snažili se je využít například v kriminalistice, bezpečnostním či jiném výzkumu. Výzkumná pracoviště výše uvedených osob měla k dispozici mnoho knižních prohibitů a informačních materiálů souvisejících se zkoumanou oblastí. Na základě svědectví pamětníků a archivních pramenů je zřejmé, že výše uvedení vědci představovali pro ezoteriky jistou záštitu (ochranu) a ti aktivně spolupracovali na prováděných výzkumech.¹⁹³

Zde předkládám úryvek z vyprávění pamětníka o výzkumném pracovišti:

„... tam byla právě výhoda, že když byla vlastně ta ‚Pelka‘, tak vlastně tyhle ty lidi s těmahle schopnostma byli tak trochu, byli jako pod ochranou, jako tý Pelky, že to, co dělali, dělali jako v rámci Pelu, jo. Kdežto pokud by to nebylo, tak vždycky záleželo na tom, jak kdo se za to postaví. Třeba když si vezmeme, tak Zápotocký měl svého jako léčitele, jo, jakmile zemřel, tak za 2 roky byl zavřenej, tento léčitel. Takže to jsou jako právě ty věci, že tam byli velice jako lidi, který pokud se týká toho, co dělali, tak byli velice ohrožený. Já vždycky když jsme dělali za toho totáče a tak, vždycky jsem měl nějakou ochranu, jo?“¹⁹⁴

Velmi důležitým aspektem byla také podpora některých významných politiků, akademiků a lékařů¹⁹⁵. Například existovala snaha ministra zdravotnictví Vlčka v roce 1968, který vedl jednání s významným českým léčitelem Janem Zezulkou o zřízení léčebny¹⁹⁶, jež však zásahem normalizačního nástupce nedosáhla naplnění.

Dalším nepřehlédnutelným faktem bylo, že některé okresní nemocnice prováděly pokusy s psychotroniky a lidovými léčiteli. Nejdůležitější a v ČSR největší aplikovaný výzkum senzibilních schopností, který se realizoval v roce 1986 na sedmi zdravotnických zařízeních.¹⁹⁷ Tuto akci popisuje v rozhovoru bývalý spolupracovník Psychotronické laboratoře Ing. Bažant:

¹⁹³ V objektovém svazku Zdeňka Rejdáka 11850_334_2_3_008-1 jsou dopodrobna Státní bezpečnostní zdokumentované pokusy se senzibilizací Milanem Touškem – případ Marion a pokusy s bělohorským psychotronicem Robertem Pavlitou.

¹⁹⁴ Rozhovor s Vlastimilem Bažantem vedla Klára Pokorná, 21. 10. a 2. 12. 2013.

¹⁹⁵ Úryvek z dopisu předsedy Akademie věd Kožešnicka z roku 1973 na podporu významného léčitele: „... soudruh Zezulka se zabývá novým vědním oborem – bioenergoterapií – svého druhu v naší republice dosti ojedinělý – v jeho osobě vidíme velmi úspěšného výzkumného pracovníka, rozvoj v zájmu veřejnosti mi ukládá povinnost mu umožnit vhodné pracovní podmínky“ (citováno z knihy Život přenašeče, str. 37).

¹⁹⁶ Informace zazněly v pořadu Aréna vysílaném na ČT1 dne 5. 10. 1994 a také v pamětní knize o životě J. Zezulky: Život přenašeče, s. 37. Dostupné z www.dub.cz

¹⁹⁷ Výzkumné týmy sestávaly z lékařů (vedoucího týmu), zdravotní sestry (organizační práce) a příslušného senzibila, 7 senzibilů vyšetřilo celkem 288 pacientů. Bylo provedeno 928 diagnóz, z nichž senzibilové správně určili 68 %.

„Ale jinak jako, pokud to bylo v rámci toho výzkumu, tak to bylo vždycky nějakým způsobem ne úplně povolený, jo. Poněvadž jako v roce 1986 byl povolenej ten výzkum, jak jsme o tom mluvili v těch 7 zdravotnických zařízeních, tak byl povolen jenom, dá se říct ta diagnostika, jo, ale přitom se udělaly, ověřily se studie na to, co bylo zakázaný. Jo, to jsme měli vyloženě zakázaný jako, že se doslechli, že děláme tamto a to, a to že se zakazuje.“¹⁹⁸

Přímé svědectví léčitele J. Erbena z knihy „*Léčitelé jak je neznáte*“ tento výzkum, realizovaný pod záštitou Psychotronické laboratoře, potvrzuje, ale současně dodává, že všichni lékaři se museli podrobit výsledkům StB, která zkoumala jejich ideové názory, a v textu shrnuje, že „*spolupráce s laboratořemi byla dobrá v tom smyslu, že nás nemohli zavřít tak rychle, jak chtěli*“. Serióznímu výzkumu to nesloužilo, protože nešlo o rovnocenné partnerství mezi dvěma obory „lékařská věda“ a „psychotronika“.¹⁹⁹ V této souvislosti je důležité zmínit i partikulární praktický výzkum biotronických schopností léčitele Josefa Zezulky, který proběhl v šumperské nemocnici.²⁰⁰

Bádání v rámci této diplomové práce potvrdilo rozporuplný vztah předlistopadového státu k alternativě, přes neslučitelnost obou světónázorů můj výzkum ukázal na mnohé skutečnosti, které se v mnohém vymykají standardnímu náhledu na „duchovní“ problematiku v období komunistické diktatury. Pokud se alternativní směry „napasovaly“ na pojmosloví používané v Sovětském svazu²⁰¹ nebo se disciplíny s prokazatelnými ezoterními prvky „zakryly“ pod dobový populární název „psychotronika“ jako potencionální vědní obor ve smyslu neprokázaných materiálních sil (v komunistické terminologii nahradila psychotronika hanlivější výraz „parapsychologie“), mnohé i v ideově nepřátelském prostředí šlo uskutečnit. Tyto aktivity navenek nebyly v přímé konfrontaci s vědeckým materialismem a režim je nepovažoval za nepřijatelný „idealismus“. Vyprávění alternativního lékaře Josefa Jonáše tuto skutečnost potvrzuje, a to ve smyslu, že pokud člověk nepoužíval tzv. původní teorie přírodní medicíny, ale pracoval s termíny například *reflexologie* (nikoli akupunktura) podle ruského vzoru nebo využíval teorie podle Pavlova, bylo to v tomto směru dokonce velmi žádoucí.²⁰²

V následujících dvou dílčích okruzích se zastavíme u analýzy „cest narátorů“ ke svým neortodoxním koníčkům a k rozkrytí otázek, jakým způsobem se vybraný vzorek pamětníků vyrovnával s podmínkami „nehostinného“ socialistického státu.

¹⁹⁸ Rozhovor s Vlastimilem Bažantem vedla Klára Pokorná, 21. 10. a 2. 12. 2013.

¹⁹⁹ Štastný, Zdeněk a Kuchař, Jiří. 1991. *Léčitelé jak je neznáte I*. Praha: Eminent, s. 96.

²⁰⁰ Protokoly o biotronické léčbě z Vimperské nemocnice, kde léčitel krátkodobě působil, najdeme v knize „Život přenašeče“ s. 105–120. Dostupné z <http://www.dub.cz>

²⁰¹ Například „Principy matematického modelování biologické plazmy živých organizmů“ a „Energetická charakteristika záznamu biologické plazmy“ (in *Perspektivy telepatie*).

²⁰² Rozhovor s Josefem Jonášem vedla Klára Pokorná, 12. 2. 2014.

3.1.2 Narátoři a počátky duchovního směřování

Vybraný vzorek narátorů chápou jako specifickou skupinu – vzhledem k oblasti, kterou se zabývají. Je třeba hledat jejich společný znak v tom, že se všichni, byť každý jiným způsobem, zabývají hlubším smyslem života, na svět pohlíží jinak než jako na pouhou materiální existenci. Současně ale jejich světonázor není striktně spojený s konkrétním náboženstvím, svůj názor si tedy utváří sami na základě osobního poznání a prožitých zkušeností. Zaměření narátorů lze považovat za něco, co se vymyká standardnímu pohledu na svět, co nezapadá do běžného života naší společnosti. Z rozhovorů je zřejmé, že tito lidé žili životem běžných občanů se všemi radostmi i starostmi, které naše existence přináší. Vyprávění Marcely Košanové, nám umožňuje nahlédnout na skutečnost, že jejich rodina nežila ve „vzduchoprázdnu“, nýbrž normálně ve společnosti fungovala, na druhou stranu však vnímala určité „undergroundové“ postavení.²⁰³

Nyní bude následovat analýza faktorů, které přivedly narátory k jejich neortodoxním zájmům, později zaměstnání (určitou výjimku představují Josef Jonáš jako vedoucí lékař psychiatrické kliniky a Ivo Chudáček jako fyzikální vědec a významný akademik, již se ve svém zaměstnání alespoň částečně mohli věnovat alternativním metodám již před rokem 1989). U některých pamětníků je možné říci, že si svou vírou kompenzovali nespravedlnost meziválečného a poválečného světa, vnitřně hledali cosi, co je vtahovalo za hranice běžného života.²⁰⁴ Měli v sobě neurčitou vnitřní nespokojenost, hledali hlubší

²⁰³ „My jsme taková prazvláštní rodina, čili úplně normální. Všichni se snažíme studovat nebo naše děti vychováváme tak, jak společnost žádá, nejsme nějak jako ujetý, nebydlíme v jeskyni a já a moje děti, moje dcery i moje vnučky jsou čarodějky třetího tisíciletí, čili používáme mobily a já nevím, nezříkám se vůbec ničeho. Ale ta víra... nežijeme v jeskyni a svítíme petrolejem nebo já nevím čím, olejem, omastkem. (smích) Ale mně byla tato víra předána tak jako mojí matce, mojí babičce. (...) Já s nadsázkou a s humorem říkám – vždycky jsme byli v undergroundu, protože to za prvé křesťanství nás vytlačovalo, že jo, potom aspoň na okraj společnosti, když už nás nemohli házet do ohně. Ono to tam bylo tak, že vlastně ta řevnivost proti těm čarodějkám jako strýjkyním zla byla proto, že tady byla zřejmě vytlačována jedna víra druhou, že jo... A představte si, že... ono je to takový možná naivní nebo hloupý, co teď řeknu, ale já jsem si do určitého věku myslela, že to je normální, že tohle dělají všechny babičky. Sbírají bylinky a něco ‚kvrdlaj‘ a sušej a v šuplíčku mají karty a různé proprietky. Mně to přišlo prostě, že tohle dělají babičky. Tečka. (...) Zdroj: Rozhovor s Marcelou Košanovou vedla Klára Pokorná, 6. 5. 2014.

²⁰⁴ Pro pochopení životních trajektorií narátorů, považuji za vhodné se stručně vrátit k zásadním prožitkům před rokem 1989, které je zásadním způsobem formovaly. U nejstarších pamětníků to znamená se posunout v čase až do meziválečného období, kdy vnímali dopady hospodářské krize 30. let s tím spojené nelehké podmínky jejich rodin. Tři narátoři mají rodinné kořeny v Rusku, jejich dědové či otcové utíkali před tamními bolševiky. Velmi specifické vyprávění podal narátor Ivo Chudáček, který od narození prožil část svého dětství v Paříži, ale až listopadová revoluce mu umožnila nalézt prostředek, jak se s problematikou dvojího občanství vyrovnat. Velmi silně ve svém životním příběhu prociťoval traumatické zážitky z dětství, které bylo jednak ovlivněno pěstounskou péčí, událostmi druhé světové války a stěhováním do Československa. Také předškolní dívenka Alena Pávková živě refletovala pocity, jež měla záhy po skončení války (chytání do rukou humanitárních balíčků organizace URNA). Události druhé světové války a podrobení naší země nacistickým Německem mnohé pamětníky velmi zasáhly. Zde je potřeba hledat u některých začátek jejich ezoterní cesty, základ jejich nekompromisního pohledu na totalitu, sudetské Němce, což se silně promítalo do jejich silného národoveckého citění. Zde je snad možné najít také kořeny touhy po svobodě i v duchovních otázkách. Silné zážitky dvou nejstarších narátorů se promítaly po roce 1989 i do psaní knih s historickou tematikou (J. Vacek: Vraždění po Německu, Němci – odhalená tvář, M. Nakonečný – Vlajka – k historii a ideologii českého nacionalismu a František Mareš: vědec, filozof a národovec). Narátor Vacek psaní tzv. politických knih vnímal jako reakci na „sudeťácký lži“.

smysl života a svou vnitřní podstatu. V některých vzpomínkách lze rozkrýt velmi silné traumatizující zážitky, jež mohly být také hlavním spouštěčem jejich duchovního směřování (fyzické násilí, zranění, traumatické zážitky z raného dětství). Tuto skutečnost, vzhledem k vysoké citlivosti tématu a nutnému profesionálnímu psychologickému pohledu, nebudu dále interpretovat.

Poměrně jasným impulzem bylo u většiny dotazovaných rodinné prostředí, které svým potomkům ukazovalo skrze náboženství, že existuje i nemateriální podstata našeho bytí. V mnoha případech rodinná víra nevycházela z klasického „kostelního křesťanství“, což v praxi umožňovalo i kladný přístup k alternativám, u některých vykrytalizovalo ve vyhledávání podobně smýšlejících osob a duchovních vzorů, které je nasměrovaly na ezoterní cestu a seznámily s příslušnou literaturou (Jonáš, Dragomerický, Turnovský). U Marcely Košanové to byla stará rodinná empirie, předávaná z generace na generaci. Narátor Vacek vyprávěl o svém prvním setkání s duchovnem, které mělo formu „první modlitby“ znějící za záchranu rodiny před fašistickou zvůlí. Velký vliv na jeho formování měl jeho otec, který ještě před válkou navštěvoval pokusy s hypnózou a později seznámil syna s astrologem Šimandlem, se kterým se i po roce 1948 tajně stýkali v úzkém okruhu podobně zaměřených lidí. Milan Nakonečný v rozhovoru reflektuje skutečnost, že svého „duchovního guru“ potkal ještě před nástupem na vojenskou službu a ten ho velmi silně formoval (současně s díly hermetické meziválečné generace a díly psychologa Junga). Samostatnou kategorií jsou narátoři, již nevycházeli z rodinného spirituálního prostředí, ale své vlohy či silnou motivaci vnímali od svého dětství či adolescence.

Dalším podstatným nasměrováním na alternativní cestu byly pro některé zdravotní komplikace, u nich samých, či jejich blízkých, o čem svědčí výpověď několika narátorů. V praxi hledali příčiny těchto obtíží a zabývali se otázkou, proč jim lékařská věda nedokáže zlepšit zdravotní stav, což je samotné přiblížilo k hledání alternativ. V rozhovoru velmi silně pociťoval své pohnutky Josef Jonáš, nebyl však jediný, i narátoři Bažant či Mareš měli podobné motivace.

„ Tak to byly dva poměrně jasné impulzy. Jeden byl to, že když sedíte den co den naproti nějakým pacientům a ti mají nějaké problémy a vy máte nějaké portfolio léků, tak jim dáváte ty léky a ti lidé se nelepší, mnohdy dokonce mají i různé jiné potíže po braní léků, tak přemýšlíte, co dál. A když toužíte po tom jak opravdu těm lidem pomoci, když to máte v sobě, tak hledáte další možnosti. Takže to bylo hledání tedy dalších léčebných možností, to byla jedna věc. A druhá věc byla, že jsem žil dlouho v severních Čechách, které byly proslulé tím, že tam bylo nejhorší životní prostředí snad v Evropě v té době, takže jsem viděl, jaký má vliv tohle životní prostředí na ty lidi. A nesměly se zveřejňovat žádné práce, které by souvisely s tím životním prostředím a vlivem na lidské zdraví. Takže

to jsem věděl, že lékama těm lidem nepomohu od těch problémů třeba, na kterých se podílí to životní prostředí. Takže to byly takový dva základní impulzy...²⁰⁵

3.1.3 Narátoři a doba nesvobody

„... já jsem v tom 68 jsem napsal takovej velkej článek do Akta Logica se to jmenovalo, takže jsem byl jako pochopitelně v nějakým seznamu. Potom jsem měl takový záhadný kontakty, občas mě někdo napsal, nabízel mi nějakou okultní literaturu, to byly takový chytáky...²⁰⁶

V této dílčí části se pokusím na příkladu konkrétních životních prožitků vybrané skupiny pamětníků doplnit jistou mezeru, která postihuje období 1948–1989. Po rychlém „oklepání“ z nejhroší atmosféry gottwaldovské diktatury se ti aktivnější scházeli v hloučcích podobně orientovaných osob a skrytě provozovali rozmanité ezoterní metody. Vyprávění Jaroslava Vacka nás seznamuje s tím, že již v druhé polovině 50. let psal anglické příspěvky do indického časopisu, překládal zahraniční literaturu a psal samizdaty. Vzpomínky Milana Nakonečného, jednoho z mála žijících českých hermetiků, navazujícího na meziválečnou tradici, nám ukazují na permanentní tlak komunistů, který pocítil velmi záhy po roce 1948. Z hlediska jeho alternativního koníčku jsou přínosné vzpomínky z jeho středoškolských studií, kdy byl poprvé vyšetřován StB v souvislosti s astrologickými tabulkami hvězdných pohybů.²⁰⁷ Represe pro něj skončily až v první polovině 80. let. Prakticky celé totalitní období se věnoval svému zaměření a scházel se s úzkým okruhem skalních zájemců o ezoterismus. I v prostředí nesvobodného Československa spoluorganizoval několik menších hermetických skupinek (skupina na katedře FF UK vedená F. Kabelákem, později skupina s astrologem P. Turnovským a dalšími). A takto popisoval své „ilegální“ aktivity:

„Pamatuji si, že to bezpečný nebylo. Taky se stalo samozřejmě, že jo, těch skupinek bylo několik. Ono se to za nějakou dobu se to rozpadlo, že jo, protože prostě nějak jaksi... až potom jedna přežila až jaksi do toho převratu. Tak tam halt to Cherchez la femme, to je takový univerzální téměř, takže jsme měli skupinu, že jo, která se scházela u jedné dámy. No a chtěla do té skupiny přivést prostě jednoho člověka a prozradila jeho jméno.

²⁰⁵ Rozhovor s Jiřím Marešem vedla Klára Pokorná, 4. 12. 2013 a 15. 1. 2014.

²⁰⁶ Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013.

²⁰⁷ Tyto materiály dostával z Prahy od přítele a neznamenaly nic než neškodná čísla a symboly, ale vyšetřovatelé si mysleli, že jde o nějaké protirežimní šířky. Bohužel ve spisech Archivu bezpečnostních složek nebyly jeho ezoterní aktivity dohledány, i přesto že ho StB sledovala a pravidelně vyslýchala. Milan Nakonečný mluvil v rozhovoru o jednom z posledních úsměvných zážitků s tajným agentem po černobylské katastrofě, kdy se komunistická rozvědka zajímala o otázku, zda je možné magickými praktikami něco takového způsobit.

A to byl můj kolega ze studií, o kterém já jsem věděl prostě, že jo, že jednak je to kovanej bolševik a jednak... a jeho brácha byl fízl. „²⁰⁸

Podíváme-li se podrobněji na zkoumanou skupinu narátorů z hlediska vztahu k socialistickému zřízení, případného členství v KSČ, i v relativně malém vzorku narátorů najdeme jednoho vysoce postaveného komunistického vědce a jednu kandidátku strany, což svým způsobem relativizuje fakt, že ezoterní koníčky (řemesla) provozovali pouze odpůrci komunistické ideologie.

Jeden z narátorů své členství ve straně přiblížil následovně:

„... já jsem tomu dřív dejme tomu věřil a pak jsem přišel jako ve Francii na to, že to je ta pravda a na vlastní zkušenosti, víte, co mě udělali vlastně, jo? Že mě poškodili de facto. Tak jsem si řekl – tak to oni... takhle oni pracujou. Čili musím hrát s nima tu hru, já nejsem pitomej. Rozumíte mi? (smích) To ne. S těma banditama musíte hrát tu hru, a když vidíte, že jste slabší, že byste prohrála, že by vás oddělali v přestřelce nějaký jakoby, no tak jako se nevystavujete tý přestřelce samozřejmě. (...) Tak musíte s mafiánama jako jednat, chcete-li jako s nima vyjít. Nemůžete-li odejít nebo nechcete-li bojovat jako Havel. Samozřejmě, ale já jsem měl čtyři děti, rozumíte mi? Čili jako... a chtěl jsem... to řemeslo mám rád, měl jsem výsledky, no tak jako jsem si řekl...“ ²⁰⁹

Druhá narátorka racionalizovala svůj budoucí vstup do strany na základě svého idealismu:

„Já jsem pracovala u generálního ředitele Kovo jako sekretárka. No, tam jsem byla i kandidátkou strany. A protože jsem byla idealistka, tak jako jsem si myslela, že když budou v té straně dobří lidé, tak se strana změní. Jako všichni idealisté, že jo. Takových komunistů bylo hodně. A poznala jsem i takový. I ten můj ředitel byl férový člověk a vzdělaný. Uznával to. (...) Protože jeden ne moc čestný člověk prohlásil po tom roce, kdy jsem se měla vstoupit do strany, být přijatá, že nejsem dostatečně uvědomělá.“ ²¹⁰

V souvislosti s tématem tohoto interpretačního okruhu se nabízí otázka, do jaké míry (a zda vůbec) Státní bezpečnost komplexně „zkoumala“ samotné ezoterní aktivity narátorů. Neúplné a limitované svazky Archivu bezpečnostních složek mi jako badateli neumožnily komplexnější vhled do problematiky a komparaci s předloženými svědectvími. Někteří pamětníci ve svých vzpomínkách reflektovali konkrétní zájem Státní bezpečnosti o svou osobu ve formě výslechů na služebně či soukromých návštěv ²¹¹.

²⁰⁸ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

²⁰⁹ Rozhovor s Ivetou Chudáčkovou vedla Klára Pokorná, 10. 4. a 18. 4. 2014.

²¹⁰ Rozhovor s Alenou Pávkovou vedla Klára Pokorná, 26. 4. 2014.

²¹¹ Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná, 20. 3. 2014. „My jsme se scházeli v bytě k meditacím na Vinohradech ještě v tom roce 1962, no před ním taky, že jo, ale v tom roce 1962 si mě vyhmátlo StB a bylo strašný zle, že se tam scházíme k meditacím. (...) Vytáhli mě teda k výslechu velmi tvrdýmu, kde mi slibovali 12 roků za špionáž, protože... (smích) ...jsme se scházeli k meditacím s jedním Indem, kterej byl, aniž bych to věděl, tak nějaký pan ‚Šifpuri‘ 00:21:08-4, aniž bych to věděl, byl ‚šifrantem‘ na velvyslanectví. A to já jsem nevěděl, ale oni to věděli estébáci. (smích) Tak jim velmi vrtalo hlavou, jestli neposílám nějaký tajný zprávy ven. (smích) (...) Což mě ani nenapadlo. Ani bych neměl samozřejmě o čem. No. Takže mě postavili před místní lidovej soud, což byla velká újma nebo jak bych to vyjádřil, protože tam pozvali zástupce partaje, ROH z podniku, že jo. A v podniku doposavad nic nevěděli, ty tam koukali jak blázen, že

Z vyprávění pamětníků dále vyplývá, že i přes omezené možnosti tito lidé hledali a dokázali nalézt či vytvářet vlastní „oázy svobody“ i v prostředí socialistického Československa, kde se nadále vzdělávali a vykonávali alternativní činnosti, které jim byly blízké. Většina narátorů, i přes různé problémy, získala vysokoškolské vzdělání a mohla se věnovat své vystudované profesi, ač u některých nalezneme nucené přerušení (vyhození ze střední školy a zaměstnání), dokázali se s mnoha situacemi každý po svém vyrovnat a oklikou se přibližovali (i vraceli) k takovým zaměstnáním, která nějakým způsobem rezonovala s jejich alternativní cestou. Je velmi zajímavé, že si zkoumaný vzorek narátorů šel stále za svým cílem. Automaticky hledali takové pracovní zařazení, které by zapadalo do jejich duchovní cesty. Mnohdy narátoři prostřednictvím kvalitních mezilidských vztahů na pracovišti nacházeli otevřené prostředí, ve kterém bylo možné ležacos, kde přístup k „nevhodným metodám“ a nepovolené literatuře nebyl striktně zakázán (Velechovský – soukromě jako trenér cvičenců sportovního oddílu, Dragomerický – jako technik v psychiatrickém ústavu, později mu byla nabídnuta přednášková a výuková činnost v oblasti psychologie, do které částečně zařazoval svou neortodoxní psychoterapeutickou metodu). O tom, že v rámci určitých mantinelů bylo možné i za komunistické diktatury mnohé dělat, hovoří i Ivo Chudáček, před rokem 1989 uznávaný přírodovědec na MFF UK, člen KSČ (pokusy s kirliánskou fotografií, další výzkumy v oblasti zobrazování na světové úrovni, účast na mezinárodních odborných konferencích). V době normalizace narátor Nakonečný připravil k vydání klasickou knihu o středověké magii v překladu Františka Kabeláka.

Ve vyprávění narátorů jsou přítomny zásadní mezníky naší novodobé historie, jedním z nich byl bezesporu i rok 1968. Řada pamětníků využila možnosti krátkodobého zrušení cenzury a zákazu cestování. Ve zkoumaném vzorku nalezneme i aktivity několika z nich při obrodném procesu Pražského jara. Uvolnění šedesátých let je významně posunulo v jejich ezoterních zájmech. Někteří z nich velmi aktivně cestovali, vystupovali na oficiálních konferencích v zahraničí (Jonáš). Na domácí půdě byla jejich činnost méně kontrolovaná, režim umožnil pořádání oficiálních setkání a výstav souvisejících se zkoumanou problematikou (například výstava surrealistů u narátora Turnovského).

Vacek je nějaký sektář, jo? Naštěstí teda ty komunisti prohlásili – my to o Vackovi nevíme. Takže to mně pomohlo, jo? (smích) Že to nešířím. Oni mě obviňovali z toho, že to šířím. Takže to se podařilo vyvrátit. No, ale stejně mi tenkrát dali pokutu 200 korun. No, ale od té doby jsem byl v podniku psancem.“

Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla dne 20. 12. 2013 tazatelka Klára Pokorná: „Já si myslím, že jsem nebezpečnej nebyl a nakonec potom za mnou přišel nějaký důstojník v civilu, ktorej prostě mi kladl otázku. Ten mi položil otázku, jestli je možný prostě... on mi potom řekl, jako že je tedy v nějaký kontrarozvědce nebo v něčem takovým pracuje vlastně. Položil mi otázku, jestli prostě je možné magickými silami prostě ovlivnit... jestli to bylo možno způsobit magickými silami, ten výbuch v Černobyli, jo?“

Také se v tisku začaly objevovat ezoterní příspěvky (*Mladý svět* č. 26/1969 – rozhovor se slavným léčitelem J. Zezulkou, literární časopis klubu Mladé poezie *Divoké víno*, kde narátor Nakonečný zveřejnil texty s magickou tematikou). I v tomto období však většinou platilo, že pro prezentaci podobně laděných textů byla potřeba „ochranná ruka“ nějakého významného komunistického pohlavára. (*Literární časopis vedený spolužákem narátora, jehož otec byl členem ústředního výboru KSČ. – str. 17 – LOGOS ½ 2012.*)

Když se podíváme podrobně na některé životní osudy narátorů, je možné je chápat jako disidenty, kteří se neidentifikovali s režimem – nebyli však tzv. politickými disidenty, preferovali seberealizaci ve svém oboru před aktivním politickým odporem. To ale v žádném případě neznamenaloby jednoduché „žití“. Z vyprávění astrologa a výtvarníka Pavla Turnovského vyplývá, že žil v undergroundu, a to hned ve dvou liniích – umělecké a ezoterní, přesto podobní lidé jako on neměli prvoplánový zájem o přímou konfrontaci s komunistickým režimem, tak jako politický disident Charty 77. Zažívali osobně důsledky normalizace, přesto z rozhovorů není cítit „hořkost“ nad promarněnými léty, brali to jako fakt, i když potají doufali ve zborcení režimu. Tento čas v žádném případě nepromarnili, ale pokračovali ve své činnosti podle možností, aniž by hořkovali nad „nepřízní osudu“.

Vzpomínky narátorů nám dále přibližují, jakým způsobem se dostávali ke knižním prohibicím, časopisům, dokonce i k praktickým alternativním metodám, které mohli někteří aplikovat i v zaměstnání. Velmi zajímavý způsob propojení běžné lékařské profese s alternativou před rokem 1989 nám přibližuje rozhovor s MUDr. Josefem Jonášem, který sám na své osobě nepocíťoval velké tlaky komunistického režimu a na svém pracovišti měl k dispozici mnoho tehdy zakázaných knih. Jako lékař dokázal kombinovat klasickou léčbu s akupunkturou již od 70. let a též využíval další metody čínské medicíny, zabýval se i otázkami zdravého stravování (makrobiotika). Prošel mnoha školeními, například kurzy akupunktury, které přijeli do Československa vyučovat korejští lékaři. Dál se v tomto směru vyvíjel a studoval, své poznatky zachytil ve své první knize „*Křižovatky života*“, která byla vydána již před listopadem 1989. Po sametové revoluci zahájil jako jeden z prvních lékařů profesionální provozování alternativní medicíny.

Narátoři, kteří neměli podobné možnosti jako MUDr. Josef Jonáš, se k zakázané literatuře dostávali přes soukromé kontakty či některé antikvariáty. Také v rámci podnikových knihoven bylo možné ledacos nastudovat. Dalším informačním kanálem byly zahraniční styky, které poskytovaly (nejenom) zajímavé publikace. Zde jsou vybrané postřehy z vyprávění:

„No tak přes knihovnu, no tak vždycky to nějak šlo. Takže já vím, že i v době, když teoreticky to nebylo moc možný, jo, protože v knihkupectvích jaksi nebyly ty knihy, tak tady v Praze na Vinohradech byl jeden pán, kterej měl takový, bysme řekli ilegální knihkupectví, že se u něj dalo sehnat, prostě spousta materiálu a knížek, jo. A musel člověk vědět jak se k tomu dostat a nebyl to problém.“²¹²

„No já jsem se zahraničím korespondoval, protože to by bylo zase dlouhý povídání, protože když jsem se v roce 1968 dostal prostě jako stipendista do zahraničí. Tak jsem tam samozřejmě navázal kontakty. Byl jsem v Mnichově hlavně, ale taky jsem byl v Paříži. Protože Paříž byla jako centrum tředletých jo..., tak jsem tam navázal kontakty, takže jsem nějakou literaturu dostával ze zahraničí.“²¹³

I režimem tolerované sdružení českých unitářů sehrávalo velmi významnou informační roli, byla zde nabídka kvalitní světové literatury (nejen duchovního rázu) a částečně se zde provozovaly některé aktivity zakázaného spolku Universalia. V rozhovoru Jiří Vacek tuto roli akcentuje:

„Tak já jsem chodil do Unitarie už za komunistů, protože to bylo jediné místo, kde se mohlo nějak beztrestně a veřejně mluvit o józe. Sice jenom do určitého stupně, protože pak to utnuli, když zájem příliš stoupal. Takže tam jsme se scházeli v té Unitarii určitou dobu. Taky vlastně to skončilo rokem 1968, respektive 1970, kdy tam zase tedy obnovili to komunistické vedení nebo prokomunistické vedení a vyházeli třeba Tomáše a nakonec i mě třeba. Po revoluci se tam ti vyhození vrátili a dostali zpátky to vedení Unitarie, ale to už mě příliš nezajímalo. Zůstal jsem s nimi ve spojení, ale už jsem věděl, že to není, co chci. Tenkrát jsem tam chodil víceméně proto, že to byla jediná možnost se něco dozvědět.“²¹⁴

Podobně o duchovním sdružení a přístupu k literatuře hovořila Alena Pávková:

„No, ta Unitaria, no. Ta mohla existovat, protože pan Kafka, kterému bud' země lehká, protože už nežije. Tak se tvrdilo, že spolupracoval s režimem, takže proto byla Unitaria, že jí vlastně zachránil.(...) A tam byla úžasná literatura, úžasná, ze všech směrů...“²¹⁵

Velmi významnou aktivitou mnoha narátorů za socialismu byla práce na samizdatech, jednalo se autorské práce samotných ezoteriků, ale také o překlady významných děl a příspěvků na toto téma. Pro některé pamětníky znamenala samizdatová činnost automatické vyvrcholení jejich snah. Funkcí těchto samizdatů bylo šíření alternativních myšlenek v úzkém okruhu spřízněných osob. Narátoři nevnímali samizdat jako způsob boje s režimem, ale jako prostředek k přiblížení jinak nedostupných materiálů zájemcům o ezoteriku.

²¹² Rozhovor s Andrejem Dragomerickým vedla Klára Pokorná, 18. 11. a 28. 11. 2013.

²¹³ Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013.

²¹⁴ Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná, 20. 3. 2014.

²¹⁵ Rozhovor s Alenou Pávkovou vedla Klára Pokorná, 26. 4. 2014.

Společným znakem narátorů je to, že se cítili svobodní i v nesvobodném světě, pamětníci proplouvali, i když někteří s velkými obtížemi, 40 lety nesvobody a až po zlomových událostech v roce 1989 se mohli začít naplno svobodně projevovat. Narátory spojuje jejich duchovní cesta, a přestože u nich najdeme rozdílné výchozí pozice a faktický generační rozdíl, po sametové revoluci řešili podobné osobní, životní a pracovní zlomy – například aktivní veřejné ezoterické působení, potřebu rychlé orientace v novém prostředí, nebo i problémy „svobody bez zodpovědnosti“. O tom ale už pojednává následující tematický oddíl.

Na závěr tohoto tematického okruhu považuji za důležité říci, že daná problematika v tomto období nebyla zatím historicky zkoumána. Bohužel podrobnější rozbor českého ezoterismu v období 1945–1989 by byl nad rámec tohoto projektu, současně ale dává prostor dalším badatelům a jejich potenciálním výzkumným projektům.

3.2 Ezoterismus po roce 1989

3.2.1 Pohled narátorů na 90. léta

„Zběsilá svobodo! Nádherný pocite uvolnění, který se podobáš výbuchu zázračna, jež očisťuje, omlazuje a dává nahlížet do budoucnosti, ty však ve víru nadšení nedokážeš rozlišit fiktivnost od non fiktivnosti, tvoje úvahy jsou chybné: měl bys místo klínání klíči jít, otevřít jimi tak dlouho zavřené dveře a způsobit průvan, který by vyhnal z temných koutů zatuchlý vzduch. Proč to pokaždé pochopíš tak pozdě?“²¹⁶

Výše uvedený úryvek textu zesnulého hermetika nás uvádí do aktuální interpretační části, v níž bude skrze vzpomínky a pocity narátorů nastíněna atmosféra prvních porevolučních let. Patří sem i zamyšlení nad událostmi 17. listopadu, uskutečněnými systémovými změnami, a vyrovnání se s komunistickým odkazem – zmiňovaná témata velmi silně ovlivňovala každodenní životy vybraných aktérů rozhovorů.

Z výzkumu vyplývá, že zkoumaný vzorek, podobně jako většina obyvatelstva, velmi pozitivně vítal zborcení komunistického režimu a přechod země k demokracii. Nejsilnějším aspektem polistopadových změn byla pro narátory možnost profilovat se v tom, co umí, a ve svých možnostech se svobodně rozvíjet. Pamětníci kladně vnímali uvolnění atmosféry v zemi, takřka neomezený přístup k informacím a možnost svobodně

²¹⁶ Zadrobílek, Vladislav. 2010. *Časobraní aneb můj život v sedmi republikách*. Praha: Trigon, s. 258.

rozhodovat o svém osobním i profesním životě. (Více v navazující interpretační části „*Vliv celospolečenských změn na život narátorů*“) V nahraných vzpomínkách se objevoval významný trend typický pro první porevoluční léta a tím bylo nadšení něco konat a měnit společnost k lepšímu. Z vyprávění pamětníků vyplývá, že nastupující celospolečenský řád přijímali jako kvalitativní obměnu svého „životního prostředí“, jako prostředek k dalšímu osobnostnímu rozvoji, nikoli jako finální dosažení cíle.

Tito lidé přikládali větší význam morálním a filozofickým základům společnosti než ostatní občané, pro něž polistopadové změny představovaly radikální zásah do jejich životů a kteří se museli vyrovnávat s tím, jak vlastně naložit s právě získanou svobodou a otevřenými možnostmi.

Na základě analýzy výpovědí pamětníků je zřejmé, že první porevoluční léta poskytovala nepřeborné množství příležitostí aktivním a podnikavým lidem – jakýkoli zajímavý nápad, idea, myšlenka bylo možné zužitkovat. Velmi výmluvná slova zachycující charakteristické rysy počátku devadesátých let poskytli následující pamětníci:

„Obrovská euforie, obrovské nadšení. Síla nekontrolované, neřízené energie, která skutečně běžela tím směrem, jako když to člověk využil, to znamená, že kamsi můžete dojít. (...) Lidé se najednou začali chytat všeho, což teda revoluce přinášela. Říkal jsem si například sex shop, a kdo si zařídil sex shop s prodejem pomůcek, ten obrovsky profitoval.“²¹⁷

„Víte, dneska je to velmi jednoduchý. Nebo od toho roku 1990 je to legrační, protože informace k vám běží úplně velmi hladkým, jednoduchým způsobem. Já jsem byla šťastná, a potom člověku se lépe dýchalo, víte? Ono jako dělat něco ve sklepě je docela takový nepříjemný, jo? Můžete dělat, co opravdu chcete, záleží už na lidech, zda vás přijmou, či nikoliv. To jsou teda klady. Nevýhody té doby vidím v tom, že nikdo nic nemusí a všichni chtějí všechno. To je trošku problém (...). „Moje babička nás učila, já to dneska učím svoje děti – prosím tě, roztahuj se jenom na šířku své postele, pokud se roztáhneš víc, spadneš. Já si myslím, že tohleto dneska neplatí, vlastně ty 90. léta nám tohle vzaly. Je plno lidí, kteří se roztahují daleko dál...“²¹⁸

„Tenkrát bylo možný všechno začátkem těch 90. let. Jo? Protože se ještě nedostali úplně k moci veksláci. A když byl člověk šikovnej, tak dokázal prostě vymyslet nějaký projekt a dokázal někoho nadchnout a řada věcí se na začátku 90. let podařila. Jenomže pak se to zkonsolidovalo tou privatizací, že se to rozkradlo. Ty majetky se přelily zase do nějakých rukou, který na to byly připravený a byly informovaný pochopitelně. Nebyli tak naivní, že by privatizovali ty podniky nějakým takovým naivním způsobem. Počkali si, až jim spadnou do klína.“²¹⁹

²¹⁷ Rozhovor s Jiřím Marešem vedla Klára Pokorná, 4. 12. 2013 a 15. 1. 2014.

²¹⁸ Rozhovor s Marcelou Košanovou vedla Klára Pokorná, 6. 5. 2014.

²¹⁹ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

Mezi zásadní tematické aspekty související s reflexí polistopadového vývoje patří pohled pamětníků na průběh událostí 17. listopadu, jenž byl v jejich vzpomínkách reflektován nejednoznačně, často rozporuplně, spíše jako předání moci než revoluce v pravém slova smyslu, se kterou se „staré smyje a nové zazáří“. Zde považuji za důležité zdůraznit, že své výpovědi narátoři poskytovali s odstupem 25 let, na základě svých současných postojů a zkušeností. Je možné, že před lety by jejich výpovědi mohly vyznít smířlivěji a optimističtěji. Předání moci po listopadu 1989 tito narátoři chápali jako směnný obchod „něco za něco“ („předání moci“ je skutečně výraz, který nejlépe ukazuje názor většiny narátorů na listopadové události). Situaci popisovala následující vyjádření:

„To nebyla žádná revoluce.“ (...) No, muselo dojít k předání moci, protože to jinak nešlo. Vemte si, že i ta komunistická strana byla opravdu jako v dezolátním stavu. (...)“²²⁰

„Já si myslím, že to všechno souvisí s tím, jak byl plánovanej ten rok 1989. Já si myslím, že to nebyla nahodilá situace v tom roce a že to bylo plánovaný a že to bylo jako v intencích, když si tak vezmeme s StB, možná, že když si tam natáhnete akci Klín, tak možná, že z toho pochopíte, že mělo to své souvislosti (...). Takže i to, co se dneska děje má ještě souvislost s tím, jak to Státní bezpečnost připravovala a obávám se, že to bylo připravený spolu jako s tím, co se děje v Rusku nebo respektive s tím, že to je spojení na tu KGB...“²²¹

Vnímání devadesátých let se ve vyprávění lišilo podle konkrétního osudu narátora: Jednoznačně přistupovali k sametové revoluci a celospolečenským změnám ti, kteří se neztotožňovali s heslem „nejsme jako oni“ a na základě osobních zkušeností byli velmi citliví na veřejné angažmá komunistických kádrů v našem porevolučním státě. Výmluvně pocity artikuloval v rozhovoru jeden z pamětníků:

„To bylo úplně směšný prostě, pořád to de facto drželi v rukách, čili to bylo na místě, jenže to se pokládalo za radikalismus. No tak já jsem od samého začátku, taky to jsem se tím netajil ani na fakultě, že jo, jsem byl, byl jsem ‚persóna non gráta‘, protože tam jako zase ti hoši, který já jsem znal, tak ty ze mě měli hrůzu, o každém jsem věděl něco, de facto. O tom jsem věděl, že fízloval... (...) To byli kolegové a ten hoch, co mi zařídil ten vyhazov, ten dělal šéfa katedry a ten na tý katedře zůstal, jo. Přišli za mnou studenti a říkali, my chceme, aby odešel. Dva nejhorší vyhodili z fakulty, tak oni se odvolali a dostali každý 60 000 odstupného, takže ten chlap tam dosloužil prostě. On nepřednášel, on měl vypsany přednášky, nikdo tam nechodil, studenti ho ignorovali, on nepřednášel a byl tam až do penze. To byly hrozný poměry na tý fakultě, všude kam jste se podívala.“²²²

V této souvislosti se nabízí zamyšlení nad tím, zda ve dvou rozhovorech reflektovaný antikomunismus souvisel s narátorovým světonázorem, nebo se jednalo pouze o povrchní

²²⁰ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

²²¹ Rozhovor s Vlastimilem Bažantem vedla Klára Pokorná, 21. 10. a 2. 12. 2013.

²²² Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013.

napadání a odsuzování komunismu jako ideologie, či šlo o něco dalšího. Ti nejstarší pamětníci měli silnou životní zkušenost nejenom se čtyřicetiletým komunistickým režimem, ale i s nacistickým protektorátem. Velmi záhy ve svém dětství začali vnímat realitu nacistického režimu²²³ a po převzetí moci komunisty negativně pociťovali nastupující represi, což emotivně podtrhují jejich vzpomínky²²⁴. Vybraní narátoři zažili období nejsilnějšího komunistického útlaku, represe zažívali celé čtyřicetileté období – a právě zde je možné hledat zdroj jejich nekompromisnosti. Z jejich výpovědí lze vysledovat, že se nejedná o „programovou“ nenávisť vůči komunistickým utlačovatelům, spíše u nich lze vnímat rozčarování z toho, že společnost umožnila exponentům a podporovatelům bývalého režimu neomezenou ekonomickou a politickou angažovanost v průběhu transformace. Vzpomínky pamětníků na první transformační léta jsou silně ovlivněny jejich každodenními zkušenostmi (nejenom) ze zaměstnání a jejich veřejných aktivit. Jeden z narátorů velmi emotivně v rozhovoru popisoval své snažení „o spravedlnost“ na začátku 90. let:

„Psal jsem prokurátorům nebo státním zástupcům, aby potrestali toho či onoho komunistického zločince, a všichni mi odepisovali, že to nejde. Takový Ruml, ministr vnitra – mezi námi podle mě, já to nerad říkám, ale to je nepěkný člověk. Já jsem ho na vlastní oči viděl v televizi v pořadu, kde vypráví o tom, jak estébáci rozlepovali poštu, jak měli tam – oni tomu říkali oceán nebo moře – nějakou obrovskou vanu s horkou vodou a párou a rozlepovali dopisy. To tam popisoval, což je naprosto nezákonná činnost porušování listovního tajemství. On o tom věděl, že to dělali, a nikoho neobžaloval. Disident Ruml, demokrat jak hrom. Dienstbier, ministr zahraničí, ten přímo řekl jednou – to jsem slyšel v televizi: ‚My jsme komunistům slibili, že je nebudeme trestat.‘ Také to tak dopadlo...“²²⁵

Ve shodě s výše uvedenými postoji je možné potvrdit určité výhrady ke slovu „revoluce“, i z odborných politologických kruhů. Dle politologa J. Rupnica (*1950) došlo sice k revoluci ve smyslu zhroucení celého socioekonomického a politického řádu, který nás ovládal celých 40 let, ale nedošlo ke konečnému vyústění – viníci předešlé nesvobody a jejich podporovatelé nebyli potrestáni a návrat do demokratického systému nebyl doprovázen „momentem“ očištění od starého zla, jehož představitelé zůstávali ve významných funkcích v politice, justici i ekonomice.²²⁶

²²³ „Osm hodin tejdně němčiny, hlavně jsme se učili životopis Hitlerův, Heydrichův, zpívat Deutschland, Deutschland über alles. Prostě neustále strach z německého inspektora, protože když přišel na školu, tak to vždycky občas skončilo i sebevraždou učitelů. To bylo hrozný teda. To si nikdo nedovede představit.“ Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná 12. 3. 2014.

²²⁴ „No, a při studiu na gymnáziu už v zimě v roce 1948 jsem byl vyloučen z gymnázia pro protistátní výrok, který byl, který byl, ale zfalšován. Byl jsem vyloučen za výrok, že nás kdysi tížila nacistická a nyní komunistická bota, ačkoli jsem řekl něco úplně jiného.“ Narátor Nakonečný byl i při jiných příležitostech „šikanován“ komunistickým režimem. Více lze nalézt v prvním rozhovoru nahraném s Milanem Nakonečným dne 16. 10. 2013.

²²⁵ Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná, 20. 3. 2014.

²²⁶ Více ve vyjádření J. Rupnica na <http://nazory.aktualne.cz/rozhovory/jacques-rupnik-o-listopadu-1989-revoluce-ci-ironie-dejin/r~60402e56640e11e49b26002590604f2e/>.

Kritika narátorů byla v rozhovorech reflektována i na straně „nových demokratů“, kterým přisuzovali vinu za mnohé:

„Nejdřív jsem byl pochopitelně pravičák, že jo. A dokonce v těch prvních volbách jsem volil Klause a ODS, přestože mě mí přátelé varovali, že jo, protože s ním chodili do školy, s ním studovali vysokou ekonomickou, takže ho moc dobře znali. Někteří studovali od gymnázia, že jo, že věděli, co to je zač. Jenže já jsem tenkrát taky zblbnul, takže jsem poprvé volil. A pak jsem si uvědomil, že to je prostě zločinec. Naprosto zločinným způsobem, aniž by se kohokoliv ptali, rozdělili republiku, že jo. Všechny bych je postavil před soud.“²²⁷

Jiří Vacek ve svých pamětech píše o tom, že i když představitelé sametové revoluce mluvili o potřebě právního státu, komunisté nebyli potrestáni: „*Lze tento fakt považovat za vyjádření motta pravdy a lásky?*“ ptá se a dále charakterizuje postsametové období „*jako vítězství bezohlednosti, prospěchářství a nezákonnosti,*“ a z hlediska duchovního dle něj „*celá ukradená revoluce jen ukazuje, že očekávat od světa jakékoliv podstatné dobro je naprosto pošetilé a neoprávněné.*“²²⁸

Na opačné straně stojí vzpomínka matematika a fyzika, člena KSČ, doc. Iva Chudáčka, který dle svého vyprávění velmi silně pociťoval negativní tlak nově se rodícího politického establishmentu, a to z opačného pohledu než výše citovaní pamětníci.²²⁹ Na tomto příkladu je vidět, jak diferencované bylo „vypořádání se s komunistickou minulostí“. Na jednu stranu ministrem obrany demokratického státu byl „kovaný“ komunistický generál, na druhou vědecký odborník, který nemohl z „politických důvodů“ pokračovat v akademické činnosti a musel odejít do soukromého sektoru.

Další pamětníci neměli potřebu příliš komentovat odkaz a důsledky komunistické minulosti, byli vděční za novou dobu, se všemi příležitostmi, které přinášela – ačkoli i u nich najdeme občasnou kritiku fungování nového demokratického státu.

Ze zkoumaného vzoru narátorů se dva aktéři rozhovorů pokoušeli politicky angažovat v nově vznikajícím demokratickém prostředí: Jeden v rámci kooptace do Federálního shromáždění za region jižních Čech, druhý kandidoval v jednom z pražských obvodů v rámci prvních svobodných voleb v létě 1990 na nevolitelném místě

²²⁷ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

²²⁸ Vacek, Jiří. 2001. *Jak jsem hledal Boha a našel sebe*. Díl čtvrtý. Praha: J. Vacek, s. 19.

²²⁹ „... jako když takhle někoho pronásledují, kdo je dobrý, tak to je hloupost toho establishmentu, to je vyloženě hloupost. Ten člověk má jiný názory, to jsou jeho názory, ten je může vykládat doma, v hospodě a i na pracovišti, pokud to nemá reálný základ to, tak co? Tak ten establishment... a reálně ty jeho výsledky, který se používají pro ně, pro ten establishment, tak to by byli hloupý, aby takovýho člověka politicky... to je neúnosný teda dlouhodobě. Dlouhodobě to vede k tomu, že komunistická strana má čím dál větší preference. To je neschopnost současných demokratů. To není schopnost komunistů tady místních.“. Rozhovor s Ivem Chudáčkem vedla Klára Pokorná, 10. 4. a 18. 4. 2014.

nepříliš známé strany, mající v programu zákaz komunistické strany. Oba narátoři shodně zdůrazňovali, že šlo o morální povinnost a snahu o podporu pluralitních principů. Z nahraných rozhovorů jsem vybrala jejich emotivní slova:

„Já jsem se spíš snažil jako ze začátku se zapojit do toho odporu nebo do toho směru potrestání komunistů. Ale to jako vyšlo naprázdno tenkrát. Já jsem dokonce kandidoval na nevolitelném místě té strany, jak se to jmenovalo? (Něco jako Veřejnost proti násilí, ale byla česká.) Vedla to ta paní, co chtěla to potrestání těch komunistů. A nedostali se ani do parlamentu v těch prvních volbách. Čistě mně šlo teda o to, aby ty komunisti zmizeli z veřejného života, což se teda nepodařilo. Bohužel jsou všude nalezlý...“²³⁰

„No prožíval jsem to jako se smíšenými pocity protože, zapojil jsem se do Občanského fóra, to tábořský fórum, až na výjimky bylo s prominutím v pazourách komunistů, proto se jim to nelíbilo, že jo a zase bych mohl jmenovat konkrétní lidi, čili já jsem potom na to úplně rezignoval, vystoupil jsem z toho fóra.(...) Já jsem psal potom i na Svobodnou Evropu, to bylo odvyšláno, pár těch mých příspěvků, pak se jim to zdálo být příliš radikální, pořád jsem žádal, za prvé, aby ty komunisty skutečně, aby to zrušili tu partaj a aby ti, co se provinili, tak aby byli postaveni před soud. A to bylo radikální, tehdy... takže já jsem tam přestal s nima komunikovat. To byl v té době, kdy Pithart prohlásil, že my, který tohleto děláme, že pořád upozorňujeme na to nebezpečí toho zvratu těch komunistů a tak dále, že jo a že by měli bejt potrestáni a partaj zrušená, tak Pithart prohlásil, že slyšíme trávu růst.“²³¹

Na tomto místě je však důležité konstatovat, že vyjádřené zklamání z listopadových událostí a nastupující éry nijak nepopírá celkové pozitivní aspekty, které změna režimu pro pamětníky přinášela. Co vlastně od celospolečenských změn očekávali? Jaký byl jejich názor na demokracii, jak si představovali chod státu a nabízeli ve svých rozhovorech nějakou alternativu k polistopadovému vývoji? Je vhodné, aby zde zazněla skutečnost, že tato specifická subkultura chápe sebe samu jako nositelku nadčasového poznání, bez ohledu na společenský vývoj. Demokracii příslušníci této subkultury chápou jako jednu z možných cest ke svobodě, spíše jako příležitost pro svůj rozvoj, než jako konečný cíl. Hlavní pro ně bylo jejich soukromí, rodina a vnitřní duchovní svět. Z jejich úst zaznívá kritika kapitalismu i socialismu, u některých vzpomínek bylo čitelné velké sociální citění. Také velmi negativně pociťovali příklon obyvatel České republiky k „materializaci“ života a touze po hmotných statcích, dle nich spojenou s všeobecným úpadkem morálky. Pro přiblížení jejich postojů jsem zvolila tři nejvýmluvnější úryvky z rozhovorů:

„Co vnímám jako velmi pozitivní, je uvolnění atmosféry. Ale z hlediska mocenských struktur státu si myslím, že je to prašť, jak uhoď. Jestli zastávám tudletu, nebo tudletu stranu je prašť, jak uhoď. Ted' jich je víc. Jinak v tom nevidím nějaký podstatnej rozdíl. Já

²³⁰ Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná, 20. 3. 2014.

²³¹ Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013.

osobně vnímám vládu politických stran jako největší zvrhlost, kterou historie vyvinula. To už i ten diktátor snad byl lepší, protože byl jenom jeden. Ale těch ‚hrabalů‘ je tady mraky a je to jeden amatér vedle druhého.“²³²

„Já vám řeknu, v čem vidím ten úpadek v takový morálce, podívejte, dneska ta vláda se snaží lidi vést k tomu jenom, aby si vydělali co nejvíc peněz a aby na dovolenou jeli támhle někam k moři a na tom je nějak zainteresoávat a lidi pak na nic jinýho nemyslej, jo. A na to, aby třeba mysleli na svou rodinu a řádně vychovávali své děti, to už je vedlejší. To jako sice se třeba o tom mluví, ale v podstatě to nikoho nezajímá. Takže já jako teď ten systém nějak pozitivně bohužel nevidím.“²³³

„To jako sociální situace naprostý většiny lidí byla za komunistů lepší, než je dneska, to právo na práci, který Klaus odmítl, prostě to ne, dobře no tak to je obrovskoj nedostatek čili já se pokládám sice za extrémního pravičáka, ale já vůbec nejsem pravicově smýšlející. Já jsem hluboce přesvědčeněj o tom prostě, že ten kapitalismus je stejný zlo, v tý podobě jaký je, je stejný zlo jako byl komunismus a musím říct, že nejlepší politický program sociálního státu má KSČM, jenže tam je jeden jedinej problém, že jim není možný věřit. Voni měli jako taky vynikající program v tom roce 1945, 1948, vynikající program. Já si pamatuju, když Gottwald říkal prostě, budou-li, to říkal v roce 1947 myslim, budou-li Vám říkat, že chceme zakládat kolchozy, žeňte je koštětem, řekl doslova. No a uplynuly dva roky a už tady kolchozy byly.“²³⁴

V souvislosti s transformací byla v některých vzpomínkách kladně vnímána otevřenost polistopadové éry, bez současných obchodních a marketingových vazeb, kdy bylo možné „téměř vše“, což tito lidé chápali jako obrovskou příležitost (více rozvinuto v následující v interpretační části). Na druhou stranu nebyli stoupenci „bezbřehé svobody“ ve smyslu, že všechno se smí, naopak podobné postoje velmi záporně pocítovali nejen ve společnosti jako celku, ale i v jejich vlastní zájmové oblasti (viz tematický okruh „Situace na ezoterické scéně“).

Celkově však byl celý demokratizační proces po roce 1989 narátory charakterizován rozporuplně, krátké období po revoluci bylo sice vnímáno kladně, ale v horizontu dvacetiletí převládal spíše pocit zklamání. Společným znakem zkoumaného vzorku je jeho brzké uvědomění některých záporných stránek, které vedly k současným problémům naší postkomunistické demokracie – toto pochopení u nich přicházelo dříve, než bylo celospolečensky vnímáno či reflektováno. Narátoři ve svých rozhovorech všeobecně promlouvali o problémech nově se rodící svobodné České republiky i o nedokonalostech světa, které skrze svou životní filozofii velmi silně vnímali.

„ No chci dodat jenom to, že prostě si myslím, že ten vývoj jde špatným směrem prostě a že je tady mnoho věcí neřešených prostě, který jsou, prostě bych řekl, jako takový,

²³² Rozhovor s Petrem Velechovským vedla Klára Pokorná, 9. 10. 2013.

²³³ Rozhovor s Andrejem Dragomerickým vedla Klára Pokorná, 18. 11. a 28. 11. 2013.

²³⁴ Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013.

*jaksi potencionálními ohnisky velkejch svárů a to je vysloveně velmi bolestivou ránou je prostě, že jsme členy Evropské unie, protože to pokládám za naprosto..., Evropskou unii pokládám za podvod prostě celosvětového formátu. Druhej podvod je prostě ta takzvaná občanská společnost nebo ten multikulturalismus, to je další prostě, to je. Potom mám velký výhrady k tomu českému intelektualismu, kterej je vysloveně destruktivní, podvodnej, to je předstírání prostě, únikový tendence. (...). No já bych ještě jednou dodal, že je to totální kolaps demokracie, nejenom tady, ale v celým světě a u nás je to poznamenáno tím specifíkem, že je to bohužel český případ a že to je to příliš, je tady příliš mnoho korupce.*²³⁵

Podle Jiřího Vacka se po roce 1989 zlepšily „vnější duchovní projevy společnosti“. Jak to bylo s těmi vnitřními projevy? Nabízí se zamyšlení nad konkrétními osobami, kdo všechno zůstával u moci a kdo všechno k moci přicházel. Jaké charaktery osob se po desítkách let komunistické nadvlády dostávaly do vrcholných pozic a získávaly (či stále držely) moc? Sociolog Ivo Bajer v souladu s postoji narátorů poukazuje, „že v nové polistopadové situaci vznikla formou určité hybridizace nová strategická skupina ne nepodobná mafii, která měla jak moc, tak peníze“. Nadále zde podle něho působily staré neformální vazby, které kombinací starých stereotypů a nových podmínek určují chování lidí.²³⁶

Následující část úzce souvisí s právě dokončeným interpretačním tématem a jejím hlavním cílem bude přiblížit, jakým způsobem se změna režimu konkrétně promítla do života zkoumaného vzorku.

3.2.2 Vliv celospolečenských změn

V této dílčí interpretační části jsem se zaměřila na dopady celospolečenských změn na život zkoumané skupiny osob, na otázky jakým způsobem se narátoři vyrovnávali s procesem transformace, na jakou oblast měla změna systému nejsilnější vliv. Vzhledem k diferenci alternativního zaměření zkoumaného vzorku osob budu reflektovat, v jakém aspektu se shodovalo jejich vyprávění a naopak v čem se lišily jejich vzpomínky. Také je důležité zdůraznit, že interpretace je ovlivněna zásadním faktorem, že mezi aktéry rozhovorů figurují jen ti, kteří jsou aktivní celých 25 let na české ezoterní scéně.

O tom, co změna režimu po roce 1989 pro narátory znamenala, vypovídá jejich profesionální či osobní uplatnění na alternativním poli. Rodina a osobní život pamětníků ve vzpomínkách figurovala pouze okrajově, spíše jako podpůrný faktor, v závislosti

²³⁵ Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013.

²³⁶ Šafaříková, Vlasta a kol., 1996.: *Transformace české společnosti 1989-1995* (Doplňk Brno): Kapitola 7, str. 263.

na konkrétních dotazech v rozhovoru. Narátoři líčili transformační období v horizontu rozmanitých alternativních aktivit v rámci profesního života, což bylo v souladu s definovanou metodologií a cílem práce.

Obecně vzato všichni narátoři dokázali sladit své schopnosti s potřebami nové doby – jsou symbolem takřka okamžitého přizpůsobení se „novým polistopadovým pořádkům“. Velkým plusem a náskokem převážné většiny pamětníků bylo využití nabytých znalostí a zkušeností z éry předlistopadové. Nejmarkantnější změnou, která je reflektována v rozhovorech, byla právě možnost začít konečně oficiálně provozovat na plný úvazek takovou činnost, jejíž veřejná realizace byla ještě před listopadem 1989 těžce představitelná.²³⁷

Ve vyprávění narátorů nacházíme viditelný přetlak touhy dělat to, co dříve nebylo možné, tj. svobodně sdělovat svůj názor, profesionalizovat se a veřejně se projevovat – ať už ve formě veřejných vystoupení, či publikační činností. V rozhovorech přirozeně zazněly i otázky na finanční stránku provozování ezoterních aktivit. Zde byl čitelný odstup od praktik, které narátoři ve sledovaném období sami kritizovali. (Více navazující interpretační část „*Situace na ezoterické scéně*“.) Odměnu za svoji činnost považovali za samozřejmost, která jim zajišťovala „živobytí“ a rozvoj jejich aktivit, ale neřídila se pouze maximalizací zisku.

Z počátku 90. let někteří narátoři vykonávali svá „světská povolání“ (i když se v soukromí samozřejmě dál a širěji zabývali svým stále ještě „koníčkem“), které postupem času opouštěli, tak aby se naplno mohli zabývat „věcmi mezi nebem a zemí“. Tuto skutečnost přibližuje vyprávění Marcely Košanové, která doma v kuchyni „vykládala karty“ svým kamarádkám a současně pracovala jako provozní v podniku Restaurace a jídelny Kadaň, kde připravovala regionální provozovny do malé privatizace. V nahraných emotivních vzpomínkách se dotýká nejen velkého pracovního nasazení, které bylo od ní vyžadováno, ale také atmosféry maloobchodních dražeb na začátku 90. let v průběhu malé privatizace:

²³⁷ Tři vybrané úryvky z rozhovorů výše uvedenou skutečnost podtrhují: „... mohl jsem začít dělat to, co mě bavilo... To, co jsem považoval za dobrý, že jo. Nemusel jsem se už přizpůsobovat tomu systému“. Rozhovor s Josefem Jonášem vedla Klára Pokorná, 12. 2. 2014.

„... konečně jsem mohl dělat, co jsem chtěl, a opustil jsem to stabilní lukrativní místo revizního technika (...). Pro komunisty jsem byl fluktuant, protože jsem měl asi 50 zaměstnání a vlastně to bylo proto, protože jsem nikdy nedělal, to co by mě bavilo, a teď od revoluce teď poprvé dělám v jednom kuse dvacet let to, co mě baví.“ Rozhovor se Stanislavem Brázdou vedla Klára Pokorná, 14. 11. 2013.

„Co pro nás znamenal rok 1989? Především základní změnu podmínek pro podnikání. Přestala platit zásada z dob minulých, že je povoleno pouze to, co je povoleno zákonem. Tato změna pro nás znamenala získání jistoty a bezpečnosti, avšak znamenala i obrovskou svobodu pro podnikání.“ Rozhovor s Jiřím Marešem vedla Klára Pokorná, 4. 12. 2013 a 15. 1. 2014.

„Tak vidíte ty lidi, ty diskžokeje a různý veksláky, který to přebírají a říkáte si – no, tahle republika dopadne, to bude peklo, protože tyhle ty šoumeni, jestli to tady vemou, od hospod počínaje až bůhví kam konče, do rukou, tak jsme v hajzlu jak Baťa s dřevákama do dvou let. Jo?“²³⁸

Podobně Pavel Turnovský ve svém vyprávění vzpomínal na své pracovní angažmá v Loretě (1981–1993), které záhy po revoluci „velmi aktivně propojoval“ se svými ezoterními zájmy (spolkové aktivity – *Universalie*, *Astrologická společnost*, otevření astrologické školy a spolupráce se společenským týdeníkem *Reflex*) – jež postupně přešly do jeho celoživotní astrologické praxe na celý úvazek a přinášely uspokojivou obživu.

Z nahraných rozhovorů vyplývá, že zápal a nadšení provázelo mnoho aktivit ezoteriků, a to mnohdy bez požadavků na finanční odměnu. Po revoluci vykonávali některé činnosti bez nároku na honorář nebo za symbolickou sumu. Životopisné vyprávění Aleny Pávkové je toho příkladem. Představuje ukázkou nehonoraného fungování pro resokruciánskou školu a vymyká se stereotypní představě, že ezoterní aktivity sloužily především k zisku a mají pouze komerční charakter. Výše uvedená narátorka po desítkách let duchovního hledání a krátké „porevoluční odbočce“ u několika spirituálních směrů našla smysl právě ve službě, osvětě a pomohla duchovní škole s jejím etablováním v českém duchovním prostředí.

Jako protiklad k porevolučnímu fungování výše uvedené pamětnice a příkladnou ukázkou rozsáhlé komercializace alternativních disciplín a dobového využití všeho (ne)možného, jsou podnikatelské aktivity věštce a spisovatele Stanislava Brázdy (v této skupině narátorů jediná výjimka), který záhy po revoluci založil jednu z prvních realitních kanceláří „*Efekt*“. Narátor velmi úsměvně v rozhovoru komentoval dobová vyjádření skeptiků, kteří se na jeho adresu vyslovovali ve smyslu, že „umí efektivně okrádat lidi“. Pamětník v rozhovoru potvrdil skutečnost, že svých věšteckých schopností (nejen) využil při odhadech prodejních a nákupních cen nemovitostí. Bez ostychu vyprávěl, jak se zapojil do přípravy nemovitostí k restitucím se svým bývalým kolegou, referentem v podniku zahraničního obchodu (členem KSČ), kde společně „vydělali“ nemalé peníze. Své obchodní aktivity propojoval se svými věšteckými schopnostmi a výsledky pro něho vyzněly velmi uspokojivě.

Mimo větší či menší profesionalizaci a komercializaci jednotlivých aktivit narátorů nacházíme ještě další odlišné vzpomínky a přístupy k transformační éře. Jedním z důležitých kritérií pamětníků bylo hodnocení, co pro ně osobně změna režimu

²³⁸ Rozhovor s Marcelou Košanovou vedla Klára Pokorná, 6. 5. 2014.

znamenal. Šlo o významný předěl, kontinuální vývoj, nebo něco jiného? Ti nejstarší aktéři rozhovorů ve svých vzpomínkách reflektovali skutečnost, že mimo „možnosti cestování“ a „založení živnosti“ zásadní zlom neviděli a 90. léta chápali jako „kontinuální vývoj“ ve své spirituální cestě. Je možné, že naplno nevyužili svých možností a kontaktů, což změna režimu dozajista přinášela, nebo lze vysvětlení hledat v jejich pokročilejším věku, neochotě přizpůsobit se nastupujícím „dravým“ kapitalistickým podmínkám, nebo jednoduše v tom, že neměli zájem se více zviditelňovat. Odpovědi lze hledat v mnohém, přesto tito lidé nevyjadřovali pocity ve smyslu, že tzv. „zaspali dobu“ a neporovnávali se s těmi dravějšími z nich.

Je zřejmé, že mladší či ambicióznější pamětníci byli více „okouzleni“ novým klimatem a dobovými příležitostmi, kterých se často chopili na úkor svého soukromí a zdraví. Následující úryvky z vyprávění vypovídají o nemalých tlacích, které si žádala „nová doba“:

„Celý 90. léta jsem byl někde na cestách, že jo, protože nikdo o tom tolik neuměl. No, a taky já jsem byl tenkrát slavnej, tak chtěli mě, že jo? (...) Já jsem teda už nekandidoval na předsedu, protože jsem říkal, jestli budu připravovat další kongres v tom roce 1997, tak prostě by mě zabilo, že jo. Obojí dělat nemůžu, protože to bylo hrozný pro mě jako opravdu fyzický vyčerpání a psychický taky. Ta první moje rodina, ty to prostě odnesli, no, protože já jsem jezdil po Čechách, po Slovensku, přednášel jsem a nestaral jsem se o nic jinýho. Vydělal jsem peníze nějaký, to naštěstí jo, no ale zblbnul jsem samozřejmě. Myslel jsem si, že jsem bůh, že je mi všechno dovoleno. No, takže ta moje první rodina se rozpadla, že jo, na základě toho. No a samozřejmě jako to není žádná výhra, že jo. Tak ten osobní život jako na to v podstatě jako padnul, ten rodinnej, soukromej. (...) Do toho jsem začal chlastat, že jo, ještě pro jistotu. Protože začaly deprese, takže... (...) Je tam prostě ten pocit toho, to vědomí toho selhání, no.“²³⁹

„Doktor Jonáš byl v té době neuvěřitelně přetížený člověk, sem to později potom pochopil, protože jsem se načas chvilku stal šéfem, že nemůžete být dobrý šéf a zároveň být dobrý lékař a zároveň být dobrý psycholog a zároveň vést dobrý život a zároveň být dobrým otcem, to nejde, takže ten doktor, a zároveň být autorem, pardon, být autorem knih. A ten doktor Jonáš vlastně to celé dělal postupně, on to všechno takhle táhnul a já osobně si vůbec nedovedu představit, když jsem se potom do podobné situace dostal.“²⁴⁰

Lékař a propagátor přírodní medicíny Josef Jonáš již v roce 1990 založil své soukromé zařízení, které jako první v republice mohlo používat metodu akupunktury. Podobné věci v republice prakticky nikdo neprovozoval a zájem obyvatel byl tak enormní, že vykrytalizoval v roce 1995 v otevření *Institutu celostní medicíny* na Žižkově. Zde se aplikovaly desítky různých alternativních metod přírodní medicíny (pro srovnání,

²³⁹ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

²⁴⁰ Rozhovor s Jiřím Marešem vedla Klára Pokorná, 4. 12. 2013 a 15. 1. 2014.

v Evropě se používalo cca 55 metod a Jonášův institut začal již s 20). V kompetenci institutu bylo také zastupování německých firem vyrábějících přírodní preparáty a provoz vlastní lékárny. Podobně narátor Jiří Mareš v průběhu 90. let velmi záhy využil svobodného prostoru a odjel studovat do sousedního Německa alternativní medicínu. I po svém návratu zpět se snažil neustále vzdělávat ve své zájmové oblasti a za pomoci MUDr. Jonáše postupně přešel na dráhu přírodní medicíny. Po pětileté spolupráci s Jonášovým institutem založil své vlastní soukromé alternativní zdravotnické zařízení. Vzpomínky tohoto narátora reflektují jisté třecí plochy v mezilidských vztazích mezi samotnými alternativci.

Samostatnou kapitolou jsou vyprávění dvou akademických vědců, jejichž porevoluční profesní fungování bylo silně ovlivněno vnímáním dobových reálií – ale právě z opačných stran. Docent experimentální fyziky Ivo Chudáček, nedlouho po roce 1989 v akademickém prostředí skončil, v komparaci s humanitním vědcem prof. Milanem Nakonečným, vracejícím se zpět na FF UK. Chudáček racionalizoval své angažmá a aktivity ve straně před rokem 1989, zpětně je hodnotil ve smyslu, že pomáhal svým výzkumem naší zemi, současně v rozhovoru na několika místech morálně odsuzoval komunistický systém jako mafiánský. Po změně systému se odmítl na fakultě takzvaně klanět před nastupujícími demokraty a odešel. Jeho vyprávění ukazuje na neúspěšné demokratizační snahy, které prosazoval po roce 1989 do politiky KSČ. Přestože měl odlišná ideová východiska než známý hermetik, takřka okamžitě své schopnosti uvedl do souladu s potřebami „nové doby“ a záhy po odchodu z fakulty založil svou soukromou fyzikální laboratoř *Fyzap*. Z jeho vyprávění vyplývá, že své znalosti z oboru a kontakty nevyužil k větším obchodním aktivitám, ale zaměřil se na rozvíjení partikulárního fyzikálního alternativního výzkumu. A takto o svém porevolučním angažmá vyprávěl:

„Takže jako já jsem prostě byl známej v tom a po revoluci, že jo, od začátku 90. let Evropská unie jako... to ještě jsem byl na fakultě, Evropská unie udělala takovou akci Pomoc vědcům ze střední a východní Evropy. Z té fakulty jsme dostali... tři jsme dostali pozvánku do Budapešti. A já jsem byl mezi nima, což naštvalo plno teda tehdejších tedy vzniklých demokratů. Já jsem přitom šel za jedním z nich a řekl jsem – jed' se mnou. Protože my jsme měli pokyn z té Evropy, jsem dostal, že můžeme vzít další lidi. Ty lidi tak se báli se mnou se kompromitovat jako s bývalým komunistou, že jo? Já jsem nemohl vystoupit z té partaje. Mně šlo o existenci. To teďka si uvědomujete, jo? Ty mě sledovali tady.“²⁴¹

²⁴¹ Rozhovor s Ivem Chudáčkem vedla Klára Pokorná, 10. 4. a 18. 4. 2014.

I narátor Nakonečný po návratu na FF UK jako vedoucí pedagog nepůsobil dlouho, svůj následný odchod interpretuje na základě vztahu „komunisté – nekomunisté“, který podle něj nebyl v celém státě vyřešen, a v rozhovoru výše uvedený postoj mnohokrát silně emotivně akcentoval. Jeho „dobrovolné odcházení“ do jiného vysokoškolského prostředí lze vysvětlit i z jiného úhlu pohledu, a tím bylo určité nedocenení jeho aktivit za minulého režimu. Z porovnání těchto dvou odlišných osudů s prakticky stejným výsledkem lze vyvodit, že ani v porevolučním období ve vědecké obci nemusela být primárním činitelem odbornost, schopnosti a vědecké či pedagogické výsledky, ale mohly převážít osobní vztahy a antipatie.

3.2.3 *Knižní a mediální aktivity*

Před rokem 1989 se skuteční zájemci o problematiku dokázali prostřednictvím antikvariátů, samizdatových edic a případných zahraničních kontaktů dostat v omezené míře k tištěné literatuře, ale to bylo podmíněno osobními kontakty a hlubokým zájmem o problematiku. Od počátku 90. let dochází k radikální změně a uvolnění na knižním trhu. Obrovský přetlak po dříve zakázané a nedostupné literatuře v tvrdě cenzurované duchovní oblasti vytvářel po roce 1989 široký prostor pro prezentaci méně hodnotných publikací. Společným znakem mnoha narátorů je, že své skalní zdroje související s jejich zaměřením znali již před rokem 1989, proto většinu z nich nepřekvapil obrovský knižní boom, nápor rozličných druhů ezoterní literatury, naopak spíše kritizovali. I samotní ezoterní vydavatelé byli čas od času „tlačeni“ vydávat méně reprezentativní práce. Pavel Turnovský v rozhovoru vzpomíná na okolnosti prezentace populárních knih v *Trigonu*.²⁴²

Z retrospektivy pamětníci vnímali, že cenzurní omezení socialistického státu poskytovala určitý „filtr“ na falešné zájemce o ezoteriku a z jejich pohledu méně kvalitní literaturu. Aktéři rozhovorů reflektovali situaci ve vztahu „reprezentativní ezoterní knihy versus laická veřejnost“. Jedním z důležitých postřehů souvisejících s reflexí polistopadového vývoje na knižním trhu bylo, že mnoho alternativních metod se stávalo pro čtenáře spíše „módou“, nikoli skutečným zájmem. Druhým aspektem bylo, že narátoři předpokládali, že po zrušení cenzury budou lidé i noví nakladatelé „lační“ po dříve tabuizované literatuře a velmi naivně si mysleli, že bude snadné publikovat hodnotná díla.

²⁴² „To byly aktivity těch takovejch malejch nakladatelství, kde ty lidi, který to vlastně vedou, taky tomu rozumí, jo? No na druhou stranu ale i ten Trigon musel vydávat nějaký střelivo, aby mohl tisknout pořádný knihy, takže musel vydat toho ‚Lampsona Rampu‘.“ Druhý rozhovor s narátorem Pavlem Turnovským vedla dne 20. května 2014 tazatelka K. Pokorná.

Tento sen se však mnohým narátorům nesplnil, a přistupovali proto k vydávání svých prací pomocí vlastních prostředků. Měli k dispozici „arzenál knih s ezoterní tematikou“, ale chyběly jim zkušenosti s obchodní činností. Jiří Vacek reflektuje ve svých pamětech skutečnost, že měl připraveno 100 samizdatových prací a předpokládal jejich snadnou distribuci, ale z omylu ho záhy vyvedlo nastupující pseudo-kapitalistické prostředí a také skutečnost, že většina nakladatelů neměla zájem o „kvalitní“ kmenovou literaturu, která by poskytovala čtenářům opravdové alternativní vědění. Nakonec se rozhodl svá díla vydávat vlastním nákladem. Podle jeho slov nebylo cílem zbohatnout, ale dostat knihy ke čtenáři.²⁴³

Vlastní naivitu a nezkušenost ve svých pamětech pamětníci komentovali následovně:

„... v každém městě se hledalo knihkupectví, např. v Praze chodil s rancem na zádech a obcházel jednotlivé knihkupce a stánkaře a nabízel svá díla – neměl jsem dostatečné znalosti, peníze a stále a platící odběratele.“²⁴⁴ (Jiří Vacek)

„Tehdy nikdo z nás, z nových nakladatelů, neměl sebemenší praxi v soukromém podnikání, a tak spíš bohatli ti, kteří vydávali horkou jehlou spíchnuté brožury o tom, jak podnikat, než ti, kdo chtěli co nejrychleji navrátit české kultuře dlouho zamlčovaná jména.“²⁴⁵

Jednou z největších obtíží nebylo knihy prodat, ale dostat za ně zapláceno, což podle svědectví trvá u některých titulů dodnes. Velmi emotivně byla v pamětech Jiřího Vacka popisována konkrétní situace s dáváním knih do komise – někteří knihkupci neplatili, jiní krachovali a mizeli bez zaplacení.²⁴⁶ Přesto někteří pamětníci od začátku preferovali vlastní vydávání publikací, což souviselo jednak s názorem „*ted' už mi konečně do toho nebude nikdo mluvit a budu si dělat, co chci*“, a také zde hrál úlohu neopomenutelný fakt, že vydavatelské subjekty chtěly za své služby nemalou provizi, což publikace zdražovalo (v tomto směru je reprezentativní svědectví věstce S. Brázdy).

Existovaly zde i snahy o vzájemnou spolupráci při publikační činnosti. Výpovědi dalších aktérů rozhovorů však potvrzují vyjádření hermetika a majitele nakladatelství

²⁴³ Vacek, Jiří. 2001. *Jak jsem hledal Boha a našel sebe*. Díl čtvrtý. Praha: J. Vacek, s. 26.

²⁴⁴ Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná, 20. 3. 2014.

²⁴⁵ Zadrobílek, Vladislav. 2010. *Časobraní aneb můj život v sedmi republikách*. Praha: Trigon, s. 261–26.

²⁴⁶ Dle Vacka zájem veřejnosti byl (29. 9. 1990 v Hradci Králové mu Ing. Štochl vydal Džinánu Gitu, v nákladu 3000 výtisků). S touto knihou začal obcházet pražské knihkupce (toho času většinou u stánků v obchodech u metra) – krom malého soukromého honoráře měl 2 Kč za prodaný výtisk, stál tehdy 10 Kč, peníze vypláceli až po prodání, o kterém často neinformovali). Nakladatelství duchovních nauk Přátelé z Olomouce – Vacek popisuje velmi nepříjemné vyjednávání před i po vydání knihy překladu J. Boohmeho (vydali více výtisků, než dle smlouvy měli, nechtěli poskytnout příslušný rabat, roku 1994 se snažili udělat dotisk bez nové smlouvy – důvěřivě udělal smlouvu před jejich podpisem a poslal poštou – využili toho ke snížení rabatu bez jeho vědomí, smlouva poupravena v jejich prospěch (s. 28). V knize jsou popisovány další peripetie a nepříjemné zážitky s nakladateli (snaha Petra Štochla vydat přes Mírový klub Johana Lenona knihu Smysl života – vydalo se, ale Luboš Vydra nezabezpečil prodej, nakladatel SZALAI OV byl nakloněn vydat knihy, ale neměl dostatek financí a musel se podílet na 50% úhradě nákladů, nakladatelství Pragma – Dokonalé zdraví – peníze neobdržel a vymáhal několik měsíců po malých částkách – JV knihy stáhl a v krátkém čase prodal).

Trigon Vladislava Zadrobílka, který většinu snah o jisté propojení mezi nakladateli, např. ve formě vytvoření velkého tiskařského podniku, chápal jako ryzí utopii, protože většina z nich upřednostňovala samostatnost.²⁴⁷ Přesto se některé knižní aktivity ezoteriků realizovaly ve spolupráci s dalšími vydavatelstvími a existovala i jistá specializace (*Paseka* se například zaměřila na Josefa Váchala a Ladislava Klímu a *Trigon* se věnoval naplno alchymii a hermetismu). Aktivity knihkupectví *Trigon* ve své vzpomínkové knize Zadrobílek hodnotil jako velmi úspěšné. Počet vydaných „ezoterních knih“ v nakladatelství *Trigon* do roku 1996 vypovídal o úzkém okruhu čtenářů se zájmem o takto zaměřené knihy (26 knih).²⁴⁸

Dalším významným aspektem na knižním trhu byla skutečnost, že velká část tzv. nových podnikatelů si naivně představovala, že bez problémů vstoupí na knižní trh a začne vydávat duchovní knihy. V mnoha případech se realita podobala něčemu jinému. Tito lidé si neuvědomovali, co všechno podnikání bude obnášet, špatně odhadli své finanční možnosti a související náklady. Mnoho autorů se dostalo pod tlak „amatérských“ podnikatelských spekulantů s minimální odbornou gramotností, kteří chtěli rychle zbohatnout, ale neměli téměř žádné zkušenosti a znalosti o světové duchovní literatuře. Otázkou však zůstává, zda nezájem větších vydavatelství nesouvisel s poptávkou většinové společnosti, jež byla ve většině duchovních nauk netknutá a dávala přednost „jednodušším“ dílům na pomezí populárně-beletristické literatury. Vydávání odbornější mystické a ezoterní literatury mělo a bude mít smysl především v užším okruhu lidí, skalních příznivců. Nikdy nebude předmětem širšího zájmu veřejnosti a podnikatelských aktivit velkých vydavatelství. Je zřejmé, že jde o kombinaci několika faktorů.

Mediální činnost narátorů

Tuto část zakončím analýzou aktivit vybraných aktérů rozhovorů v mediích a dále se pokusím reflektovat jisté tendence, které byly charakteristické pro období tzv. boomu, na začátku 90. let. Pro tuto empirickou dílčí část jsem si vybrala vzpomínky tří narátorů,

²⁴⁷ Například na začátku 90. let existovala viditelná snaha některých knižních subjektů samizdatových nakladatelů sjednotit se a vytvořit velký tiskařský podnik. Příznivci této myšlenky z rozmanitých antikvariátů (např. Střední Evropa, Alef, Prostor, Analogon, Pražská imaginace a Zadrobílek) se několikrát sešli v bytě Hejdánka a řešili případné finanční zdroje, které by bylo možné získat přes Ministerstvo kultury či nějakou nadaci. Nejzkušenější byl v tomto ohledu vydavatel Aleš Lederer a nakladatelství Prostor (jenž několik knih vytiskl a měl povolení k vydávání knih, s. 261). Více v knize Zadrobílek, Vladislav. 2010. *Časobraní aneb můj život v sedmi republikách*. Praha: Trigon.

²⁴⁸ Zadrobílek, Vladislav. 2010. *Časobraní aneb můj život v sedmi republikách*. Praha: Trigon, s. 277.

jejichž mediální aktivity byly variabilní²⁴⁹. Prostřednictvím jejich prožitků se pokusím přiblížit atmosféru v českém mediálním prostoru v období transformace.

Na začátek považuji za vhodné přiblížit specifické mediální angažmá humanitního vědce Milana Nakonečného, jehož nepravidelné příspěvky „o ezoterismu“ otisknuté v mainstreamových médiích bylo možné charakterizovat jako okrajové. Ve svých vzpomínkách zmiňoval důležité hledisko, kterým bylo doporučení studovat magické disciplíny jako kulturně-historické fenomény, nesouhlasil však se snahami mainstreamových médií vtahovat početné skupiny obyvatelstva do tajů těchto jevů, varoval před nebezpečím zneužití praktické magie, kdy se zjednodušené návody prezentovaly v časopisech i v knižních publikacích. Současně s ezoterními fenomény se orientoval na tvorbu, recenzi a publikace děl a příspěvků v oblasti literárně-historického žánru a psychologie. Veřejně prezentoval i politické texty. Z nahraných vzpomínek vyplývá, že své mediální angažmá nevnímal příliš šťastně. Jako jeden z hlavních důvodů uváděl negativní zkušenosti s některými redaktory (odmítání autorizací, nepublikování kompletních textů a zkreslování informací v rozhovorech) a vliv určitých postkomunistických struktur ve vedení některých médií. Narátor ve svých zkušenostech s médii relativizuje standardní názor na obecně přijímanou svobodu slova.²⁵⁰

Nejrozsáhlejší svědectví k tématu podal Pavel Turnovský (na začátku 90. let téměř jediný známý a praktikující astrolog), který byl záhy po listopadových událostech osloven šéfredaktorem nového celospolečenského týdeníku *Reflex*, ve kterém od jara 1990, po dobu přibližně tří let, vedl astrologickou rubriku. Ve svém textu začal pravidelně publikovat skripta *Humanistická astrologie*, jež záhy zkompletoval a vydal. Narátor ve svém vyprávění potvrzoval, že měl zájem předkládat běžným občanům korektní informace a od začátku odmítal texty tzv. „pochybných kvalit“. Zde jsou úryvky z uskutečněného rozhovoru:

²⁴⁹ Ve zkoumané skupině najdeme několik mediálně angažovaných osob, z nichž jedna přinesla takový pohled na své porevoluční aktivity, v němž je mediální téma prakticky opomíjeno (důvodem mohly být špatné vzpomínky na porevoluční angažmá), další narátorka vstoupila do mediálního prostoru až v roce 1999, což nebylo hlavním tématem výzkumu.

²⁵⁰ Tuto skutečnost nám přibližují následující emotivní vzpomínky: „Už tehdy neexistovala skutečná demokracie, existovaly už, jakmile jste byla vytípaná prostě, tak jste neměla přístup do určitých novin, prostě, existovaly restrikce. Já vám uvedu příklad jo: Když potom Pasák náhle zemřel jo, na infarkt, Tomáš Pasák, tak já jsem už v té době pobýval v Praze, protože to už bylo asi 2 roky po smrti mé manželky, prostě jsem se seznámil v Praze s jednou dámou, která bydlela na Hauspalce, Pasákovi taky bydleli na Hauspalce, že jo. Paní Pasáková, která vo tom věděla, že nějak jako se známe, že jo, s tím jejím manželem, tak mě požádala, jestli bych nenapsal prostě k té jeho knize vo českým fašismu nějaký doslov nebo předmluvu, no a já jsem řekl jako, proč ne jako. Tak jsem napsal předmluvu a v té předmluvě jsem napsal takový jako věci, který, že jo, který nebyly v kurzu – díky tedy k tomu převládajícímu Havlovskému trendu, v takový té prostě, toho pseudohumanismu a občanský společnosti a tak dále. Tak jsem tam jako napsal, jsem se vopřel vo tu teorii toho, toho kulturního... nebo multikulturalismu a napsal jsem tam prostě jako, že se nedomnívám, že bychom prostě jaksi potřebovali k tomu, abychom se seznámili prostě třeba s islámskou kulturou, nebo s islámem, že nepotřebujeme tady mít jako půl miliónu Arabů a tak dále.(...) A stalo se mi, že jeden redaktor, známěj redaktor, chtěl se mnou dělat interview a přišel do Respektu prostě, že se mnou bude dělat interview, a voni mu řekli ne, s tímto to dělat nebudeš. Von ho se mnou udělal to interview, ale nesměl ho votisknout v Respektu, otisknul ho až jinde, ne, nikoli v Respektu. Už jsem byl zase osoba non gráta, zase jsem byl na jakýmsi seznamu lidí, se kterými se nespolupracuje, protože jsou fašisti nebo jsou jako extremisti, jo?“ Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013.

„Já jsem byl tenkrát hrozně slavněj, že jo. Tak at' se na to podívám. A já jsem si to přečetl a zbledl jsem. Já jsem říkal, to byly tak totální blbiny, jo? Ještě navíc to bylo úplně blbě napsaný, tak to oni by si s tím poradili, ale to byly kraviny. Říkám - tohle nemůžete vydávat. Takže jsme se domluvili, že já tam budu vést tu astrologickou rubriku, že tam budu mít jednou za měsíc takovou jako dvoustranu. Od roku 1990, no. Republika ve hvězdách, že jo, tam se dělaly ty mundánní předpovědi. A já jsem v rámci toho vlastně vydal ty skripta tý astrologie a tenkrát měl ten Reflex náklad 200 tisíc, jo? Takže... a četla to strašná hromada lidí, takže všichni mohli vlastně tyhle ty... s těma materiálama se seznámit.“²⁵¹

Z výše uvedeného rozhovoru vyplývá, že narátor spolupráci s týdeníkem *Reflex* ukončil a začal publikovat své texty v nově vzniklých alternativních periodikách. Důvod ukončení spolupráce je možné hledat v přirozených trendech nastupujícího tržního prostředí. Vznikaly specializované alternativní časopisy, v nichž byl ezoterní tematice dán daleko větší prostor v porovnání s rubrikami společenských časopisů. Jak zprostředkovává svědectví, i zde vznikalo často nepřátelské konkurenční prostředí. Ve svých vzpomínkách přiblížil Pavel Turnovský celkovou „napjatou“ atmosféru:

„Třeba v tý Regeneraci, no tak. Oni se vždycky rozhádali mezi sebou, takže vždycky jako utekla část redakce, takže z Regeny nejdřív byla ta Gemma, jo? To byla taková ta... ta byla úplně prťavá a hlavně tam sjížděli tu Medžugorie vlastně. Pak postavili Regenu a tam se to roztrhlo, vlastně utekl z toho ten Kuchař, postavil si Regeneraci pro Manolevskou vlastně. Pak zase jako se... pak zase utekla Manolevská nebo on jí vyhodil, protože on je hroznej. Kuchař teda, to je opravdu jako pako. A od té doby, co jezdí do té Jižní Ameriky a tam si tu hlavu vypatlovává tou ayahuascou, tak je úplně mimo, jo? A ještě se chová jako dobytek. To je jedno. Takže ona utekla, založila si tu Meduňku, jo? No, a tak zase Kuchař nabral tu Pavlínu Brzákovou, se kterou já jsem dělal Dotek Mazánkův, kterýho já si hrozně vážím, jo?“²⁵²

Současně s příspěvky do alternativních časopisů se Pavel Turnovský věnoval tvorbě vlastního astrologického zpravodaje *KONSTELACE*. Toto periodikum bylo určeno osobám již více znalým v ezoterních disciplínách, v porovnání například s prvním alternativním časopisem *Regena*, nikoli běžným čtenářům vzhledem k specifčnosti tematiky. Se shodou se jmenovaným narátorem byly i další postřehy z rozhovorů, které však z důvodu limitovaného obsahu diplomové práce nebudu již analyzovat. Dovoluji si konstatovat, že prezentace ezoterních teoretických myšlenek i praktických aktivit byla nejkvalitnější v úzce profilovaných sbornících „in side groupe“, kde se nestřetává s více či méně mainstreamovým charakterem časopisů a s polemickými argumenty vědecké obce. Zůstává

²⁵¹ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

²⁵² Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

otázkou, zda ezoterikům skutečně nezbyvalo nic jiného, než publikovat ve „specifickém periodiku“ oslovujícím užší okruh opravdových zájemců o alternativní metody.

Tuto část zakončím svědectvím věštce Stanislava Brázdy, který v první polovině 90. let pravidelně publikoval příspěvky, v časopisu *Astro*²⁵³. O počátku zahájení spolupráce vypovídá následující vzpomínka:

„1993 někdy jsem měl tu seznamku a šel jsem do toho Astra a ona na mě koukala jak na magora, ale šla za šéfredaktorkou a říká: Heleďte tady je nějaký blázen a on říká, že když s ním udělám rozhovor, že si zaplatí tři inzeráty, to je 75 000, a ona říká, no to nám za to stojí, tak ať sem jde. Tak jsem tam šel a vona říká, a jaký rozhovor s Váma máme udělat? A já říkám: No, a já jsem nejlepší věstec na světě. No, vždyť Vás neznáme! A já říkám, nikdo mě nezná, protože o mě nikdo nenapsal, a když právě vo mě napíšete, tak už mě bude znát každej, že jo. No, tak mi to předvedte, tak já jsem vytáhl to kyvadlo a říkám: Jste bisexuálka, rozvedená, máte dvě děti /smích/ a na chlapy serete, děláte, že jste zklamaná a víc vás zajímají ženský. Ona říká, počkejte, počkejte, jdeme vedle, jdeme vedle, ona tam seděla pohromadě s těma redaktorkama, ty otevřený voči, koukaly jako blázen, jak jsem se rozjel. No, tak jsme si tam asi dvě hodiny povídali, tak jsem jí tam všechno vyvěstil a ona říká: No, vy jste fakt dobřej, lepší než ty naše kartárky teda. Nechcete pro nás psát? A já jsem na všechno vždycky kejvl, všechno jsem vždycky uměl, já říkám, no jasně, budu psát, a co? No třeba jak to děláte s tím kyvadlem. To je dobrý, to jsem ještě nikdy neviděla.“²⁵⁴

Zmiňovaný narátor ve svém vyprávění emotivně komentoval své mediální aktivity, které vypovídaly o obrovském zájmu veřejnosti o rozmanité ezoterní techniky:

„Tam byla normálně zarovnaná chodba poštovníma pytlema (smích) do dvou pater a všechno byly dotazy (smích). Tak prostě se z toho zhrozil, a takže já jsem takhle rychle vylít, jo? A potom tam napsali, že jako ty tři dotazy musej losovat jako ty tři dotazy ty nejzajímavější a na ně budu odpovídat. Tak prostě takovouhle kravinu von vymyslel, jo? Takže já jsem takhle vydal svou první knížku a tím jsem vlastně se stal známým věstcem, protože to Astro četli všichni ty co..., pak jsem psal do Spiritu a to byly jediný dva časopisy, který tehdy existovaly“²⁵⁵

Z výše uvedených vyprávění je zřejmé, že pro samotné narátory bylo výhodné, že ještě nastoupila doba striktních dramaturgických a obchodních pravidel. Rozprostírali se před nimi obrovské možnosti, a někteří je bez rozpaků využili. Úroveň dramaturgické televizní tvorby před nástupem komerčních televizí reflektuje jeden z narátorů:

„Tenkrát to bylo výborný, protože do toho ještě nevstoupily ty bulvární televize, který to úplně zničily. Nova se na tom podepsala příšerně. Tenkrát byl takovej ten... takový ty týdenní pořady, nejdřív se to jmenovalo Horoskop, že jo, předtím se to jmenovalo nějak

²⁵³ Zde „vyházely“ statě z jeho připravované knihy „O magii, lásce a sexu“, u které náměty čerpal z činnosti své seznamovací agentury. Zapojoval se také do interaktivní spolupráce se čtenáři, které učil prostřednictvím svých textů věšteckým technikám – například práci s kyvadlem (souhrnně vydáno v knize „Škola psychotroniky“).

²⁵⁴ Rozhovor se Stanislavem Brázdou vedla Klára Pokorná, 14. 11. 2013.

²⁵⁵ Rozhovor se Stanislavem Brázdou vedla Klára Pokorná, 14. 11. 2013.

*ještě jinak. A to byl normální takovej jako pořad, kterej se zabýval tím, co se děje a jako takovou třešničku na dortu tam vždycky byl nějaký astrolog, že jo. Tam se třeba. to byl Hynie, kterej byl dobrej, protože on dělal třeba s Martinem Stejskalem ty Tajuplný Čechy, že jo. To byl takovej jako velmi pěkný seriál. A ještě dělal takový jako další věci.*²⁵⁶

Podobně další pamětník vyprávěl o možnostech, které porevoluční doba dozajista skýtala:

*„A jinak já jsem třeba tuhle první knížku vydal, tak si představte, že jsem normálně na drzo vzal ty knížky, vzal jsem jich tam 10 nebo 20, koupil jsem chlebičky, flašku a odnesl jsem to normálně do televize a říkám: hele, tady se mnou můžete udělat rozhovor a oni to udělali, oni mě pozvali (smích) (...) Pak jsem vydal další, o těch vztazích, a zase jsem tam šel, zase mě pozvali. (...) Ted' už je to všechno jenom o penězích a ted' nikomu dělat reklamu nechťej, takže dřív jako se tomu nebránili.*²⁵⁷

Z výzkumu médií i relevantních rozhovorů zkoumané části narátorů lze podtrhnout několik zásadních faktorů, které se vyvíjely v čase. Do mediálního prostoru postupně vstupovalo mnoho dalších subjektů, které tuto sféru ovlivňovaly v několika trendech. Dostupné prameny potvrzují fakt, že v mediálním prostoru existoval od konce roku 1992 evidentní posun mainstreamových médií k větší komercializaci příspěvků zaměřených na alternativu. Jeden z hlavních důvodů je možné hledat v rozšiřování reklamních sloupků souvisejících se stále větším „slovem“ plátců reklam, jež mohlo mít vliv na marketingovou strategii šéfredaktorů. I sami redaktoři se rychle přizpůsobili měnícím se podmínkám v mediálním prostoru, dávali přednost prezentaci „jednodušších“ a pro běžné čtenáře přitažlivějších rubrik typu „*volejte kartáře, chcete znát svůj horoskop, zavolejte*“. Nemusíme spekulovat o tom, že komerci naklonění lidé v rozhodujících mediálních funkcích neměli přílišný zájem učit počítat české čtenáře astrologické konstelace a uveřejňovat rozsáhlé psychotronické poradny. Stačilo časopis rozšířit o několik stran inzerce, aby obchodní záměr byl uspokojivě naplněn.

Dalším nepřehlédnutelným faktorem v souvislosti s přirozenými tržními vlivy byla skutečnost, že se ezoterní tematika přelévala z „gesce“ společenských periodik do působnosti nově vzniklých specializovaných alternativních časopisů, kde našla své stabilní místo. Společným rysem několika pamětníků byla jistá preference přechodného období ve fázi nastupujícího raného kapitalismu, kdy byla podle jejich názoru daleko větší svoboda v sebezprezentaci svých názorů, a to i na základě pozitivního přístupu části šéfredaktorů a publicistů. Ti měli, dle narátorů, volnější pole působnosti a možnost

²⁵⁶ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

²⁵⁷ Rozhovor se Stanislavem Brázdou vedla Klára Pokorná, 14. 11. 2013.

svobodnějšího rozhodování. Z jejich vzpomínek je cítit určitá nostalgie po volnějších pravidlech na mediálním trhu a po době, která ještě nebyla tak konkurenčně „naplněná“ a názorově vyhraněná. V následujícím interpretačním okruhu jsem se zaměřila na analýzu aktivit vybraného vzorku osob na české polistopadové ezoterní scéně.

3.2.4 *Vhled do fungování české ezoterní scény*

„To byly příšerný potvory, to byla havěť, která vylezala z kanálů vysloveně. Dělalí ze sebe politiky, mystiky ezoteriky, hrozný svinstvo (...). „Ze zahraničí sem především přijíždělo hodně emigrantů, kteří prostě hledali kšefty. I za mnou chodili na katedru, co by se nechalo udělat – založit ústav novéj (...). Okamžitě jsme se prostě stali předmětem kšeftování jo? (...) Takže všechno se organizovalo, vznikaly všechna nejružnější hnutí, jak v této sféře, nazvěme to tedy ezoterismus. (...) No, a pokud se okultistů týče nebo ezoteriků, (...) okamžitě se to zkomercializovalo, okamžitě se tam hlásila spousta šarlatánů, vyslovených podvodníků.“²⁵⁸

V aktuální interpretační části se budu zabývat otázkami, jakým způsobem aktéři rozhovorů vnímali systémové změny ve své zájmové oblasti, uvolnění soukromého podnikání a zrození „oficiální“ ezoterní scény. Současně tento empirický oddíl zprostředkuje pohled pamětníků na vlastní angažmá na půdě domovských spolků.

Považuji za vhodné rozdělit zkoumaný vzorek narátorů do dvou hlavních kategorií. V prvé řadě se jedná o tzv. „osamělé běžce“ distancující se od jakékoli spolkové činnosti, hledající podporu spíše uvnitř rodiny, maximálně v okruhu bližších přátel a příznivců v rámci malých duchovních skupinek. Tito lidé své názory šířili prostřednictvím vlastních seminářů a uzavřených kroužků, případně knih. A takto o svých důvodech vyprávěli:

„Já jsem žádný ‚kolegy‘ neznal, neznám, ani mě nezajímaj, chtěli se sdružovat, ale já jsem nechtěl, já jsem vždycky byl těžkej individualista, furt všichni chtěli spolupracovat, Karvej za mnou přišel, to jsem věděl, že ho zavřou, tak je zavřenej, že jo. Já jsem všechno o těch lidech věděl, věděl jsem, že uměj hovno, že říkaj blbosti (...). Jedinej člověk, kterej mě zaujal, byl Janča.“²⁵⁹

„Já jsem sólista. Já jsem měl maximálně lidi z rodiny, kteří se mnou spolupracovali při organizaci“²⁶⁰

Z mého pohledu širší a zajímavější vhled poskytly výpovědi pamětníků, kteří po roce 1989 realizovali spolkovou činnost, spolupracovali v rámci svých preferovaných organizací, kde sdíleli svůj alternativní pohled na svět. Jejich svědectví nám přiblížilo

²⁵⁸ Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013.

²⁵⁹ Rozhovor se Stanislavem Brázdou vedla Klára Pokorná, 14. 11. 2013.

²⁶⁰ Rozhovor s Petrem Velechovským vedla Klára Pokorná, 9. 10. 2013.

fungování uvnitř interní komunity, která pro ně měla být místem, jež bezproblémově rozvíjelo jejich metody. Velmi záhy se však začaly projevovat vzájemné rozpory, které do budoucna vyústily v „návrat k uzavřenějším, malým spirituálním společenstvím“.

Vyprávění narátorů se přes dílčí diferenciaci shodují v tvrzení, že i ezoterická scéna uvnitř „domovských“ uskupení se v první polovině 90. let stala dějištěm nekalých praktik, které sami všeobecně kritizovali ve státě a společnosti. Pamětníci velmi citlivě vnímali, jak celospolečenskou změnu velmi rychle využili lidé, jimž prvotně nešlo o myšlenky či názory, ale v ezoterní oblasti viděli jako primární možnost osobního zisku a zneužití otevřené společnosti. V průběhu rozhovorů se ukázalo, že byl tento stav negativně vnímán již záhy po opadnutí prvotního nadšení. Ve svých vyprávěních narátoři předkládali takřka identické zážitky z různých alternativních oblastí, ve kterých působili. Uvnitř ezoterních organizací se začaly projevovat negativní, „světské“ vlastnosti. Mezi nejzásadnějšími byla touha po vlastním prospěchu a zisku za každou cenu, pokřivenost, kariérismus, špatná pracovní morálka a motto „hodně peněz za málo práce“.²⁶¹ Z výpovědí narátorů vyplývá, že se všeobecně i v ezoterických organizacích projevovaly špatné mezilidské vztahy a mnozí lidé fungovali v rozporu s navenek deklarovanými „duchovními pravidly“.

Aktéři rozhovorů negativně vnímali skutečnost, že v řadě případů v ezoterické oblasti převažuje obchodní stránka nad duchovním. Z vyprávění vyplývá, že nepřipravenost na „nové pořádky“ a prakticky nulové zkušenosti se spolkovou činností byly dalšími typickými charakteristikami české ezoterní scény.

„Problém byl ten, že my jsme opravdu jako neuměli ten spolkovej život vést, jo? Tady prostě ta tradice nějaká byla přerušena. (...) A Milan třeba si stěžoval teda na tý konferenci, že sekretariát nebyl schopen do Českéjch Budějovic poslat seznam členů, protože tam byl někdo, kdo tam chtěl založit pobočku. Jenže on netuší, že lidi se báli seznamů. A vůbec jako někam ty seznamy ještě posílat, jo? Tak to bylo už vůbec pro ně jako nemyslitelný. Já vím, jak z toho samýho důvodu jsem musel v podstatě spálit cyklostylovaný seznamy 500 členů Astrologický společnosti, protože lidi se báli jakějchkoliv seznamů, oni mají ten blud tý paranoi.“²⁶²

Autentické vyprávění aktivních členů a iniciátorů restartu porevoluční Universalie přiblížily situaci, jak se začaly uvnitř společnosti projevovat rozpory a významní členové se v průběhu pěti let vzdali svých funkcí a postupně odešli²⁶³. Z nahraných svědectví

²⁶¹ „V těchhle těch kruzích se moc nechtělo pracovat těm lidem, chtěli moc vydělávat. (...) ... i já teda bohužel jsem tomu tak dala všechny síly a těm překládám, který jsem dělala zadarmo, jak interním spisům, který máme při těch konferencích a setkáních a službách žákovských a lóžích...“ Rozhovor s Alenou Pávkovou vedla Klára Pokorná, 26. 4. 2014.

²⁶² Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

²⁶³ Hlavními členy tohoto spolku byli V. Zadrobílek, M. Nakonečný, B. Janeš, Pavel Turnovský a Ladislav Moučka. Ustavující schůze proběhla v červnu 1990 v pražském kině Svornost a zvolila si svého předsedu M. Nakonečného. Obnovená Universalie se shodla na pokračování vydávání revue *Logos*, se šéfredaktorem V. Zadrobílkem. Záhy se však ve společnosti začaly projevovat rozpory

vyplývá, že polistopadová euforie záhy vyprchala, narátoři si brzy začali uvědomovat, že aktivity Universalie s sebou přináší mnoho komplikovaných situací. V obnoveném spolku se střetávalo mnoho silných osobností s rozličnými představami, které se nedokázaly shodnout na jasně definovaných pravidlech, jež by vedla k úspěšnému provozu a rozvoji organizace. Faktor „ega“ často zastínil „práci pro společnou věc, fungování celku“ – otázkou je, zda po čtyřiceti letech nuceného kolektivismu a potlačení individuálních zájmů nešlo o přirozený vývoj. Z prožitků pamětníků je cítit velké zklamání, že se nepodařilo navázat na slavnou meziválečnou tradici, ba naopak po změně jména po roce 1998 tuto společnost považovali za skupinku několika nekompetentních osob „očerňujících“ odkaz slavných hermetiků.²⁶⁴

Zde následuje nástin faktických problémů, které museli někteří z nich v rámci své spolkové činnosti řešit:

„Jenže problém byl s těma lidma, že jo. Oni všichni byli líný. Jenom pár lidí chtělo pracovat, že jo. (...) A ještě takový ty jako představy, kdo je tady největší mág, že jo (...). Protože já jsem měl svý práce dost, tak já jsem nevěděl, co se v těch sekcích děje. Ale pak se mi doneslo, že tam někde vykládá na tý magický sekci, že když se prostě rozhodne, že tady tu čáru nikdo nepřekročí, tak svou silou vůle, takže jí nikdo nepřekročí. Tam ty blbci na něj koukali a nikdo se nezvedl – tak to pojdte předvést. Ta lehkověrnost u těch lidí je strašná, že jo (...)“²⁶⁵

„Protože tam došlo k tomu, že se zase, když odešel Milan Nakonečný, tak do toho výboru přišli lidi další, to byl ten Ivo Chmelař. Pak to ještě jakžtakž šlo, jo? Ale já už jsem prostě nebyl ve výboru, takže už jsem byl jenom takovej ten, co se toho účastnil. Pak se tam narvala ta Radka Zemanová, která se tam stala tou tajemnicí právě u toho Chmelaře. A ta z nějakýho jako důvodu, já nevím vůbec z jakýho, si usmyslela, že prostě Ladislava Moučku, kterej vydával jeden čas ten Logos, že jo, jako zdiskredituje, že zdefraudoval peníze Universalie, jo? No, takže na tý schůzi, na tý plenární schůzi členský, na tý valný hromadě já jsem tam Láďu, jako Moučku, hájil, protože jako neznám poctivějšího člověka na světě, že jo. Ale taky jsem to měl všechno podložený, jo? Já jsem si nechal od Lídy, která dělala účetní vlastně, jeho manželky, vytáhnout všechny ty papíry a všechny ty její argumenty jsem tam rozbíjel. Jo? No, a oni v podstatě jako všichni ti naši přátelé tam na to koukali, jo? A nechali to bejt. Nešlo o to říct jako vždyť on je nevinnej. Šlo o to prostě říct – tak pozor, co se to tady děje? Jo? A nějak jako udělat to pořádně. Ale oni se všichni najednou prostě, jako kdybysme se neznali. Takže já jsem tam na místě vlastně vystoupil z tý Universalie, že jo, protože jsem říkal – tak tohleto má bejt ta morálka, jo? Ezoteriků, jo?“²⁶⁶

a významní členové se vzdali funkcí a postupem času Universalii opustili. V roce 1993 se předsedou Universalie stal Dr. Ivo Chmelař a od roku 1995 do 1998 jím byl Vladislav Zadrobílek. Definitivní konec nastal v roce 1998, když došlo ke změně názvu společnosti na Univerzalia a předsedou se stal František Pikard.

²⁶⁴ Více o sporech minulých i současných na stránkách <http://ezoteric.mysteria.cz/universalia.htm>.

²⁶⁵ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

²⁶⁶ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

Problematika osobních vztahů a konfrontace osobních postojů byl jeden ze stěžejních problémů, který ve vzpomínkách mnohokrát poodhalil Pavel Turnovský:

„To byl třeba pan Pecho, to byl předválečnéj starej pán, předválečnéj člen Universalie ze Slovenska, kterej si myslel, že ho uděláme předsedou Universalie, když on je teda ten, co se toho dožil, že jo. A předložil nám svoji práci Encyklopedie astrologie... ne, pardon, Encyklopedii okultismu, jo? No, a protože my jsme měli s Láďou Moučkou ty materiály z tý první republiky, tak tam byla ta lístkovnice ‚Kefrova‘, my jsme věděli, že on opsal toho ‚Kefra‘, že jo. Dokonce tam, protože to bylo na těch lístcích, to heslo končilo tam, kde končil ten lístek a ten další lístek už neměl, že jo, zatímco my jsme ho měli ten další lístek. Takže k tomu přidal akorát pár nějakejch hesel, jako třeba Alexej Pludek, kterýho on považoval za velkého mistra. Já jsem říkal – pane Pecho, tenhle ten hajzl. Ten, kterej udával už za protektorátu? Vlajkař vlastně, že ten se potom překabátil po převratu, stal se z něho bolševik.“²⁶⁷

I zesnulý Vladislav Zadrobílek ve svých pamětech konstatoval, že „opustil všechny společnosti, protože ho zklamaly, nenašel v nich nic, co bylo vyšší než hierarchie, zakládající se na pomyslných přednostech osob, často velmi egoistických, závistivých, řevnivých, hašteřících, dokonce vnitřně pokřivených“.²⁶⁸ O podobném schématu hovořil Jiří Vacek, který poukazoval na to, že se na porevoluční duchovní scéně střetávalo mnoho světských zájmů, což on sám vnímal tak, že některým lidem „šlo o peníze a nikoli o nemalé“ a také o „moc nad lidmi“.²⁶⁹

Dovoluji si podotknout, že alternativní zaměření ezoteriků s sebou již z vlastní podstaty automaticky přinášelo některé charakteristické rysy – samotní narátoři byli silnými osobnostmi, stojícími mimo „hlavní proud“, zvyklí spoléhat spíše na svůj názor než na autority. Z reflexe některých vzpomínek vyplývá, že jsou si sami vědomi, jak si i vlastním přičiněním, často zbytečně, udělali mnoho nepřátel. Sami často nebyli ochotni ke kompromisu. To mohlo být dalším důvodem kritiky oponentů a neochoty ke spolupráci, která se stala příčinou ukončení členství v ezoterních spolcích. Je nesporné, že i samotní ezoterici byli také „jen lidé“ a svou duchovní orientaci v konfrontaci s klasickými světskými záležitostmi obtížně propojovali. K tomuto rysu je možné připojit i jistý amatérismus mnoha zúčastněných, naivitu, neschopnost se rychle orientovat v novém tržním prostředí, což dokládá jejich určité „odtržení“ od materiálních záležitostí jako takových. Na druhou stranu je nutno zdůraznit, že i k těmto pro ně ožehavým tématům přistupovali sebekriticky a většina z narátorů vnímala i vlastní chyby, o čemž svědčí jejich

²⁶⁷ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

²⁶⁸ Více o Zadrobílkově odchodu z Universalie najdeme v knize *Časobraní aneb Můj život v sedmi republikách*, s. 291–295.

²⁶⁹ Vacek, Jiří. 2001. *Jak jsem hledal Boha a našel sebe*. Díl čtvrtý. Praha: J. Vacek, s. 24.

otevřené výpovědi. Jeden z pamětníků své veřejné působení na ezoterní scéně hodnotil naprosto otevřeně, s odstupem let viděl a popsal své předchozí chyby a nedostatky.

„Takže jsem byl samozřejmě naprosto protivnej a radikální a já nevím jakej, že jo. Do toho pak vstoupily ještě osobní nějaký důvody, takže si člověk nadělal několik nepřátel, takovejch na život a na smrt (...) Svoji vinou, protože jsem se choval opravdu arogantně, ale ono to jinak nešlo někdy.“ (smích)²⁷⁰

Podobně významným aspektem ovlivňujícím porevoluční ezoterní scénu byla i otázka finančního zabezpečení spolkové činnosti. Problémy se zde projevovaly stejně jako v jiných oblastech porevolučního státu. Peníze přicházely (pokud vůbec) v mnoha podobách – formou členského příspěvku, což vedlo k napětí mezi kvalitou a kvantitou – důležitější mnohdy bylo zaplatit příspěvek než zkoumat skutečný zájem a schopnosti daného adepta. Jeden z hlavních členů *Universalie* a *Astrologické společnosti* o tom mluví velmi emotivně²⁷¹. Výše uvedený fakt byl důvodem jeho odchodu z této organizace, kterou po roce 1989 zakládal. Posléze se zaměřil na samostatnou výukovou a přednáškovou činnost a již dále neinicioval vznik dalšího sdružení. Finanční podpora vystupovala i v podobě darů od českých zainteresovaných jednotlivců a emigrantů.

Současně nebylo výjimkou, že se na této scéně začali vyskytovat bývalí komunisté a spolupracovníci StB, kteří se veřejně začali zajímat o ezoterismus a někteří dokonce sháněli peněžní prostředky pro organizaci rozmanitých ezoterních akcí. Mnozí z pamětníků v rozhovorech vyjadřovali neskryvaný protikomunistický postoj, přesto tuto skutečnost nevnímali jako něco, co bylo v rozporu s jejich přesvědčením. I v tomto ohledu je pravděpodobně nejvýmluvnější svědectví výše citovaného narátora:

„No, a tam byla jediná klika u tý Astrologický společnosti, že se angažoval doktor Tobičik, což byl kvestor na FAMU, homosexuál, ale jako v podstatě hodnej člověk, že jo, kterej si vytvořil nějakou cestovku Souvenir Satin a nejdřív jako prosperoval. Jenže ho potom dvakrát okradli jeho vlastní zaměstnanci, takže zkrachoval. Ale protože byl jazykově vybavenej, vynikající jako chování společenský, nápady, sice snob, že jo. A taky agent StB.

²⁷⁰ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

²⁷¹ „Problém byl ten, že tam byla tendence ustanovit nějakou sekci profesionálních astrologů, což samozřejmě je věc dobrá a důležitá pro povznášení té úrovně té profese, že jo. Ale byly tam dvě koncepce, který se navzájem naprosto vylučovaly. A to jedna byla ta, že ta sekce měla být zdrojem peněz pro tu společnost, aby mohla vydávat nějaký publikace a nějaký ty časopisy, tu *Konstelaci*. A takže teoreticky tam měl za zvýšené členské příspěvky mít přístup každej. Tak že měl bejt příspěvek roční tisíc korun místo asi dvou set nebo já nevím, sto dvacet. A mělo to bejt... mohl se stát každý členem vlastně, že jo. Takže nějakej kluk tam vstal a říkal – tak moje babička, která nic jako o astrologii neví, tak když si zaplatí tisíc korun, tak bude členem té sekce profesionálních astrologů? No a jim nezbejvalo nic jinýho než říct – ano. Druhá tendence byla, že tahleta sekce profesionálních astrologů se měla stát vlastně základem Astrologický komory. To byla myšlenka právě Radko Tobičika. No, a to se vylučovalo, že jo, v podstatě nemůže bejt... nemůže bejt nějakým jádrem té Astrologický komory spolek lidí, který nemají žádný znalosti, že jo. Takže my jsme tam s pár takovejma lidma proti tomu bojovali. Ani nevím, jak se jmenovali některý, prostě bylo nás jenom hrstka, prostě jsme proti tomu oponovali a vyvraceli ty jejich plány. No, jenže jsme byli přehlasovaný a v tom okamžiku... a já jsem věděl, že to je konec, protože jsem věděl, že to prostě není možný dohromady, že z toho bude průšvih. A ono na druhou stranu taky už to bylo období, kdy ty komory začínaly být v nemilosti, protože to byly zase nějaký ‚pašalíky‘ 00:12:25-8, že jo, který si obsadili lidi, který chtěli rozhodoval o tom, kdo co smí a nesmí. Takže hráli si na arbitry.“ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

*(smích) Ale... protože on byl tajemník nebo milenec... já nevím, jak to bylo, toho Ladislava Fuchse. Jo? Takže se hlídali navzájem vlastně, že jo. Takže... on mi přísahal, že nikdy nikoho jako neutopil. Až na jednu výjimku, na nějaký Francouze, který prostě se tady chovali jako prasata a ještě pašovali nějaký sklo, takže ty prásknul, takže je vybrali na hranicích. (smích) To je jedno. Takže on to prostě celý sponzoroval (...), třeba ten kongres a cesty do toho zahraničí, to on sponzoroval celý. A oba dva ty kongresy. Tam utopil v podstatě jako já nevím... No, tak ten první kongres stál určitě milión. Ten druhý už míň, takže 1,5 miliónu minimálně v tom utopil.*²⁷²

Dalším významným charakteristickým rysem nastupující svobodné éry byla možnost „legálně“ provozovat alternativní směry, což souviselo také se snahami o sjednocení ezoteriků v rámci zastřešujících uskupení s cílem nalézt společnou platformu pro začlenění do nového demokratického právního řádu. Narátor Bažant v rozhovorech přiblížil skutečnost, že „snahy o nalezení společné řeči“ v rámci čitelné organizace propagující reprezentativní ezoterní profese a umožňující seriózní komunikaci s odpovědnými státními orgány nepřinesly kýžené výsledky. Situace se také měnila na „poli lékařském“, kde se otevřeně projevovaly snahy o využití alternativní medicíny při léčbě pacientů, především v oblasti homeopatie a přírodního léčení (více v interpretační části „*Institucionální proměny českého ezoterismu*“). Obrovské množství lékařů velmi pružně reagovalo na „nové“ alternativní léčebné postupy, což mimo jiné dokládá přímé svědectví Jiřího Mareše²⁷³, který velmi rychle vstoupil do otevřeného „spirituálního prostoru“ s jeho neomezenými výzvami.

Na opačné, kritické straně, stojí vyjádření lékaře a významného skeptika prof. Jiřího Heřta, který v příspěvku poskytnutém pro účely této diplomové práce reflektoval rané porevoluční období s důrazem na velmi silnou aktivitu homeopatických firem, které velmi záhy po roce 1989 vyhledaly své příznivce (propagátory), společně zakládaly „osvětová školicí a vzdělávací střediska“ a publikovaly přeložené zahraniční publikace zaměřené na rozmanité metody. Celkovou atmosféru, která vyvstala v alternativním prostředí, zhodnotil následovně:

²⁷² Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

²⁷³ „*Já si myslím, že se hodně uvolnil názor těch lékařů. Vznikly skupinky lékařů, kteří se začali opravdu velice intenzivně věnovat homeopatii. Vznikaly kurzy, kde lékaři skutečně jakoby pod ‚ilfem‘, pod vzděláváním lékařů se dostávali do ‚Hanevské‘ školy. Takže studovali homeopatii. Většinou to dělali obvodní lékaři a musím říct, že s obrovským nadšením a bylo obrovský množství těchto lékařů naplněno, ty kurzy byly naplněny (...). Já jsem to s nima absolvoval, takže vím to, i tady. A takže byl velikánský zájem. Pamatuju si to, jak ti lékaři byli nadšení. A mně se to opravdu strašně moc líbilo. Musím říct, že musím vyjádřit poděkování například tomu doktoru Prusíkovi, který se okamžitě po roce 1989 angažoval. Vznikla společnost, která zaštiťovala akupunkturu, ty lékaři opravdu tomu věnovali velké úsilí a myslím, že i ta práce byla plodná. Takže se vytvářely kurzy akupunktury. Já bych zmiňoval paní doktorku Barešovou, která byla fantastická. A my všichni, my všichni jsme jí naslouchali s velkou oblibou. Objevily se tady kurzy reiki. Já teda všechno, co jmenuju, tak jsem prošel, takže objevily se kurzy reiki, kdy sem přišla Mari Hallová. Zase spousta, nemluví o tom dál ty kurzy, co byly, ale ty první byly skutečně o lékařích. Ta lékařská společnost to vnímala, byla nakloněná tomu a já jsem z každého toho kurzu si přinášel velikánskou radost, která mě obohacovala a posilovala.*“ Rozhovor s Jiřím Marešem vedla Klára Pokorná, 4. 12. 2013 a 15. 1. 2014.

„Po několika letech bylo už vyškoleno 6 000 lékařů v krátkodobých kurzech. ‚Herbalismus‘ byl obohacen o dovoz čínských bylin a západních přírodních doplňků, dovážely se diagnostické přístroje ze západu pro Vollovu akupunkturu, a především se rozvinuly různé tzv. psychologické a zejména parapsychologické metody i léčení vírou. Po republice objížděli indiští i američtí guruové. Bylo tedy skutečně možné vše... (...).“²⁷⁴

Ve shodě s vyjádřením MUDr. Jiřího Heřta bylo společným znakem vyprávění mnoha narátorů vnímání období raných devadesátých let jako „éry neomezených možností“. V tomto ohledu se výpovědi mnoha aktérů rozhovorů neshodují s obecně kladným přijímáním doby „obrovského boomu“. Přesto je nutné říci, že narátoři neodmítali příležitosti, jež doba uvolnění nabízela a které téměř okamžitě po listopadové revoluci využili (viz interpretační část – *Vliv celospolečenských změn na život narátorů*). Vymezovali se především k situaci, kdy dřívější pravidla neplatila a nová teprve pomalu vznikala (pokud vůbec vznikla, tak byla často nedostatečná – viz *„Hledání forem institucionalizace“*). Pamětníci, ač jim samotným jednoznačně svobodný prostor mnohé otevřel a umožnil, s rozpaky nesli neomezený boom místních i zahraničních ezoteriků, duchovních mistrů či léčitelů nejasných kvalit toužících prvotně po zisku. Je přirozené, že svobodně se rodící realita po roce 1989 umožňovala aktivity rozličným stoupencům názorového spektra a hodnotových žebříčků, což byla zásadní vlastnost nových společenských pořádků. Svědectví v rozhovorech vystihují slova hermetika Vladislava Zadrobílka, který ve svých pamětech reflektoval skutečnost, že se obával s neznámými ezoteriky v principu setkávat, protože *„odešad se vyrojili nejrůznější učitelé a proroci, bájící o všem možném a hlavně nemožném“*.²⁷⁵

Je velmi kuriózní, že slovo „ezoterismus“ bylo ve vyprávěních pamětníků komentováno často hanlivě a i samotní aktéři rozhovorů jej používali k označení někoho, kdo je spíše šarlatán pochybných kvalit či narušená osoba. Paradoxně však sami v praxi provozovali aktivity, jež lze bez zábran klasifikovat jako ezoterismus, ač v jeho rozmanitých odnožích.

Jakým způsobem tedy narátoři vnímali svou životní filozofii? Z rozboru sdělení vyplývá, že se nestavěli do role „guru“ či do role zachránců světa. Přesto je možné z jejich prožitků vyčíst, že se považují za ty, již nahlédli tu správnou duchovní cestu. Na druhou stranu své poznatky předkládali veřejnosti k všeobecnému poznání a nechávali na úsudku zájemců o ezoterní vědy, zda je jejich učení osloví. Z jejich prožitků lze odvodit, že neočekávali, že jejich spirituální směr bude většinově přijatelný pro občany, ale

²⁷⁴ J. Heřt, emailové vyjádření pro účely diplomové práce – celý dokument součást přílohy str.148.

²⁷⁵ Zadrobílek, Vladislav. 2010. *Časobraní aneb můj život v sedmi republikách*. Praha: Trigon, s. 263.

zaskočilo je, s jakou lehkostí se ve společnosti prosazovaly názory a přístupy různých „nedouků“ a „šarlatánů“. Z výzkumu vyplývá, že sami kritizovali podobné problémy, na které bylo poukazováno ze strany skeptiků, ale jejich pokusy o institucionalizaci alternativních metod, vytvoření zastřešující léčitelské organizace a nalezení demokratického konsenzu se státní administrativou ukazovaly, že mnozí z nich hledali reálné řešení situace ve zkoumané oblasti.

Milan Nakonečný ve svých výpovědích odsuzuje takzvanou porevoluční hru na „ezoterismus“, jež pro něho samotného znamenala v 90 % případů obchodování a velké nebezpečí pro neznalou veřejnost. Z jeho emotivních pocitů lze vyčíst obrovský distanc od mnoha individuí, která se začala po roce 1989 prosazovat (nejen) na ezoterní scéně.

V tomto ohledu jsou výpovědi výše uvedeného pamětníka analogické k vyprávění Jiřího Vacka, jehož vnímání aktivit mnohých ezoteriků nebylo přijímáno veskrze pozitivně:

„Já jsem potkal řadu léčitelů. Většina z nich se nějakým způsobem zajímá i o jógu a mystiku, ale jako ten zájem u nich nepřevládá. Některý jsou velmi, jak bych to řekl? Sebestřední, s některými mám dokonce špatný zkušenosti, protože oni přijedou na náš seminář, mystickej, jógickej. A místo, aby se do něj zapojili, tak tam shání klienty (...). A že by měli nějaký zájem o vyšší duchovní poznání, to rozhodně většinou neměli. Aspoň žádnýho neznám (...), některý jsou naprosto nezodpovědný.“²⁷⁶

Také Pavel Turnovský v rozhovoru nabízel jistý vhled do charakteristik tzv. „ezo“ lidí:

„Já bych řekl, že 90 % lidí, co se zabývají ezoterikou, jsou psychopati. Nebo aspoň hraničáři. Protože jim to dává pocit výjimečnosti a prostě jako síly ovládat ostatní lidi. Vždyť si vemte, kolik lidí za těch starších dob, kolik vlastně těch okultistů se nechalo oblouznit téma Hitlerama a těmahletěma postavama...(...). Je to bohužel tak, no, že to, že se někdo zabývá nějakou ezoterikou nebo nějakým duchovním světem, vůbec neznamená, že je nějak jako na výši. Jenom výjimečně (...) A taky, že jo, to se ví, z hlediska třeba toho léčitelství, tak se ví, že estébáci pochopitelně sledovali každého, kdo začal jako léčitel fungovat, že jo. Takže oni věděli, že je tady nějakých 20 až 50 léčitelů, jo? Dneska jich máte 50 tisíc. No, tak jako o čem to je asi, že jo. Někaké úrovně tyto léčitelé jsou, že jo (...).“²⁷⁷

Na závěr si troufám podotknout, že i přes velkou složitost a viditelné obtíže i neshody na ezoterické scéně se v rámci veřejného působení v transformačním období mnohé podařilo. Například organizace dvou ročníků evropských astrologických kongresů, mezinárodní konference „Praha, alchymie a hermetická tradice“ či konference

²⁷⁶ Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná, 20. 3. 2014.

²⁷⁷ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

o *resokruciańském osvícenství* (8. – 13. 9. v Českém Krumlově na počest F. Yates²⁷⁸) nebo uspořádání *Faustovské výstavy*²⁷⁹. Akce s názvem *Praga Magica Hermetica* a velkolepá výstava *Opus Magnum*²⁸⁰ neměly ve střední Evropě obdoby a byly pamětníky i částí kritické odborné veřejnosti považovány za dodnes nepřekonaný vrchol českého ezoterního snažení.

Následující interpretační okruh nám zprostředkuje postoj laické i polemické veřejnosti, jež velmi aktivně reagovala na dynamické spirituální porevoluční klima.

3.2.5 Laická a polemická veřejnost

„Stát se nám má starat o zdraví? Já má takovou obavu, že se nám o něj staral 40 let a dopadlo to velmi nechvalně – lékaři nemají čím léčit, nemají náradí, naše zdraví je někde na chvostu ve zdraví obyvatelstva v Evropě...(…) Žijeme nyní dnes ve svobodné společnosti, zdravotnictví si platíme, tak kdo a jakým právem se mě chce starat o mé zdraví? To je moje starost a já si sám vyberu, kdo mě bude léčit....“²⁸¹

Jak se měnil pohled veřejnosti na ezoterismus v období transformace? Na základě přímých svědectví aktérů a mediálních zdrojů je možné „zprostředkovaně“ říci, že diametrálně. Významnou roli sehrála obrovská informační osvěta, která vykryštovala do mnoha forem. Novým aspektem transformačního období bylo přibližování informací z oblasti alternativních oborů běžnému obyvatelstvu, a to především prostřednictvím seminářů, konferencí a odborných publikací, zprostředkovaně také přes mediální prezentaci a popularizaci ve všeobecných médiích. Česká republika se stala dějištěm obrovského rozmachu duchovních obchodů, specializované literatury a časopisů, prezentujících dříve nepoznané duchovní oblasti a směry. V nabídce klasických vydavatelství nechyběly spirituální knihy rozmanitých žánrů. Religionista Zdeněk Nešpor ve svých odborných tematických studiích konstatuje, „že od konce roku 1989 byla Česká republika svědkem, stejně jako západoevropské země o pár let dříve²⁸², obrovského

²⁷⁸ Faustovská výstava na počest paní Francis Yates – Zadrobílek byl vyzván k přípravě výstavy R. Whitem z The N.Y. Open Center (in Zadrobílek, Vladislav. 2010. *Časobraní aneb můj život v sedmi republikách*. Praha: Trigon, s. 272–273).

²⁷⁹ Faustovská výstava (1991) – v galerii Pi-Pi-Art (Prague Project for the Arts) – ve výstavní síni Československého spisovatele. Vystavovány byly všechny samizdaty, Zadrobílkovy knižní vazby, nějaký obrázek a nové knihy Trigonu. Vernisáž Zadrobílek a Faust se konala 13. dubna 1991 – v novinách se o ní psalo, zaznamenala pochvalné kritiky. Výstava byla také přemístěna do Brna – Aviatik klubu

(in Zadrobílek, Vladislav. 2010. *Časobraní aneb můj život v sedmi republikách*. Praha: Trigon, s. 268–269).

²⁸⁰ OPUS MAGNUM – 1997 – galerie u Kamenného zvonu, proběhla ve stejném čase jako výstava Rudolf II. a jeho Praha – Novináři reagovali kladně, věnovali se jí televizní i rozhlasové pořady.

²⁸¹ Vyjádření diváka v pořadu „Léčitelé, ano či ne“.

²⁸² Hellas – Woodhead 2001: 363–366 in Nešpor, Zdeněk R. 2004. Ústřední vývojové trendy současné české religiozity. Pp. 21–37 in Nešpor, Zdeněk R. (ed.). *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*. Sociologické studie / Sociological Studies 04:05. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

rozšiřování duchovního prostoru a někteří autoři hovoří přímo o ‚spirituální revoluci‘ blížící se k podobě mainstreamového hnutí.‘²⁸³

Jak dokládají sociologické průzkumy i vzpomínky pamětníků, důležitým aspektem polistopadové éry bylo „duchovní hledání“ překvapivě nemalé části českých občanů. Běžné obyvatelstvo si samo vytvářelo názor na ezoterismus, na základě osobní praktické zkušenosti. Ve vývoji prvního desetiletí od sametové revoluce lze vystopovat některé tendence a ukazatele. V českém spirituálním prostoru byl po roce 1989 viditelný trend odklonu od „velkých církví“ a tradiční religiozity. Křesťanské církve postupně přicházely o své členy a sympatizanty, ve prospěch menších duchovních společností a meditativní spirituality.²⁸⁴ Tuto tendenci ve svých závěrech potvrdilo i šetření ISSP 1998 s konstatováním, že se v Čechách udržuje i po čtyřiceti letech komunistického ateismu vysoká víra v nadpřirozeno, přestože význam tradičního křesťanství byl oslaben. Socioložka Dana Hamplová se ve výše uvedené studii zamýšlí nad tím, proč tradiční zbožnost oslovuje společnost čím dál tím méně v porovnání s „privatizovanou zbožností“ například okultního charakteru.²⁸⁵

Podle výše uvedených výsledků lze soudit, že „vlažný přístup“ k tradičním církvím a ke křesťanství neznamena, že by Češi odmítali existenci nadpřirozena jako celku. Jen přibližně jeden člověk ze sta v šetření jednoznačně odmítal nejen to, že existuje Bůh, duch či nadpřirozená síla, ale i konkrétní projevy nadpřirozena v životě. V šetření ISSP například 66 % respondentů vyjádřilo přesvědčení, že někteří věštcí mají schopnost předvídat budoucnost, 45 % respondentů věřilo v účinnost amuletů a 45 % v horoskopy.²⁸⁶ Se shodou s uvedenými sociologickými průzkumy narátoři uváděli ve svých vyprávěních podobné možné důvody odklonu českých občanů od tradičních náboženských směrů a organizovaných náboženství.

„Já to vnímám tak a nemyslím si, že je to jako jenom u nás v republice. Je to celosvětovej odklon od velkejch náboženství. Tydlety organizace jednak jsou zdiskreditovaný, samy sebe zdiskreditovaly a vnímám to, že lidi hledaj víc svou vlastní vnitřní cestu, nechťej bejt součástí struktury. Chtěj bej sami za sebe. Což vidím jako

²⁸³ Nešpor, Zdeněk R. 2004. Ústřední vývojové trendy současné české religiozity. Pp. 21-37 in Nešpor, Zdeněk R. (ed.). *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*. Sociologické studie / Sociological Studies 04:05. Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 30.

²⁸⁴ Zprávy o tomto výzkumu jsou k dispozici zejména v článku Jana Spousty „Kdo a jak reprezentuje náboženství v ČR“ (*Getsemany* 105/2000, č. 5, 112–122) a v příspěvku téhož autora „České církve očima sociologických výzkumů“ uveřejněném ve sborníku *Náboženství v době společenských změn* (ed. Jiří Hanuš), Brno: Mezinárodní politologický ústav MU Brno 1999, s. 73–90. Štampach, Ivan. 2000. Současná spirituální scéna a světská společnost. *Religio – revue pro religionistiku*. 2000, roč. 8, č. 2, s. 189–193.

²⁸⁵ Sociologické studie / Sociological Studies 09/10. Praha: Sociologický ústav AV ČR; HAMPLOVÁ, Dana. 2000. *Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti. Mezinárodní srovnání na základě empirického výzkumu ISSP*. Sociologické texty / Sociological Papers 00:03. Praha: Sociologický ústav AV ČR, str. 42.

²⁸⁶ Tamtéž.

pozitivní. Samozřejmě státní moci se to asi líbit nebude, protože tydlety lidi nejsou tak moc ovladatelný...²⁸⁷

„Katolická církev se furt dere čím dál k tím větší moci politický, což je tragédie teda, protože se vracíme do dob starého Rakouska, kdy ta moc výkonná se opírala i o tu katolickou církev a ta katolická církev o tu výkonnou moc. Vždyť to je vidět všude, že jo. Jan Žižka byl lupič a podobně, že jo. A nejkrásnější doba českého národa bylo Temno...“²⁸⁸

Nyní se zastavme u otázky, co se konkrétně v duchovní oblasti české společnosti měnilo. Pamětníci podtrhují několik zásadních faktorů. Z jejich polistopadových vzpomínek vyplývá, že přinejmenším části populace nebyl lhostejný její psychický a fyzický stav, lidé hledali alternativy ke klasické medicíně, zabývali se otázkami, jak se správně stravovat, jak meditovat, které metody přírodní léčby využívat, hledali způsoby, jak ovládat například svoji mysl, aby své žití kvalitněji naplnili. Ve srovnání s obdobím před rokem 1989 to pro většinu obyvatel znamenalo obrovský posun v myšlení.

Prostřednictvím vzpomínek a analýzy porevolučních médií odvozují, že velké množství českých občanů se stávalo aktivními čtenáři, diváky, či dokonce „učedníky“ v rozmanitých oblastech spirituálního života.

„Prostě lidi ze začátku byli po tědlech věcech hladoví, protože nebyla literatura, nebyly vědomosti. Takže ze začátku kolem toho 90. roku byly ty semináře hodně velký. Asi největší seminář, který jsem pro tu Zlatou mysl vedl, bylo najednou 250 lidí. To už je teda v týchle kategorii taková megaakce zbytečná. Ale prostě ten hlad tam byl velkej. Pak se to nějakým způsobem ustálilo někde okolo roku 93 a 94, to už se nějak stabilizovalo a tam už nějak takový ty velký výkyvy nebyly. A pak byl opravdu výkyv, až když přišla ekonomická krize ted'ka, jako tam to jako hodně se zhouplo. Tak bylo vidět, že lidi samozřejmě první, na čom člověk šetří, je vzdělání, ustálilo se to, ale já jsem mile překvapenej, že ten hlad trvá dál. Já ty semináře mám pořád plný.“²⁸⁹

„V tý době lidé pohlíželi na péči, na zdraví, jak vypadají vlasy, co se dá změnit. Určitě byli nespokojený s tím přístupem lékařů. Určitě těžce byli nespokojený, určitě hledali okamžitou pomoc, chtěli to udělat, byli nadšený.“²⁹⁰

Významným jevem začátku 90. let bylo, že nezanedbatelná část populace hledala návod na lepší žití a mnozí si naivně mysleli, že jejich životní peripetie vyřeší „nějaký“ duchovní guru. Narátor Bažant komentoval nereálné očekávání občanů od tzv. „zázračných metod“ takto:

„... co potom vyvolala nějaká jako taková bych řek ‚zázračná metoda‘ a lidi na to skákali, protože si neuvědomují, že vlastně to podstatný v tom je, že se to především musí

²⁸⁷ Rozhovor s Vlastimilem Bažantem vedla Klára Pokorná, 21. 10. a 2. 12. 2013.

²⁸⁸ Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná, 20. 3. 2014.

²⁸⁹ Rozhovor s Petrem Velechovským vedla Klára Pokorná, 9. 10. 2013.

²⁹⁰ Rozhovor s Jiřím Marešem vedla Klára Pokorná, 4. 12. 2013 a 15. 1. 2014.

ten zázrak připravit sami, jo, pak ten zázrak může nastat. Tady vždycky slyšeli ,my vám zabezpečíme zdraví‘, ,my vám zabezpečíme peníze‘, ,my vám zabezpečíme spokojenější život‘ a tak dál, a tak dál a pak to bylo s cílem vedený, že někdo to za ně udělá a ne já, aby jako... proto takhle skákali, proto jsou tady neustále hledači, který nemůžou dojít k tomu, aby byli šťastný, nemůžou dojít k tomu, aby byli spokojený, aby se spokojili s tím, co mají. Pořád hledají, takže to je nekonečný. V tom je ta podstata, že nevidí, že to podstatný je, že oni se musejí změnit, především oni. Začínat u sebe.“²⁹¹

Podobným rysem transformačních let byla skutečnost, že veřejnost stále zůstávala na konstantách některých předrevolučních stereotypů – například obdiv a poslušnost k autoritám považovali občané za naprosto přirozenou věc. Vzpomínka narátora Jiřího Mareše ukazuje, že reakce obyvatel na přírodní medicínu byly v mnohém takzvaně „slepé“, protože česká veřejnost byla naučena poslouchat, a to nejen „člověka v bílém plášti“. Klienti nezkoumali, proč a jak, ale měli pocit, že tomu dotyčná autorita rozumí. Podle jeho slov lidé naprosto hltali vše, co jim ve své ordinaci řekl. V rozhovorech, společně s MUDr. Josefem Jonášem, přinesl přímé svědectví o obrovském zájmu obyvatel o alternativní medicínu, jenž na „vlastní kůži“ pociťovali ve své každodenní praxi.

Neopomenutelnou stránkou porevoluční euforie „hledání všeho neznámého“ byla i skutečnost, že lidé byli ochotni za nové léčebné a jiné metody zaplatit relativně vyšší obnos, než byl běžný standard v jiných oblastech. Vzhledem k průměrným příjmům obyvatel po roce 1989 to znamenalo nemalé náklady vkládané do „naděje za lepší žití“. Podle údajů Statistického úřadu byla v roce 1993 průměrná hrubá měsíční mzda 5 904 Kč (v dalších dvou letech rostla přibližně o tisíc Kč každým rokem). V porovnání s částkami vynakládanými na rozmanité ezoterní kurzy to jistě bylo pro mnohé účastníky i finanční rozhodnutí. Například cena kurzu prvního stupně v metodě REIKI²⁹², kterou záhy po revoluci propagovala americká lektorka ThDr. Marie Hall, se pohybovala kolem 1000 Kč za dvoudenní seminář. Velmi vyhledávaným směrem prvních porevolučních let byla také mentální technika SILVOVA METODA²⁹³ popularizovaná jugoslávským

²⁹¹ Rozhovor s Vlastimilem Bažantem vedla Klára Pokorná, 21. 10. a 2. 12. 2013.

²⁹² Reiki je léčitelská metoda vycházející z východních filozofií. Za zemi původu reiki se uvádí Japonsko a jako zakladatel je uváděn Mikao Usui. Skutečný počátek reiki vysledovat patrně nelze, a to z toho důvodu, že jsou zde podobnosti s ještě staršími metodami. Reiki předpokládá existenci vitální energie reiki v těle zejména člověka, existenci příslušných energetických center čaker a drah (*meridiánů*), kterými může tato energie proudit. Pokud jsou čakry vyrovnané a v meridiánech proudí energie bez překážek, člověk je zdravý a vitální. Reiki předpokládá také existenci aury jako duchovního pole lidského těla, které s tímto energetickým prouděním souvisí. Působit reiki může člověk, který prošel zasvěcením (= iniciací) svého energetického systému (aura, čakry, meridiány) k přijímání a dalšímu předávání duchovní energie. Zasvěcení posílí energetickou vibraci aury, energetických center (čaker) a vede ke zvětšení objemu energie daného studenta reiki. Zasvěcování je čtyřstupňové. Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Reiki* [online]. c2015 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Reiki&oldid=12496251>.

²⁹³ Silvova metoda je mezinárodní vzdělávací program rozvoje mysli a kontroly stresu. Je založena na vědeckých poznatcích účinnějšího použití mozku a mysli. Vědecký výzkum započal v roce 1944, prvním veřejným uvedením Silvovy metody byl základní kurz pod vedením zakladatele pana Josého Silvy v roce 1966 v Amarilu, ve státě Texas v USA. V současné době, po více než 30 letech působení, vyučuje na 800 lektorů Silvovy metody ve 27 jazycích, ve 111 zemích světa. Počet absolventů Silvovy metody na celém světě přesahuje 14 milionů. V České republice zahájila Silvova metoda svou činnost v roce 1992 a registruje více než 16 tisíc absolventů. Silva Method. 2015. Co je Silvova metoda. *Silvova metoda* [online]. 2015 [cit. 14. 02. 2015]. Dostupné z: <http://www.silvovametoda.cz/co-je-silvova-metoda>.

supervizorem pro oblast východní Evropy Ing. Draganem Vujovičem, cena kurzu této metody se přibližovala částce 1000 Kč (na území východní Evropy prošlo programy Silvovy metody od roku 1988 do dnešního dne již více než 400 000 lidí).²⁹⁴ Jiné ezoterní techniky jako například věštění, výklady karet a horoskopů představovaly finanční náklady přibližně od 500 Kč za jednotlivý úkon.

Co se týče vývoje vztahu obyvatel k ezoterním směrům, jejich zájem se proměňoval v závislosti na změnách životních priorit, od naprosté fascinace vším nemateriálním a obrovského zájmu o tyto disciplíny v těsně porevolučním období přes silnou touhu nahlédnout hlouběji do ezoterních věd, která mnohým občanům otevírala nový pohled na psychosomatickou stránku lidského zdraví a do oblasti svého nitra, po pozvolný pokles „prvotního nadšení“ v závislosti na jistém „návratu“ části obyvatel k materiálním aspektům existence (i když o poznání diferencovanější než před rokem 1989).

Jiří Vacek ve svých vzpomínkách vnímal pokles zájmu o duchovno jako celek. Lidí, kteří mají skutečný zájem o spiritualitu, bylo a je podle jeho slov málo. Pokud někdo projevil zájem, tak to ještě nemuselo znamenat touhu po duchovnu, ale spíše o „nějakého bohatého strejdu, od kterého můžou tito lidé očekávat nějaký milodary“. Aktivita narátora v oblasti meditační a literární činnosti však nezaznamenaly výraznější pokles a zaznamenané vzpomínky nepotvrzují všeobecný trend snížení zájmu, tak jako u některých aktérů:

„No, a tak jsme začali s těma seminářema týdeníma, že jo, zájem byl stále větší a větší. Začínali jsme v 30 a pak už jako místnost ani nestačila, 80, 90 lidí, že jo. A proto se dělaly dvojitý semináře, že jeden týden proběhl a na něj navazoval druhý týden. (...) Když to bylo v plném proudu, tak se přidaly i semináře na Slovensku, že jo? Vždycky to bylo kolem těch 70 až 90 lidí. A deset jich bylo do roka (...) No, ale tak samozřejmě, že některý jezdili opakovaně.“²⁹⁵

I Marcela Košanová v rozhovoru předesílá podobnou skutečnost, v závislosti na proměnlivých trendech zájmu laické veřejnosti:

„Zájem veřejnosti byl veliký. Byl, dá se říct, potom jakoby čím dál tím větší a ta firma... neb ta firmička se jako rozjela. Bylo to jako... myslím si, bylo to k uživení a nebyl jako s tím problém. Já jsem měla dokonce, nebo mám dokonce takový skalní fanynky, který za mnou začly jezdit na moji chaloupku, ty skalní klientky, z kterých už pak... ony už pak nejsou klientky, ale spíš přítelkyně (...). A takže nakonec teda jsem skončila v Praze... teda já žiju pořád stále tam v Chomutově, ale mám... protože jsem jakoby měla těch klientů

²⁹⁴ Dragan Vujovic. O draganovi. *Dragan Vujovic – top mental training*. [online]. 2015. [cit. 14. 02. 2015]. Dostupné z: <http://draganvujovic.cz/o-draganovi.php>.

²⁹⁵ Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná, 20. 3. 2014.

*velmi mnoho a jezdili z celý republiky, tak ona... nejenom Pražáci, z celý republiky, tak ona ta Praha je takovej, že jo, ať už jezdí ty vlaky já nevím z Brna, z Ostravy...*²⁹⁶

Stejně jako v jiných oblastech se „euforický stav“ prvních porevolučních let transformoval do mantinelů „běžné popularity“, jež u některých alternativců znamenaly pokles návštěvnosti některých seminářů o 30 až 50 %.

Pamětníci v rozhovorech potvrzovali postupný, klesající trend zájmu občanů o alternativu, a to především v závislosti na měnících se celospolečenských podmínkách, jež mnohé občany stavěly do nelehkých životních rolí (ztráta zaměstnání, finanční řešení bytové situace apod.). Vzpomínky několika narátorů ukazují důležité referenční body související s proměnlivými křivkami zájmu o jejich veřejné prezentace. Jedním byly povodně na Moravě v roce 1997, při kterých došlo k obrovským materiálním škodám a nemalým obětem na lidských životech. Dalším důležitým referenčním bodem byla ekonomická krize v roce 2008, jež přinesla u mnohých narátorů další zhoršení. Následovala opět stabilizace a mírný nárůst zájmu.

Zpětná reflexe pamětníka v rozhovoru ukazuje nejen na povodně v roce 1997, jako zdroj negativního vývoje, ale i na nastupující konkurenci mezi různými odnožemi ezoterních škol, znamenající rozptýlení poptávky mezi občany, což u zkoumané skupiny ezoteriků, kteří byli na začátku 90. let přivyklí na velký zájem obyvatelstva, mohlo vyvolávat pocity zklamání:

„No a jak říkám, do toho roku... ty povodně to vždycky jako... ty tomu daly na zadek, jo? Myslím si, že takovej začátek nějakýho úpadku byl rok 1997, to byly ty povodně na Moravě. A to ještě nějak šlo, že jo. No, začal ten přirozenej vývoj, ten zájem začal upadat zaprvé, že jo. Zadruhý se tady vynořily i další školy, protože jak ty lidi prostě, ty někteří, kteří něco o tý astrologii věděli, tak si začali otevírat vlastní školy, což je samozřejmě přirozený, že jo. Ale obávám se, že ta úroveň byla nic moc, no.“²⁹⁷

Zajímavý je však také kvalitativní posun občanů (těch, kteří se aktivně zajímali o ezoterismus) pozorovaný narátory. Od naprosto nedotčených, snadno ovladatelných laiků po obstojně informovanou a znalou veřejnost. Pokud narátoři hodnotili posun od transformačních let směrem k miléniu, jednoznačně viděli před sebou zralejší a duchovně připravenější klientelu:

„Dělám to víc jak 20 let a ty lidi přicházej připravený, maj velkej rozhled, de facto se přijdou naučit dovednost. Ale takoví ty, ten duchovní rozměr pohledu na svět, spoustu souvislostí už je jim jasnejch, jsou kvalitativně připravenější. Já vím bezpečně, kdybych ten

²⁹⁶ Rozhovor s Marcelou Košanovou vedla Klára Pokorná, 6. 5. 2014.

²⁹⁷ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

*seminář, tak jak ho dneska přednáším, přednášel ještě před deseti lety, tak mě půlka lidí ze sálu utekla, dneska to berou úplně samozřejmě.*²⁹⁸

Konečně neopomenutelným trendem transformačních let byla skutečnost, že někteří lidé měli velkou motivaci se vyškolit v rozmanitých alternativních oborech, a to často kombinovaně. Výše uvedené „ezoterní rychlokvašky“ pamětníci sice kritizovali, přesto jim umožnili vyškolení na svém semináři, ač mohli předpokládat, že se výše uvedená kategorie klientů hnala spíše za vidinou rychlého zbohatnutí než za odbornou přípravou v alternativních vědách. O tomto fenoménu hovořila vzpomínka jednoho z pamětníků:

*„No tak helejte jako je víc druhých lidí, který na ty kurzy přijdou. Je řada lidí, který na ty kurzy přijdou jenom ze zvědavosti, tak jako že vo tom slyšeli a je zajímalo co, ne vůbec, že by to pak chtěli dělat, jo jenom ze zvědavosti přijdou. Tak ty přijdou a zase odejdou, pak jsou tam takoví, který třeba dělaj už teď kon různý reiki a různý, jo, masáže a podobně a jenom si říkaj, že by si jako rozšířili „sortiment“ – tak to je další druh a pak jako nejmíň je těch, který přijdou s tím, že by se to chtěli pořádně naučit, ale těch je opravdu málo...“*²⁹⁹

Cílem navazující interpretační části je reflektovat názorové spektrum odborné (polemické) veřejnosti v konfrontaci s postoji provozovatelů rozmanitých alternativních metod.

Polemická (kritická) veřejnost

*„Pod firemní značkou léčitelů se zpravidla skrývají nebezpeční šarlatáni, kteří využívají bez omezení šanci manipulovat s občany a prodávat jim přitom léky, o nichž nikdo neví, zda více škodí nebo prospívají.“*³⁰⁰

V této části práce se pokusím pootevřít diskuzi nad otázkou, jakým způsobem a jakými směry byl veřejný porevoluční prostor ovlivňován tzv. „z druhé strany“. V čem se nejvíce postoje pamětníků lišily od názorů zástupců odborné veřejnosti vyjadřujících se kriticky k ezoterním a (mimo)náboženským duchovním směrům. Klíčové momenty interpretačního tématu budu čerpat nejen z analýzy vyprávění narátorů, ale také z dalších pramenů.

Zde považuji za nutné připomenout, že již ze své podstaty se ezoterické směry v menší či větší míře dotýkají otázek lidského zdraví, na které pohlíží jiným způsobem než standardní medicína. Jelikož péče o zdraví je podstatným způsobem státem regulovaná a současně je oblastí působení řady zájmových skupin, je jasné, že tímto směrem působila

²⁹⁸ Rozhovor s Petrem Velechovským vedla Klára Pokorná, 9. 10. 2013.

²⁹⁹ Rozhovor s Andrejem Dragomerickým vedla Klára Pokorná, 18. 11. a 28. 11. 2013.

³⁰⁰ Respekt 12. – 18. června 1995 (24).

řada kritiků a skeptiků. Tuto problematiku následně více rozpracuji v navazujícím interpretačním tématu *Hledání forem institucionalizace*.

Na základě výzkumu je zřejmé, že ve veřejném prostoru se objevovaly rozmanité reakce a velká šíře postojů k ezoterním směrům – od nekritického obdivu až po naprosté zatracování. V prvních porevolučních letech se ukazovala jistá polarizace odborné veřejnosti, která reagovala na přirozenou liberalizaci duchovní oblasti, do níž vstupovaly neortodoxní spirituální proudy. Třebaže běžné obyvatelstvo přijímalo šířící se alternativní myšlenky veskrze kladně (tak jak ukázala předchozí empirická dílčí část a výzkum médií), postoje na straně „odborné veřejnosti“ byly kontraverznější.

Jako jedna z reakcí na „neomezený nárůst“ propagátorů rozmanitých duchovních směrů vznikaly i veřejné organizace, například *Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů*³⁰¹, která poukazovala na případnou společenskou nebezpečnost „nových náboženských hnutí“ a varovala před tzv. „vymýváním mozků“. Na jejich obranu naopak vznikla *Společnost za náboženskou svobodu*, jež vystupovala proti údajnému cílenému manipulování veřejného mínění v neprospěch malých náboženských (duchovních) skupin a jejich diskriminaci. Mezi hlavní cíle sdružení patřilo přijetí nového zákona, který by umožňoval registraci menšinových náboženských spolků.³⁰² Podobně i mnoho vědců, lékařů, akademických pracovníků a publicistů aktivně reagovalo nejen na obrovský rozkvět neortodoxních léčitelských praktik a psychotherapeutických směrů, ale na samou podstatu (mimo) náboženských duchovních jevů. Tyto snahy vyvrcholily založením občanského sdružení *Sisyfos*³⁰³. Mediální vystoupení zástupců skeptiků byla po roce 1989 početná, o čemž svědčí realizovaný pramenný výzkum médií.

Také představitelé křesťanských obcí se vůči liberalizaci alternativního prostoru polemicky vyjadřovali prostřednictvím mediálních příspěvků³⁰⁴, především z důvodu

³⁰¹ *Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů* vznikla v roce 1993, kdy se přetransformovala z organizace Exodos – Ekumenická společnost pro studium sekt a nových náboženských hnutí. Jejimi hlavními představiteli jsou Zdeněk Vojtíšek, Prokop Remeš a Tomáš Novotný.

³⁰² *Sdružení za náboženskou svobodu* vzniklo v roce 1993 jako sdružení členů malých náboženských skupin. Hlavními představiteli byli Iva Mejstříková ze Scientologické církve a Jaroslav Vokoun, reverend Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů. Zastoupeny zde byly Církev sjednocení, hnutí Hare Kršna, buddhisté a jogíni. Vývoj Sdružení je značně komplikovaný a vzhledem ke krátké době působení nepřehledný. V roce 1995 z organizace vystoupil reverend Vokoun a iniciativu ve Sdružení převzali zástupci Scientologie a Církve sjednocení, přičemž na veřejnosti je Sdružení prezentováno mj. antropologem J. Wolfem.

³⁰³ *Sisyfos* navázal na práci odborné skupiny č. 24 Fyzikální vědecké sekce Jednoty českých matematiků a fyziků pro vyšetřování jevů označovaných za paranormální (Czech and Slovak Skeptics). Její vznik byl iniciován roku 1991 pražskou návštěvou profesora Paula Kurtze, vedoucího CSICOP z Buffala v USA. Dceřiné společnosti CSICOP existují po celém světě. *Sisyfos* od roku 1995 s odbornou skupinou FVS JCMF úzce spolupracoval. *Sisyfos – Klub českých skeptiků. Český klub skeptiků Sisyfos*. [online]. 2006 [cit. 10. 02. 2015]. Dostupné z: <http://www.sisyfos.cz/sisyfos/infotext.htm>.

Jak dokládá studium dobového tisku a archivních stránek sdružení *Sisyfos*, velice mediálně činní zástupci skeptiků, kteří reprezentovali racionální opozici vůči nevědeckým metodám a směrům, byli například prof. MUDr. Jiří Heřt, Ing. Věra Nosková, MUDr. Ivan David, publicista Karel Pacner, astrolog prof. Jiří Grygar.

³⁰⁴ Například příspěvek „Poznámky k okultnímu pozadí homeopatie“ se striktně vymezoval proti homeopatii a pokládal ji stejně jako další alternativní praktiky za tzv. „dábelská mámení“. Autoři článku, doktor farmacie V. Bíba a magistr farmacie Aleš Franc, spolu s kolektivem pracovníků se pokoušeli vysvětlit fenomén homeopatie z pohledu evangelické církve. Podle nich byly principy homeopatie

nesouladu ezoterních praktik s jejich vlastním učením, jak například dokládají, úryvky z Bible³⁰⁵. Konečně i politici a představitelé lékařského stavu aktivně reagovali na nepřehlednou situaci v českém „alternativním“ prostoru (více interpretační část *Hledání forem institucionalizace*).

Vzpomínky pamětníků nám s jistou nadsázkou ukazují, že ezoterní směry často sehrávaly „boj“ na dvou frontách – vědecké (nejen, ale převážně lékařské) a současně i náboženské. V čem se tedy lišila argumentace narátorů a dalších ezoteriků od většinového názoru odborné polemické veřejnosti? Na základě vzpomínek je možné odvodit, že oni sami ve veřejném prostoru nesoutěžili o jediný správný názor, věděli, že jejich neortodoxní životní filozofie je pro většinovou společnost těžko přijatelná, a již na začátku 90. let bylo velmi obtížné ji sloučit s převládajícím paradigmatem. Ve shodě se slavnou knihou *Struktura vědeckých operací* od Thomase Kuhna je důležité podotknout, že (nejen) od roku 1989 vytvářelo paradigma narátorů jejich vlastní svět, přesto však nebylo možné tvrdit, že například vědci, lékaři či zástupci křesťanských obcí mají na svůj světónázor monopol – i oni sami totiž neobjevovali skutečnou povahu reality, ale vytvářeli ji, podobně jako zkoumaný vzorek:

„Já když slyším mluvit některý ty skeptiky, tak ty maj takový názory, oni jsou třeba dobrý ve svém oboru, jsou třeba dobří lékaři, jeden z nich je ten patologickéj anatom, že jo, ten Heřt, no... ale jako z metodologie ani z filozofie by nedostal ani zápočet. Jestliže může, v současném prostě pojetí poznání, dneska převažuje takzvanej konstruktivismus, což je prostě směr v teorii vědy nebo v metavědě prostě a ve filozofii, kterej říká prostě, že obraz skutečnosti je historicky a druhově podmíněná konstrukce. Když si vezmete, že každěj měsíc vychází nová teorie vesmíru alternativních světů, kde se počítá s 9 dimenzemi, tak proti tomu ‚strunová teorie‘, tak proti tomu teorie o astrálu, to je četba pro pionýry, jo. Čili jestliže takovej chlap prohlásí, že to není apriori možný, tak by nemohl dostat zápočet, vůbec, protože takzvaněj vědeckej obraz světa je historicky i faktograficky relativní. To je totální relativismus, tak k tomu se směřuje, to se dokonce vytyká dneska, že jo. Dneska je relativismus ve všem, postmodernismus je de facto normální relativismus, jo...“³⁰⁶

neslučitelné s vědeckým poznáním a dávali je na roveň s okultními fenomény – s magií, věštěním, psychotronikou apod. Celý text vyzníval v duchu, že ezoterní směry jsou rafinovaným ďábelským dílem. Text vyvolal protestní ohlasy zejména z řad lékařů – homeopatů hlavně proto, že autoři článku byli také farmaceuti a některá jejich tvrzení vnímali jako nebezpečná. Upozorňovali na náboženský fanatismus uznávající svou jedinou pravdu. Mentálně labilní jedinci se podle nich stávají „vězni doktrín, které jim zakazují se chovat normálně lidsky – tj. dělat si svůj vlastní názor a korigovat své omyly“. Více informací nalezneme na www.homeopatie.cz.

³⁰⁵ Některá místa v Bibli, která zakazují kouzelnictví nebo věštění: Sk 16,16-18, Lv 20,27, Dt 18,10-14. Čarodějnictví: Sk 13,6-11, Dt 18,10-14, Iz 47,12, Nu 23,23. Spiritismus: Dt 18,10-14, Iz 8,19-20. Rovněž astrologie a horoskopy: Iz 47,12nn. Magie: Dt 18,10-14, Lv 19,31; 20,6-7, Iz 8,19-20. Pověry: Lv 20,6-7. Zařikávači: Zj 22,14-15. Křesťanská dogmatika vyjmenovává několik „přístupových cest ďábla“, z nichž jedna cesta vede přes okultismus. Mezi okultní praktiky zařazuje mimo jiné spiritismus, čarodějnictví, kouzelnictví, věštění. I samotná alternativní medicína není „bez poskvrny“, protože mnohé její praktiky obsahují podle křesťanského světónázoru okultní prvky.

³⁰⁶ Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013.

Také narátor Pavel Turnovský v rozhovorech vzpomínal na své polemické aktivity ve veřejném prostoru. Z jeho slov byla cítit zpětná sebekritika nad tím, jakým způsobem vůči „oponentům“ argumentoval:

„Tak to bylo tenkrát v tom roce 1992 na půdě toho Evropského kulturního klubu. To bylo v Pálffyho paláci, že jo, to byla nějaká taková... tehdy pokus o nějakou takovou učenou společnost, že jo. Takže Evropskej kulturní klub. To bylo pěkný, protože to mělo bejt jako vůbec tehdejší jádro budoucích sisyfovců. To jsem tam vlastně rozeznal později, že jo, když se vytvořili sisyfovci. (...) Ty se jmenovali jinak, že jo, nebo oni vystupovali jako spolek – byl tam ten, byl tam Grygar, byl tam ten... David, že jo? Tyhle party se tam motaly. No, a mělo to bejt jako vůči... měli tam bejt i nějaký léčitelé a já nevím, co všechno. A ty se všichni podělali a nepřišli, takže já jsem tam byl sám proti všem. Moderoval to Egon Bondy, kterej samozřejmě taky tomu nevěřil, ale aspoň jako byl natolik ‚ženerózní‘, že prostě vždycky, když oni začali ječet, tak on říkal – vyprošuji si tento inkviziční tón. (smích) Tou svojí fistulí, jo? Takže jako na něj vzpomínám jako s láskou, že jo. (smích) No, ale bylo to dobrý, protože to jako... dneska bych samozřejmě s nima jako jednal úplně jinak nebo argumentoval úplně jinak. Tenkrát jsem to neuměl, hlavně jsem nevěděl, co se děje ve vědě vlastně, že jo. Jako věděl jsem pochopitelně, že existuje k nějakýmu jako... k nějakým tendencím ten mechanistickej takovej ten obraz světa, kterej zdědili po tom 19. století. Nějak jako proměnit, jo?“³⁰⁷

V mnoha podobách aktéři rozhovorů podtrhovali své neblahé zkušenosti s akademickými vědci a jejich (ne)přímými i skrytými vazbami na stát a na média. Tito lidé, ač se nejednalo o početnou skupinu, v určité míře ovlivňovali veřejnou sféru, a to zejména v pohledu na institucionalizaci alternativní medicíny v porevoluční legislativě a na provozování ezoterních směrů. Jejich vyjádření mohla mít významný vliv i v hodnocení případné „nebezpečnosti“ nových duchovních proudů (z nichž některé klasifikovali jako sekty, přestože nenaplněly ani základní znaky). O podobných skutečnostech hovořil ve svých odborných statích religionista Dušan Lužný, jenž předkládal názor, že v České republice v jisté míře docházelo po roce 1989 k porušování Základní listiny práv a svobod a k nedostatečné emancipaci proudů a pronikání určitých struktur do důležitých rozhodovacích pozic polistopadového státu. Podle jeho názoru jsou tyto skutečnosti známé i v západní Evropě, kde jsou postoje státních orgánů a spolupracujících akademických autorit k novým náboženstvím a duchovním směrům často ovlivňovány hnutími vycházejícími z křesťanství.³⁰⁸

Z některých vzpomínek narátorů je patrné, že jde o silné a citlivé téma:

„Omezení po roce 1989 sice neexistují, ale vznikly organizace, které velmi ostře vystupují proti všemu, co není církevní křesťanství v čele se společností, jak

³⁰⁷ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

³⁰⁸ Lužný, Dušan. 1997. *Nová náboženská hnutí*. Brno: Masarykova univerzita. Religionistika, s. 118.

se jmenujou? Společnost pro studium duchovních nauk. S tím pánem mám velmi negativní zkušenosti. Pan Vojtíšek? To je podvodník prvního řádu. (...) Ten se sem vetřel přátelsky, mazal nám med kolem úst, vyžádal si článek pro ten svůj časopis, dal mi 30 otázek, na který chtěl odpovědi. Já jsem to poctivě vypracoval, předal mu to písemně, že s tím neměl vůbec žádnou práci. On z toho 20 jich vynechal, takže z toho byl úplnej nesmysl, jo?(...) A když jsem protestoval, tak mně napsal dopis, že jsem byl pěkněj blázen, když jsem si myslel, že všechno otiskne, jo? Ten tady mám schovanéj ještě, ten dopis. To jsou podvodníci, oni se tváří jako vědci religionisti, ale ve skutečnosti to jsou evangelický faráři nebo katoličtí kněží, kteří tuto společnost využívají k potlačování a očerňování všeho, co není křesťanské, církevně křesťanské, jo?³⁰⁹

„Určitě víte, že existuje taková samozvaná skupina, oni si říkaj ‚pro výzkum sekt a jinejch náboženských a jiných směrů‘ – si říkaj Dr. Vojtíšek a spol. Nevím proč prostě, je to samozvaná skupina lidí, notabene velmi zaujatých. A já jsem se s nima – s Vojtíškem jsme měli jednu diskuzi a pak s celou tou partou si mě pozvali, tak jsem tam s nima diskutoval asi dvě hodiny, ale je to zaujatá skupina. Takže ty mi trošičku zkomplikovali život, nevím, proč se to dostalo na ministerstvo školství. Oni mě brali jako autoritu, protože jsem dělal semináře ve škole, vo sobotách a vo nedělích, jo? Tak mi najednou napsal ředitel školy, že mi nemůže pronajímat sál a že Modrá Alfa má zakázanej vstup do školy. Takže na základě tohoto, jsem vyvolal jednání s Dr. Vojtíškem a s celou toudletou partou, aby to odvolali, protože já nezasahuju do výuky, protože já jsem používal jenom barák, že jo?³¹⁰

I provozovatel alternativní medicíny, lékař a psychiatr, Josef Jonáš v rozhovoru velmi emotivně reflektoval skutečnost, že do jeho alternativní praxe negativně zasahovalo (nejenom) občanské sdružení *Sisyfos*, mající neoficiální, ale silnou podporu v Akademii věd.

„No, a taky to byl velmi aktivní spolek *Sisyfos*, Česká akademie věd, tak ty měly velké slovo i mediální, takže... No, a pak byly nějaký osobu, který jako se snažily nás... se snažily přes různé finanční kontroly a tak jako soukromě... No, tak to byla taková doba určitě závisti, když se někteří lidé rychle dostali nahoru v té době, tak to byla ještě doba taková dost velká.³¹¹

Z pramenného výzkumu polemických televizních pořadů a dobových publicistických příspěvků mimo jiné vyplývá, že provozovatelé alternativních disciplín volali především po rovnoprávném zacházení s hlavním cílem pomáhat lidem, ať už jakoukoli „metodou“. Mnozí z nich se nezříkali realizace pokusů podle metodologie „slepého pokusu“, byli ochotni spolupracovat se zástupci lékařské obce a příslušných státních úřadů. Proto argumenty rigorózních vědců neobstály v tom smyslu, že je potřeba výsledky prokázat, ve skutečnosti o ně nejevili opravdový zájem.³¹²

³⁰⁹ Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná, 20. 3. 2014.

³¹⁰ Rozhovor s Petrem Velechovským vedla Klára Pokorná, 9. 10. 2013.

³¹¹ Rozhovor s Josefem Jonášem vedla Klára Pokorná, 12. 2. 2014.

³¹² Pořady České televize „Léčitelé, ano, či ne?“, „Aréna“ s biotronikem Tomášem Pffiferem.

Psychotronik Ing. Jiří Janča ve své autobiografické knize předložil možné důvody, proč pro mnohé skalní zastánce alopatické medicíny byli někteří úspěšní provozovatelé alternativních směrů trnem v oku. Argumentačně výše uvedenou skutečnost takto podložil:

„Kdo něco umí, má výsledky a nemocní se jeho ošetření dožadují – to ovšem zdaleka nestačí na to, aby lékaři svůj nápor soustředili na ověření znalostí a výsledků léčitele, stačí to akorát na útočná vystoupení v masmédiích a na zakládání různých oduševnělých spolků typu Sisyfos a na zdůraznění etiky lékařského povolání a vědecké práce doktorů. Nikdo je však nepřiměje, aby si ověřili výsledky práce léčitelů, účinky jejich léčiv a postupů. Z toho mají úplnou panickou hrůzu a vše zdůvodňují nevědeckými postupy a nakonec neschváleným procesem léčitelství.“³¹³

Výše uvedené reflexe pamětníků nepotvrzují všeobecně přijímaný trend „pomalé eroze“ svobody v transformačním desetiletí, zde je možné již v první polovině devadesátých let mluvit o konkrétních „trhlinách“ nesvobody, které sice neměly formu přímých represí, tak jako před rokem 1989, ale v profesním životě aktérů rozhovorů znamenaly „plíživý“ tlak a omezování. Následující tematický okruh úzce souvisí s výše realizovanou interpretací a zprostředkuje nám skrze vzpomínky pamětníků a související prameny konkrétní informace o vztahu státu k ezoterním disciplínám po roce 1989.

3.2.6 Hledání forem institucionalizace

Pádem komunistického režimu v České republice odstartovaly společenské procesy, které se do té doby ve srovnatelné podobě a rozsahu neuskutečnily. Vystala neodkladná nutnost rozsáhlé celospolečenské přeměny, jejíž součástí byla i transformace centrálně plánované ekonomiky na tržní systém. Situace se současně měnila i na poli náboženském, v přístupu státu k duchovním a ezoterním směrům. Česká republika emancipovala tradiční náboženské proudy, které byly minulým režimem potlačovány. Došlo přirozeně k modifikaci legislativního rámce v oblasti působení náboženství. Právní existenci církví a náboženských obcí upravovala Listina základních práv a svobod, nové demokratické poměry umožnily vydávání právních předpisů, které reagovaly na náboženský život „nového“ polistopadového státu.³¹⁴

V první polovině 90. let se začaly obnovovat rozmanité ezoterní spolky, které měly kontinuitu s obdobím před nástupem komunistického režimu, na druhou stranu

³¹³ Janča, Jiří. 2002. *Můj život s alternativní medicinou*. Praha: Eminent, s. 87–90.

³¹⁴ Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, a zákon České národní rady č. 161/1992 Sb., o registraci církví a náboženských společností.

do Československa začaly z celého světa pronikat rozmanitá náboženská hnutí a ezoterní směry. Mnohé z těchto aktivit sloužily často k materiálnímu obohacení či sporné propagaci jednotlivých představitelů těchto nauk a stát se snažil na tyto skutečnosti reagovat. Zatímco místo pro tradiční většinové náboženské proudy bylo v nově se formujících celospolečenských podmínkách bez větších potíží definováno a získalo širší konsenzus, veřejné diskuze a vztah státu k působení spirituálních proudů v nastupujícím demokratickém prostředí nebyly totožné. Stávaly se „horkým bramborem“, vyvolávaly mnohé polemiky, které se promítaly v široké diskuzi (viz tematický okruh *Veřejnost a ezoterismus*).

Státní polistopadová garnitura stála před důležitou výzvou adekvátně odpovědět na „novou“ a velmi proměnlivou situaci ve výše uvedené oblasti. Významným úkolem legislativních změn bylo též zařadit léčitelskou a ezoterickou praxi jako zdroj příjmů mezi ostatní ekonomické činnosti a definovat podmínky vyplývající z ústavních práv občanů ve vztahu ke svobodě názorů a péče o zdraví.

Z podstaty fungování alternativních směrů vyplývá, že jednak souvisí i s oblastí spirituálně-náboženskou a současně pronikají, přímo či nepřímo, i do oblasti zdraví³¹⁵, mnohé metody neoddělitelně propojují obojí. Nejdůležitější norma, která i po roce 1989 ovlivňovala přístup státních orgánů ke zkoumané oblasti, byl zákon o zdraví lidu č. 20/1966 Sb., který byl postupně novelizován (zrušen byl dne 1. 4. 2012) a kompletně nahrazen až zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotnických službách. Tento právní předpis deklaroval, že poskytovat zdravotní péči mohou pouze lékaři a vyškolený zdravotní personál. Výše uvedená definice ovlivňovala pravidla pro alternativní léčbu a související legislativu po roce 1989.

Podle právního názoru významného odborníka na ústavní právo prof. JUDr. Václava Pavlíčka existují dvě roviny v českém právním řádu, které by měl stát ve „spirituálně-léčitelské-zdravotní“ oblasti zaručovat. Jednak materiální zajištění a garance konkrétní zdravotní péče dle zákona o zdraví lidu, druhou rovinou je naplnění Listiny základních práv a svobod ve smyslu článku 31, který vychází ze svobody a odpovědnosti každého jednotlivce za veškerá svá jednání³¹⁶ – tedy i za to, jakým způsobem nakládá se svým zdravím. Mnozí podporovatelé a provozovatelé alternativních metod se právě na Listinu

³¹⁵ Specifikum ezoterních disciplín (například oproti náboženství) je možné hledat právě v její přímé souvislosti se zdravotní složkou lidí (například astrolog upozorňující klienta na nebezpečí zátěže orgánů má tenkou hranici k diagnostikování „rodinné“ zátěže, podstatná část dotazů kartáčkám či věštcům se týká zdraví, taoistické chápání energií přímo souvisí s péčí o zdraví a zdravotním stavem člověka, bylinkářství, léčitelství a třeba práce s čakrami, aurou jsou přímo postaveny na ovlivňování zdravotního stavu či technika automatické kresby je do značné míry zdravotně diagnostickou metodou atd.).

³¹⁶ Pavlíček Václav a kol. 1995. Ústava a ústavní řád ČR. 2. díl. Praha: Práva a svobody, str. 251.

práv odkazovali a argumentovali, že pokud se občan rozhodne, že navštíví léčitele, mystika či psychotronika, je to na základě jeho svobodné volby.³¹⁷

Jak tedy aktéři rozhovorů vnímali snahy o institucionální změny ve spirituální oblasti po roce 1989 a které významné aspekty porevoluční praxe se konkrétně promítaly do provozování ezoterních aktivit? Dosáhly snahy po roce 1989 o zvýšení míry svobody člověka při volbě péče o své zdraví naplnění? Lišil si nějak pohled zkoumaného vzorku s představami odpovědných veřejných činitelů, zástupců zainteresovaných osob a organizací ve veřejném prostoru?

Na základě studia dobového tisku, porevolučních zákonných norem a samozřejmě z výpovědí samotných narátorů lze usuzovat, že hlavní těžiště přístupu státu ke spirituálním metodám léčby leželo především v rovině, která přímo zasahovalo do oblasti péče o zdraví občanů. Z výzkumu vyplývá, že na začátku 90. let někteří vedoucí představitelé státu poskytovali prostor dříve režimem ignorovaným, či dokonce zakázaným metodám, naukám, duchovním směrům apod. a prosazovali společenskou veřejnou diskuzi. Zainteresovaní politici se snažili o nalezení východiska, jak spirituální disciplíny zapojit do českého právního řádu. Jeden z možných důvodů určité otevřenosti některých politiků a státních úředníků k neortodoxním léčebným a duchovním proudům je možné nalézt v osobní snaze o vytvoření svobodného prostoru pro rozmanité světonázory a přístupy, které před rokem 1989 nebyly možné. Zástupci politické reprezentace na veřejnosti ukazovali demokratický postoj v tom smyslu, že není potřeba se držet pouze striktně vědeckého názoru, stejně jako předtím komunisté své ideologie. Skutečnost, že byl ministr obrany A. Baudyš astrolog, nebyla v té době všeobecně známá, tudíž ji podle mého názoru nelze považovat za něco, co se mohlo stát „jen“ v euforické porevoluční době, kdy ministr obrany „čte z hvězd“, tak jako prezident píše „divadelní hry“. V prvním porevolučním období také hrálo určitou roli motto „dohánět Evropu a civilizovaný svět“, které se projevovalo téměř ve všech oblastech života porevolučního státu, vztah k duchovní a zdravotní alternativě nevyjímaje. Z mediálních vystoupení politické

³¹⁷ Výňatek z právního rozboru od právničky JUDr. Slavíkové: „I podle čl. 8 Listiny základních práv a svobod stát člověku svobodu nedává, nýbrž zaručuje mu ji. Z tohoto pojetí vychází hledisko autonomie vůle. Autonomie vůle je pojata jako způsob určení a uváření vlastního právního postavení jednotlivce z jeho iniciativy a v důsledku jeho chťení. Je-li první hodnotou právního státu svobodný člověk a ochrana jeho přirozených práv, plyne z toho pro soukromé i občanské právo nezbytnost ponechat co nejširší prostor jeho rozhodnutí, jak je z vlastní iniciativy projeví a uskuteční. A protože člověk nejčastěji sdílí své soukromé záležitosti s jinými osobami, je základním soukromoprávním nástrojem pro uspořádání těchto záležitostí konsens vyjádření ujednáním. Smlouvě a smluvní svobodě se tudíž ponechává rozsáhlý prostor; zákon vystupuje jako ultima ratio jen tam, kde dohoda vůbec není možná, anebo nedojde-li k ní. Tento koncept vychází ze zásadních kautel našeho ústavního pořádku, jak je vyjadřují česká Ústava (čl. 2 odst. 4) i Listina základních práv a svobod (čl. 2 odst. 4). JUDr. Irena Slavíková - Právní rozbor OZ - [cit. 05. 05. 2014]. Dostupné z http://www.svazlecitelu.cz/resources/upload/clanky/Pravni_rozbor_OZ_Slavikova.pdf

a odborné reprezentace vyplývá, že od druhé poloviny roku 1993 se však veřejně prezentovaný názor politické reprezentace začal přiklánět k pohledu materiální vědy a alopatické medicíny. Lékařská komora také neumožnila v nemocničních zařízeních provést kontrolovanou studii, která by hodnotila efekt léčebné metody³¹⁸, a ignorovala již provedené pokusy před rokem 1989.

A jakým konkrétním způsobem státní polistopadová politika zasahovala ve zkoumané oblasti do každodenního života pamětníků? Je důležité říci, že ve zkoumaném vzorku narátorů nacházíme svědectví pamětníků, kterým nastavená pravidla po roce 1989 vyhovovala, prakticky nepřemýšleli o dialogu se státem. Veřejnou podporu (i finanční například při provozování náboženské společnosti) považovali za ryzí utopii, své zaměření chápali jako „pomáhající profesi“, jež není potřeba spojovat se státem a jeho zdravotní a/nebo náboženskou doktrínou. S úlevou vítali nové demokratické pořádky, které jim umožnily beztrestné fungování, s vidinou toho, že „hon na čarodějnice“ už skončil. Astrolog Pavel Turnovský ve svém vyprávění spolupráci se státem viděl jako absurditu:

„Nás se netýkaly takový ty jako tahanice těch léčitelůských nějakých sdružení o to, aby je nějak jako uznali. Nám to bylo jako srdečně jedno tohle. Pár nějakých takových lidí to chtělo nějak jako etablovat, ale já si myslím, že to je totální nesmysl.“³¹⁹

Podobně se v rozhovoru vyjadřoval svérázně psychotronik a věstec Stanislav Brázda na adresu léčitelů a jejich aktivit, následující úryvky z vyprávění charakterizují pohled zmiňovaného věstce.

„Tak všichni samozřejmě ty léčitelé, co tvrděj, že lidi maj přestat brát léky, tak na ty postupně jako lidi podávali trestní oznámení a samozřejmě setřeli je v novinách a živnosták léčitelům ani nejde dát, že jo, takže jim to stěžujou samozřejmě to podnikání

³¹⁸ V pořadu „Léčitelé, ano nebo ne“ se několik lékařů a alternativců vyjadřovalo k této otázce, zde je výběr 2 komentářů: MUDr. Oliva (primář) k vyjádření prezidenta ČLK a ministra zdravotnictví Petra Loma: „Lýžíváte nás, abychom předložili konkrétní výsledky, ale ty jsme v minulosti již předvedli a veřejně jsme je obhájili, některé jsme uveřejnili. Chtěl bych tu poukázat na naši poslední práci, která byla zveřejněná v odborném časopisu lékařů českých, která byla připravena a oponována již v roce 1988, ale dříve vyjít nemohla. My jsme taky volali po těchto studiích, jenže zatím jsme neměli příležitost. Navrhli jsme našemu Ministerstvu zdravotnictví zcela konkrétně a podloženě, jak dále v této oblasti, nakonec se nám to vrátilo zpět jako bumerang, loni v květnu s doporučením, abychom se obrátili na okresní úřad, že ve spolupráci s tímto úřadem budeme moci pokračovat.“ Léčitel Kratochvíl navázal na primáře Olivu a v pořadu mluvil následovně: „... od roku 1980 Psychoenergetická laboratoř pracovala na výzkumu mentální diagnostiky a terapie, byla na 12 zdravotnických pracovištích a v nemocnicích v Čechách a na Moravě prováděna (nebo zkoumána) celá řada výzkumných úkolů, které zadávalo tehdejší ministerstvo zdravotnictví – tyto výzkumné úkoly byly řádně oponovány, bohužel tehdejší ministerstvo kultury vyslovilo přísný zákaz jakékoli publikace těchto výsledků výzkumných prací, proto možná v současné době je tak malá informovanost i mezi nejvyššími zdravotními pracovníky.“ Vyjádření prof. Hrabáka: „... univerzitní – školská medicína má k dispozici řadu poznatků, které pracují s pokusem, statistikou a kritickým vyhodnocením. Medicína zkušenostní vychází z jiných principů. Ve světě se razí integrální medicíny nebo holistická (špatně zvolený název alternativní) medicína. Dokonce jsou zde snahy univerzit spojit tyto profese v jednu, aby se navzájem doplňovaly a toto se spojilo. Měl jsem možnost přednášet na kurzech pro léčitele a vytipoval jsem si několik lidí, pak jsem si vzal několik pacientů z různých oblastí diagnóz. Metodou slepého pokusu jsem vyhodnocoval výsledky, můžu říci, že jsem touto malou pilotní studií byl velmi překvapen. I univerzitní pracovníci v zahraničí říkají, že existují síly doposud nám neznámé, bylo by dobré se na to podívat, zkoumat to, a teprve vzájemnou spoluprací k něčemu dospět. Jestliže budeme kategorizovat a brát ‚náš obor‘ a tenhle ten ‚obor‘ – pak cíl pomoci pacientovi by se rozplýval kdesi v neznámu.“

³¹⁹ Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

těmhletěm lidem a já je teda opravdu neuznávám, protože já tvrdím, že léčitelství fakt neexistuje, protože samoléčitel je každé, že jo? A já tvrdím, že nejlepším léčitелеm je každé sám sobě, když ví, co má dělat. Já jenom poradím lidem, co mají dělat...“³²⁰

Na druhou stranu svým svérázným způsobem popisuje vlastní spolupráci s lékaři.

„S doktorama jo, to spolupracuju pořád, samozřejmě, ale tak, že ne že by to byla spolupráce, ale já jim dohazuju lidi a voni je dohazujou mně (smích), já jim dohazuju ty, který vím, že jim pomůžou, a řeknu jak a voni mi dohazujou ty, se kterejma si nevědí rady. A to jsem pochopil, že to takhle může fungovat. Aby byl mystik a doktor v jedný ordinaci, to je nesmysl, to by mu samozřejmě za chvílku lékařská komora sebrala diplom, to ani nejde, ale takhle to jde, já mu dohazuju lidi, a proč ne, takhle to funguje.“³²¹

Většinový postoj ezoteriků však nacházíme ve vyprávění narátorů, kteří jednak stáli v centru dění o institucionalizaci alternativních metod v transformační legislativě, nebo šlo o lékaře nastupující na dráhu alternativní medicíny, jejichž aktivity byly přímo ovlivňovány státní praxí. Výše uvedená skupina chápala jako svůj hlavní cíl zamezení působení „šarlatánů a podvodníků“ a jeho dosažení v jasném vymezení a nastavení pravidel pro svou činnost. Shodně vnímali fakt, že jejich alternativní péče o zdraví nemusí být v rozporu se státním pohledem, a měli zájem tyto dva rozdílné přístupy uvést do souladu. Vztah mainstreamové a alternativní medicíny neviděli jako protichůdný, ale doplňující se, postavený na společném zájmu pomoci nemocnému. Provozovatelé alternativních disciplín se podle svých vyjádření nebáli zodpovědnosti a předpokládali, že bude vytvořena zákonná platforma, která v plném rozsahu zlegalizuje výkon jejich živnosti a povolání a dá jim jasná zákonná pravidla. S tím souvisely i otázky odpovědnosti, vymezení pravidel, po kterých Česká lékařská komora³²² a zainteresovaní představitelé státu i mnozí vědci veřejně volali. Výše uvedené snahy o dialog také dokládá dobová televizní tvorba a některé články v tištěných médiích (více viz pramenný výzkum médií).

Stěžejními organizacemi, které se snažily o institucionální změny, byly především léčitelské asociace (hlavní představitelé R. Nový a T. Pfeiffer)³²³, homeopatická komora

³²⁰ Rozhovor se Stanislavem Brázdou vedla Klára Pokorná, 14. 11. 2013.

³²¹ Rozhovor se Stanislavem Brázdou vedla Klára Pokorná, 14. 11. 2013.

³²² Česká lékařská komora je samosprávná stavovská organizace sdružující všechny lékaře na území České republiky. Byla zřízena v roce 1991, sídlí v Olomouci a další kancelář má v Praze. Členství v komoře je pro všechny lékaře povinné. Jejím posláním je především dbát, aby členové komory vykonávali své povolání odborně a v souladu s etikou. Dále zaručuje odbornost svých členů, hájí jejich práva a zájmy a chrání jejich profesní čest. Je oprávněna nad nimi vykonávat v souladu se zákonem disciplinární pravomoc. Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Česká lékařská komora* [online]. c2015 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C4%8Cesk%C3%A1_l%C3%A9ka%C5%99sk%C3%A1_komora&oldid=12354040. Etický kodex ČLK – stavovský předpis č. 10: „*Lékaři není dovoleno vyšetřovat nebo léčit s osobou, která není lékařem a nepatří k zdravotnímu personálu. Tyto osoby nesmějí být přítomny ani jako diváci při lékařských výkonech. Výjimkou z uvedených zásad jsou osoby, které se u lékaře vzdělávají nebo pracují v lékařských oborech a dalších osob, s jejichž přítomností pacient souhlasí, pokud není lékařsky zdůvodněných námitek.*“ Česká lékařská komora. Etický kodex. *CLK.cz* [online]. 2013 [cit. 10. 01. 2015]. Dostupné z: <http://www.clk.cz/oldweb/zakpred/predpis10.html>.

³²³ Místopředseda T. Pfeiffer v České televizi v pořadu „Léčitelé, ano či ne“ představil záměry asociace: „*Snaha asociace postavit léčitelství jako obor, abychom nepůsobili okrajově, aby byli schopni pomáhat klientům. Smutné příběhy nutí, aby byla represivní složka.*

a sdružení PEL, později Čepes (Ing. V. Bažant).³²⁴ Ve spolupráci s ministerstvem zdravotnictví a ministry MUDr. Martinem Bojarem, později MUDr. Petrem Lomem a Českou lékařskou komorou reprezentovanou MUDr. Bohuslavem Svobodou, se pokoušeli nastavit „pravidla hry“ v oblasti alternativních léčebných metod.

Na počátku 90. let bylo vrcholem snah o zařazení alternativního léčitelství do nově vznikajícího právního řádu jednak založení odborné skupiny při ministerstvu zdravotnictví, složené z řady lékařů, spolupracovníků PEL a z léčitelů, dále významné aktivity některých poslanců České národní rady v čele s Martinem Pribánem³²⁵, připravujících zákon o léčitelích. Zmiňovaný poslanec se několikrát v médiích v roce 1992 vyjadřoval k nelehké legislativní proceduře a dalším navazujícím postupům, jež s připravovanou normou souvisely. Dovolují si tvrdit, že byl otevřen snahám léčitelů o zákonné ukotvení jejich činnosti, přesto z jeho slov vyznívalo, že si není jist, zda zákonná úprava, tak jak ji předkládali samotní léčitelé, bude odsouhlasena.

Pojďme si nyní přiblížit jeho vyjádření k připravovanému zákonu:

„Zákon je v zárodečném stadiu – je v takovém stadiu, kdy je možná interrupce. Podle mého zákon je potřeba, protože situace, která je teď v tomto státě v oboru léčitelství, je v této podobě neudržitelná. Jde o to, aby zákon vymezil ochranu pacientů a oddělil ty skutečné léčitele od těch lidí, kteří se za léčitele jenom vydávají. Při práci na zákonech je přítomno několik základních problematických bodů, které musíme konzultovat s léčiteli, protože oni jsou schopni k tomu říci své. Základní problém je vymezení činnosti toho odborného léčitele, protože každý zákon, pokud chceme hovořit o komoře nebo jakékoli státem (zákonem) uznané společnosti – nutno vymezit činnost (což už teď vnímám jako velmi obtížné). Dále problematické bude stanovení podmínek pro udělení licence, to znamená, stanovit zkoušky licenční nebo testy rozdělit do dvou takových oblastí (jak říkal prezident ČLK) – je nutno, aby léčitelé měli základní znalosti anatomické – v této části zkoušek by měli zřejmě spolupracovat právě s ČLK. Další otázky odborných zkoušek, jak

Počítá se s licenčním řízením, bude konáno po oborech, které budou mít své vedoucí odborníky, kteří budou odpovědní například za licenční řízení, ale taky formy vzdělávání, v případě soudu i do toho řízení. Asociace se bude podílet na řešení stížností pacientů. Bude chránit pacienty i samotné léčitele. Není to činění, aby zamezilo léčitelům praxi, spíše naopak. To vše bude sloužit k rozvoji spolupráce mezi medicínou a tím, čemu se říká AM – umožní spolupráci, pacient je jeden a nelze ho dělit na část, která patří medicíně a AM.“

³²⁴ Organizace Čepes se v legalizaci podnikání léčitelů opírá o řadu důležitých dokumentů, jedním z nich je doporučení WHO „Zdraví pro 21. století“, kapitola 6.2: „V mnoha zemích roste zájem o využívání ‚alternativních‘ způsobů léčby a služeb. Pojetí člověka jako komplexní osobnosti s právem svobodné volby uznává, toleruje, a dokonce vítá paralelní existenci alternativní zdravotní péče a klasických metod. I zde se však musí dodržovat vysoké etické normy, spotřebitelé musí být chráněni před zneužíváním. Veřejné prostředky by se měly využívat pouze na léčbu s vědecky prokázaným účinkem.“ WHO. Health 21 : the health for all policy framework for the WHO European Region. European Health for All Series No. 5. 1998. ISBN 92 890 1348 6. Dostupné online na: <http://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/health21-an-introduction-to-the-health-for-all-policy-framework-for-the-who-european-region>.

Také se od roku 2009 snaží zařadit profesi proutkař a biopraktik (příkladání rukou, bezkontaktní masáže) do Národní soustavy povolání na základě zákona č. 179/2006 Sb., o uznávání výsledků dalšího vzdělávání. V březnu 2012 povolili členové Koordinační rady (vrcholový orgán veřejné zakázky NSP) řešení v rámci Sektorové rady osobních služeb ostatních. Čepes, podle slov Ing. Bažanta, prosazoval k řešení jako první – profesi biopraktik, členové KR však povolili v první řadě řešit profesi proutkař a organizace Čepes byla vyzvána k vypracování typové pozice proutkař. Více na www.cepes.cz.

³²⁵ Martin Pribán (*28. listopadu 1958, Opava) je český politik, v 90. letech 20. století poslanec České národní rady a Poslanecké sněmovny za ODS, později za Unii svobody. Ve volbách v roce 1992 byl zvolen do České národní rady za ODS (volební obvod Jihomoravský kraj). Zasedal ve výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu. Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Martin Pribán* [online]. c2014 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Martin_Prib%C5%99ib%C3%A1n%C5%88&oldid=11857942.

*naznačil TP, je věc součástí snad připravené léčitelské komory. Podstatnou rolí je také určit spolupráci s lékařem, nedomnívám se, že spolupráce je nemožná, ona je nutná. Já se domnívám, že bez spolupráce mezi sebou bychom nehleděli na pacienta, ale na své vlastní zájmy, ať už je to lékař či léčíel. Mělo by nám jít především o pacienta.*³²⁶

Dalším významným krokem ve sledované oblasti, bylo zařazení homeopatie do skupiny lékařských metod podepsané ministrem Bojarem v roce 1991 a následně odsouhlasené i vědeckou radou ČLK, což lékařům umožnilo praktikování homeopatie³²⁷. Nicméně z výzkumu souvisejících pramenů vyplývá, že na jednu stranu řekly příslušné státní orgány metodám přírodní léčby „ano“, ale druhým dechem, prostřednictvím stejné lékařské komory a zástupců Akademie věd dodávaly, že tato léčba se uskutečňuje s vědecky neprokazatelnými léky, jež mají charakter „placeba“. Tento rozpor sám o sobě ukazuje na nejednoznačný postoj zástupců lékařů k problematice.

Problematickou otázkou bylo nejen používání homeopatik, ale i samotné jejich získání. Při ministerstvu zdravotnictví vznikla komise pro paramedicinální přípravky a homeopatika pod záštitou MUDr. M. Gaiera. Zpočátku byla při dovozu homeopatických preparátů ze zahraničí udělována výjimka z registrace, a to do doby příslušného registračního výměru Ústavem pro kontrolu léčiv. Výše uvedené postupy byly vyjednány s Ministerstvem zdravotnictví a Českou homeopatickou komorou, jak o tom informoval dobový tisk.³²⁸ Pokud již k registracím došlo, na každý homeopatický lék bylo potřeba vypsát formulku „u tohoto přípravku nebyla posuzována jeho účinnost“. Registrace probíhala takto zjednodušeným postupem a nevyžadovala klinické hodnocení přípravku.³²⁹

Svědectví dvou lékařů, kteří se vydali na cestu alternativní medicíny, ukazují na nemalé obtíže v situaci, která panovala v oblasti provozování alternativní medicíny a distribuci zahraničních přírodních (homeopatických) léčiv. Po „rozjezdu“ svého podnikání začali velmi rychle vnímat problémy s dovozem homeopatických léků. Přistupovali k „nestandardním“ aktivitám například při dovozu přírodních preparátů z Německa – podle svých slov „měli plné léčební zařízení, ale neměli, co prodávat“. Je zřejmé, že v tomto prostředí panovala značná nejistota a strukturální změny ve zdravotnictví a souvisejících oblastech nenaplnily očekávání mnoha narátorů.

³²⁶ Televizní pořad „Léčíel, ano, či ne“ vysílaný na obrazovkách České televize dne 19. 5. 1993.

³²⁷ Vědecká rada České lékařské komory zveřejnila dne 12. 7. 1993 k homeopatii následující stanovisko: „VR považuje homeopatii za léčebnou metodu, kterou může vykonávat a homeopatické léky předepisovat každý, kdo má oprávnění léčit.“

³²⁸ Květy, ročník I, č. 23: „... na homeopatické přípravky *Oscillocoquinum*, *Belladonna* a *Arnica Montana* udělena časově omezená výjimka z registrace číslo 43/1987 Sb., a to do doby příslušného registračního výměru. Na základě této výjimky byly ty přípravky vázány na lékařský předpis, hradil je nemocný a byly distribuovány do lékáren ČSFR cestou schválených distribučních firem“.

³²⁹ „Všechny homeopatické přípravky jsou v současné době v ČR registrovány zjednodušeným postupem registrace podle § 28 zákona č. 378/2007 Sb., o léčivech, ve znění pozdějších předpisů (odpovídá článku 14 směrnice 2001/83/ES). U takto registrovaných přípravků není v rámci registračního řízení vyžadováno klinické hodnocení přípravku (kontrola účinnosti), na jehož základě by Státní ústav pro kontrolu léčiv mohl schválit doporučené indikace u homeopatických přípravků.“ Ústav pro kontrolu léčiv. Homeopatika – otázky a odpovědi. SUKL.cz [online]. 2012 [cit. 10. 01. 2015]. Dostupné z: <http://www.sukl.cz/leciva/homeopatika-otazky-a-odpovedi>.

Vzpomínky Jiřího Mareše nám poodhalují, na jaké „třecí ploše“ se provozovatelé alternativní medicíny pohybovali (i když působili jako státem uznaní, oficiální zdravotníci a lékaři).

„Došlo k problémům, kdy jsme museli řešit společně v týmu, jak upravit ty přípravky, které nám docházely, my kromě jiného jsme měli obrovské sklad léků, kterej skutečně ten lékař vybudoval, měl v tom obrovský svoje peníze, ale najednou ministerstvo zdravotnictví řeklo, že se ty původní schopnosti dovézt ty léky ruší a že musíte nejdříve požádat a pak můžete ten lék přivést, takže my už jsme měli tým, pracovali jsme, mohli jsme ty lidi ‚zpracovávat‘ a najednou si představte, že nebylo, najednou začal být problém, že nebylo čím léčit.(...) My to dováželi všechno z Německa, pokud to nebude drzý to vod firmy ‚štaufnfarma‘, od firmy ‚sánům‘, vod firmy ‚Vala‘, vod firmy Help, Heel, to všechno bylo vopravdu, vopravdu to byly firmy, které ‚Fajfr‘, to všechno byly firmy, které byly v Německu, jednoznačně profitovaly v Německu a my to dováželi. Ne na Českou republiku, protože Němci věděli, že Češi jsou naprostý odpůrci homeopatie, oni to nechtěli dát. Todleto, co bylo v tom skladu. To byla jednoznačně zásluha lobismu pana doktora Jonáše. On to vyloboval v tom Německu, on to vlastně nakomunikoval s nimi, jenomže potom se stalo to, že ministerstvo zdravotnictví řeklo, dost pánové, i když to individuálně dovezete, nejdřív nám řeknete, nejdřív nám řeknete, co tomu člověku je, pak vypíšete žádanku a pošlete nám ji, pak my jí schválíme a pokud jí schválíme, necháte si to dovézt. Takže celej ten obrovské sklad skončil, představte si, protože nebylo co dávat, protože jestliže promiňte mi to, přijdete se zánětem průdušky a ten lékař vám chce pomoci, tak nemůže čekat, až mu to povolí to ministerstvo zdravotnictví, a pokud to bude dělat jinak, dostane se do styku se zákonem. A může, opravdu myslím, že v té době hodně riskoval svoji kůží, jo, hodně riskoval svoji kůží!“³³⁰

Podobné „překážky“ v oblasti distribuce přírodních léčiv byly například v dobovém tisku komentovány již zesnulým psychotronikem a bylinkářem Ing. Jiřím Jančou.³³¹ Tyto skutečnosti potvrzuje i rešerše televizních pořadů České televize.

Zásadní výzvou pro poslance, představitele lékařského stavu a léčitelské obce bylo nalezení shody pro reglementaci pravidel očekávané léčitelské asociace a přijetí zákona o léčitelích, tak aby byla nastavena jednoznačná pravidla pro vykonávání tohoto povolání („řemesla“), práva, povinnosti včetně nastavení sankcí.³³² V tomto ohledu je velmi důležité svědectví Ing. Vlastimila Bažanta a materiálů poskytnutých sdružením Čepes. Z nich vyplývá, že dne 27. 11. 1993 byla založena Česká asociace odborných léčitelů, která však přes počáteční snahy nenašla legislativní oporu v zákoně. V období mezi lety 1993–1995

³³⁰ Rozhovor s Jiřím Marešem vedla Klára Pokorná, 4. 12. 2013 a 15. 1. 2014.

³³¹ Respekt 21. 6. – 27. 6. 1993 (15): „Výrobce přípravku musí být schválený ministerstvem zdravotnictví a žádný výrobce lék nevezme, protože není schválen úřadem pro kontrolu léčiv.“

³³² Vyjádření T. Pfiffer k připravované léčitelské asociaci v pořadu „Léčitelé, ano, či ne?“: „Snaha asociace je postavit léčitelství jako obor, abychom nepůsobili okrajově a abychom byli schopni pomáhat klientům. Smutné příběhy nutí, aby byla represivní složka. Počítá se s licenčním řízením, bude konáno po oborech, které budou mít své vedoucí odborníky, kteří budou odpovědní například za licenční řízení, ale taky formy vzdělávání, v případě soudu i do toho řízení. Asociace se bude podílet na řešení stížností pacientů. Bude chránit pacienty i samotné léčitele. Není to činění, aby zamezilo léčitelům praxi, spíše naopak. To vše bude sloužit k rozvinutí spolupráce mezi medicinou a tím, čemu se říká AM – umožní spolupráci, pacient je jeden a nelze ho dělit na část, která paří medicině a AM.“

byl vypracován další návrh zákona České národní rady o výkonu povolání odborných léčitelů a o České komoře odborných léčitelů. Zákon však také nedosáhl svého naplnění, místo této právní úpravy byla přijata novela živnostenského zákona č. 455/1991 Sb. (s účinností od 1. 1. 1996), která se vztahovala i na léčitele a provozovatele příbuzných aktivit. V konečném důsledku toto rozhodnutí poslanecké sněmovny znamenalo, že se nepodařilo prosadit zařazení léčitelských směrů do oblasti státní zdravotní doktríny a přešly pouze do působnosti ekonomické gesce. Z výše uvedené novely živnostenského zákona vyplývalo, že provozovatelé alternativních metod měli možnost podnikat na základě volné živnosti. Živnostenské listy obsahovaly formulku „*poskytování služeb osobního charakteru a pro osobní hygienu*“ (příloha živnostenského zákona č. 455/1991 Sb., položka 78).

Lékaři nabízející alternativní postupy měli možnost legálně ukotvit svou praxi na základě zákona č. 160/1992 (paragraf 8, odst. 2), o provozování nestátních zdravotních zařízení. Nevztahovala se však na léčitele – nezdravotníky. Proto mnozí poskytovatelé těchto služeb (nezdravotníci) fungovali i na základě paragrafu o poradenství a rozvoji osobnosti, v rámci obchodních služeb či dalších „neurčitě znějících“ charakteristik samostatně výdělečné činnosti – podobně jako například služby výkladu karet a věštění. Podnikatelské aktivity provozovatelů alternativy se dále řídily zákonem č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu.³³³ Na základě provedených rozhovorů jsem získala dvě svědectví o vystavení konkrétně znějícího živnostenského listu na „výklad karet“³³⁴.

Několik narátorů se ve svém vyprávění shodlo na příčinách, proč stát a jeho instituce měly (a mají) k alternativním metodám „rozporuplný“ vztah. Jedním z uváděných důvodů byla skutečnost, že se do vysokých rozhodovacích funkcí dostávali lidé, kteří k alternativním metodám projevovali záporný přístup na základě svého světového názoru a takto

³³³ Toto ustanovení zákona platilo až do 28. 2. 2001, kdy ministerstvo schválilo novelu živnostenského zákona s odvoláním na zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, který stanovuje, že léčitelství není živností. Služby alternativců lze obecně klasifikovat jako jistý druh neidentifikované samostatně výdělečné činnosti. Přesto se mnoho léčitelských a souvisejících aktivit uskučňuje i dnes jako živnost volná s tím, že tito podnikatelé mohou být na živnostenském úřadě při ohlašování živnosti upozorněni na případný postih, pokud by poskytovali zdravotní péči.

³³⁴ „*Takže já jsem šla na ten živnosták, že potřebuju výpis z trestního rejstříku, to jsem věděla, to jsem měla připraveno. A tam byla taková kancelář, tam byly sražený dva stoly k sobě a proti sobě seděly dvě jako ty úřednice nějaký, měly ty počítače a já jsem tam přišla a říkám – dobrý den, já bych jako chtěla živnostenskej list a ráda bych věděla, co k tomu potřebuju. A ona mi řikala – no, potřebujete ten výpis z trestního rejstříku a potřebujete vysvědčení v tom oboru, zda jste vyučena nebo vzdělána. A já říkám – no, já jako to vysvědčení nemám, protože to jako není činnost, která se dá oficiálně vyštudovat. A ona mi říká – no, tak garanta, potřebujete garanta. Já říkám – to je těžký, můj garant už je mrtvej, takže já jako jinýho nemám, jo? A ona mi řikala. Ano. – Co chcete dělat? A já jsem řikala – no, já bych chtěla si otevřít normálně čarodějnictví. A ty děvčata se na sebe podívaly, ne, jako paní Košanová, poslouchejte, taková kolonka, jako taková neexistuje v Český republice. Takže my vám uděláme živnosták třeba nákup, prodej, na to se schová všechno. Já říkám – prosím vás, nakupovat to jo, to by mi šlo, prodávat jako, to ne prostě, nechci nic prodávat ani nakupovat. Já chci čarodějnictví. A ona mi říká – to nejde. A protože jsem čarodějka a trochu něco o myšlení lidí vím, tak jsem řikala – fajn, takže děvčata, já vám tady oznamuju, že od 1. příštího měsíce vykládám karty a čaruji na lásku a tyhle věci s klienty za peníze. A když jste živnosták a když nepotřebujete moje ušmudlaný daničky, fajn, takže já za ně pojedu na ozdravnou dovolenou, protože tu potřebuju, že už mám někdy z těch lidí palici jako hrom. A ona – počkejte, takhle to nejde, paní Košanová. Já říkám – no, jak nejde, tak živnosták mi nechcete dát a oznámení nebo tak... Ona řikala – přijďte za týden. Já jsem přišla za týden a byla vytvořena kolonka – výklad z karet, čtení z rukou. Slovo čarodějnictví bylo tak děsivý, že se ho bál i živnostenskej úřad. Věříte tomu?“ Rozhovor s Marcelou Košanovou vedla Klára Pokorná, 6. 5. 2014.*

prosazovali osobní postoje místo svobodné soutěže idejí. Počátek neúspěchu začlenit alternativní léčitelské metody do zdravotnického systému a neochoty jasné klasifikace podmínek pro výkon povolání léčitele viděli někteří narátoři v odchodu prvního polistopadového ministra zdravotnictví MUDr. Martina Bojara.

Mezi další zásadní momenty v rámci „hledání konsenzu“ u legalizace alternativních disciplín patří zamyšlení některých narátorů nad úlohou medicíny v nastupujícím tržním prostředí, rolí lékařů a farmaceutických firem, jejich vlivem na stanoviska odpovědných politiků a úředníků. Z nahraných rozhovorů i z mediálních vystoupení je cítit zklamání nad „promarněnou šancí“ nového demokratického státu vyzkoušet alternativní postupy, jež mohly být přirozenou součástí vědecky ověřených metod. Mnozí z narátorů pociťovali přímočarou snahu osob zainteresovaných na monopolu vědecké medicíny, bez ohledu na celosvětový trend.

Z výzkumu vyplývá, že v transformačním období, které vzhlíželo k heslu „přiblížit se Západu“ a „vracet se do Evropy“, došlo v oblasti alternativního působení na zdraví prakticky ke konzervaci stavu, ne-li ke zhoršení oproti předlistopadovému období. V rozhovorech byla reflektována skutečnost, že „boj“ o ochranu pacienta se mnohde v lékařském a farmaceutickém prostředí a veřejném prostoru schovával za daleko zásadnější faktory jako touhu po moci, prosazování „jediného správného světónázoru“ a vliv peněz. Pro výše uvedené skupiny mohl i sebemenší úspěch neortodoxních léčebných směrů znamenat ohrožení a konkurenci ohrožující jejich příjmy. Mnozí pamětníci ve svých sděleních předkládali tezi o „návratu do totality“, ne už pod nadvládou ideologie, ale nadvládou peněz nadnárodních firem finančního, potravinářského či farmaceutického průmyslu.

Nepřehlédnutelným aspektem neúspěchu ezoteriků v oblasti jasné klasifikace podmínek pro jejich činnost byla neschopnost vytvořit jednotnou a čitelnou oborovou organizaci, která by vstoupila do jednání se státem. S pramenného výzkumu a analýzy rozhovorů vyplývá, že snahy o vznik zastřešujících organizací byly. V průběhu vývoje však provozovatelé alternativních disciplín upřednostnili praktické vykonávání vlastní praxe a rozvoj metody před manažerskou a úřednickou „realitou“ oborových organizací. Jedinou výjimku představuje narátor Bažant, který dokázal skloubit svou praxi s plnohodnotnou činností v odborné organizaci a dosáhl alespoň dílčího úspěchu – organizace *Čepes* byla v roce 2012 vyzvána k vypracování typové pozice „proutkař“, která by se v budoucnu začlenila do Národní soustavy povolání.

Momentem k zamyšlení zůstává otázka, zda je vůbec možné z pohledu materialistické státní zdravotní doktríny reglementovat pravidla pro alternativní spirituální léčbu, která aplikuje metodu „*non lege artis*“ (jak dokládá zahraniční praxe, nemusí být tyto dva pohledy na zdraví v rozporu, ale je možné nastavit pravidla tak, aby se vzájemně doplňovaly). Současná západní medicína je postavena výlučně na materialistickém chápání světa a nemoc chápe převážně jako důsledek biologických, chemických či fyzických procesů. Nevědecký čili alternativní pohled chápe svět jako duchovní projev, což se zákonitě projevuje i v jeho pohledu na zdraví a nemoci. Jak tedy oba dva oddělené „světy“ propojit a aplikovat pravidla, která jsou prakticky neslučitelná? Dle právního výkladu JUDr. Ireny Slavíkové je velmi obtížné nastavit obecně uznávaná kodifikovaná pravidla pro ezoterní směry, které jsou velmi rozmanité a proměnlivé, a jejich pozitivní působení na oblasti lidského zdraví má blíže k religiozitě spíše než k materiální péči o zdraví.³³⁵

Lze mluvit o potencionální koexistenci obou pohledů? V zdravotním systému, nastaveném v porevolučním období, vycházejícím výhradně z pravidel alopatické medicíny, obtížně. Otázkou zůstává, proč zde ale nebyly nastaveny podmínky, jaké jsou definovány a fungují ve vyspělých demokratických zemích. V zahraničí existovalo a existuje mnoho organizací zastupujících osoby praktikující neortodoxní metody léčby, některé z nich mají formu charitativních spolků, jiné jsou registrovány jako společnosti s ručením omezeným nebo mají charakter obou. Příkladem pro český stát a zainteresované organizace mohly být evropské společnosti sdružující poskytovatele alternativních služeb, pro které zabezpečují základní podmínky pro činnost (vnitřní předpisy ve vztahu ke klientovi, lékařům a souvisejícím profesím, postupy pro řešení případných stížností a disciplinární řád, systém vzdělávání pro nové i stávající „alternativce“, ověření odborné způsobilosti k výkonu jejich povolání a další). Jako příklad uvádím do poznámky, jakým způsobem se s „alternativou“ vyrovnalo Švýcarsko, kde byla až do roku 1984 obdobně „neřešená“ situace jako v České republice³³⁶.

³³⁵JUDr. Irena Slavíková - *Právní rozbor OZ* - [cit. 05. 05. 2014]. Dostupné z http://www.svazlecitelu.cz/resources/upload/clanky/Pravni_rozbor_OZ_Slavikova.pdf

³³⁶ Dle oborové příručky vydané sdružením Čepes působí ve Švýcarsku např. Švýcarský svaz pro přírodní léčitelství (SVNH), který byl založen v roce 1983. V roce 1984 SVNH přijal kodex chování, závazný pro všechny členy. V roce 1985 byly přijaty směrnice, stanovující honoráře. V roce 1991 byla stanovena definice pracovního obsahu profese. Od roku 1992 byla zavedena pro praktikující členy zkouška osobnosti a od roku 1993 zkouška na ověření odborné způsobilosti z přírodního léčitelství podle stanovené metodiky. V rámci „Kodexu chování pro léčitele v SVNH“ se např. léčitel zavazuje: – že použije jen léčebné metody, které ovládá a jejichž účinky je schopen předvídat a nést za ně odpovědnost, – doporučí každému klientovi zůstat pod lékařskou kontrolou a uznává jeho vůli svobodně se rozhodovat o jemu vyhovujícím způsobu léčby, – dále se léčitel zavazuje k řadě služeb vůči pacientovi, absolvováním předepsaných zkoušek usiluje o pozvednutí prestiže profese u přírodních léčitelů a tím o dosažení lepšího uznání u úřadů, pojišťoven a veřejnosti. Více na [www. http://www.svnh.ch/](http://www.svnh.ch/)

Chceme-li otevřeně nahlédnout do názorů a postojů pamětníků v souvislosti s charakteristikou přístupu porevolučního státu k alternativním směrům, v řadě svědectví vyznívají vzpomínky velmi rozporupně. Na základě tohoto výzkumu mohu konstatovat, že i po roce 1989 se v novém demokratickém státě projevovaly určité diskriminující přístupy³³⁷. Především léčitelé a lékaři, kteří legálně podnikali v oblasti přírodní léčby, nelibě vnímali nejistotu a nevěli ze strany státních institucí nastavit jasné podmínky pro jejich fungování včetně uznání kvalifikačních standardů.

Osobní svědectví narátora MUDr. Josefa Jonáše ukazuje, jak samotní aktéři pociťovali vztah polistopadového státu k jejich aktivitám.

„Výhoda po roce 1989 jedině v tom, že stát nevystupuje tak agresivně – jenom lehce agresivně, skrytě. Každý rok zakazuje něco, něco drobného (...). On vlastně nikdy jako nebyl tady živnostenský zákon, který by umožňoval dělat léčitelství jako profesi (...). Jako lékař to bylo horší daleko, protože tam už najednou jsem byl součástí nějakého systému, nějakého establishmentu a tam už začaly těžký represe, že jo. Takže protože jako na léčitele na mě nemohli, ale jako na lékaře na mě mohli všichni, takže tam to bylo...“³³⁸

„Asi to v podstatě nikdo doteďka neví, co... proč stát tohle potlačuje? Protože nikdo to neřekne. Když jsem chodil po ministerstvu, tak mně říkali – ne, nesmíš, neexistuje. A když jsme si s těmi lidmi pak vyšli na chodbu a říkali – to je dobrý, co děláte a to já taky to a to já bych přišel a takhle. Ale jako oficiálně se to nikdo neodvážil (...) To byl poradní sbor, že jo, ministr měl poradní sbor pro alternativní medicínu, a to byli vlastně... to nebyl žádný poradní sbor, ale to byli nenávidní lidé a byli tam nějaké osobní problémy vůči mé osobě některých, protože... (...) ... ale hlavní problém byl v tom, že vlastně v řadě zemí je určitý systém vzdělávání v týhle medicíně, že jo. Ameriky, kde jsou univerzity přímo, National Doctor, že získává i titul a získává vlastně univerzitní titul, až po různé státy v Evropě, kdy jsou školy pro homeopaty nebo školy pro hight practicaly. A dostávají diplomy a je to způsob zaměstnání, takže v takovém Německu pracuje tisíce lidí, který projdou tímhle vzděláváním a mají tedy oprávnění pracovat. No, takže tady z jakýchsi zvláštních důvodů nikdy nepovolili tohle vzdělávání. Doteďka. Dokonce se snažili různé apelovat na ministerstvu, aby bylo povoleno tohle vzdělávání, aby se to dostalo do živnostenského zákona jako povolání, protože se říká, že v Evropské unii je všechno evropské, unijní, ale není to vůbec pravda. Jako když člověk, který vystuduje tuhle školu někde třeba v západní Evropě a chtěl by pracovat ve východní Evropě, tak nemůže.“³³⁹

Výše citované emotivní vzpomínky dále vyslovil v souvislosti s ukončením činnosti Institutu celostní medicíny, které vedlo k podstatnému omezení podnikatelských aktivit zmiňovaného narátora:

³³⁷ Tuto skutečnost potvrzují i výpovědi pamětníků, které byly odvysílány v pořadu „Léčitelé, ano, či ne?“ v České televizi, zde je vyjádření léčitele Ing. Mojžíše: „... já znám dva lékaře, kteří na to osobně doplatili (vyloučení z Lékařské komory, jeden lékař dostal tvrdý dopis, když si dovolil na stanici OK 3 říci, že tato metoda ve spolupráci s lékařskou praxí mu může pomoci – je to internista, nevyhýbal se přístrojové diagnostiky, skloubením alternativních metod s medicínou. Dostal dopis z ČLK v duchu toho, že pokud nezanechá propagace šarlatánství, bude s ním zahájeno disciplinární řízení.“

³³⁸ Rozhovor s Josefem Jonášem vedla Klára Pokorná, 12. 2. 2014.

³³⁹ Rozhovor s Josefem Jonášem vedla Klára Pokorná, 12. 2. 2014.

„A my jsme, co jsme byli vycvičeni ze socialismu jaksi (...). No popral jsem se tak, že jsem samozřejmě vzdoroval, používal různé zákony, kterými jsem se bránil a různé zákony, které přijímal Evropský parlament v té době, jako zákon o rovném přístupu k léčebným metodám, že si směl pacient mít právo si zvolit svou léčbu svobodně a tak dále. Takže tím jsem se bránil, ale jako v podstatě stejně jsem to radši rozpustil tu kliniku (...) No, asi po šesti letech, přestože to byl velice úspěšný projekt a desetitisíce lidí tam docházelo, tak se ten tlak státu nedal vydržet. Zvláště někteří ministři byli velmi zlí. (...) Takže tam hrozilo, vlastně ne, že by se mně něco stalo, samozřejmě kdyby nějaký pacient si stěžoval, nebo jsem ho poškodil na zdraví, tak to byl problém. Ale tam hrozilo nebezpečí, že člověk, že jo, to vyžadovalo velké peníze, velké prostory, vybavení, to všechno se točily milióny. A tam vyhrožovali, že vlastně zakážou, že příjmu, dokonce v parlamentu byl na stole zákon, aby takhle činnost byla kriminalizovaná a tak. Takže to se pak muselo lobovat mezi poslanci tak, aby se ten zákon neschválil a že by odporoval ústavě. Ale hrozilo nebezpečí, že člověk si udělá dluhy a že ho zavřou, že mu zavřou práci, čímž vyhrožovali, a tím by jako byl člověk zle postižen, protože za ty dluhy ručí člověk osobně. Takže to bylo takový těžký období, od roku 1995 do 2002, 2003 to bylo těžký. No pak už jsem zmenšil ten institut asi na tři lidi nebo čtyři.“³⁴⁰

Podobně narátor Ing. Vlastmil Bažant, předseda sdružení Čepes, jehož organizace se snaží již 25. rok legalizovat dvě alternativní profese (senzibil – biopraktik, proutkař), poskytl svědectví o spolupráci se státní administrativou:

„Kdežto tady to nemohlo bejt zakázáno, jo, protože tyhle činnosti nemůžou být zakázaný, ale zase jsou dělaný takový bych řek, jsou dělaný všechny možný kroky k tomu, aby to bylo omezený tyhle činnosti. (...) Doposavad největší problém byl, když jsme to chtěli nějakým způsobem legalizovat, tak vždycky jsme naráželi na ministerstvo školství a na to, že pro tuto profesi není ‚školský vzdělání‘. To byl základ toho, proč to vždycky zakázali. (...) ... existuje ten zákon 179, to je to, že ověřování dovedností a schopností bez ohledu, jakým způsobem je člověk získá, jo, tak nakonec se nám podařilo to prosadit jako ‚osobní službu‘ ...“³⁴¹

Na základě výsledků bádání konstatuji, že Česká republika, přes širokou liberalizaci v řadě oblastí, se v transformačním období ve vztahu k alternativě vydala překvapivě konzervativnější cestou, v porovnání s některými západními státy. Dokonce i v katolickém Polsku se dokázaly tyto směry uspokojivě rozvinout³⁴². Předložená svědectví a pramenný výzkum v rozhovorech dokládají, že ani po 25 letech fungování svobodné společnosti neexistuje jednoznačná zákonná norma regulující vztah státu k alternativním léčebným metodám. Je nesporné, že opatrný přístup k neortodoxním léčitelským praktikám může mít ze strany státních orgánů a lékařského stavu své opodstatnění, i léčitelskou obec je možné vnímat jako určitou zájmovou skupinu, která za bojem o záchranu pacienta a prosazováním

³⁴⁰ Rozhovor s Josefem Jonášem vedla Klára Pokorná, 12. 2. 2014.

³⁴¹ Rozhovor s Vlastimilem Bažantem vedla Klára Pokorná, 21. 10. a 2. 12. 2013.

³⁴² V Polsku je činnost některých alternativních směrů (např. radiostét, bioenergetik a psychotrik) zastřešována Federací polského svazu řemesel a v její kompetenci je přezkušování výše uvedených činností v rámci zkušebních komisí řemeslnických komor. Více na www.cepes.cz.

neortodoxních postupů může skrývat snahu ukrojit si případný koláč z veřejného zdravotního pojištění či získat jinou formu podpory z veřejných rozpočtů. Na základě poznatků z uskutečněného výzkumu lze konstatovat, že neexistující pravidla ze strany státní administrativy mohla poskytnout prostor obtížně kontrolovaným či přímo podvodným činnostem v této specifické oblasti. Tato situace není problematická pouze z pohledu samotných ezoteriků, ale i zde je třeba vnímat zájem občana, možnost jeho svobodné volby dle vlastního rozhodnutí a odmítnout stav, kde občan sice má svobodu „jít za léčitelem“, ale tímto rozhodnutím uvádí léčitele do nebezpečí postihu za provádění případných „zdravotních úkonů“, které jsou v rozporu se schválenými postupy zákonně definované zdravotní péče.

Nabízí se otázka, zda je možné mluvit o rovném přístupu idejí v deklarovaném prostředí laického státu. Odpověď na ni je jistě obsahem a rozsahem nad rámec této práce. Z uskutečněného výzkumu však vyplývá, že Česká republika po roce 1989 nevytvořila dostatečný právní rámec pro alternativní metody léčby a neumožnila uznávané kodifikované vzdělávání. Dnes, 25 let po „sametové revoluci“ je situace stále nejasná, v mnoha směrech ještě „komplikovanější“ než v transformačním období, o čemž vypovídá i modifikovaný zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.³⁴³

³⁴³ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování – paragraf 2 (odstavec 2 a 4): Zjednodušeně lze konstatovat, že „léčit“ prakticky v jakémkoliv významu mohou pouze lékaři. Pod pojmem léčit lze zahrnout i „zjišťování zdravotního stavu“ nebo „hodnocení faktorů, které mohou zdraví ovlivňovat, a to i v rámci poradenství – vše spadá do zdravotní péče, pokud výše zmiňované činnosti neprovozuje lékař. Znamená to porušení zákona o zdravotních službách. I homeopaté „nelékaři“, kteří před přijetím tohoto zákona mohli bez velkých potíží provozovat svou praxi, porušují zákon. Add absurdum dovedeno, i výklad karet za účelem diagnostiky zdravotního stavu by mohl být považován za protiprávní.

4 Závěr

V předchozích kapitolách jsem se pokusila na základě dvanácti osobních svědectví, vedených metodou orální historie, přiblížit období polistopadové transformace ve vzpomínkách profesní skupiny ezoteriků. Údaje z rozhovorů jsem komparovala s pramenným výzkumem, který umožnil diferencovaný pohled na zkoumanou problematiku.

Přesah práce do období před sametovou revolucí zprostředkoval přínosný vhled do fungování vybraného vzorku pamětníků v éře nesvobody. Ezoterní životní filozofie pro pamětníky představovala hlavní smysl života, i když často přinášela nelehké životní situace. Tito lidé šli dál odhodlaně po své vytyčené stezce ezoterního bádání, které se mohlo naplno odtajnit a profesionalizovat až po roce 1989. Zde je významným výstupem zjištění, vzpírající se jednostrannému, černobílému pohledu na období čtyřicetileté nadvlády komunistické strany, relativizující předpoklad, že všechny nemateriální fenomény vládnoucí moc perzekvovala a likvidovala.

S ohledem na to, že narátoři více či méně „pěstovali“ svůj alternativní koníček v období komunistického režimu, není potřeba pochybovat o jejich výhodných startovacích pozicích po roce 1989, jejichž výsledkem je stálá přítomnost na svobodné ezoterní scéně. Na druhou stranu, jejich zapojení se do nových ekonomických podmínek naráželo na podobné problémy, jaké se projevovaly v ostatních oblastech v rámci celospolečenské systémové přeměny.

Přestože rok 1989 znamenal pro skupinu pamětníků významný životní předěl, jejich svědectví nám ukázala na takovou polohu alternativní profese, která funguje bez ohledu na formu politického a ekonomického systému. S ohledem na jejich vzpomínky to však neznamená, že by se zříkali pozitiv nového společenského řádu, naopak – jeho možnosti začali okamžitě využívat prostřednictvím profesionalizace a veřejných aktivit. Přes odlišné výchozí pozice a faktický generační rozdíl řešili narátoři po sametové revoluci podobné osobní a profesní zlomy – například aktivní veřejné ezoterické působení, potřebu rychlé orientace v novém prostředí, ekonomickou stránku profese nebo i problémy „svobody bez zodpovědnosti“ a otázky rozporuplného (ne)vyrovnání společnosti s komunistickým odkazem.

Dalším zásadním poznáním, získaným z rozhovorů, bylo vnímání transformačního období jako éry nevyužitého potenciálu. Přestože byla dynamika ezoterního prostoru

na začátku 90. let nepřehlédnutelná, postupně přicházela určitá stagnace (výzkum ukázal na významné zlomové momenty – rok 1997, 2001 a 2011). Studium archivních materiálů a zákonných norem napovědělo, že nejprve velmi otevřená oblast krystalizovala do podoby nedefinované, restriktivní polohy, aniž by došlo k institucionalizaci alternativních směrů či zastřešující diskuzi se státními orgány.

Podobně nepřehlédnutelným výstupem diplomové práce je zjištění, které relativizuje charakter České republiky jako laického státu. Ač svobodný stát po roce 1989 navenek deklaroval volnou soutěž idejí, artikulace myšlenek a provozování alternativních postupů, které nezapadaly do převládajícího paradigmatu, pro mnohé členy této profesní skupiny přinášelo komplikace, které pociťovali ve svém každodenním životě. Ač nebyly tyto aktivity opětovně zakázány, jako před rokem 1989, nelze mluvit zejména v ohledu na péči o zdraví o otevřenosti a svobodné soutěži idejí a názorů. S nadsázkou lze říci, že motto „fungovat v mezích možností a hlavně na sebe neupozorňovat...“ zůstalo u některých pamětníků stále v platnosti. Těžko by se hledala jiná profesní skupina, která byla tak silně ovlivněna absencí jasně definovaného právního rámce.

Jak již bylo uvedeno v metodologické části, toto téma stojí mimo hlavní badatelský zájem českých historiků, přesto si myslím, že skýtá rozsáhlý a zajímavý výzkumný potenciál. Například samostatný výzkum vztahu komunistického státu k ezoterním směrům (jedno z dílčích podtémat představuje pravděpodobně analýza fungování psychotronických laboratoří před rokem 1989), zmapování fenoménu lidového léčení a jeho specifických regionálních ohnisek či bližší pohled na každodennost zástupců konkrétních ezoterních sfér by zajisté přinesl řadu nových a podnětných informací pro zkoumání českých soudobých dějin. Konečně komparativní empirický výzkum přístupu evropských států po roce 1989 k alternativním disciplínám by umožnil zajímavé badatelské výstupy.

Pokračující bádání v této specifické oblasti a výše naznačené směry výzkumu mohou být předmětem navazujících potencionálních projektů.

5 Zdroje

LITERATURA

- HENDL, Jan. 1999. Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0030-7.
- JANČA, Jiří. 2002. *Můj život s alternativní medicínou*. Praha: Eminent. ISBN: 80-85876-78-7.
- LUŽNÝ, Dušan. 1997. *Nová náboženská hnutí*. Brno: Masarykova univerzita. Religionistika. ISBN 80-210-1645-0.
- NAKONEČNÝ, Milan. 2009. *Novodobý český hermetismus*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7281-327-8.
- NAKONEČNÝ, Milan. 1994. Smaragdová deska. Praha: Vodnář. ISBN 80-85255-48-0.
- NEŠPOR, Zdeněk, R. 2004. *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*. Sociologické studie / Sociological Studies 04:05. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-061-3.
- PAVLÍČEK Václav a kol. 1995. Ústava a ústavní řád ČR. 2. díl. Praha: Práva a svobody. ISBN 80-7201-170-7.
- PORTELLI, Alessandro. 1998. What makes oral history different. In Perks, Robert. Oral history reader. London: Routledge. ISBN 0415133521.
- REJDÁK, Zdeněk a Karel DRBAL. 1995. Perspektivy telepatie – slavné psychotronické fenomény 20. století. Praha: Eminent. ISBN 80-85876-08-6.
- ŠAFÁŘOVÁ, VLASTA. 1997. TRANSFORMACE ČESKÉ SPOLEČNOSTI 1989-1995. DOPLNĚK BRNO. ISBN 80-85765-57-8.
- ŠTAMPACH, Ivo. 2010. *Na nových stezkách ducha. Přehled a analýza současné religiozity*. Praha – Vyšehrad. EAN: 9788074290602.
- ŠTAMPACH, Ivan. 2000. Současná spirituální scéna a světská společnost. *Religio – revue pro religionistiku*. 2000, roč. 8, č. 2, s. 189–193.
- ŠTASTNÝ, Zdeněk a KUCHAR, Jiří. 1991. *Léčitelé jak je neznáte I*. Praha: Eminent. ISBN:80-900302-3-8.
- VACEK, Jiří. 2001. *Jak jsem hledal Boha a našel sebe*. Díl čtvrtý. Praha: J. Vacek. 2001.
- VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. 2015. *Třetí strana trojúhelníku*. Praha: Karolinum. ISBN: 978-80-246-2931-5.
- VANĚK, Miroslav, MÜCKE Pavel a Hana PELIKÁNOVÁ. 2007. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV. ISBN 978-80-7285-089-1.

VANĚK, Miroslav. 2004. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN: 978-80-7285-107-2.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. 2008. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál. ISBN:80-7178-798-1.

ZADROBÍLEK, Vladislav. 2010. *Časobraní aneb můj život v sedmi republikách*. Praha: Trigon. ISBN: 9788086159690.

ODBORNÉ PRÁCE

BEZDĚK, Robert. 2005. Zapadni ezoterismus a christologie. *Religio: revue pro religionistiku*. 2005, roč. 13, č. 1, s. [57]–84. ISSN 1210-3640.

HAMPLOVÁ, Dana. 2000. *Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti. Mezinárodní srovnání na základě empirického výzkumu ISSP*. Sociologické texty / Sociological Papers 00:03. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 60 s. ISBN 80-85950-79-0.

KÁBRT, Jiří. 2011. *Alternativní medicína ve specializovaných médiích a ohlas na tyto jevy ve vybraných mainstreamových tištěných médiích*. Diplomová práce. Praha: FSV UK. Vedoucí práce Mgr. Radim Wolák.

NEŠPOR, Zdeněk R. 2004. „Ústřední vývojové trendy současné české religiozity. Pp. 21-37 in Nešpor, Zdeněk R. (ed.). *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*. Sociologické studie / Sociological Studies 04:05. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 115 s. ISBN 80-7330-061-3.

ŠTAMPACH, Ivan. 2004. Hermetismus. *Dingir*. 2004, roč. 7, č. 3, s. 84–87.

ARCHIVNÍ ZDROJE

Národní archiv (periodika)

Deníky

Mladá fronta Dnes 20. 5. 1991, příloha magazínu Víkend

Mladá fronta Dnes 7. 1. 1991

Mladá fronta Dnes 19. 7. 1991

Deník Pochodeň 10. 3. 1992

Mladá fronta 19. 5. 1990, příloha magazínu Víkend

Lidové noviny 26. 10. 1991

Mladá fronta 21. 4. 1992

Mladá fronta 20. 4. 1991, příloha magazínu Víkend

Rudé právo 5. 4. 1991, příloha Ahoj na sobotu

Hospodářské noviny, roč. 37, č. 103

Společenské časopisy

Reflex, ročník I, č. 1
Reflex, ročník I, č. 2
Reflex, ročník I, č. 2
Reflex, ročník I, č. 13
Reflex, ročník I, č. 14
Reflex, ročník I, č. 18
Reflex, ročník I, č. 21
Reflex, ročník II, č. 1
Reflex, ročník II, č. 3
Reflex, ročník II, č. 6
Reflex, ročník II, č. 23
Reflex, ročník II, č. 37
Reflex, ročník II, č. 37
Reflex, ročník II, č. 41
Reflex, ročník III, č. 5
Reflex, ročník III, č. 8
Reflex, ročník III, č. 10
Reflex, ročník III, č. 12
Květy, ročník I, č. 6.
Květy, ročník I, č. 8
Květy, ročník I, č. 15
Květy, ročník I, č. 23
Květy, ročník I, č. 24
Květy, ročník I, č. 44.
Květy, ročník II, č. 2
Květy, ročník II, č. 6
Květy, ročník II, č. 10.
Květy, ročník II, č. 18
Květy ročník II, č. 48
Květy ročník II, č. 40

Archiv České televize

Homeopatie, 23. 6. 1992
Léčitelé ano nebo ne? 19. 5. 1993
Debata 26. 9. 1993
Aréna 5. 10. 1994 a 4. 10. 1995

Archiv bezpečnostních složek

Šimandl Emanuel: Vyšetřovací spis č. V – 4620 MV, - svazek r. č. 20971 IV. správa SNB, kategorie OS (osobní), osobní vyšetřovací svazek č. 13187 (V 4620), osobní spis č. 16v036/62.

Mikulášek Jan: Operativní svazek - vyšetřovací spis č. V – 808 MV (signatura 305-752-1/80-100).

Nakonečný Milan: svazek a. č. (2)2892 České Budějovice (r. č. 11830 České Budějovice),- svazek r. č. 28257 II. správa SNB, objektový svazek a. č. OB 370 České Budějovice a objektovém svazku a. č. OB 367 České Budějovice.

Rejdák Zdeněk: Svazek a. č. ZA 6045 MV (r. č. 18172 II. správa SNB, dříve a. č. K – 28 II. správa SNB, svazek a. č. 669309 MV (r. č. 2859 XI. správa SNB) byl dne 19. 3. 1981 obnoven pod r. č. 18172 II. správa SNB (a. č. ZA 6045 MV) a. č. 9948 III. správa SNB (r. č. 4709 III. správa SNB – Hlavní správa vojenské kontrarozvědky), objektové svazky a. č. OB 1895 MV, a. č. OB 1926 MV.

INTERNETOVÉ ZDROJE

ACACH, s. r. o. Naši odborníci. *Nestátní zdravotnické zařízení MUDr. Miloše Rýce*. [online]. 2015. [cit. 30. 05. 2015]. Dostupné z: <http://www.psychiatrie-praha.cz/cz/nasi-odbornici.asp>.

ČESKÁ LÉKAŘSKÁ KOMORA. Etický kodex. *CLK.cz* [online]. 2013 [cit. 10. 01. 2015]. Dostupné z: <http://www.clk.cz/oldweb/zakpred/predpis10.html>.

DATABÁZEKNIH.CZ. Milan Rýzl. *Databazeknih.cz* [online]. 2015. [cit. 15. 03. 2015]. Dostupné z: <http://www.databazeknih.cz/zivotopis/milan-ryzl-17909>.

DRAGAN VUJOVIC. O draganovi. *Dragan Vujovic – top mental training*. [online]. 2015. [cit. 14. 02. 2015]. Dostupné z: <http://draganvujovic.cz/o-draganovi.php>.

HEŘT Jiří. 2010. *Alternativní medicína*. Výukový materiál vytvořený pro UPOL. Dostupné online z: www.ucjlf.upol.cz/svoc/zlate_hory/2010-01/hert.pdf.

HK ČR. *Oborová příručka – Poskytování služeb osobního charakteru a pro osobní hygienu*. 2009. Praha: Společenstvo drobného podnikání. Dostupné online z: <http://www.cepes.cz/wp-content/uploads/P%C5%99%C3%ADru%C4%8Dka2.pdf>.

Homeopatie v ČR. In *Homeopatie-homeopatika* [online]. 2015. Dostupné z: <http://www.homeopatickepripavky.cz/homeopatie-v-cr>.

KLENER, Pavel. Jsou léčitelské metody přínosem nebo rizikem? *Homeopatie.cz* [online]. [cit. 25. 05. 2015]. Dostupné z: www.homeopatie.cz.

KLUB PSYCHOTRONIKY A UFO, O. S. Klasifikace psychotronických jevů podle distanční interakce. *Psychotronika.cz* [online]. 2013. [cit. 20. 04. 2015]. Dostupné z: http://www.psychotronika.cz/pr3_71.htm.

KRONICK, Jane, C. 1997. *Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat*. Sociologický časopis [online]. XXXIII, (1/1997). [cit. 25. 05. 2015]. Dostupné z http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d9ea8b94ec58c839306f61835d149215d1a90b3f_276_057KRONI.pdf.

NAKLADATELSTVÍ PŮDORYS: kabala-posvátná geometrie-astrologie-alchymie. O nás. [online]. 2012. [cit. 02. 06. 2015]. Dostupné z: <http://www.pudorys.firstnet.cz/pudorys.html>.

SANITRÁK, Josef. 2002. Zakladatel novodobé křesťanské mystiky. *Regenerace* [online]. [cit. 25. 05. 2015]. Ročník 2002, č. 9. Dostupné z: <http://www.e-stranka.cz/regenerace/2002/09/weinfurter.htm>.

JUDr. Irena Slavíková - *Právní rozbor OZ* - [cit. 05. 05. 2014]. Dostupné z http://www.svazlecitelu.cz/resources/upload/clanky/Pravni_rozbor_OZ_Slavikova.pdf

SYSIFOS – Klub českých skeptiků. *Český klub skeptiků Sisyfos*. [online]. 2006 [cit. 10. 02. 2015]. Dostupné z: <http://www.sisyfos.cz/sisyfos/infotext.htm>.

SILVA METHOD. 2015. Co je Silvova metoda. *Silvova metoda* [online]. 2015 [cit. 14. 02. 2015]. Dostupné z: <http://www.silvovametoda.cz/co-je-silvova-metoda>.

SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS XXXIII, (1/1997) [cit.5.01.2015]. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz>

TRIGON. O nás. [online]. 2015. [cit. 30. 05. 2015]. Dostupné z: <http://www.trigon-knihy.cz/about-us.aspx>.

ÚČL AV ČR. Auroboros. Slovník české literatury po roce 1945 [online]. 2011 [cit. 25. 05. 2015]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1851&hl=AUROBOROS+>.

ÚSTAV PRO KONTROLU LÉČIV. Homeopatika – otázky a odpovědi. *SUKL.cz* [online]. 2012 [cit. 10. 01. 2015]. Dostupné z: <http://www.sukl.cz/leciva/homeopatika-otazky-a-odpovedi>.

ŽIVOT PŘINAŠEČE [cit. 15. 01. 2015]. Dostupné z <http://www.dub.cz/cs/tomas-pfiffer-zivot-prinasece.php>

WHO. Health 21 : the health for all policy framework for the WHO European Region. European Health for All Series No. 5. 1998. ISBN 92 890 1348 6. Dostupné online na: <http://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/health21-an-introduction-to-the-health-for-all-policy-framework-for-the-who-european-region>.

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *Martin Příbáň* [online]. c2014 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Martin_P%C5%99ib%C3%A1%C5%88&oldid=11857942.

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *Esoterismus* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Esoterismus&oldid=12662416>.

WIKIPEDIE:: Otevřená encyklopedie: *Martin Bojar* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Martin_Bojar

WIKIPEDIE:: Otevřená encyklopedie: [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1kon_o_p%C3%A9%C4%8Di_o_zdrav%C3%AD_lidu

WIKIPEDIE:: Otevřená encyklopedie: [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Koukol%C3%ADk

WIKIPEDIE:: Otevřená encyklopedie: [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Radim_Uzel.

WIKIPEDIE:: Otevřená encyklopedie: [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Pacner.

WIKIPEDIE:: Otevřená encyklopedie: [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Ivan_David.

WIKIPEDIE:: Otevřená encyklopedie: [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C4%9Bra_Noskov%C3%A1.

WIKIPEDIE:: Otevřená encyklopedie: [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_Klener.

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *Jiří Kábrt* [online]. c2014 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Ji%C5%99%C3%AD_K%C3%A1brt&oldid=11300162.

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *Petr Lom* [online]. c2014 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Lom.

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *Bohuslav Svoboda* [online]. c2014 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupný z https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohuslav_Svoboda.

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *Rosekruciáni* [online]. c2015 [cit. 15. 06. 2015]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Rosekruci%C3%A1ni&oldid=12308181>.

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *Zdeněk Rejzák* [online]. c2014 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Zden%C4%9Bk_Rejd%C3%A1k&oldid=11303922.

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *František Kahuda* [online]. c2015 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Franti%C5%A1ek_Kahuda&oldid=12263263.

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *Reiki* [online]. c2015 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Reiki&oldid=12496251>.

WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *Česká lékařská komora* [online]. c2015 [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C4%8Cesk%C3%A1_1_%C3%A9ka%C5%99sk%C3%A1_komora&oldid=12354040.

ZÁKONNÉ NORMY

Zákon č. 160/1992 Sb., o nestátních zdravotních zařízeních. Sbírka zákonů. 01. 04. 1992.

Částka 35/1992.

Zákon č. 2/1993, o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky. Sbírka zákonů. 16. 12. 1992. Částka 1/1993.

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Sbírka zákonů. 30. 03. 1966. Částka 7/1966.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách. Sbírka zákonů. 06. 11. 2011. Částka 131/2011.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon). Sbírka zákonů. 02. 10. 1991. Částka 87/1991.

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu. Sbírka zákonů. 18. 12. 1992. Částka 117/1992.

Konkrétní znění legislativních norem jsou k dohledání na <http://psp.cz/sqw/sbirka>.

ROZHOVORY

Rozhovor s Petrem Velechovským vedla Klára Pokorná, 9. 10. 2013.

Rozhovor se Stanislavem Brázdou vedla Klára Pokorná, 14. 11. 2013.

Rozhovor s Jiřím Marešem vedla Klára Pokorná, 4. 12. 2013 a 15. 1. 2014.

Rozhovor s Josefem Jonášem vedla Klára Pokorná, 12. 2. 2014.

Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná, 20. 3. 2014.

Rozhovor s Alenou Pávkovou vedla Klára Pokorná, 26. 4. 2014.

Rozhovor s Marcelou Košanovou vedla Klára Pokorná, 6. 5. 2014.

Rozhovor s Andrejem Dragomerickým vedla Klára Pokorná, 18. 11. a 28. 11. 2013.

Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014.

Rozhovor s Vlastimilem Bažantem vedla Klára Pokorná, 21. 10. a 2. 12. 2013.

Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013.

Rozhovor s Ivem Chudáčkem vedla Klára Pokorná, 10. 4. a 18. 4. 2014.

6 Přílohy

Příloha 1 - Profily narátorů

Petr Velechovský³⁴⁴

Petr Velechovský se narodil v roce 1947 v Liberci, kde žije dodnes. Jeho rodiče byli dělnického původu, matka katolicky zaměřená. Již v 15 letech se začal zabývat „věcmi mezi nebem a zemí“. Po absolvování vysoké školy nastoupil jako konstruktér do výzkumného ústavu. Dlouhá léta žil tzv. ve dvou liniích – technické a sportovní. Dvacet let trénoval oddíl skokanů na trampolíně (od začátečníků po reprezentaci), v té době se často v rámci závodní činnosti setkával s úrazy a nemocemi svých cvičenců. Zde je možné najít hlavní impulz jeho alternativního směřování, pomáhal dětem (od „narovnávání zablokovaných částí těla“ přes bylinky, akupunkturu až k mystičtějším myšlenkám východní filozofie). Dalším důvodem byla skutečnost, že křesťanství mu nedokázalo odpovědět na řadu otázek. Před rokem 1989 se prostřednictvím přátel dostával k samizdatům orientovaným na alternativu, podle svých slov se „*de facto schoval do sportu a tím pádem na něho nikdo nemohl*“.

Po sametové revoluci se v Liberci setkal s organizací „Zlatá mysl“. Velechovský s organizací navázal spolupráci a vedl přednášky. V roce 1993 se osamostatnil a začal pracovat s metodou *Modrá Alfa*. Obsahem seminářů, které organizovali společně s manželkou, byl trénink hluboké relaxace a vědomého sestupu do hladiny alfa. Prostřednictvím této techniky mohli klienti efektivně využívat řadu skrytých schopností mozku a spolupracovat se svým podvědomím. Zkrácený záznam kurzu je možné nalézt v jeho knize „*Modrá Alfa – objevování skrytých schopností*“, kterou napsal společně se svým přítelem Janem Havelkou (1. vydání – březen 2002).

Lze shrnout, že víkendové semináře *Modré Alfy* a další nadstavbové kurzy (společně, či sólově) celou rodinu živí téměř 25 let. Dosud jimi prošlo přes deset tisíc lidí a zájem o ně je stále veliký.

³⁴⁴ Zdroj: Rozhovor s Petrem Velechovským vedla Klára Pokorná, 9. 10. 2013.

Andrej Dragomerický³⁴⁵

Andrej Dragomerický se narodil v roce 1934 v Československu, jeho rodiče byli původem z Ruska, pravoslavného vyznání a členové KSČ (matka po roce 1968 na protest proti okupaci vystoupila). Po absolvování ruského gymnázia v Plzni vystudoval Elektrotechnickou fakultu ČVUT. Následně pracoval v Tesle Hloubětín, poté přešel do výzkumné laboratoře psychiatrické kliniky při Lékařské fakultě UK, kde působil téměř 35 let jako konstruktér výzkumných přístrojů. V počátcích alternativního směřování, v první polovině 70. let, ho nejvíce ovlivnila díla Freuda, Junga, ale především myšlenky Rona Hubbarda. Vlastní psychotherapeutická východiska shrnul ve svých samizdatových skriptech *Psychologie I* a *Psychologie II*, jež se dočkala oficiálního vydání po roce 1989. Mimo práce na klinice přijal v druhé polovině 80. let zkrácený úvazek na vysoké škole, kde vyučoval základy obecné psychologie. Okrajově zde také vedl studentský kroužek, kde již učil základy svého pojetí psychoterapie. Jeho přednáškové aktivity na fakultě rychle přešly do plného úvazku.

Po listopadových událostech skončil s akademickou výukou a vydal se na základě volné živnosti na podnikatelskou dráhu. Začal propagovat psychotherapeutickou metodu abreaktivní psychoterapie – tato metoda je řazena mezi takzvané „regresní psychoterapie“, nepoužívá však hypnózu. Řeší a odstraňuje traumata prožitá v minulosti, působí na všechny psychické a psychosomatické potíže. Odstraňuje i tzv. přivtělené duše, které prý bývají častým zdrojem problému a které je nutné v rámci psychoterapie řešit.

Pan Dragomerický také aktivně překládal z ruštiny a angličtiny, založil vlastní nakladatelství a pravidelně vyjížděl především do Ruska, kde také přednášel (na jedné z ruských univerzit získal titul profesor psychologie „honoris causa“). Je autorem řady úspěšných knih – *Schizofrenie, její příčiny a léčba*, *Psychoterapie I – základní učebnice hlubinné abreaktivní psychoterapie*, *Psychoterapie II aneb laskavý exorcismus* či *Teorie osobnosti*.

Je podruhé ženatý, má tři syny, manželka je klasická psycholožka v ústavu Akademie věd. Ani jeden z členů rodiny se nevěnuje alternativním metodám. Během 25 let úspěšné výukové činnosti v oblasti abreaktivní psychoterapie vyškolil stovky lektorů, již své poznatky šíří dále prostřednictvím vlastní praxe. I ve svém vysokém věku je stále aktivním překladatelem, spisovatelem a lektorem.

³⁴⁵ Zdroj: Rozhovor s Andrejem Dragomerickým vedla Klára Pokorná, 18. 11. a 28. 11. 2013.

Marcela Košanová³⁴⁶

Marcela Košanová se narodila roku 1952 v Ústí nad Labem. Bydlí střídavě v Chomutově a v Praze. Tato dáma byla od mládí vychovávána v prastaré staropohanské víře, která souzní s myšlenkami Vikingů. V tomto směru ji nejvíce ovlivnila její babička. Marcela Košanová pracovala jako ošetřovatelka v nemocnici, pěstounka v jeslích, barmanka i jako vedoucí kuchyně v domově důchodců. Své nabyté ezoterní vědomosti zužitkovala po roce 1989, kdy se nejdříve soukromě, později profesionálně začala věnovat výkladu karet a čarodějnictví. Až začátkem milénia se stala mediálně známou díky televizním věšteckým pořadům a také se vydala na spisovatelskou dráhu. Její prvotina *Čarodějnický slabikář* byla vydána v roce 2001, následovaly knihy *Kateřina v zemi Ású*, *Malá čarodějka* a *Magická padesátka*.

Je zakladatelkou neregistrovaného ženského spolku čarodějnic *Venuše*, který má nyní desítky aktivních členek rozličných profesí a vzdělání. Spolek není veřejný – ženy k němu přistupují pouze na doporučení a po prokázání vážného zájmu. Očekává se od nich učení a začlenění do kruhu ostatních žen. Charakteristika životní filozofie ženského spolku vychází z následujících myšlenek:

„Naše víra je stará jako lidstvo samo, jsme pohanky a opíráme se o zkušenosti a staletými ověřené poznatky dlouhé řady žen, které žily před námi. Naše předchůdkyně byly šamanky, léčitelky, porodní báby, soudkyně, bylinkářky. Byly to ženy, které znaly své místo ve společnosti a ctily rovnováhu vesmíru (...). Věříme ve své ženství, věříme v lásku, věříme v krásu života, opatrujeme své touhy a nikdy na ně nechceme zapomenout.(...) Milujeme život, chceme být matkami, milenkami a manželkami. Chceme být vzdělané a úspěšné. Věříme ve svou duši a každá z nás ví, že má na světě své místo. Naši nejvyšší autoritou je Bohyně – Velká Matka. Jsme dámy, které vládnu svém životem.“

Marcela Košanová je vdaná, má tři dcery a jednoho syna. Její klientela pochází ze všech koutů Čech. Hlavním „stanovištěm“ pro karetní výklad je její pražský byt. Zbytek rodiny se ezoterním aktivitám nevěnuje, manžel je desítky let úspěšným podnikatelem.

³⁴⁶ Zdroj: Rozhovor s Marcelou Košanovou vedla Klára Pokorná, 6. 5. 2014 a osobní webové stránky www.kosanka.cz

Alena Pávková³⁴⁷

Alena Pávková se narodila v roce 1937. Její maminka pocházela z Holčova Jeníkova, tatínek byl původem z Mukačeva, oba měli základní vzdělání a byli římskokatolického vyznání. Záhy po narození byla malá Alenka pokřtěna. Brzy se vdala, ale podle svých slov „*nevědomá láska se proměnila ve dva syny a manželský vztah nefungoval a byl ukončen rozvodem*“. Pracovala mimo jiné jako sekretářka generálního ředitele v podniku zahraničního obchodu KOVO. Byla kandidátkou KSČ, ale do strany nebyla přijata.

Po rozvodu neustále duchovně hledala, cvičila jógu, již téměř 40 let je vegetariánkou. V rámci své spirituální stezky potkala řadu osobností a alternativních publikací, které ji ovlivňovaly. Docházela i do sdružení českých unitářů. Na krátký čas, těsně před sametovou revolucí se věnovala křesťanství. V pražském prostředí, kde žije dodnes, potkala řadu významných alternativních osobností, například Miluši Kubíčkovou, manžele Tomášovy, doktora Jaroslava Rybníčka, Elišku Merhautovou, Ladislava Moučku, Vladislava Zadrobílka. Oba její synové v 80. letech emigrovali – při návštěvách u potomků v západním Německu se setkala s řadou ezoterních knih (G. Myernik, E. Lévy aj.) a seznámila se s Crowleyho tarotovými kartami, které po roce 1989 přeložila do češtiny.

Po změně režimu se věnovala ezoternímu léčení a navštěvovala psychotronické středisko na Novotného lávce. Koncem roku 1992 přišla do Prahy duchovní mezinárodní škola Zlatého Kříže s Růží (Lectorium Rosicrucianum) – její myšlenky ji uchvátily natolik, že je aktivní členkou celých 22 let. Učení školy se odvolává na prastarou tradici škol mystérií. Především však je svými příznivci pokládána za stezku, kterou všechna náboženství ve své počáteční formě ukazují. Mluví o tom, že žádný mistr ani zasvěcenec nemůže pravdu předat jiným lidem. Člověk k ní musí sám proniknout s velkým úsilím a přes mnoho překážek, a to procesem vnitřní proměny osobnosti (transfigurací). Škola své žáky učí, jak touto stezkou jít.

Tato skromná žena se také od 90. let věnuje překladům z němčiny, převážně nekomerčního charakteru, překládá zejména učební skripta duchovní školy. Již se znovu nevdala, téměř celý svůj život zasvětila duchovní osvětě a dlouhý čas aktivitám pro vyvolenou školu mystérií. Synové se po roce 1989 vrátili zpět do Čech, a tak společně s vnoučaty prožívá radostný podzim života.

³⁴⁷ Zdroj: Rozhovor s Alenou Pávkovou vedla Klára Pokorná, 26. 4. 2014.

Vlastimil Bažant³⁴⁸

Vlastimil Bažant je rodilý Pražan a otec tří dětí. Po absolvování gymnázia a vojenské akademie v Hradci Králové nastoupil jako vojenský pilot, který „putoval“ po vlastech českých. Na začátku normalizace byl vyhozen ze zaměstnání a začal pracovat jako programátor výpočetní techniky. K alternativním metodám se obrátil na začátku 80. let, kdy jeho rodinu postihla zdravotní příhoda, kterou lékaři nedokázali vyřešit. V rámci nalezení východisek z nelehké situace, která již měla charakter spirituálního hledání, se prostřednictvím přátel seznámil s léčitelskými metodami *Pátera Ferdý* a nakonec dospěl až k výzkumné Psychotronické laboratoři (PEL), kde potkal profesora Kahudu a mnoho ezoteriků – spolupracovníků centra. Navázal s nimi spolupráci (nejprve organizačního rázu), která v roce 1991 vyústila v založení organizace *Čepes*, pokračující v odkazu Psychotronické laboratoře. Po dvou letech se stal jejím předsedou. Tato organizace sdružovala a sdružuje členy praktikující různé nekonvenční léčitelské metody, proutkaře apod. včetně zájemců o tyto obory. *Čepes* šíří nejnovější poznatky z psychoenergetiky, napomáhá vytvářet podmínky pro rozvoj poznání v jednotlivých oblastech činnosti, vzdělává své členy i ostatní zájemce v oboru a spolupracuje s organizacemi, institucemi a osobami doma i v zahraničí. Významně se podílí na snaze legislativně začlenit činnosti svých členů jako uznávané profese.

Mimo organizační a legislativní práce se pan Bažant věnuje léčitelské metodě tzv. psychoenergetice, kterou začal provozovat na konci 80. let. I přes svůj pokročilý věk je velmi aktivním mužem.

³⁴⁸Zdroj: Rozhovor s Vlastimilem Bažantem vedla Klára Pokorná, 21. 10. a 2. 12. 2013 a webové stránky profesního sdružení www.cepes.cz

Stanislav Brázda³⁴⁹

Stanislav Brázda alias Stanley Bradley se narodil v roce 1948 v Děčíně. Již od svého dětství začal vnímat své jasnovidné schopnosti, kdy například předpověděl silniční havárii svého bratra. Jeho rodina byla čistě ateistická a odmítala jakýkoli kontakt s iracionálními postupy. Vystudoval střední školu elektrotechnickou, prošel mnoha zaměstnáními od ředitele podniku, hotelu až po práci revizního technika. Pravidelně začal věštit ve svých 30 letech. Také se seznámil s kyvadlem a vykládacími kartami.

Po změně režimu v roce 1989 využil své vizionářské schopnosti k řadě podnikatelských aktivit. Jednak ve své realitní kanceláři, poté v seznamovací agentuře. Aktivně spolupracoval (nejenom) s časopisem *Astro*, kde laické čtenáře učil používat psychotronické postupy včetně práce s kyvadlem. Je autorem mnoha publikací, které na českém knižním trhu slavily nemalý prodejní úspěch. Významnými publikacemi jsou *Škola psychotroniky*, *O životě a smrti*, *Tak to nebylo*, *Co nás čeká, co nás nemine*, *O magii, lásce a sexu*, *Jak se dožít 140 let* a nejnovější *Osud? Můžeme jej změnit?*

Jeho popularita rostla začátkem milénia se vstupem tzv. ezo-pořadů do českého televizního prostoru a přetrvává dodnes. Organizuje přednáškovou a terapeutickou činnost po celé republice (například seminář Rodinné konstelace či Výklad karet v praxi). Jeho ezoterní aktivity jsou zaměřené především na věštění příčin nemocí s doporučením, jak nemocem předcházet. Testuje množství důležitých látek v těle, zejména v oslabených orgánech. Hledá geopatogenní a psychosomatické zóny, radonové záření apod. Zjišťuje příčiny problémů v partnerských vztazích či mezi dětmi a rodiči, příčiny alkoholismu, příčiny užívání drog a hledá řešení nerovnováhy v rodinném systému. Mimo to je podle svých slov schopen vytestovat vhodnou cenu nemovitosti při prodeji, vhodné místo a čas pro stavbu domu či bytu. Testuje osobnostní předpoklady a talent, posuzuje podnikatelské záměry a investice.

K jeho největším věštbám patřily vize teroristických útoků v New Yorku a v Londýně, ničivých záplav a vichřic v České republice, ale i globální ekonomické krize a politické krize v České republice. Je několikrát rozvedený, v současnosti žije s přítelkyní, nejmladší dceři je 10 let.

³⁴⁹ Zdroj: Rozhovor se Stanislavem Brázdou vedla Klára Pokorná, 14. 11. 2013. a osobní webové stránky <http://www.stanleybradley.eu/>

Pavel Turnovský³⁵⁰

Astrolog Pavel Turnovský se narodil v roce 1950 v Praze, jeho rodina pocházela z nižší střední vrstvy, babička byla původem Ruska. Již během středoškolských studií na jazykovém gymnáziu se mu dostala do rukou knížka o hatha józe. Od roku 1967 navštěvoval lidovou školu umění, kde aktivně maloval. Formoval ho také avantgardní dadaismus, surrealismus a rozmanité knižní „poklady“ světové literatury. Pokračoval seznamováním se s astrologií, alchymií a kabalou na výstavě pařížské surrealistické skupiny „Princip slasti“ v Praze. Po maturitě začal pracovat v podniku Dílo – ČFVÚ, kde pracoval do roku 1981, poté nastoupil do Lorety Hradčany. Funkce hlídače mu naplno umožnila studovat astrologii a věnovat se praktickým kresbám. Prostřednictvím své přítelkyně a také kamaráda Vlasty Marka se dostal do kontaktu s alternativní muzikou (Extempore a Jazzová sekce). Zde se mu otevřely další možnosti k přístupu k ezoterní literatuře a podobně smýšlejícím lidem. První astrologické poradny začal nabízet až po deseti letech studia. Byl aktivním spolutvůrcem bytových astrologických seminářů, jejich obsah sloužil po roce 1989 jako základ astrologické školy.

Po roce 1989 se podílel na návratu astrologie do Československa, přednášel po celé republice a aktivně se věnoval publikační činnosti o astrologii v tištěných periodikách. Vystupoval v mnoha televizních a rozhlasových pořadech a diskuzích. Byl iniciátorem vzniku Astrologické společnosti (prosinec 1989) a stal se jejím předsedou. Stál u restartu Universalie – společnosti českých hermetiků, kde do první poloviny 90. let vykonával funkci tajemníka. Současně byl editorem astrologického revue *Konstelace*. Od roku 1990 pracoval Pavel Turnovský s moderním pojetím astrologie dle Daneho Rudhyara (1895–1985), podle něj *„astrologie nemá sloužit k předpovídání událostí, ale má pomáhat při osobním rozvoji, při hledání smyslu a významu situací, a to i těch krizových, v nichž se člověk během svého života ocitá. Astrologie se tak stává otevřeným systémem poznávání a chápání vztahu člověka k sobě samému, ostatním lidem a okolnímu světu.“*

Velmi zásadní pro jeho astrologickou profesionální dráhu byla práce na skriptech „Úvod do moderní (humanistické) astrologie“, která byla součástí seriálu *Republika ve hvězdách* v časopise *Reflex*. Jako již profesionální astrolog založil v polovině roku 1992 vlastní astrologickou školu humanistické a transpersonální astrologie, dodnes fungující pod názvem *Astrologická škola pro statečné*. Podílel se také na organizaci dvou astrologických kongresů, postupně opustil Astrologickou společnost a Universalii a založil společně s Martinou Lukáškovou „Centrálu humanistické a transpersonální astrologie“ – MINTAKA, ve které působí dodnes. Je podruhé ženatý a vychovává malého předškoláka.

³⁵⁰ Zdroj: Rozhovor s Pavlem Turnovským vedla Klára Pokorná, 16. 4. a 20. 5. 2014. a webové stránky <http://www.rezonance.cz/wp/category/astrolog-pavel-turnovsky/>

Milan Nakonečný³⁵¹

Milan Nakonečný se narodil v roce 1932 v Horažďovicích. Jeho otec pocházel z Ukrajiny, v Čechách se usadil v roce 1920 a stal se doktorem práv. Působil jako notář a rodina dostala nálepku buržoazní rodiny, která ovlivňovala celý synův profesionální a studijní život. Milan Nakonečný jako středoškolák prošel řadu dělnických profesí a až následně mu bylo umožněno vysokoškolské studium. V roce 1958 vystudoval pedagogiku a psychologii na Vysoké škole pedagogické v Praze a v roce 1967 klinickou psychologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Zaměstnán byl nejprve jako dětský psychodiagnostik, posléze jako vysokoškolský pedagog. Na počátku období normalizace byl z FF UK z politických důvodů propuštěn, působil jako psycholog v krajské manželské poradně v Českých Budějovicích. Pracoval také jako středoškolský pedagog a poté opět přijal angažmá v dětském psychodiagnostickém ústavu v Českých Budějovicích.

Jeho zájem o ezoterismus započal již v období adolescence prostřednictvím duchovního učitele. Mimo to ho ovlivnily knihy C. G. Junga a texty slavných meziválečných hermetiků, především Petra Kohouta alias Pierra de Lascenica. A takto popisuje hermetismus: „*Hermetismus je především stav duše, když se přiblížíte k hranicím transcendence, kde se tušení stříbrného světla stává již jistotou a bezprostřední vizí. Ideu lze vyjádřit slovy nebo symboly, ale ty již vedou k transformaci mysli, ve slovy nesdělitelnou zkušenost*“. Je reprezentantem nejstarší mysticky zaměřené společnosti, která působí na území Čech – Martinistického řádu. S filozofií martinismu se seznámil skrze Lasenicovo dílo a poté osobně prostřednictvím jeho žáků. V průběhu Pražského jara své zahraniční kontakty ještě prohloubil. S panem Vladimírem Rohlíčkem vytvořil martinistický kroužek, podobně jako další ilegální skupinky s Františkem Kabelákem či s astrologem Pavlem Turnovským.

Po revoluci stál u znovuvzkříšení Universalie – společnosti českých hermetiků a stal se na několik let jejím předsedou. Vrátil se jako pedagog na Filozofickou fakultu UK, kde několik let vedl katedru andragogiky a personálního řízení.

Milan Nakonečný je autorem velké řady odborných knih a článků z oblasti psychologie. Napsal též několik odborných publikací o fenoménu magie a hermetismu, například *Novodobý český hermetismus*, *Smaragdová deska Herma Trismegista*, *Lexikon magie*, *Magie v historii, teorii a praxi*, *Neznámý filosof Luis – Claude de Saint Martin*. Krom ezoterismu se věnuje dějinám 1. republiky a období protektorátu.

V současnosti vyučuje na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a žije v Táboře. Má jednoho syna a jeho vnučka mu radostně zpřijemňuje podzim života.

³⁵¹ Zdroj: Rozhovor s Milanem Nakonečným vedla Klára Pokorná, 26. 10. a 22. 12. 2013., WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *Milan Nakonečný*[online].[cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Milan_Nakone%C4%8Dn%C3%BD a LOGOS ½ 2012, s. 15-20.

Jiří Mareš³⁵²

Jiří Mareš se narodil v roce 1962 v Příbrami. Pochází z věřící rodiny, otec byl učitel a matka úřednice. K alternativním praktikám rodiče vztah neměli, ale stopy k těmto směrům lze najít v širším příbuzenstvu. Po absolvování gymnázia nastoupil na lékařskou fakultu s vidinou celoživotní ortopedické praxe. V průběhu studia medicíny měl závažný úraz, který v jeho profesním životě znamenal zásadní zlom a nastartoval ho k hledání alternativních forem léčebných postupů. Koncem třetího ročníku z lékařské fakulty odešel. Studium ani později nedokončil. V druhé polovině 80. let dojížděl za léčitelem páterem Ferdou do rodné Sušice a seznamoval se s jeho léčitelskou metodou. Mezi další učitele, kteří Jiřího Mareše ovlivnili, patří paní Kamenická z Radic – bylinkářka pracující zejména s palmitovými testy. V rámci samizdatových textů se také dostával k bylinkářství a dalším doporučením známých léčitelů a bylinkářů. Byl také ovlivněn akupunkturou a metodou takzvaného Akabaneho testu, tyto metody koncem 80. let tajně provozoval MUDr. Bursík.

Po úrazu se začátkem 90. let odjel léčit do Německa za svým strýcem, zde se dostal k tzv. biorezonančním systémům (především metodou EAV) a studoval zde mimo jiné homeopatii a používání přírodních preparátů. V Německu měl možnost nastoupit do výroby homeopatických léků, rozhodl se však vrátit a zapojil se do první vlny návratu přírodní medicíny do Čech. Jako jeden z mála porevolučních zdravotníků, s „devizou“ německého základu, začal pracovat v novém, alternativně-zdravotnickém zařízení MUDr. Josefa Jonáše, který byl jeho učitelem. Myšlenkou zařízení bylo propojit lékařskou vědu s celostními přístupy (detoxikace organismu, postupy čínské medicíny, metoda biorezonance apod.). Jiří Mareš se během praxe stále učil a zdokonaloval a výsledky se brzy dostavily v podobě vlastních alternativních léčebných postupů a inovací v přístrojové diagnostice.

Z institutu po neshodách v týmu a ekonomických problémech odešel. Na začátku milénia si vytvořil vlastní praxi, která vykryštovala v otevření soukromého *Centra přírodní medicíny* na Smíchově, kde působí úspěšně dodnes. Je podruhé ženatý a má dvě děti.

³⁵² Zdroj: Rozhovor s Jiřím Marešem vedla Klára Pokorná, 4. 12. 2013 a 15. 1. 2014.

Ivo Chudáček³⁵³

Přední český fyzik a vysokoškolský profesor Ivo Chudáček alias Martin Setox se narodil v roce 1932 v Paříži rodičům českého původu. Po smrti otce byl vychováván ve francouzské rodině a následně našel útočiště u příbuzných na Moravě. Střídavě bydlel v Čechách a ve Francii. V Paříži absolvoval první stupeň obecné školy a osmileté gymnázium, před únorem 1948 začal v Čechách studovat řemeslo. Angažoval se v mládežnickém komunistickém hnutí. V té době se začal zajímat o astronomii a jeho přáním bylo studovat ji na vysoké škole. Po úspěšném absolvování matematicko-fyzikální fakulty se stal asistentem na katedře jaderné fyziky u prof. Petržílky. Totalitní režim mu tuto kariéru načas znemožnil, krátce se živil jako dělník, záhy mu však bylo nabídnuto místo asistenta, kde úspěšně složil kandidaturu a docenturu. Působil na katedře fyziky polymerů, v rámci svého výzkumu spolupracoval s *Ústavem makromolekulární chemie a fyziky*, na tomto poli jeho pracoviště slavilo nemalý mezinárodní úspěch.

Mimo to se Ivo Chudáček stal odborníkem na zobrazovací metody vědecké fotografie (normalizace zobrazování). Prostřednictvím kolegy z Výzkumného ústavu v Bohnicích se dostal k tématu Kirlianovy fotografie – zde zkoumali, zda je možné na základě fotografování výboje kolem části těla zjistit psychický stav, a vyvíjeli potřebná zařízení. Ivo Chudáček zorganizoval celostátní vědeckou konferenci pro badatele, kteří se angažovali v elektro-fotografii. Experimenty s fotografováním „aury“ ho v průběhu 80. let přivedly k psychotronice. Na své ezoterní stezce byl ovlivněn především činnostmi F. A. Messmera, K. von Reichenbacha a Břetislava Kafky.

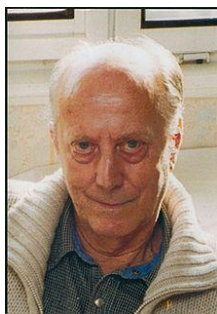
Záhy po revoluci založil soukromou laboratoř FYZAP, která mimo jiné získala i finanční prostředky od Evropského programu COST na podporu vědy a techniky. Chudáčkovy výzkumné práce byly zaměřené na vliv energetických polí na biosféru a člověka. Z výzkumu elektromagnetismu postupně přecházel k éterické vědě a radionice. Založil alternativní zájmové skupiny jako *Vodnář* a *Menhir*, momentálně vede Kosmické centrum, které se zabývá pozorováním paranormálních jevů a UFO. Kosmické centrum vydává čtvrtletník – *Kosmické listy*, který zachycuje výzkumy soukromé laboratoře.

Ivo Chudáček vydal po roce 1989 tři knihy *Fyzika na pokraji světa aneb Psychotronika* (společně s Jiřím E. Markem), *Esoterika kolem nás aneb realita transcendentna* a *Éter – alternativní věda*.

Je podruhé ženatý, má 4 děti a několik vnoučat. Velkou část roku tráví na své chalupě v západních Čechách, kde nejenom odpočívá, ale setkává se zde se svými přáteli a příznivci ezoterních věd. Probíhají zde také ezoterická pozorování a pokusy.

³⁵³ Zdroj: Rozhovor s Ivem Chudáčkem vedla Klára Pokorná, 10. 4. a 18. 4. 2014.

Jiří Vacek³⁵⁴

Mystik, spisovatel a překladatel Jiří Vacek se narodil v roce 1931 ve Slaném. Rodiče pocházeli ze skromných poměrů a byli členy husitské církve. Po absolvování gymnázia v roce 1950 vystudoval České vysoké učení technické – elektro fakulta v Praze. Po získání vysokoškolského diplomu nastoupil do Tesly Hloubětín, později pracoval ve výzkumném ústavu jako projektant, po normalizačních prověrkách byl propuštěn. Prošel několika dělnickými profesemi, až zakotvil v Chiraně, později Československé obchodní bance, kde působil až do důchodu, do roku 1991. Je podruhé ženatý a má dvě děti.

Duchovní cestu nastoupil již na počátku své adolescence, velmi ho ovlivnila učebnice spirituální české mystiky nazvaná *Ohnivý Keř* a kontakty s českým mystikem Petrem Klímou. Od počátku byl přitahován osobou Ramany Mahářiših, duchovním učitelem z přelomu 19. a 20. století, jehož stezku poznání sebe od konce padesátých let i praktikoval. Mahářišihovy spisy v angličtině mu půjčoval Petr Klíma, později si sám začal s Mahářišihovým ášramem dopisovat, a dokonce publikoval texty v jeho anglickém časopise *The Mountain Path*. Další duchovní mistři, se kterými byl osobně v kontaktu, byli Jaroslav Kočí a Míla Tomášová. Od křesťanské mystiky přešel k hledání sama sebe, k hledání naší vnitřní podstaty (tzv. džánajóga).

Za komunistického režimu byl Jiří Vacek pro své duchovní zájmy vyslýchán Státní bezpečností, a dokonce i odsouzen za narušování socialistického soužití a následně i několikrát vyhozen ze zaměstnání. Bez ohledu na to již v té době šířil své práce a překlady, a to ve formě „neautorizovaných“ samizdatů. Pro svou zahraniční korespondenci a styky s Indy sídlícími v Praze byl dokonce podezírán ze špionáže.

Po roce 1989 začal veřejně působit a vydávat překlady duchovních knih. Vlastní Vackovy práce doposud tvoří přes 90 titulů s nejrůznějšími tématy z oblasti jógy a mystiky a k tomu se připojuje ještě velké množství překladů literatury z různých duchovních směrů. Základní dílo J. Vacka tvoří knihy *Základy jógy a mystiky*, *Královská jóga* a *Učebnice átmavičáry*, kde jsou objasněny základní principy duchovního života. Řada „nejvyšší jóga a mystika“ objasňuje teorii a praxi nejrůznějších druhů jóg, jako je džánajóga, bhakti jóga, karma jóga a další. Nabízí celkový, syntetický pohled a odkrývá zákonitosti, kterými se naše duchovní úsilí řídí. Ve svých dílech se Jiří Vacek vyjadřuje i k současným společenským tématům, např. v knihách *Němci* a *Vraždění po Německu* i souvisejících novinových článcích. Svá díla autor vydává téměř výlučně vlastním nákladem.

Není podnikatelem, ale důchodcem, který věnuje svůj čas i síly šíření duchovní literatury. Jako popularizátor jógy a mystiky značně ovlivnil a stále ovlivňuje současnou duchovní scénu. Stále aktivně tvoří a medituje v okruhu svých stoupenců.

³⁵⁴ Rozhovor s Jiřím Vackem vedla Klára Pokorná, 20. 3. 2014., osobní webové stránky <http://www.jirivacek.cz/> a WIKIPEDIE: Otevřená encyklopedie: *Jiří Vacek* [online]. [cit. 16. 06. 2015]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_Vacek

Josef Jonáš³⁵⁵

Lékař a významný badatel v oblasti přírodní medicíny Josef Jonáš se narodil v roce 1945 v Náchodě, kam byli před válkou jeho rodiče přesunuti z Mostu. V pubertě se na Mostecko se svou rodinou vrátil. V průběhu studia na gymnáziu aktivně sportoval, po maturitě nastoupil na Lékařskou fakultu UK v Plzni – obor psychiatrie. Počátky jeho profesionální kariéry nebyly jednoduché, po několika letech se stal primářem v chomutovské nemocnici. Přesvědčení, že „*kvantita prášků a utišujících prostředků podávaných pacientům je naprosto v pořádku a že vlastně dělá pozitivní práci*“ se brzy v jeho každodenní praxi vytratilo. Začal hledat alternativní léčebné metody, protože se plně neztotožňoval s náplní práce, která se vyžaduje od standardního lékaře. Na svém pracovišti měl přístup k zakázané literatuře zabývající se neortodoxními léčebnými metodami a bylo mu umožněno kombinovat klasickou léčbu s alternativními postupy. Prošel mnoha školeními, například kurzy akupunktury vyučovanými korejskými lékaři. Ve své praxi využíval i další metody čínské medicíny, v tomto směru se dále vyvíjel. Získané poznatky zpracoval ve své první knize *Křížovka života*, která po revoluci trhala prodejní rekordy.

Po sametové revoluci se obrátil jako jeden z prvních lékařů na profesionální dráhu alternativní medicíny, k psychiatrii jako čistému oboru se nikdy nevrátil. V tomto směru mu nejvíce pomohl jeho přítel – rakouský lékař přírodní medicíny, který za ním pravidelně dojížděl do Čech a zaučoval ho. V roce 1992 si v Praze otevřel privátní ordinaci přírodní medicíny, následovalo založení soukromého zdravotnického zařízení, kde se kombinovaly postupy alopatické a celostní medicíny. Špatné životní prostředí severních Čech ho nepřímou ovlivnilo v myšlence odstranit jedy z lidského organismu pomocí metody řízené detoxikace. Od devadesátých let pravidelně přednáší a publikuje a pořádá semináře pro laickou i odbornou „terapeutickou veřejnost“. Proškolil tisíce lékařů, v roce 2000 založil vlastní továrnu na výrobu přírodních preparátů značky Joalis, kterou vede jeho starší syn. Tyto produkty jsou distribuovány do 12 evropských zemí.

Své úvahy o zdraví člověka MUDr. Jonáš publikoval v mnoha knižních titulech, z nichž nejvíce čtenáře oslovila *Křížovka života* a dvoudílné *Tajenky života*. Metodě kontrolované detoxikace je věnována rovněž velice úspěšná kniha *Praktická detoxikace podle MUDr. Josefa Jonáše*. Co se týče čtenářského zájmu, nezůstávají pozadu ani autorovy kuchařské knihy vycházející z jeho zásad zdravé výživy.

Od srpna 2011 má na Vinohradech soukromou poradnu, kde se v současné době vedle svých klientů věnuje především dalšímu výzkumu v oblasti řízené detoxikace a vývoji nových přípravků své vlastní značky Joalis.

³⁵⁵ Zdroj: Rozhovor s Josefem Jonášem vedla Klára Pokorná, 12. 2. 2014, webové stránky <http://www.jonas-ordinace.cz/cz/mudr-jonas/mudr-jonas> a publikace Čermak, Petr. 2005. *Vzestupy a pády Českého Hippokrata*. ISBN 80-239-5728-7.

Příloha 2 – Písemné vyjádření Jiřího Heřta k oblasti výzkumu³⁵⁶

- *Jak byste charakterizoval postoj státu a společnosti k esoterickým směrům před rokem 1989?*

Postoj státu vycházel z filozofie dialektického materialismu. Měl negativní postoj ke všem duchovním a esoterickým směrům. Takové činnosti sice nebyly explicitně zakázány, ale byly omezovány jinými způsoby. Tak např. v oblasti alternativní medicíny u nás prakticky neexistovala antroposofická medicína a zejména homeopatie, která je na takových principech založena. Bylo to proto, že byl zakázán dovoz léků, homeopatik.

Přesto existovaly výjimky. Byly uznávány některé alternativní, paranormální disciplíny, jejichž efekt byly podle tehdejšího názoru možno vysvětlovat materialisticky, tedy fyzikální zákony. Bylo tomu tak u akupunktury, která byla nadšeně přijímána i proto, že se k nás dostala z Číny přes SSSR. Nešlo ovšem i klasickou akupunkturu, která měla jasnou esoterickou povahu a existovala v Číně v mnoha různých formách, ale o uměle vytvořený jednotný systém, přijatý v Pekingu a šířený do celého světa pod názvem TCM, Tradiční čínská akupunktura. Účinek se nevysvětloval mysticky, ale zásahem na kožních receptorech a předpokládalo se, že se uplatňují elektrické fenomény. Přesto nebyla akupunktura součástí lékařského vzdělávání, ale byla nabízena v ojedinělých kurzech.

Existovala ale jedna výjimka, pokud jde o zájem státu o pseudovědecké metody. Šlo o parapsychologii, tedy o studium a využívání předpokládaných neznámých sil, které mají zprostředkovat kontakt mezi osobami event. živým a neživým světem. Aktivně se zapojil Ministr školství F. Kahuda se svou teorií o tzv. mentonech vysílaných z mozku a pak především byl založen specializovaný ústav při Vysoké škole chemicko-technologické, který prováděl v této oblasti „výzkum“ a pořádal také mezinárodní konference.

- *Zaznamenal jste ještě za minulého režimu zájem veřejnosti o tyto metody? V čem se to nejvíce projevovalo?*

Zájem o tyto esoterické disciplíny včetně alternativních léčebných metod nebyl tehdy velký. Bylo to i proto, že spolkový život, tedy občanská společnost nebyla rozvinuta. Podobně u nás nemohly existovat různé náboženské sekty. Přesto např. léčitelé, většinou bylináři, existovali, ale v relativně malých počtech. Zajímavé je, že byli často tajně vyhledáváni i vedoucími stranickými i státními funkcionáři.

- *Jak jste vnímal po roce 1989 uvolnění v této oblasti? Jak jste jako lékař na tuto skutečnost reagoval? Ztotožňujete se s názorem, že po roce 1989 bylo v tomto směru „možné téměř vše“?*

Po r. 1989 došlo k prudké změně. Po otevření politických hranic se otevřely všechny ostatní hranice, právě také pro různé duchovní a esoterické směry. Objevily se údajně snad desetitisíce léčitelů z řad laiků, kupodivu inženýrů a také nižších zdravotníků, kteří přebírali léčitelské metody jak z Orientu tak i ze západních zemí. Nejaktivnější byly

³⁵⁶ Spolupráce proběhla korespondenční formou. Jiří Heřt na základě dohody vypracoval odpovědi na předpřipravené okruhy dotazů a odeslal je dne 22. 6. 2014 na určenou emailovou adresu.

homeopatické firmy, které angažovaly své propagátory a zakládaly školicí střediska, pořádaly přednášky o jejich metodě a vydávaly přeložené publikace. Po několika letech bylo už vyškoleny 6.000 lékařů v krátkodobých kurzech. Herbalismus byl obohacen o dovoz čínských bylin a západních přírodních doplňků, dovážely se diagnostické přístroje ze západu pro Vollovu akupunkturu, a především se rozvinuly různé tzv. psychologické a zejména parapsychologické metody i léčení vírou. Po republice objížděli indiští i američtí guruové. Bylo tedy skutečně možné vše, aniž by se k této záplavě neúčinných metod vyjádřil kdokoli v medicínské oblasti nebo ze státních orgánů.

Vedle alternativní medicíny a léčitelství se samozřejmě stejné tendence objevily ve všech ostatních sférách společnosti. Iracionalita a paranormální myšlení a tendence k duchovním směrům byla všeobecná, objevili se astrologové, věštcí, kryptozoologové, hledali se mimozemšťané, zkreslovala se historie, vymýšlely se nefunkční přístroje včetně perpetuum mobile apod.

- *Jaké byly reakce veřejnosti na rozmach alternativních směrů?*

Reakce veřejnosti byly pozitivní, protože to byly metody nové, vyhlášené jako vysoce účinné, přírodní, nerizikové, bez vedlejších účinků a také relativně laciné. Rychlý rozvoj byl způsoben nejen z těchto důvodů, ale léčitelé viděli ve své činnosti i zdroj vysokých příjmů. Tomu podlehl i mnoho lékařů, ze kterých se stali lékaři-homeopati nebo lékaři-akupunkturisti.

- *Jaké největší změny v přístupu státu k „alternativě“ vnímáte v porovnání se situací před rokem 1989?*

K velkým změnám v přístupu státu proti dřívějšímu režimu nedošlo. Přestala existovat všechna omezení, tedy volný byl dovoz metod, léčebných přípravků i literatury, církve i sekty mohly plně rozvinout svou činnost. Stát však byl v tomto ohledu zcela tolerantní a pasivní.

- *Můžete mi blíže popsat okolnosti vzniku skeptického spolku? Jaké jste si dávaly cíle? Jak byly nastaveny podmínky fungování této organizace?*

V r. 1994-5 byla už rizika spojená s šířícím se nevědeckým, paranormálním myšlením ve společnosti zřejmá. Malá skupina intelektuálů z různých profesí, z nichž hlavní roli hrál RNDr. Jiří Grygar, astronom a Věra Nosková, spisovatelka, se proto rozhodla založit po vzoru americké společnosti CSICAP, později CSI (Committee for Scientific Inquiry) Český klub skeptiků Sisyfos. Záhy se podařilo získat více než 300 členů, kteří měli stejný názor a zapojili se do šíření myšlenek skeptického hnutí, tedy šířit kritické myšlení a vystupovat proti myšlení nevědeckému, paranormálnímu.

- *Jak na činnost skeptiků pohlížela veřejnost? S jakými reakcemi jste se setkával? Jaké byly ohlasy esoteriků?*

Doba byla tehdy ještě ve znamení postmodernismu kritického k vědě, kromě toho zcela byla jasná tendence přijímat spíše duchovní nebo materialistické hodnoty a směry, a proto nebyl vztah společnosti ke klubu pozitivní. Byli jsme označováni za staré struktury, konzervativce, mnozí považovali naši činnost za bláznovství. Sami esoterici na naši kritiku

a vznik našeho spolku a na naši kritiku nereagovali. Situace se ale postupně měnila v náš prospěch. I když počet členů podstatně nestoupá, náš spolek se dostal jasně do povědomí společnosti nejen svými přednáškami v Akademii věd i řadě měst v ČR, našimi publikacemi, ale hlavně díky naší webové stránce, bohatě navštěvované a také díky zajímavé akci, totiž pravidelným každoročním udělováním Bludných balvanů, jako ceny za “blátivé myšlení a matení veřejnosti“. Oceňujeme nejvýraznější organizace a také jednotlivce, kterými jsou i známé veřejně činné postav, např. herci i akademičtí funkcionáři, takže akce vždy vyvolá velkou odezvu ve všech médiích. Že je naše činnost úspěšná, o tom svědčí i to, že se na nás obrací neustále jednotlivci z ČR a také ze Slovenska, kteří chtějí znát náš názor na určitou léčebnou nebo jinou metodu a kteří nám také posílají děkovné dopisy.

- *Jak byla přijata vaše kniha „Alternativní medicína, možnosti a rizika?“*

Bohužel zájem o první ani o druhé modernizované vydání knihy nebyl velký. Ti, kdo věří alternativní medicíně, o knihu zájem nemají, právě tak jako ti, kdo jsou zastánci racionálního myšlení. Ti, kdo si však knihu opatřili, ji však vysoce hodnotí jako exaktní analýzu alternativních metod. Kritické věcné názory nezazněly.

- *Spolupracoval skeptický spolek se státními institucemi a médii?*

O spolupráci se státními institucemi jsme se od prvního počátku snažili. Opakovaně jsme se obraceli se stížnostmi a upozorněním především na Českou lékařskou komoru a na Ministerstvo zdravotnictví. Dosáhli jsme toho, že jsme byli považováni za partnery. Já sám jsem byl několik před předsedou Komise pro zkoumání alternativní medicíny při Ministerstvu zdravotnictví i při České lékařské komoře. Bohužel to byly funkce naprosto formální, naše návrhy a podněty nebyly respektovány, Ministerstvo ani Česká lékařská komora kromě výjimek nikdy nepodnikly žádné kroky k omezení činnosti léčitelů včetně jasných šarlatánů mezi lékaři ani neinformovaly o povaze léčitelství a alternativní medicíny veřejnost. Legislativa je bezzubá, její poslední podoba sice léčitelství neuznávána jako vázanou ani jako volnou živnost, ale léčitelé existují dál bez licence nebo ji získají pod jiným názvem.

S médii spolupracujeme stále. V našich řadách je řada novinářů, ke křestu našich knih zveme novináře, o našich přednáškách, udělení skeptických balvanů i o našem každoročním výjezdním a přednáškovém setkání Skeptikon je veřejnost informována ve všech médiích, rozhlasu, televizi i v tisku.

- *Spolupracoval jste s nějakou organizací v zahraničí?*

Náš klub je členem Evropské skeptické organizace (ECSO) a jejím prostřednictvím celosvětové CSI se sídlem v USA, podílí se na jejich činnosti a opakovaně se zúčastní některých společných akcí, např. veřejných demonstrací neúčinnosti homeopatik nebo pořádáním milionové dolarové soutěže, ve které mají parapsychologové a léčitelé možnost dokázat účinnost jejich diagnostických nebo věšteckých metod.

- *V čem vidíte největší klady či záporné transformace období 90. let?*

Největším kladem je obnovení demokracie s plnou svobodou jedince a možnosti vytvořit občasnou společnost, zmizení cenzury a obnovení přístupů ke všem informacím. Zápor je, že výrazné negativní stopy na myšlení lidí zanechala deformovaná marxistická výchova, morálka i nedostatečné vzdělávání i v době komunismu, takže návrat k racionálnímu, kritickému myšlení byl obtížný a pomalý.

- *Vnímali jste větší zájem společnosti o alternativní směry v 90. letech v porovnání s dneškem? Změnil se i přístup státu k této oblasti, pokud ano, jak?*

Zájem o alternativní směry prudce narostl ihned začátkem 90. let, ale po mírném poklesu trvá stále, i když některé směry a metody ztrácejí na významu, zatímco se objevují nové, v oblasti medicíny především nové léčebné látky, masivní nabídka různých přírodních prostředků a nové přístrojové diagnostické metody, z větší části ruské provenience. Přístup státu se do dnešního dne nezměnil, přes náš soustavný nátlak se nevyjádřila ani Česká lékařská společnost, Česká lékařská komora ani Ministerstvo zdravotnictví k alternativním léčebným metodám ani k činnosti léčitelů. Teprve dnes konečně vyvolal případ úmrtí dítěte po zásahu léčitele zájem a snad i legislativní aktivitu Ministerstva zdravotnictví.

- *Když se ohlédnete zpět, co se Vám v boji s tzv. „pavědami“ nejvíce podařilo?*

Nesporně se podařilo z našeho spolku vytvořit ve veřejnosti známou organizaci, ze spolku, přijímaného s nepochopením se stala vědecká společnost (jsme členy Rady vědeckých společností ČR), s jejímiž názory značná část intelektuální elity souhlasí a podporuje je. K dílčím konkrétním úspěchům patří to, že Česká lékařská společnost vyloučila ze svého středu homeopatickou i akupunkturální společnost a že byly Ministerstvem zakázány dvě metody alternativní medicíny. Jsou to ale případy starší a ojedinělé, nijak nemění můj názor na postoj těchto institucí.

Příloha 3 – Živnostenský list Marcela Košanová

MĚSTSKÝ ÚŘAD CHOMUTOV
Obecní živnostenský úřad

Živnostenský list

evidenční číslo: 350302-9697/00

vydaný fyzické osobě podle ustanovení § 47 odst. 1 a 2 zákona č. 459/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů, na základě ohlášení ze dne 14.12.1998

jméno a příjmení: Marcela Košanová
rodné číslo: 525707/047
bydliště: Blatenská 4889, 430 03 Chomutov

obchodní jméno: Marcela Košanová
identifikační číslo: 684 28 812
předmět podnikání: Karetní výklad a čtení z ruky
místo podnikání: Blatenská 4889, 430 03 Chomutov

datum vzniku živnostenského oprávnění: 1. 1. 1999
datum vydání živnostenského listu: 14.12.1998 **pod číslem jednacím:** 2882/98

Ing. Miroslav Bilinec
vedoucí obecního živnostenského úřadu

